

T.C.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İSLAM İKTİSADI VE FİNANSİ ANABİLİM DALI

**İSLAM İKTİSADINDA YOKSULLUĞA KARŞI ALINAN TEDBİRLER ve
MALEZYA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FEYZULLAH BÜYÜKGÖZ

DANIŞMAN

PROF. DR. EMİNE FIRAT

AKSARAY 2024

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
İSLAM İKTİSADI VE FİNANSİ ANABİLİM DALI

İSLAM İKTİSADINDA YOKSULLUĞA KARŞI ALINAN TEDBİRLER ve
MALEZYA ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

FEYZULLAH BÜYÜKGÖZ

DANIŞMAN
PROF. DR. EMİNE FIRAT

AKSARAY 2024

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren hemen sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Feyzullah

Soyadı : BÜYÜKGÖZ

Bölümü : İslam İktisadı ve Finansı

İmza :

Teslim tarihi :

TEZİN

Türkçe Adı: İslam İktisadında Yoksulluğa Karşı Alınan Tedbirler ve Malezya Örneği

İngilizce Adı: Measures Taken Against Poverty in Islamic Economy and the Malaysian Example

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Feyzullah BÜYÜKGÖZ

İmza:

T.C.
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
JÜRİ ONAY SAYFASI

Feyzullah Büyükgöz tarafından hazırlanan “İslam İktisadında Yoksulluğa Karşı Alınan Tedbirler ve Malezya Örneği” başlıklı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Aksaray Üniversitesi İslam İktisadı ve Finansı Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Danışman: (Prof. Dr. Emine FIRAT)

(İktisat Aksaray Üniversitesi)

.....

Üye: (Prof. Dr. Serkan DİLEK)

(İktisat Kastamonu Üniversitesi)

.....

Üye: (Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Sami YILDIZ)

(Temel İslam Bilimleri Aksaray Üniversitesi)

.....

Tez Savunma Tarihi: 01/02/2024

Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu’nun .....tarih ve
..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Sevilay USLU DİVANOĞLU
İmza

TEŞEKKÜR

Rahman, Rahim Allah'ın adıyla.

Bütün hamdler; alışverişi helal, faizi haram kılan, ticaretin ve alışverişin, gerçek mü'minleri Allah'ı anmaktan, namaz kılmaktan ve zekât vermekten alıkoyamayacağı yönünde ferman eden Allah Teâlâ'ya mahsustur.

Yoksulluk, insanlık tarihi boyunca var olan ve toplumları etkileyen evrensel bir sorundur. Evrensel bir olgu olan yoksulluğu azaltmak için her toplum kendi imkânları içinde mücadele vermektedir. İslam toplumu; sadaka, zekât, vakıf gibi yoksulluğu azaltacak, toplum refahını yükseltecek dini mükellefiyetlere sahiptir. Ayrıca İslam'da yoksul girişimcilerin istifadesine sunulabilecek birçok faizsiz finansal araç da mevcuttur.

Bu çalışma, İslam iktisadında yoksullukla mücadele stratejilerini inceleyerek, bu alandaki teorik çerçeveyi genişletmeyi, pratikteki örneklerini incelemeyi ve Malezya'nın bu konudaki çabalarına dikkat çekerek bu alandaki literatüre katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Umarız ki, bu çalışma, yoksullukla mücadelede etkili stratejiler geliştirmek isteyen araştırmacılar, politikacılar ve sivil toplum kuruluşları için faydalı olur.

Tez sürecinde desteklerini esirgemeyen aileme ve bu çalışmanın hazırlanma sürecinde yol gösterici tavsiyelerinden istifade ettiğim Danışman Hocam, Prof. Dr. Emine FIRAT'a teşekkür ederim.

Feyzullah BÜYÜKGÖZ

AKSARAY, 2024

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM İKTİSADINDA YOKSULLUĞA KARŞI ALINAN TEDBİRLER ve
MALEZYA ÖRNEĞİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Feyzullah BÜYÜKGÖZ, Aksaray 2024

ÖZET

Yoksulluğu azaltmak bütün toplumların en önemli hedefleri arasında bulunmaktadır. Toplumlar yoksullukla mücadelede çeşitli politikalar geliştirip uygulamaktadır. İslam dini yoksulluğu azaltıp toplumun genel refahını artırmak için bazı yükümlülükler getirmiştir. Bu tez, yoksulluk kavramını ele alarak genel bir çerçeve çizmektedir. Bu çalışmada yoksulluk türleri, nedenleri ve yoksulluğun dünya ve Türkiye'deki boyutları incelenmiştir. Bu inceleme, küreselleşme, nüfus artışı, ekonomik krizler gibi faktörleri ve ayrıca eğitim düzeyi, işsizlik ve ayrımcılık gibi sosyal etkenleri içermektedir. İkinci bölümde, İslam'da yoksulluk ve fakirlik kavramları incelenmiştir. Bu bölümde İslam'ın sosyal adalet anlayışı, insan onurunu koruma, toplumsal dayanışma ve ekonomik adalet gibi temel ilkeler ortaya konulmuştur. Ayrıca, İslam'ın zenginlik ve yoksulluğa bakışı, zengin ve yoksulların hak ve görevleri üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde, İslam'ın yoksullukla mücadele stratejileri ele alınmıştır. Zekât, öşür, fitre gibi zorunlu sosyal finans araçları ve sadaka, vakıf gibi gönüllülüğe dayalı araçlar açıklanmıştır. İslami finans sisteminin yoksulluğa karşı rolü, karz-ı hasen, murabaha gibi araçlarla detaylandırılmış ve aynı zamanda İslam'ın yasaklayıcı finansal önlemleri vurgulanmıştır. Son bölümde, İslam ülkelerinin genel ekonomik durumu ve yoksulluk sorunu ele alınmıştır. Ardından, Malezya örneği üzerinden İslami önlemlerin yoksullukla mücadeledeki etkileri incelenmiştir. Malezya'nın ekonomik yapısı, İslami finans sistemi ve yoksullukla mücadeledeki çabaları sunulmuştur.

Bilim Kodu: 118308

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, Sadaka, Zekât, Vakıf, İslami Finans, İslami Mikrofinans, Yoksulluğu Azaltma, Malezya.

Sayfa Adedi: 191

Danışman: Prof. Dr. Emine FIRAT

AKSARAY UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MEASURES TAKEN AGAINST POVERTY IN ISLAMIC ECONOMY AND THE
MALAYSIAN EXAMPLEIN

(Master Thesis)

Feyzullah BÜYÜKGÖZ, Aksaray 2024

ABSTRACT

Reducing poverty is among the most important goals of all countries. Countries develop and implement various policies in the fight against poverty. Islam has introduced some obligations to reduce poverty and increase the general welfare of the society. This thesis draws a general framework by addressing the concept of poverty. The types of poverty, its causes and its dimensions in the world and Turkey are analysed. This examination includes factors such as globalisation, population growth, economic crises as well as social factors such as education level, unemployment and discrimination. In the second chapter, the concepts of poverty and destitution in Islam are analysed. Basic principles such as Islam's understanding of social justice, protection of human dignity, social solidarity and economic justice are presented. In addition, Islam's view of wealth and poverty, the rights and duties of the rich and the poor are emphasised. In the third chapter, Islam's strategies for combating poverty are discussed. Compulsory social finance instruments such as zakat, ushr, fitrah and voluntary instruments such as charity and waqf are explained. The role of the Islamic financial system against poverty is elaborated with instruments such as karz-el-hasan, murabaha, and at the same time Islam's prohibitive financial measures are emphasised. In the last section, the general economic situation of Islamic countries and the problem of poverty are discussed. Then, the effects of Islamic economic measures in the fight against poverty are analysed through the example of Malaysia. Malaysia's economic structure, Islamic finance system and its efforts in the fight against poverty are presented.

Science Code: 118308

Key Words: Poverty, Sadaqa, Zakat, Awqaf, Islamic Microfinance, Poverty Alleviation, Malaysia.

Page Number: 191

Supervisor: Prof. Dr. Emine FIRAT

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	iii
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI.....	iv
JÜRİ ONAY SAYFASI	v
TEŞEKKÜR	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvi
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	xvii
GİRİŞ	1
BÖLÜM I.....	3
1. YOKSULLUK	3
1.1. Yoksulluk Kavramı	3
1.2. Yoksulluğun Tanımı	4
1.2.1. Uluslararası Kuruluşların Yoksulluk Tanımları.....	5
1.3. Yoksulluk Türleri.....	5
1.3.1. Mutlak Yoksulluk	6
1.3.2. Göreli Yoksulluk.....	6
1.3.3. Gelir Yoksulluğu.....	7
1.3.4. İnsani Yoksulluk	7
1.3.5. Objektif Yoksulluk.....	8
1.3.6. Sübjektif Yoksulluk	8

1.3.7.	Kırsal Yoksulluk	9
1.3.8.	Kentsel Yoksulluk.....	9
1.3.9.	Geçici Yoksulluk-Kronik Yoksulluk	10
1.4.	İktisat Teorilerine Göre Yoksulluk Kavramı	11
1.4.1.	Klasik ve Neoklasik İktisatta Yoksulluk.....	12
1.4.2.	Keynesyen İktisatta Yoksulluk	12
1.4.3.	Marksist İktisatta Yoksulluk	13
1.5.	Yoksulluğun Nedenleri	13
1.5.1.	Küreselleşme ve Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik	14
1.5.2.	Hızlı Nüfus Artışı.....	17
1.5.3.	Enflasyon	18
1.5.4.	Ekonomik Krizler.....	19
1.5.5.	Ekonomik Kalkınma ve Yoksulluk.....	20
1.5.6.	Sosyal Güvenlik Sisteminin Zayıflığı.....	21
1.5.7.	Hanehalkı Özellikleri	22
1.5.8.	İşsizlik	23
1.5.9.	Eğitim Düzeyi	24
1.5.10.	Ayrımcılık	27
1.5.11.	Göç	28
1.5.12.	Coğrafi Nedenler.....	29
1.5.13.	Siyasi Nedenler	30
1.6.	Yoksulluğun Faktörleri	31
1.7.	Dünyada Yoksulluğun Boyutları	33
1.8.	Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları	36
1.9.	Yoksulluğun Sonuçları.....	40
II. BÖLÜM	.....	43

2. İSLAM'DA YOKSULLUK KAVRAMI VE İSLAM'IN YOKSULLUĞA BAKIŞI	43
2.1. İslam İktisadı ve Klasik İktisadın Farklılıkları	43
2.2. İslâm'da Yoksulluk ve Fakirlik Kavramları	45
2.2.1. Yoksulluk ve Fakirlik Kavramları	45
2.2.2. İslam İktisadında Fakir ve Miskin Kavramları	46
2.2.3. Klasik Fıkıh ile Günümüz İktisadının Yoksulluk Algısını Karşılaştırma	47
2.3. Yoksullukla İlgili İslami Etik ve Değerler.....	48
2.3.1. İslam'da Sosyal Adalet Anlayışı ve Araçları.....	48
2.3.2. İslam İktisadının Temel İlkelerinden: İnsan Onurunu Koruma (Homo Islamicus).....	50
2.3.3. İslam'da Toplumsal Dayanışma, Akrabalık ve Komşuluk Hakları	51
2.3.4. İslam'ın Adil Ekonomik Sistemi (İslam'ın Ekonomik Adalet Anlayışı) .	53
2.3.5. İslam'ın Kalkınma Anlayışı: Sosyal ve Ekonomik Sürdürülebilirlik.....	56
2.4. İslam Dininin Zenginlik ve Yoksulluğa Bakışı	57
2.4.1. İslam'ın Yoksulluğa Bakışı.....	58
2.4.2. İslam'ın Zenginliğe Bakışı.....	62
2.4.3. İslam'da Zengin ve Yoksulların Karşılıklı Hak ve Görevleri.....	65
III. BÖLÜM.....	68
3. İSLAM'IN YOKSULLUKLA MÜCADELE İÇİN SUNDUĞU ÖNLEMLER ve BU ÖNLEMLERİN ETKİSİ.....	68
3.1. Yoksullukla Mücadele Yöntemleri	68
3.1.1. Yoksullukla Mücadelede Doğrudan Yaklaşım	68
3.1.2. Yoksullukla Mücadelede Dolaylı Yaklaşım	69
3.1.3. İslam'da Yoksullukla Mücadele	69
3.2. Yoksullukla Mücadelede İslami Sosyal Finansın Zorunlu Araçları.....	71

3.2.1.	Çalışmak	72
3.2.2.	Zekât	73
3.2.2.1.	Zekâtın Şartları.....	74
3.2.2.2.	Zekât Verilecek Yerler	75
3.2.3.	Öşür.....	77
3.2.4.	Fıtır Sadakası (Fitre)	77
3.2.5.	Fidye	78
3.2.6.	Kurban.....	79
3.2.7.	Kefâretler	80
3.3.	Yoksullukla Mücadelede İslami Sosyal Finansın Gönüllülüğe Dayalı Araçları 82	
3.3.1.	Sadaka	82
3.3.2.	Vakıf	82
3.4.	Yoksullukla Mücadelede İslami Finans Sistemine Has Araçlar.....	85
3.4.1.	Karz-ı Hasen	86
3.4.2.	Murabaha	87
3.4.3.	İcare.....	88
3.4.4.	Mudarebe	89
3.4.5.	Müşareke.....	91
3.4.6.	Tekâfûl	92
3.4.7.	Müzâraa.....	93
3.5.	Yoksullukla Mücadelede İslam'ın Yasaklayıcı Finansal Önlemleri	93
3.5.1.	Faiz (Ribâ) Yasağı	94
3.5.2.	Kumar (Meysir) Yasağı	96
3.5.3.	Garar (Belirsizlik) Yasağı.....	96
3.5.4.	İsraf ve Lüks Yasağı	97

3.6.	Yoksullukla Mücadelede İslam İktisat Sisteminin Etkisi	98
3.6.1.	Yoksullukla Mücadelede İslami Sosyal Finans'ın Etkisi	98
3.6.1.1.	Yoksullukla Mücadelede Zekât ve Sadakanın Etkisi	99
3.6.1.2.	Yoksullukla Mücadelede Vakıf Sisteminin Etkisi	101
3.6.2.	Yoksullukla Mücadelede İslami Mikrofinansın Etkisi	103
IV. BÖLÜM	.....	106
4.	İSLAM ÜLKELERİNİN GENEL EKONOMİK DURUMU ve YOKSULLUKLA MÜCADELEDE MALEZYA ÖRNEĞİ	106
4.1.	İslam Ülkelerindeki Ekonomik Durum ve Yoksulluk Sorunu.....	106
4.1.1.	İslam Ülkelerinin Genel Ekonomik Durumu	106
4.1.2.	İslam Ülkelerinde Yoksulluk Sorunu.....	108
4.1.3.	İslam Ülkelerinin Azgelişmişliğinin Sebepleri.....	109
4.2.	Malezya'da İslam'a Ait İktisadi Önlemlerin Yoksullukla Mücadeledeki Etkisi	111
4.2.1.	Malezya Hakkında Temel Bilgiler.....	111
4.2.1.1.	Ülke Kimliği ve Genel Bilgiler	113
4.2.1.2.	Malezya'nın Kısa Tarihçesi	113
4.2.1.3.	Malezya'da Yasama Sistemi.....	114
4.2.1.4.	Malezya'da Yargı Sistemi	115
4.2.1.5.	Malezya'da Politik Sistem	115
4.2.1.6.	Malezya Ekonomisi	116
4.2.1.6.1.	Malezya'nın Ekonomik Yapısı ve Finansal Sistemi	117
4.2.1.6.2.	Malezya'da İslami Finans	119
4.2.1.6.3.	Malezya'da Yüksek İslami Finans Eğitiminin İslami Finans Sistemine Katkısı	122
4.2.2.	Malezya'nın Yoksullukla Mücadeledeki Çabaları	124
4.2.2.1.	Malezya'da Yoksulluk Durumu	124
4.2.2.2.	Malezya'da Yoksulluğun Azaltılmasında Sağlanan İlerleme.....	125
4.2.2.3.	Malezya'da İslami Sosyal Finans Sisteminin Yoksullukla Mücadeledeki Etkisi	127

4.2.2.4. Malezya'da İslami Finans Sistemi'nin (Mikrofinans) Yoksullukla Mücadeledeki Etkisi.....	134
SONUÇ	139
KAYNAKÇA.....	152
AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU.....	173

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Ülkelere Göre Yoksulluk Sınırının Altındaki Nüfus (İlk Yirmi Ülke).....	35
Tablo 2. Türkiye’de Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Hesaplanan Yoksulluk Oranı, Yoksulluk Sınırı ve Yoksul Sayısı (2022)	38
Tablo 3. Mezheplere Göre Fakir-Miskin Karşılaştırması	47
Tablo 4. İslam Ülkeleri En Büyük 5 Ekonomi Sıralaması (2022)	107
Tablo 5. Malezya Hakkında Temele Bilgiler	113
Tablo 6. Malezya’nın Temel Ekonomik Göstergeleri.....	117
Tablo 7. Malezya ve Türkiye’nin Ekonomik Göstergelerinin Karşılaştırması	118
Tablo 8. 2010-2020 Malezya’da İslami Bankacılık ve Tekafül Sisteminin Toplam Finansmana Göre Pazar Payı (%)	121
Tablo 9. Türkiye ve Malezya İslami Bankacılık Karşılaştırması.....	121
Tablo 10. İslami Finans Alanında Yayımlanan Araştırma Makalesi Sayısına Göre Ülkeler (2016-2018).....	123
Tablo 11. Selangor Eyaletinde Yıllara Göre Zekât Toplama İstatistiği (2015-2019).....	130
Tablo 12. Selangor Eyaleti 2022 Yılı Zekât Dağıtım Yerleri, Miktarı ve Alıcı Sayısı.....	131
Tablo 13. AIM Şube ve Üye Sayıları (1990-2014).....	137
Tablo 14. AIM Bölgesel Düzeyde Sağladığı Finansman Miktarları ve Yüzdesi (Son 2014)	137

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Kronik ve Geçici Yoksulluk.....	11
Şekil 2. Talep Enflasyonu.....	18
Şekil 3. Maliyet Enflasyonu	19
Şekil 4. 2021'de İspanya'da Eğitim Düzeyine Göre Yoksulluk Riski Altındaki Nüfusun Payı	26
Şekil 5. Türkiye’de Eğitim Seviyesine Göre Yoksulluk Durumu % (2021-2022).....	27
Şekil 6. Yoksulluğun Faktörleri.....	32
Şekil 7. Aşırı Yoksulluk, 2015-2022	34
Şekil 8. Dünyanın En Yoksul 5 Ülkesi.....	35
Şekil 9. OECD Ülkeleri Yoksulluk Oranları 2022	37
Şekil 10. Türkiye’de Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin %40, %50, %60 ve %70 Değerlerine Göre Yoksul Kişi Sayısı (Bin Kişi), 2012-2022.....	39
Şekil 11. Yıllara Göre Türkiye’de Sürekli Yoksulluk Oranı % (2018-2022).....	39
Şekil 12. Yıllara Göre Türkiye’de Maddi ve Sosyal Yoksulluk Oranı (2018-2021).....	40
Şekil 13. Murabaha Uygulaması.....	88
Şekil 14. Mudarebe Uygulaması.....	90
Şekil 15. Malezya Mutlak Yoksulluk Oranı 1970-2022 (%).....	127
Şekil 16 Malezya’da Eyaletlere Göre Zekât Tahsilatları (2018-2022).....	129
Şekil 17. Malezya’da Toplanan Bağış, Dolaylı Vergiler ve Bağışların Dolaylı Vergiye Oranı (2018-2020).....	130

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AB: Avrupa Birliği

AIM: Amanah Ikhtiar Malaysia

b.: Bin

cc.: Celle Celalühü

COE: Avrupa Konseyi Portalı

HZ.: Hazreti

ILO: International Labour Organization

IOM: International Organization for Migration

İMFK: İslami Mikro Finans Kurumları

OECD: Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü

RM: Malezya Ringgiti

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

THK: Türk Hava Kurumu

TKBB: Türkiye Katılım Bankaları Birliği

TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu

UN: Birleşmiş Milletler

UNDP : Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

USD: Amerikan Doları

vb.: Ve Benzeri

GİRİŞ

Yoksulluk, insanoğlunun yaşam kalitesini olumsuz yönde etkileyen, üzerinde ciddiyle durulması ve çözümler üretilmesi gereken sosyal bir sorundur. Her ne kadar geçmiş dönemlere göre yoksulluk oranlarında azalma kaydedilse de bu sorun hâlâ daha önemini sürdürmektedir. Gelir dağılımındaki eşitsizlik yoksulluğun ana sebeplerindendir ve bu eşitsizlik birçok ülkede her geçen gün daha da artmaktadır. Dünya bankasına göre zengin ülkeler ile yoksul ülkeler arasındaki gelir eşitsizliği artmakta ve yoksul ülkelerin zengin ülkelerle rekabet etme imkânı ortadan kalkmaktadır. Bu durum yoksulluk çıkmazındaki ülkeleri daha da yoksul hale getirmektedir. Yoksulluğun sebep olduğu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için pek çok çözüm arayışına gidilmiştir. İslam dini de bu konuda çözümler sunup insanların maddi ve manevi gelişmelerini sağlamak amacıyla bazı yükümlülükler getirmiştir. Bu yükümlülüklerden bir kısmı mali ödemeler şeklinde yerine getirilmektedir. İslam dini maddi yükümlülükler ile yoksulluğun azaltılmasını ve toplumun sosyal refah düzeyinin artırılmasını amaçlamaktadır. Buna bağlı olarak zekât ve kefâretler gibi mecburi hükümlerle beraber sadaka ve vakıf gibi gönüllülük esasına dayalı araçlar da bulunmaktadır. Bunlara ek olarak ticari hayatta yoksul girişimcilere destek sağlayacak nitelikte mudarebe, müşareke vb. İslami araçlar da bulunmaktadır. Yoksulluğu azaltmak için bütün bu kaynakları en etkin düzeyde kullanmak gerekmektedir. Optimal seviyede fayda sağlamak için bu araçlarla kurumsal bir yapının oluşturulması gerekmektedir. Kurumsal sistemler sayesinde, istenilen seviyede olmasa da Malezya, Endonezya gibi bazı İslam ülkelerinde yoksullukla mücadelede mesafe kat edildiği görülmektedir.

Bu tez, yoksulluğun genel kavramsal çerçevesini çizerek, evrensel ve ulusal düzeyde yoksulluğun boyutlarını incelemekte ve bu olguyu etkileyen çeşitli faktörleri analiz etmektedir. İlk bölümde, yoksulluğun tanımı, türleri, nedenleri ve yoksulluk eksenli iktisat teorileri ele alınmaktadır. Küreselleşme, hızlı nüfus artışı, ekonomik krizler, işsizlik, eğitim düzeyi gibi çeşitli faktörlerin yoksulluğa olan etkileri incelenerek, yoksulluğun karmaşıklığına ve çok boyutlu yapısına vurgu yapılmaktadır.

İkinci bölümde, İslam iktisadında yoksulluk kavramı ve bu olguya bakış açısı ele alınmaktadır. İslam'ın sosyal adalet anlayışı, insan onurunu koruma, toplumsal dayanışma, adil ekonomik sistem gibi temel ilkeleri, İslam'ın yoksullukla mücadelede sunduğu etik ve değerlerle birlikte incelenmektedir. İslam'ın zenginlik ve yoksulluğa bakışı, zengin ve yoksul bireyler arasındaki hak ve görevler üzerinde durulmaktadır.

Üçüncü bölümde, İslam'ın yoksullukla mücadelede sunduğu önlemler ve bu önlemlerin rolü ele alınmaktadır. İslam'ın finansal sistemi içinde yer alan zekât, sadaka, vakıf, İslami mikrofinans gibi önlemler ve bu önlemlerin yoksullukla mücadelede nasıl etkili oldukları incelenmektedir. Ayrıca, İslam'ın yasaklayıcı finansal önlemleri, faiz, kumar, garar gibi unsurlar da yoksullukla mücadeledeki rolleri üzerinden açıklanmaktadır.

Dördüncü ve son bölümde, İslam ülkelerinin genel ekonomik durumu ve yoksulluk sorunu, özellikle Malezya örneği üzerinden incelenmektedir. Malezya'nın ekonomik yapısı, İslami finans sistemi ve yoksullukla mücadeledeki uğraşları ele alınarak, bu ülkenin İslam'ın sunduğu önlemleri nasıl uyguladığı ve bu önlemlerin etkileri üzerinde durulmaktadır.

Bu tez, yoksullukla mücadelede İslam'ın sunduğu önlemlerin ve finansal sistemlerin önemine vurgu yaparak, bu önlemlerin etkilerini ve Malezya'nın bu yöndeki çabalarını ele almaktadır.

BÖLÜM I

1. YOKSULLUK

1.1. Yoksulluk Kavramı

İnsanoğlunun bu dünyadaki en kadim düşmanlarından birisi yoksulluktur. Tarih, yoksullukla mücadelenin iktisadi hedefler arasında en önemli mesele olması gerektiğini acı tecrübeleriyle bütün dünyaya öğretmiştir. Yoksulluk ve zenginlik arasındaki mücadeleden dolayı tarihte birçok medeniyet yok olmuştur; ancak yoksulluğu önlemek için gösterilen her çaba, refah ve barışın artmasına, devletlerin uzun ömürlü olmasına sebep olmuştur (İqbal, 2019: 1-2).

Dünyanın en zengin döneminin yaşandığı çağımızda, yoksul insan sayısında en yüksek rakamlar tespit edilmiştir. Bir tarafta her türlü teknolojik imkândan faydalanan insanlar refah içerisinde yaşarken diğer tarafta temel gıda maddelerine ulaşamayan, sağlık ve eğitim olanaklarından yararlanamayan, kültürel imkânlardan hiçbir şekilde istifade edemeyen; bununla beraber seslerini duyuramayan milyonlarca yoksul, yaşam mücadelesi vermektedir. Bu problem genellikle az gelişmiş ülkelere ait bir sorun olmakla beraber gelişmiş ülkelerin de temel sorunları arasında olmaya devam etmektedir (Şenses, 2001: 13).

Yoksulluk, insanlık tarihi kadar eski, her toplumu ilgilendirmesiyle evrensel ve insanlıkla beraber hep var olup devam edecek olmasıyla sosyolojik bir gerçektir. Yoksulluğun sosyal bir sorun olarak ortaya çıkışı 17. yy. başlarına dayanmaktadır. John Locke başta olmak üzere liberalist kuramcılar bu soruna değinerek özel mülkiyet hakkını savunurken, yoksulların dışlanmaması gerektiği, kişilerin geçimini sağlamasının sağlıklı ve güvenli bir toplum oluşması açısından mecburi olduğu ve bundan dolayı zengin kesimin, yoksul durumdakilerin refahını artıracak düzenlemeleri sağlaması gerektiğini ifade ederler (Bozan, 2011: 36; Gündoğan, 2008: 43; Şenses, 2001a: 32).

Yoksulluk, temel olarak sosyoloji alanının en önemli konularından birisi olmakla beraber, iktisattan istatistik bilimine, şehirleşmeden göçe, şehir planlamasından demografik çalışmalara kadar birçok farklı alanda üzerinde çalışmalar yapılmış bir kavramdır. Farklı yönleriyle değerlendirilen yoksulluk, tek boyutlu iktisadi bir kavram olmaktan çıkıp; siyasi, hukuki, kültürel birçok yönü olan geniş kapsamlı bir kavram haline gelmiştir. Yoksulluk bu şekilde çok boyutlu olduğu için tanımlanması zor bir kavramdır (Karaman, 2019: 45).

1.2. Yoksulluğun Tanımı

Yoksulluk için her dönemi ve toplumu kapsayıcı bir kriter belirlemek oldukça zordur. Yaşanan coğrafyaya ve zamana göre yoksulluk değişkenlik göstermektedir (Güloğlu ve Es, 2011:2). Her toplumun gelişmişlik düzeyi ve tüketim alışkanlıkları farklılık gösterdiğinden dolayı yoksulluğun kriterlerini ve sınırlarını belirlemek de zorlaşmaktadır. Gelişmiş bir topluma ait yoksulluk sınırı az gelişmiş bir toplum için zenginlik ölçütü olabilirken; yoksul bir topluma ait zenginlik ölçütü, refah içinde yaşayan bir topluluk için yoksulluk sınırının bile altında kalabilmektedir (Ak, 2016: 297). Yoksulluk ve zenginlik kavramları nesnel kavramlar olmadığından, çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahip olduklarından dolayı bu kavramlar üzerine ortak bir tanım yapılamamıştır (Bozan, 2011: 36; Gündoğan, 2008: 43).

Yoksulluğa; ülke coğrafyası, ekonomik sistem, siyasi yönetim şekli, inanç ve kültürel farklılık gibi etki eden birçok faktör olduğundan dolayı bu kavram için ortak bir tanım getirmek mümkün olmamakla beraber yoksullukla ilgili yapılan tanımlamaların kesiştiği ortak noktalar bulunmaktadır (Arpacıoğlu, 2012: 4).

Yoksulluk kavramının zihnimizde ilk çağrıştırdıkları; açlık, fakirlik, sefalet, hayatta kalma mücadelesi, en temel ihtiyaçlarını bile karşılayamama gibi zorluklardır (İstanbul Üniversitesi, 2020).

Yoksulluk üzerine ilk tanım, Seebom Rowentree tarafından 1901 yılında şu şekilde yapılmıştır: Kişinin, hayatını devam ettirmek için gerekli olan beslenme ve giyinme gibi en alt seviyedeki temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadar paraya sahip olmama durumudur (Halişçelik, 2015: 15).

Yoksul terimi, yeterli miktarda maddi kaynağa sahip olmayan veya temel yaşam standartlarına ulaşmak için gerekli olan araçlardan mahrum olan bireyi tanımlar. Yoksulluk

ise yaşamını sürdürmek için gerekli olan ihtiyaçlardan yoksun olma durumu olarak ifade edilir. (Aktan ve Vural, 2002: 1-2).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)'in belirlediği tanıma göre göre yoksulluk, bireylerin zorunlu ihtiyaçlarını karşılayamamasıdır. Kurum, yoksulluğu dar ve geniş anlamli olarak iki şekilde tanımlamaktadır. Dar anlamada yoksulluk, açlık ve barınma imkânından yoksun olma durumudur. Geniş anlamda yoksulluk, kişinin yaşamını devam ettirecek düzeyde gıda, giyim ve barınma imkânlarına sahip olmasıyla beraber toplumun genel refah seviyesinin altında kalmasıdır (Ensari, 2010: 9).

1.2.1. Uluslararası Kuruluşların Yoksulluk Tanımları

Birleşmiş Milletlere göre yoksulluk, geçimini sürdürmek için gerekli olan düzenli gelirden ve daha fazlasından mahrum kalma durumudur. Bunlar; yetersiz ve sağlıksız beslenme, eğitim ve diğer kamu hizmetlere kısıtlı erişim, sosyal dışlanma, ayrımcılık ve karar alma süreçlerine katılımın yetersizliği gibi sosyal ve ekonomik durumlardır (UN, 2020a). Dünya bankasının tanımına göre yoksulluk, günde 1,90 USD'den daha az parayla yaşamını sürdürmektir (World Bank, 2021). Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (OECD) ise yoksulluğu, bir ailenin hayatını sürdürebilmesi için gıda, barınma, giyecek, tıbbi ihtiyaçlar gibi gereksinimlerini asgari düzeyde karşılayabilmesi şeklinde tanımlamıştır (OECD, 2005). Avrupa Birliği (AB) yoksul olma durumunu, gerekli yaşam standartlarından ve diğer medeni, kültürel, sosyal ve politik haklardan yararlanabilmek için ihtiyaç duyulan imkânlardan kronik olarak yoksun bırakılmakla karakterize edilen bir insanlık durumu olarak tanımlamıştır (Council Of Europe, 2021).

1.3. Yoksulluk Türleri

Yoksulluk kavramı üzerinde farklı tanımlamalar yapıldığı gibi yoksulluk türleri açıklanırken de farklı şekillerde tanımlamalara gidilmiştir. Bu tanımlamaların bazılarında temel gıda harcamaları esas alınırken bazılarında ise sosyal ve kültürel ihtiyaçlar esas alınmıştır. Yoksulluk tanımı yapılırken dikkat edilmesi gereken önemli bir husus, bu kavramın sadece ekonomik bir düzlemde mi yoksa buna ilaveten sosyal ve siyasal parametreler de dikkate alınarak tanımın yapılması gerektiğiyle alakalıdır. (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011: 61).

1.3.1. Mutlak Yoksulluk

En dar kapsamdaki yoksulluk tanımı olan mutlak yoksulluk, kişinin biyolojik hayatını devam ettirebilmesi için alması gerekli olan en düşük kalori miktarını karşılayacak satın alma gücüne sahip olamamasıdır (Demirtürk, vd., 2011). Bir insanın yaşayabilmesi için gerekli olan asgari kalori miktarını almaya yetecek kadar geliri olmayan kişiler mutlak yoksul olarak kabul edilmektedirler (İstanbul Üniversitesi, 2020). Dünya bankasının tespitine göre kişinin mutlak yoksulluk sınırında hayatını sürdürebilmesi için alması gereken günlük 2400 kalorilik gıda sepetinin para miktarı ülkelere göre değişmektedir. Buna göre az gelişmiş ülkeler için bu sınır 1.90 USD olurken, Türkiye'nin de içinde olduğu Doğu Avrupa ülkelerinde 4 USD'ye ve gelişmiş ülkelerde bu miktar 14 USD'ye kadar çıkmaktadır (Bingöl Üniversitesi, 2018: 4-6; Manas, 2020: 12).

Yoksulluğun sınırı belirlenirken standart bir kalori miktarı belirlemek ne kadar doğrudur? Kalori tüketimi kişilere göre değişkenlik göstermektedir. Mutlak yoksulluk kavramına yapılabilecek diğer bir eleştiri de kişisel tüketim tercihlerini göz ardı etmesidir. Kişiler gıda dışı harcamalara ağırlık verdiğinde gelir seviyeleri yüksek olsa bile beslenirken asgari kalori seviyesinin altında kalabilmektedirler. Bu haliyle mutlak yoksulluk tartışılmaya açıktır. Mutlak yoksulluğa gelen bu eleştiriler göreceli yoksulluk kavramın ortaya çıkmasına sebep olmuştur (İncedal, 2013: 21).

1.3.2. Göreceli Yoksulluk

Göreceli yoksulluğun ortaya çıkış noktasında kişilerin; refah seviyelerini, daha üst standartlarda yaşayan bireylerin gelir seviyeleri ile kıyaslamaları yatmaktadır. Göreceli yoksulluk, kişinin gıda, giyim ve barınmaya yönelik ihtiyaçlarını karşılayabilmesiyle beraber içinde bulunduğu toplumun ortalama refah düzeyinin altında yaşam sürmesi durumudur (Duru, 2010: 25).

İnsanın toplumsal bir varlık olmasından yola çıkarak yapılan göreceli yoksulluk tanımı, yoksulluk durumunu bir eşitsizlik olarak görür. Gelir dağılımında eşitlik olmadığından dolayı göreceli yoksulluk kavramına göre toplumda her zaman yoksullar var olacaktır. Göreceli yoksulluk, kişinin biyolojik varlığını devam ettirmekten ziyade toplumsal varlığını sürdürmesiyle ilgilidir. Adam Smith'e göre, mutlak olarak temel ihtiyaçlarını karşılamakla beraber genel refah düzeyinin altından kalan ve sosyal olarak topluma katılamayan kişiler

görelî yoksul olarak tanımlanmaktadır. Bundan dolayı görelî yoksulluk, sadece hayatı devam ettirme meselesi değil, gelir ve refah dağılımından istifade etme ölçüsüyle alakalıdır. Buna göre yoksulluk kişinin, topluma katılmasını sağlayacak ortalama yaşam standartlarından yoksun olmasıdır (Arpacıoğlu ve Yıldırım, 2011; Coşkun, 2012: 63; Şenses, 2001: 92).

1.3.3. Gelir Yoksulluğu

Gelir yoksulluğu, kişinin veya ailenin asgari seviyede yaşamını sürdürebilmek için gerekli olan temel ihtiyaçlarını karşılamaya yetecek kadar geliri elde edememe durumudur. Gelir yoksulluğu belirlenirken, asgari yaşam düzeyini sağlayacak miktardaki gelir, yoksulluk sınırı olarak kabul edilir. Bu çizginin altındaki gelir düzeyine sahip kişiler yoksul kabul edilir (Aktan ve Vural, 2002: 45).

Gelir yoksulluğu ölçülürken genellikle ülke gelirinin nüfusa göre dağılımı, kişi başına düşen gelir gibi kriterlerin yanında uluslararası kuruluşların baz aldıkları veriler de kullanılmaktadır. Yoksulluğa karşı geliştirilen yaklaşımlar genellikle belirli bir gelire sahip olma veya olmama konusu olarak meselenin niceliksel yönüne yoğunlaşmıştır. Yoksulluk probleminde, belirli bir gelire sahip olmanın yanında kişilerin insanca yaşamlarını sürdürebilmeleri için şart olan en düşük sosyal imkânlarla da sahip olmaları göz ardı edilmemesi gereken bir öneme sahiptir. Birçok ülkede yeterli gelire sahip olmakla birlikte insanca bir yaşam sürdürebilmek için gerekli olan imkânlardan mahrum olan bireyler bulunmaktadır. Bundan dolayı yoksulluk değerlendirilirken insani yoksulluk da dikkate alınmalıdır (Sapancalı, 2001: 127).

1.3.4. İnsani Yoksulluk

İnsani yoksulluk, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) tarafından geliştirilen bir kavramdır. Buna göre insani yoksulluk; kişinin elde ettiği gelirden ziyade, insanca yaşayabilmesini sağlayacak olanaklardan yoksun olmasıdır (Bingöl Üniversitesi, 2018: 14). Kişilerin yeterli ölçüde beslenebilmeleri, sağlık ve eğitim hizmetlerinden faydalanabilmeleri, kendilerini geliştirmelerine yardım edecek sosyal ve kültürel alt yapının bulunması ve bunlara ulaşabilmelerinin mümkün olması, insani yoksulluğun genel çerçevesidir. Burada esas olan, sağlıklı ve eğitilmiş uzun bir ömür sürmek için gerekli imkânlarla sahip olmaktır (Demirtürk vd., 2011: 34).

Burada asgari ihtiyaçlardan ziyade maddi refaha vurgu yapılmakta, yoksulluğun diğerk boyutları da dikkate alınmaktadır. UNDP insani yoksulluk seviyesini tespit etmek için insani yoksulluk endeksini hayata geçirmiştir. Bu endeks, kısa yaşam süresi, eğitim fırsatlarından yoksun kalma, kamusal ve özel sektör kaynaklarından mahrumiyet gibi çeşitli dezavantajları ölçerek, bu kriterlere göre değerkendirilen bireylerin oranını belirlemektedir (Aktan ve Vural, 2002: 7).

1.3.5. Objektif Yoksulluk

Objektif yoksulluğa veya bilinen diğerk adıyla refah yaklaşımına göre yoksulluğun sebepleri ve yoksulluktan kurtulma yolları için gerekenler uzmanlar tarafından önceden belirlenen değerkendirmeleri içermektedir. Diğerk bir ifadeyle, tespit etme imkânı olan belirli standartların altında kalma durumunu ifade eder. Buna göre birey, uzmanlar tarafından belirlenen yoksulluk sınırının üzerindeki gelire sahip olmalıdır. Aksi halde yoksul durumuna düşmektedir. Yoksulluk ölçülürken; kalori miktarı, tüketim harcamaları ve gelir esas alınmaktadır. Sübjektif yoksulluğa göre bu yaklaşım iktisatçılar tarafından daha çok benimsenmektedir (Ören, Negiz, ve Akman, 2012: 316).

Bu yaklaşımda yoksulluk olgusu bireylerin kendi değerkendirme ölçülerine göre değerkil uzmanların belirlemiş oldukları ihtiyaçlara göre oluşmaktadır. Her bireyin kendine göre bir değerkendirme yapabileceğinden dolayı bu yaklaşımın daha dengeli bir tanım yapma imkânı sağlayacağı düşünülmektedir (Kafalı, 2017: 61).

1.3.6. Sübjektif Yoksulluk

Sübjektif yoksulluğun temelinde insanın kendisini yoksul hissetmesi yatmaktadır. Buna göre insanlar kendisini yoksul hissediyorsa yoksuldur (Beken, 2006: 13). Sübjektif yaklaşımda yoksulluk olgusu, toplumdaki insanların temel ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamadıklarını kendi algılarına göre değerkendirmelerinin sonucunda oluşmaktadır. Bu yaklaşımdaki temel düşünce, toplumun temel ihtiyaçlarının dışardan uzmanlar tarafından belirlenmesinin yerine, toplumdaki bireylerin gereksinim duydukları temel ihtiyaçları kendilerinin belirlemesi doğrutusunda gerçekleşmesidir (Kafalı, 2017: 59).

Öznel yoksulluk, kişinin kendisini yoksul olarak tanımlamasıdır. Birey kullanamadığı mallar veya ulaşma imkânı olmayan standartlardan dolayı kendisini yoksul olarak görür. Bu

yaklaşım kişinin kendi durumunu değerlendirmesine olanak sağlaması ve kendi sosyal çevresine göre standartlar belirlemesine imkân sağlaması gibi olumlu yönleri sahiptir. Bununla beraber bu yaklaşımın ölçüm ve yorumlama yapma konusunda zorluklar çıkarması olumsuz yönlerindendir (Şenses, 2001: 95).

1.3.7. Kırsal Yoksulluk

Kentsel ve kırsal ayrımı; nüfusa, kamu hizmetlerinden yararlanabilme düzeyine, tarımla uğraşanların nüfus içindeki oranına, mesken türü ve yoğunluğu gibi bazı kriterlere göre tanımlanmaktadır (İncedal, 2013: 24). Kırsal ve kentsel yoksulluk, ekonomik olarak gelir ve tüketim düzeylerine göre ya da bunlarla beraber sosyal farklılıkların ve maddi olmayan mahrumiyetlerinin göstergelerine göre belirlenmektedir (Aktan ve Vural, 2002: 10). Kırsal yoksullukta, güvenlik, bağımsızlık, kendine saygı, sosyal münasebetlerin düzeyi, karar verebilme özgürlüğü, siyasal ve hukuksal haklar gibi niteliksel boyutlara önem verilmektedir (Manas, 2020: 15). Dünya yoksullarının %75'i kırsal alanlarda yaşamını sürdürmekte ve geçimlerini tarımdan sağlamaktadırlar. Kırsal kesimde yaşayanlar kaynaklara, hizmet ve teknolojiye, ekonomik olanaklara ya hiç ulaşamamakta ya da sınırlı olarak ulaşabilmektedirler. Bu sebeplerden dolayı kırsal yerlerdeki gelir ve verim düşmektedir (Ateş, 2017: 2).

1.3.8. Kentsel Yoksulluk

Kentsel yoksulluk, kentte yaşayan nüfusun bir kısmının maddi imkânsızlıklar nedeniyle asgari geçim standartlarının altında bir hayat yaşaması ve buna bağlı olarak kent hayatının sunduğu birçok olanaktan yeterli düzeyde faydalanamaması durumudur. Bu duruma bağlı olarak toplumsal ve davranışsal sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Yıldızak, 2020: 49). Kentsel yoksulluk şehir hayatına has bazı masraf kalemlerinin ve maliyetlerin oluşması nedeniyle kırsal yoksulluktan farklı özelliklere sahiptir. Ekilebilir alanların daralması, paylaşılması ve gelişen teknolojiyle beraber tarımda sanayileşmenin artması sonucu insan emeğine olan ihtiyacın azalması, bunların yanı sıra şehir hayatının sunmuş olduğu konfor, sosyal ve kültürel imkânlar kırsal alandan kent merkezlerine yaşanan göçün başlıca sebepleridir (Bayraktutan ve Akatay, 2012: 3).

Kentsel yoksulluk zayıf ekonominin, siyasi istikrarsızlığın, eğitim, barınma, sağlık, güvenlik ve sosyal imkânlardan yeterince faydalanabilme gibi asli ihtiyaçların giderilememesi durumundan kaynaklanmaktadır. Bütün dünyanın ortak problemi olan kentsel yoksulluğun en temel nedeni ekonomik yetersizliktir. İşsizlik, gelir düzeyinin düşük olması, barınma imkânlarının yetersizliği, sosyal güvenlik ve sağlık hizmetlerine ulaşamama, suç oranlarının artış göstermesi gibi problemler kentsel yoksulluğun en bilinen öğeleridir (Kaypak, 2013: 4).

Kentsel yoksullar, uzun süreli işsizlik durumuna bağlı olarak ekonomik dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Kendileriyle aynı kaderi paylaşan bireylerle birlikte kentlerin yoksul mahallelerinde yaşamak zorunda kalan kent yoksulları, kendilerini destekleyip yönlendirebilecek bilgi, beceri ve sosyal bağlantıya sahip insanlarla beraber yaşama avantajından mahrum oldukları için içinde bulundukları kısır döngüden çıkamayıp yoksul olmayan kesimin sosyal dışlamasına maruz kalmaktadırlar (Yıldızak, 2020: 49).

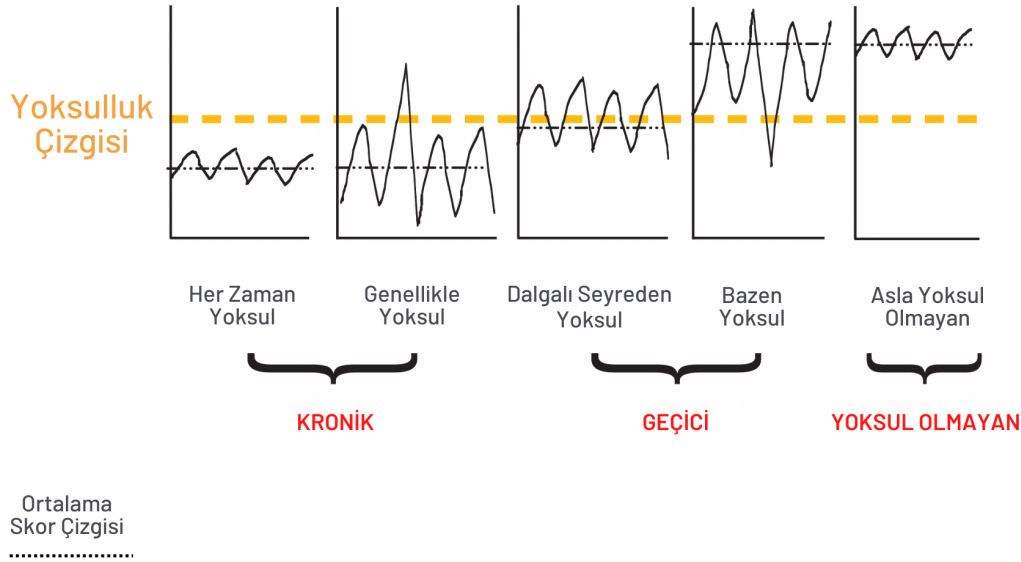
1.3.9. Geçici Yoksulluk-Kronik Yoksulluk

Geçici yoksulluk, devam etmeyen, kısa sürede gelip geçen dönemsel yoksulluk halidir. İnsan hayatında iniş çıkışlar olmaktadır. Dönemsel dalgalanmalar bazen kişilerin yaşam standartlarında ve refah seviyelerinde düşüş olmasına neden olmaktadır. Geçici yoksulluğun birçok sebebi bulunmaktadır. Ekonomik krizler, afetler, dönemsel işsizlik halleri, devalüasyon, küresel çapta yaşanan krizler en bilinen sebepleridir. Özellikle kriz dönemlerinde daha geniş kitleleri etkileyen geçici yoksulluk, ortalama gelir düzeyinin üzerindeki kişileri dahi etkilemektedir (İncedal, 2013: 26).

Kronik yoksulluk, uzun süreli devam eden yoksulluk halidir. Kronik yoksullar uzun yıllar boyunca yoksulluk içinde yaşarlar. Genellikle hayat boyu yoksul yaşayan insanlar bu durumu çocuklarına miras bırakırlar. Bu durum, kronik yoksulluğu, insanların bazen yoksulluk sınırının altına düştüğü geçici yoksulluktan ayırır. Genellikle beş yıldan fazla devam eden yoksulluk kronikleşmiş olarak kabul edilir (Shepherd, 2016).

Kronik yoksulluğun en belirgin özelliği sadece düşük gelir seviyesine sahip olma durumu değildir. Yoksulluğun uzun süreli ve şiddetli bir biçimde yaşanıp gelecek nesillere de aktarılmasıdır. Kalıcı yoksulluğu geçici yoksulluktan farklı kılan en önemli özellik,

bireylerin yoksulluk döngüsünü kırıp bu durumdan kurtulmalarının çok düşük bir olasılık olmasıdır (Temiz, 2008: 68).

Şekil 1. Kronik ve Geçici Yoksulluk. **Kaynak:** Chronic Poverty Report 2004–05

Şekil 1 incelendiğinde yoksulluk durumunun dinamik bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Bireylerin yaşam standartları zaman içerisinde yoksulluk çizgisinin altında veya üstünde hareket etmekte ve buna bağlı olarak kronik, geçici ve yoksul olmayan şeklinde üç sınıf ortaya çıkmaktadır. Her zaman yoksul olanlar, ortalama yoksulluk skorları daima yoksulluk çizgisinin altında seyredenlerdir. Genellikle yoksul olanlar, ortalama skorları genellikle yoksulluk çizgisinin altında seyrederken dönemsel dalgalanmalar sonucu bazen yoksul olmayanlardır. Dalgalı seyreden yoksullar, bazen yoksul bazen yoksul olmayan, ortalama skorları yoksulluk çizgisine yakın seyredenlerdir. Bazen yoksul olanlar, Ortalama skorları yoksulluk çizgisinin üzerinde seyrederken geçici bir dönem yoksul olanlardır. Yoksul olmayanlar ise ortalama yoksulluk skorları tüm dönemlerde yoksulluk çizgisinin üstünde devam edenlerdir (GOV.UK, 2004).

1.4. İktisat Teorilerine Göre Yoksulluk Kavramı

İktisat teorileri yoksulluğu açıklamak için çeşitli yaklaşımlar benimsemiştir. Bu bölümde Klasik, neoklasik, keynesyen ve Marksist teorilerde yoksulluk kavramını ele alacağız.

1.4.1. Klasik ve Neoklasik İktisatta Yoksulluk

Klasik geleneğin bakışına göre, bireyler kendi kaderlerinden büyük ölçüde sorumlu tutulmakta ve yoksulluğun aslında kişisel bir tercih olduğu düşünülmektedir. Bu perspektif, laissez-faire geleneğiyle örtüşmektedir. Genel olarak, klasik teori genellikle piyasada gerçekleşen değişimlerin etkin olduğunu ve dolayısıyla ücretlerin bireysel üretkenliği doğru bir şekilde yansıttığını varsayar. Bu nedenle yoksulluk, genellikle bireysel üretkenliği olumsuz etkileyen kötü bireysel tercihlerin bir sonucu olarak görülür. Ancak altında yatan genetik yetenek farklılıklarının da yoksulluğun potansiyel nedenlerinden olduğu kabul edilir. Bireylerin yaptığı yanlış tercihler onların yoksulluk tuzağına düşmelerine neden olabilmektedir. Yoksulluğu önlemek için asgari bir düzeyin ötesinde, devlet müdahalesi genellikle ekonomik verimsizlik kaynağı olarak görülür. Bu görüş kapsamındaki politika reçetelerinin büyük çoğunluğu, yoksul bireylerin mümkün olan en kısa sürede işgücüne katılmaları için üretkenliklerini artırmaya yönelik çabalara odaklanmaktadır ancak bazı bireylerin (gençler, hastalar, yaşlılar) işgücüne katılamayacağı ve alternatif desteğe ihtiyaç duyacağı kabul edilmektedir (Davis & Martinez, 2015).

Neoklasik iktisadi düşünce, toplumda var olan yoksulluğu özgür bir toplumun doğal bir sonucu olarak değerlendirmekte ve bireylerin kendi çabalarıyla bu olumsuzluklarla başa çıkmayı öğrenmeleri gerektiğini savunmaktadır. Neoklasikçiler yoksulları destekleyen devlet politikalarının gereksiz olduğunu, bu politikaların kaynak israfına sebep olduğu ve kalkınmaya engel olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu ekoldekiler serbest piyasanın yoksulluğu azaltacağını savunup devletin müdahalelerinin ise yoksulluğa sebep olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yoksullara destek olmak yerine girişimcileri desteklemenin daha yerinde olacağına inanmışlardır (Gümüş, 2019, s. 23).

1.4.2. Keynesyen İktisatta Yoksulluk

Keynesyen iktisat sistemi, John Maynard Keynes'in teorilerine dayanır ve geleneksel iktisadi düşüncelerden farklı bir perspektife sahiptir. Bu yaklaşım, özellikle makroekonomik düzeyde, yoksulluğun çözümüne odaklanan bir anlayış sunar. Toplam talep, ekonominin genel seviyesini belirler. Yetersiz talep durumunda, işsizlik ve yoksulluğun artması kaçınılmazdır. Keynesyen iktisat, devletin ekonomiye müdahale ederek talep oluşturmaya gerektiği üzerinde durur. Kamu harcamaları ve para politikaları aracılığıyla devlet, ekonomiyi canlandırabilir ve yoksulluğu azaltabilir. İşsizlik, serbest piyasa koşullarında

otomatik olarak düzelmez. Bu nedenle, devletin müdahalesi gerekebilir. Keynesyen teoride yoksullukla krizler arasında bağlantı olduğu vurgulanmaktadır. Keynesyen teoride, işçi ücretlerinin ve enflasyonun dengeli bir şekilde yönetilmesi gerektiği vurgulanır. Aşırı ücret artışları veya enflasyon, işsizliği artırabilir ve yoksulluğu tetikleyebilir. Sonuç olarak, Keynesyen iktisat sistemi, devlet müdahalesi ve talep yönetimi aracılığıyla ekonomik istikrarın sağlanmasını savunur (Gümüş, 2019; Tutuk, 2020).

1.4.3. Marksist İktisatta Yoksulluk

Marksist iktisat, Karl Marx'ın teorilerine dayanır ve ekonomiyi sınıf mücadelesi ve üretim ilişkileri bağlamında analiz eder. Marksistler, kapitalizmin ve sınıf ayrımına dayalı sosyal ve siyasi faktörlerin yoksulluğa neden olduğunu iddia etmektedir. Marx, emeğin bir malın değerini belirleyen temel faktör olduğunu savunur. Ancak, kapitalist sistemde emek, işçilere ödenen ücretle değil, emeğin ürettiği değer bir kısmı olan artı değerle ölçülür. Bu durum, işçilerin ürettikleri değer tamamına erişememelerine ve yoksulluk yaşamalarına neden olmaktadır. Marx'a göre, kapitalist sistemde sermaye birikimi sürekli olarak artar. Ancak, bu birikim genellikle üst sınıflar arasında yoğunlaşır ve işçi sınıfının payı azalır. (Davis & Martinez, 2015).

Marksist iktisada göre kapitalist sistem insanların emeklerini sömürüp onları yoksullaştıran düzendir. Marksistler bu düzenin bir gün çökeceğini ve yerine yeni bir sistemin geleceğini söylemişlerdir. Bu akıma göre yoksulluğu kaldırmak için geçici önlemlerden ziyade eşitsizliğin ve adaletsizliğin son bulması ve gelir dağılımının dengelenmesi gerekmektedir. Marx'a göre yoksulluğu önlemek için gelir dağılımında adaletin sağlanması gerekmektedir. Bunun yolu da üretim araçlarının mülkiyetinin devlete ait olması gerekmektedir (Gümüş, 2019, s. 25).

1.5. Yoksulluğun Nedenleri

Yoksulluk olgusu toplumlara göre farklı sebeplerden kaynaklanan bir durumdur. Bunun nedenleri arasında; toplumsal, bireysel, ekonomik ve politik faktörlere işaret edilebileceği gibi dini, ahlaki ve vicdani bir görev olan paylaşmanın unutulması da gösterilebilmektedir. Genel olarak bu sebepleri; bencillik, cimrilik, israf, fakirleşme korkusu, tembellik, kumar, faiz, gibi bireysel nedenler; iç çatışmalar, siyasi darbeler, politik istikrarsızlık, afetler,

krizler, faiz, enflasyon, tekelleşme, bilimsel faaliyetlerden uzaklaşma, teknolojik olarak geri kalmışlık gibi iç sebepler; ekonomik ambargo, doğal zenginliklerin sömürülmesi, coğrafi dezavantaj gibi dış nedenler olarak sıralayabiliriz (Korkut, 2019).

Yoksulluğun belli bir tanımının olmaması, yoksulluğun nedenlerinin de çeşitli olmasına etki etmektedir. Yoksulluk; ülke, bölge, cinsiyet, hanehalkı gibi farklı sebeplere bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Yoksulluğun nedenleri temelde iki farklı yaklaşımla değerlendirilmektedir. Bunlardan ilkinde meseleye geniş ölçekli bir bakış açısı getirilerek yoksulluğun, sosyoekonomik ve yapısal sorunlardan kaynaklandığı düşünülmektedir. Küreselleşmenin bir neticesi olarak ülkeler arası adaletli bir gelir dağılımının olmaması, gelişmekte olan ülkelere altyapı, sağlık, eğitim vb. belli başlı sosyal güvenlik harcamalarının yetersiz düzeyde olması gibi ekonomik ve yapısal nedenler bunların başında gelmektedir. Burada, yoksulların kendi seçimlerinin dışında gelişen durumlar söz konusudur. Ekonomi yönetimi, fırsat eşitsizliği, alt yapı olanaklarının yetersizliği ve işgücü piyasalarının azlığı gibi etkenler yoksulluğun oluşumunda kişinin iradesinin dışındaki etkenlerdir (Şenses, 2001: 145). Diğer yaklaşıma konu olan yoksulluk olgusunun nedeni ise kişinin kendi iradesi dahilindedir. Bireyin kabiliyet ve el becerileri, çalışma konusundaki disiplin ve azmi, ileri görüşlülüğü vb. nedenler kişinin kendisinden kaynaklanan nedenlerdir. Burada kişinin yoksulluk nedeni bizzat kendisi olmaktadır. Bu iki yaklaşımda yoksulluğun nedenleri farklı sebeplere bağlanmakla birlikte kendi aralarında tutarlı bir etkileşim olduğu da göz ardı edilmemelidir (Manas, 2020).

Yoksulluk kaynağı itibarıyla makro ve mikro nedenlerden oluşmaktadır. Yoksulluğun makro nedenlerini ekonomik ve yapısal sorunlar oluştururken, kişilerin kendi özelliklerinden kaynaklanan problemler de yoksulluğun mikro nedenlerini oluşturmaktadır. Makro nedenlerde kişinin kendisinin ve ailesinin özelliklerinin dışındaki genel olayların varlığı söz konusudur. Mikro nedenlerde ise kişinin ailesi ve kendisiyle alakalı özelliklerden kaynaklanan olumsuzluk söz konusu edilmektedir (Karayılmazlar ve Güler, 2015: 29).

1.5.1. Küreselleşme ve Gelir Dağılımındaki Adaletsizlik

Teknolojik gelişmeler ve uluslararası iş birliklerinin gelişerek artması dünyayı her zamankinden daha fazla birbirine bağlamıştır. Küreselleşme, dünya ekonomilerinin, kültürlerinin ve nüfuslarının karşılıklı olarak artarak devam eden bağlılığını tanımlamak için kullanılan bir kelimedir (Piie, 2018). Küreselleşmeyi; dünya genelinde, ticaretin,

hizmetlerin, finans piyasalarının, teknolojinin, eğitimin, bilginin, kültürün, siyaset ve hukukun vb. ortak değerlerin ait olduğu toplumun sınırlarını aşarak evrensel hale gelmesi durumu olarak tanımlayabiliriz (Çeken, Ökten, ve Ateşoğlu, 2008: 81).

Ekonomik anlamda küreselleşme, sermaye, mal ve hizmetlerin ülke sınırları dışında serbestçe dolaşabildiği, ticaret hacimlerinin arttığı ve ülkelerin birbiriyle sürekli etkileşim halinde olduğu süreç olarak ifade edilebilir. Küreselleşmenin bir sonucu olarak ülkeler arasındaki dengeler değişmektedir. Bu değişimin bazı ülkeler için faydaları olurken bazı ülkelere ise olumsuz etkileri olmaktadır. Bu yönüyle küreselleşme, insanlık için bazı fırsatlar sağlamasının yanında risk ve sorunları da beraberinde getirmektedir (Özcan ve Özmen, 2018: 36).

Küreselleşme neticesinde, ulusal ülkelerin ekonomi politikalarında kendi iradeleri doğrultusunda kararlar alıp hareket etmelerinin sınırlandığı ifade edilmektedir (Pierson, 1998: 785). Küreselleşmeyi tetikleyen unsurların neo-liberal politika ve uygulamalar olduğu ifade edilmektedir. Neo-liberalizmin önem verdiği iktisadi görüşlerden biri uluslararası ticaret ve finasta serbestleşmedir. Serbest ticaretin yoksulluğun azalmasında önemli bir etkisinin olacağı düşünülmüştür. Yoksulluğun işgücü piyasasının bir parçası haline getirilip hem üretime katkı sağlayacağı hem de yoksulluğun hafıflemesine katkı sağlayacağı ifade edilmektedir. Ayrıca finansal serbestleşmenin bir neticesi olarak serbestçe dolaşan sermaye akımları sayesinde gelişmekte olan ülkelerin büyümesine katkı sağlanacağı düşünülmektedir. Yoksul ülkelerdeki getirinin yüksek olması o ülkelere sermaye girişini artıracak, sermayeye ulaşmanın ucuzlamasının yanında teknoloji transferleri sayesinde üretkenlik ve buna bağlı olarak da büyüme artacaktır (Karayılmazlar ve Güler, 2015: 30-31).

Neo-liberal politikalar beklendiği şekilde yoksulluğu azalmamıştır. Bu politikalara bağlı olarak bazı olumsuzluklar ortaya çıkmıştır. Yüksek hacimlere varan sermaye hareketliliklerinin gelişme aşamasında olan ülkelere krizlere neden olduğu görülmektedir. Dış ticaretin serbest bırakılması gelişmekte olan ülkeler için sınırların kaldırılması anlamına gelmektedir; fakat bu durum haksız rekabete yol açabilmektedir. İşsizlik ve kayıt dışı istihdamın arttığı görülmektedir. Özetle neo-liberal politikalar düşünülenin aksine gelişmiş ülkelerin yararına olmuştur. Bu politikalar yoksulluk probleminde siyasal ve toplumsal oluşumları göz ardı etmiştir (Kaya Özçelik, 2013: 628).

Küreselleşme, birçok kişinin yaşam standartlarını yükseltmesine rağmen, yoksulluğun derinleşmesini engelleyemedi. Birçok küçük işletme büyük rakipleriyle teknolojik olarak

rekabet edemediği için çok uluslu şirketlerdeki büyümenin tersine varlık mücadelesine girmişlerdir (Öztürk, 2008: 631).

Kalkınmanın ve ekonomik olarak gelişmenin önündeki en önemli engellerden biri de gelir dağılımındaki adaletsizlik ve buna bağlı yoksulluk durumudur. Gelir dağılımındaki en önemli husus, gelir bölüşümünde adaleti tesis etmektir. Bir tarafta dünya genelinde gelir artarken, diğer tarafta yoksulların sayısı da artıyorsa burada gelir dağılımında adaletin olmadığı ortadadır (Evcim, Güneş, ve Karaalp, 2019: 146). Gelir dağılımındaki eşitsizlik gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında ve her ülkenin de kendi içinde devasa farklılıklara yol açmaktadır. Fransalı orta gelir düzeyindeki bir ailenin yıllık gelirinin, Güneydoğu Asya’da köy hayatı yaşayan bir ailenin gelirinin 100 katına ulaşması; ABD’de bir yılda fast food için harcanan paranın (200 milyar USD) 110 milyon nüfuslu Etiyopya’nın gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH)’sinin¹ (96 milyar USD) 2 katından fazla olması gelir dağılımındaki eşitsizliği dramatik biçimde ortaya koymaktadır. (Budget Branders, 2021; “Etiyopya”, 2021; Şenses, 2001b: 20). Gelir dağılımında meydana gelen adaletsizlik, toplumdaki insanların eşit olmayan düzeylerde yaşamalarına neden olmaktadır. Bundan dolayı sosyal hayatta düzensizlikler ortaya çıkmaktadır. Yoksulluk çeken insanlar kimi zaman kanuna aykırı işler yaparak kazanç sağlama yoluna gidebilmektedirler. Bunun neticesinde yoksulluk, sadece ekonomik bir problem olmaktan çıkıp, toplumsal bir sorun haline gelmektedir (Evcim vd., 2019: 146).

Küreselleşme neticesinde gelirin dağılımıyla alakalı farklı görüşler vardır. İyimser görüş, ülkeler arası engellerin ortadan kalkarak gelişim ve değişimin hızlandığını ileri sürmektedir. Temel insani hak ve hürriyetler konusunda gelişme olduğu ve insani yaşam koşullarında belirli standartların oluşmasına katkı sağladığı yorumlanmaktadır. Ürün ve hizmetlere ulaşmanın kolaylaştığı ve kültürel etkileşim üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir (Talas ve Kaya, 2007: 158).

Kötümser görüşe göre, küreselleşme neticesinde yoksulluk daha geniş kesimlere yayılarak kişiler ve toplumların hayatını olumsuzlaştırmaktadır. Küreselleşme insanların yaşam şekillerindeki farklılıkları bitirmekte ve aynı zamanda ülkeler arasındaki eşitsizliği artırmaktadır. Küreselleşmenin diğer bir olumsuzluğu ise ülkeler arasındaki gelişmişlik ve finansal güç orantısızlığını artırması ve zenginlerin daha çok zengin olmasını sağlarken

---

¹ Belirli bir dönemde bir ülkede üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin parasal piyasa değeridir.

yoksulların daha da fakirleşmesine neden olmasıdır. Hayat standartları yükseliyormuş gibi görünmekte ise de gelir dağılımındaki adaletsizliği derinleştirmektedir. Küreselleşme ile sayıları gittikçe artan ulus ötesi şirketler maksimum kâr hedeflerine ulaşmak için hem çevresel sorunlara yol açmakta hem de yoksulluğun yüksek seviyelerde olduğu ülkelerin yoksulluk girdabından çıkmalarına engel olmaktadır. Kişi başına düşen milli gelir oranına göre düşük gelirli ülkeler ile yüksek gelire sahip ülkeler arasındaki makasın yıllar geçtikçe açıldığı görülmektedir (Manas, 2020).

1.5.2. Hızlı Nüfus Artışı

Hızlı nüfus artışı veya nüfus artış hızının ekonomik büyümenin üzerinde seyretmesi kişi başına düşen milli gelirin azalmasına sebep olmaktadır. Nüfus artış hızı büyümeden daha hızlı olduğu durumda insanların ihtiyaçlarının giderilmesi konusunda zorluklar ortaya çıkmaktadır, bu durumda yoksulluk artacaktır (İstanbul Üniversitesi, 2020). Nüfus artış hızının yüksek olması kalkınmayı yavaşlatmakta, olumsuz yaşam koşullarına neden olmaktadır. Hızlı nüfus artışının kaynaklar üzerinde baskı meydana getirdiği ve temel ihtiyaçların artmasına yol açıp yoksullaşmayı artırdığı ileri sürülmektedir (Arpacıoğlu, 2012: 39).

Bir ülkede reel büyümenin sağlanması için milli gelir artış hızının nüfus artış hızından yüksek olması gerekmektedir. Düşük gelirli ülkelerin doğurganlık oranı yüksek gelirli ülkelere göre daha fazladır. Güçlü ve kaliteli bir eğitim sistemi sayesinde nüfus iyi eğitilir ve vasıf kazandırılırsa doğurganlık oranları ekonomiyi canlı tutarak büyümeye katkı sağlayabilir. İyi eğitim görmüş nitelikli nüfusun istihdam edilmesi vergi gelirlerini artırırken sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliğine de katkı sağlar. Ne yazık ki düşük gelirli ülkelerde de kaliteli bir eğitim ve güçlü bir sosyal güvenlik sisteminden söz etmek mümkün değildir. Buna bağlı olarak kalabalık ailelerde çocuklar yetersiz ve sağlıksız beslenmekte; gerekli eğitimi almadan yetişmekte ve erken yaşlarda vasıfsız elemanlar olarak işgücü piyasasına girmektedirler. Bu da çocukların, düşük gelirli ülkelere bir sosyal güvence aracı olarak görülmesine neden olmaktadır (Şenses, 2001: 155).

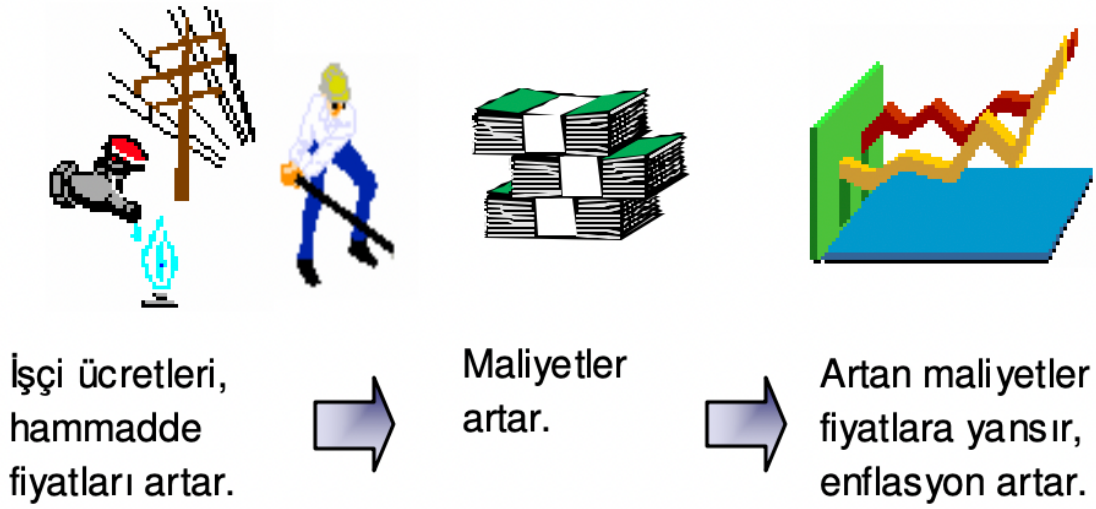
1.5.3. Enflasyon

Enflasyon kelimesinin zihninizde çağrıştırdığı ilk şey, günlük hayatta sıklıkla kullandığımız ürün ve hizmetlerin fiyatının artmasıdır. Ürün ve hizmetlerdeki fiyat artışlarının ve düşüşlerinin sınırlı ürün ve hizmetlerde olması normal bir durumdur. Enflasyon, sınırlı mal ve hizmetlerin fiyat artışıyla değil fiyatların genel düzeyinin sürekli artmasıyla oluşur. Yıllık enflasyonun %25 olması, fiyatların önceki yıla oranla ortalama %25 arttığını gösterir. Enflasyonun yüksek olması paranın alım gücünü düşürür (TCMB, 2004: 3).

Şekil 2. Talep Enflasyonu. **Kaynak:** TCMB, 2004

Yukarıdaki şekilde enflasyonun oluşumu anlatılmaktadır. Karşılıksız para arzının artması kredilerin bollaşmasına sebep olur. Tüketicinin borçlanma iştahına bağlı olarak tüketim artmaya başlar. Üretim bu artışa ayak uyduramaz ve enflasyon artar. Bu artışa talep enflasyonu denir. Enflasyonu etkileyen unsur sadece talep değildir, arz da enflasyonu etkilemektedir.

Şekil 3. Maliyet Enflasyonu. **Kaynak:** TCMB, 2004

Üretimde ihtiyaç duyulan madde ve işgücü maliyetlerinin artması fiyatların yükselmesine sebep olmaktadır. İşçi ücretlerinde yaşanan artış, vergi oranlarının artması, hammadde fiyatlarının yükselmesi gibi gelişmeler üretim maliyetlerinin artmasına ve buna bağlı olarak maliyet enflasyonunun ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Enflasyonun sürekli olarak artması düşük gelirli kişilerin alım güçlerini zayıflatır. Yüksek enflasyon zenginle yoksul arasındaki uçurumu derinleştirir. Zengin daha çok zenginleşirken yoksul daha çok yoksullaşır (Manas, 2020). Kazancının hepsini harcayarak ihtiyaçlarını ancak karşılayabilen hane halkları fiyatlardaki sürekli artış nedeniyle temel ihtiyaçlarını bile tamamen karşılayamayacak bir duruma düşmektedir (İstanbul Üniversitesi, 2020).

1.5.4. Ekonomik Krizler

Ekonomik kriz, beklenmeyen ve aniden ortaya çıkan bir biçimde ekonomide meydana gelen olayların, makro ölçekte ülkenin ekonomik durumunu zayıflatması, mikro ölçekte ise firmaları derinden etkileyecek sonuçlar meydana getirmesidir. Krizlerin meydana gelmesinde birçok etken vardır. Üretimin daralması, fiyatların genel seviyesinin aniden düşmesi, artan iflaslar, işsizlik oranlarında görülen ani yükselişler, ücretlerin düşmesi, borsanın çökmesi, piyasalardaki spekülasyon hareketleri vb. etmenler ekonomik krizin ortaya çıkmasındaki başlıca faktörlerdir (H. Şen ve Aktan, 2001: 4).

Gelişmekte olan ülkeleri, gelişmiş ülkelere kıyasla, ekonomik krizler daha derinden etkileyebilir. Bazı ekonomik krizler bölgesel olurken (2001 yılından Türkiye’de yaşanan kriz gibi), bazı ekonomik krizler ise (1929 Büyük Buhran, 1973 Petrol Krizi, 2008 Mortgage Krizi gibi) dünya genelinde etkili olmuştur. Ekonomik krizler mal ve hizmet talebini düşürmekte, üretimin azalmasına sebep olmakta, iş yerlerinin işçi çıkarmasına hatta kapanmasına sebep olmaktadır. 2008 yılında yaşanan kriz ile birlikte dünya genelinde kayıtsız işçi sayısı 27 milyonu geçmiştir. Ekonomik krizler yoksul insanların sayısının artmasına neden olmaktadır. Krizin doğal sonucu olarak işsizlik gelir yoksulluğuna neden olmaktadır. Ülkelerin krize karşı almış olduğu tedbirler yetersiz kaldığı durumlarda işsizlik ödenekleri sınırlı kalacağı için kriz yoksulluğun şiddetini derinleştirecektir (Manas, 2020: 3).

1.5.5. Ekonomik Kalkınma ve Yoksulluk

Kalkınma, 1970’li yıllara kadarki süreçte sadece ekonomik değerlerle ifade edilmeye çalışılmış bir kavram olsa da sosyal ve kültürel yönleri de bulunan çok geniş bir kavramdır. Kalkınmışlık; önceleri gelir, sermaye, sanayileşme, yatırım ve kişi başı milli gelir gibi ekonomik kavramlar üzerinden temellendirilmeye ve ölçülmeye çalışılmıştır. 1970’li yıllardan sonra kalkınmışlık seviyesini ölçmede sadece ekonomik verilerin yeterli olmadığı anlaşılmış, eğitim, sağlık, yoksulluk, yaşam standartları, adalet ve eşitlik gibi sosyal ve kültürel verilerin de bu kapsamda değerlendirilmesi gerektiği hususu önem kazanmaya başlamıştır. Kalkınmanın sürekli olması için yenilikçi ve yaratıcı bakış açısını geliştiren ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel unsurlar bir arada olmalıdır. Kalkınma; ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetlerin bir araya gelmesi sonucunda ortaya çıkan bir refah seviyesidir (Ay, Fırat, ve Mangır, 2018: 367). Yoksullukla mücadelede büyüme, dağılım ve sosyal güvenlik kurumlarının ortaya koyduğu çalışmalar tek başına yeterli olmamaktadır. Bunlara ek olarak fırsat eşitliği ve etkili büyüme stratejileri de olmalıdır. Yoksullukla mücadelede diğer önemli mekanizma ise kalkınmışlıktır. Yoksullukta sürdürülebilir azalmayı sağlayan ülkelere bakıldığında, sürdürülebilir büyüme ve kalkınmışlığın bu ülkelerin önemli özellikleri arasında olduğu görülecektir (Serageldin, 2019: 41).

Ekonomik kalkınma, gelir dağılımı ve yoksulluk kavramları birbiriyle etkileşim içindedirler. İktisadi büyüme bu faktörlerin en önemli olanlarından. Geçen zamanla birlikte kalkınma tecrübeleri göstermiştir ki yoksullukla mücadelede iktisadi kalkınma gerekli bir koşul

olmasına rağmen tek başına yeterli değildir. Sürekli yoksulluk hali, iktisatçıların büyüme ve eşitsizlik arasındaki ilişkileri tartışmasına neden olmuştur. Birçok iktisatçı büyüme trendinin yoksulluğa fayda sağlamadığını ileri sürmüştür. Hatta kimi iktisatçılar büyüme eğiliminin gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda yoksullarla zenginler arasındaki gelir adaletsizliğini derinleştirdiğini ileri sürmüşlerdir (Iqbal, 2019: 1-2). Kuznets, büyüme sürecinde ilk başta gelir dağılımında eşitsizliğin arttığını daha sonra kişi başına düşen gelirin belirli bir seviyeye ulaştıktan sonra eşitsizliğin azaldığını ileri sürmektedir. Fields, büyüme ile gelir dağılımı arasında düzenli bir ilişki olmadığını kimi zaman büyümenin yoksulluğu artırdığını, kimi zaman ise azalttığını ifade etmiştir. Morawetz ise, yoksulluğun arttığı az gelişmiş ülkelerde büyüme hızının bazı ülkelerde düşük bazılarında ise yüksek olduğunu tespit etmiştir (Şenses, 2001b: 150).

Gelişmiş ülkelerin genelinde büyümenin yoksulluğu azalttığı görülürken, gelişmekte olan ülkelerde büyümenin aynı olumlu etkisi görülmemektedir. Ülkelerdeki büyüme hızının yanında ücret seviyeleri, çalışma koşulları, adil gelir dağılımı gibi faktörlerin de yoksullukla yakından ilgili olduğunu unutmamak gerekmektedir. Bir ülke %6 büyüyorken aynı ülkede ücretler %3 oranında artıyorsa gelir dağılımında iyileşmeden söz etmek mümkün olmayacaktır. Bunun için büyümenin tek başına yoksulluğu azaltacağından bahsetmek mümkün görülmemektedir (Manas, 2020: 3).

1.5.6. Sosyal Güvenlik Sisteminin Zayıflığı

Sosyal güvenlik; vatandaşları, standartları uluslararası ölçülerde tespit edilmiş risklere karşı korumaya alan ve genellikle devlet tarafından yönetilen sigorta sistemidir. Sosyal güvenlik sistemi, vergi ve çalışanların kazançlarından kesilen sosyal sigorta primleri ile finanse edilmektedir. Sosyal güvenlik sistemi düşük gelirli ülkelerde genel olarak zayıftır ve tüm çalışanları kapsamamaktadır. Sistemin bütün çalışanları kapsayamaması yoksulluğa neden olmaktadır. Özellikle tarımda ve küçük işletmelerde kendi işinde çalışanlar bu sistemin dışında kalabilmektedir. Bu durum sistemin dışında kalan kişileri sosyal risklere karşı korumasız bırakıp yoksulluğa sebep olmaktadır. Yoksulluğun yaygın olduğu ülkelerde sosyal güvenlik harcamalarının milli gelirdeki payı düşük kalmaktadır. Bu ülkelerde nüfusun küçük bir kesimi emeklilik ve sağlık gibi sistemlerden faydalanabilmektedir. Yüksek gelirli ülkelerde ise bu durumun aksine nüfusun çoğunluğu sosyal güvenlik sisteminden faydalanmakta ve sosyal güvenlik harcamaları milli gelirin önemli bir kısmından pay

almaktadır. Yüksek gelirli ülkelerdeki sistemin gelişmiş ve kapsayıcı olması bu ülkelerin sanayileşmeyi diğer ülkelerden neredeyse bir asır önce bitirmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Düşük ve orta gelir bandındaki ülkelerde sağlık harcamalarına ayrılan pay yetersiz kalmaktadır. Yeterli sağlık yatırımı olmayan ülkelerde anne ve çocuk ölümleri artmakta Dünya genelinde her gün 18 bin çocuğun önlenme imkânı olan sebeplerden dolayı öldükleri tahmin edilmektedir (ILO, 2014).

1.5.7. Hanehalkı Özellikleri

Ailede birey sayısı arttıkça yoksulluğun da artacağı yönünde bir görüş olsa da yoksullukla ilgili yapılan araştırmalarda hanehalkının büyüklüğüyle yoksulluğun birbirine paralel bir artış gösterdiği konusundan net bir veri yoktur. Gelişmiş bir ülke olan İngiltere gibi bazı ülkelerde hanehalkı küçüldükçe, Malezya ve Brezilya gibi ülkelerde ise hanehalkı büyüdükçe yoksulluk artmaktadır. Zamanla birlikte hanehalkı türleri çeşitlenmektedir. Bu çeşitlilik yoksulluk düzeyine de etki etmektedir. Çeşitli sebeplerle meydana gelen aile birleşimleri, çoğalan boşanmalar sebebiyle ailede meydana gelen değişimler, çekirdek ailelerin artması, üniversite öğrenimi gören öğrenci sayısındaki artış ve benzeri nedenlerle hanehalklarının toplumda yaygınlaşması bu çeşitlenmelere verilebilecek örneklerdir (Şenses, 2001: 157).

Hanehalkı özellikleri istihdama katılımı ve buna bağlı olarak yoksulluk düzeyinin değişmesinde önemli bir etkiye sahiptir. İşgücüne katkı sağlama bakımından çift ebeveynli olan aileler tek ebeveynli ailelere göre daha iyi durumdadır. İki ebeveynli ailelerde bir kişi ailenin geçimi için çalışırken diğer ebeveyn ev işleriyle, mümkün olan hallerde işgücü piyasasındaki faaliyetleri beraber götürmektedir. Tek ebeveynli ailelerde ebeveyn ev işleriyle beraber ailenin geçimini de üstlenmek zorunda kaldığı için bu hanelerin geliri azalmaktadır. Bununla beraber tek ebeveynli ailenin sorumlusu anne olunca, kadınların işgücünden elde ettiği gelirler erkeklere nazaran daha az olduğu için gelir daha az olmaktadır. Bu durum, yoksulluk oranının tek ebeveynli hanehalklarında daha yüksek olmasına neden olmaktadır (İncedal, 2013: 39).

Çocuk sayısı fazla olan yoksul hanehalkları çocuklarının eğitimlerinden ziyade erken yaşta işe girip gelir getirmelerini öncelemektedirler. Bunun tersi olarak gelir seviyesi yüksek olan aileler ise çocuk sayısını düşük tutarak çocuklarının daha iyi eğitim almasını amaçlamaktadır. Bunların yanı sıra ailede engelli birey olması durumunda en az birinin o

engelliyle ilgilenmesi gerekmekte ve bu kişinin işgücüne katılamayıp gelir elde edememesine yol açmaktadır. Öte yandan engelli bireyin bakım masrafları da hanehalkının eğitim, sağlık ve diğer masraflarını kısmasına neden olmaktadır (Manas, 2020: 8).

1.5.8. İşsizlik

İşsizlik, kişilerin asgari ücret seviyesinde çalışmayı kabul etmesine rağmen çalışacağı bir iş bulamadığından işsiz kalmaları durumudur. Hayatını devam ettirebileceği bir geliri olan ve bundan dolayı yeni bir gelire ihtiyacı olmadığı için çalışmayanlar işsiz sayılmazlar. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler de dahil günümüzde bütün devletlerin yaşamış olduğu en büyük sorunlardan biri işsizliktir. İşsizlik yoksulluk sorunuyla bağlantılı bir durumdur. Yoksul nüfusa bakıldığında genelinin işsiz olduğu görülecektir. Yoksulluğun temel sebeplerinden olan işsizliğin olduğu bir yerde yoksulluk kaçınılmazdır. Bu yargının tersini ifade edecek olursak yanlış yapmamış oluruz. Şöyle ki bir yerde yoksulluk varsa orada işsizlik sorunu var demektir. Yoksulluk üretim ve tüketim dengesine etki ederek yatırımları zayıflatmakta bu da işsizliğe sebep olmaktadır. Yoksul kesim istihdama etki eden eğitim olanaklarından gerektiği kadar faydalanamadığı için bu durum onların işsiz kalmalarına yol açmaktadır. Yoksulluk, işsizlik sorunun hem nedeni hem de sonucu olmaktadır. O halde nasıl ki işsizlik yoksulluğa sebep oluyorsa, yoksulluk da işsizliğe sebep olmaktadır. Yapısal problemler işsizliğin önde gelen sebeplerindendir. İstihdamı artırmayan ekonomik büyümeler işsizliğe çare olamadığından yoksulluğa yol açabilmektedir. Dünya ekonomisinin büyümesine rağmen işsiz sayısının ciddi oranlarda artması bunu göstermektedir. Buna ek olarak istihdam şekli de yoksulluğa yol açmaktadır. Değer üretmeyen işletmelerde kontrolsüz olarak çalışan işçilerin düşük ücretle çalıştırılması, günübirlik işlerde veya aile işlerinde güvencesiz olarak çalıştırılan bireyler yetersiz gelir yüzünden yoksullukla karşı karşıya kalmaktadır. Kontrolsüz ve güvencesiz eğreti istihdam şekilleri de işsizlik gibi yoksulluğa sebep olmaktadır (Aktan ve Vural, 2002; Karayılmazlar ve Güler, 2015: 31).

İşsizlik sadece ekonomik olarak gelir kaybına neden olmakla kalmaz aynı zamanda işsiz bireylerin toplumsal iş bölümünde bulunması gereken yerlerinden de yoksun olmalarına sebep olur. Bu yönüyle işsizlik hem bireysel hem de toplumsal sonuçlar doğurmaktadır ve gelir yetersizliği yüzünden biyolojik ve psikolojik sorunlara yol açmaktadır. İşsizlik en çok düşük gelir düzeyindeki bireyleri etkilemektedir. Bu bireyler genelde eğitimsiz ve donanımsız olduklarından iş bulma konusunda problem yaşamaktadırlar. Çoğu zaman

geçmiş dönemdeki işlerinde ücreti az olan düzensiz işlerde çalıştıkları için işsiz kaldıkları dönemlerde geçimlerini sağlayabilecekleri birikimleri olmadığı gibi sosyal güvenceden de mahrum kalırlar (Adak, 2010: 110).

İstihdam sağlamada piyasa ekonomisinin tek başına yeterli olmadığı durumlarda hükümetler işsiz ve yoksul olanlar için ekonomik ve sosyal olarak topluma fayda sağlayabilecekleri alanlarda istihdam politikaları üretebilir. Bu sayede istihdam dışında kalan işsizlerin ekonomiye katkı sağlayacak şekilde çeşitli istihdam alanlarında çalıştırılması sağlanmakta ve özel sektörde ihtiyaç duyulması halinde bu şekilde istihdam edilenlerden yararlanma şansı doğmaktadır (Işık ve Mert, 2011: 75).

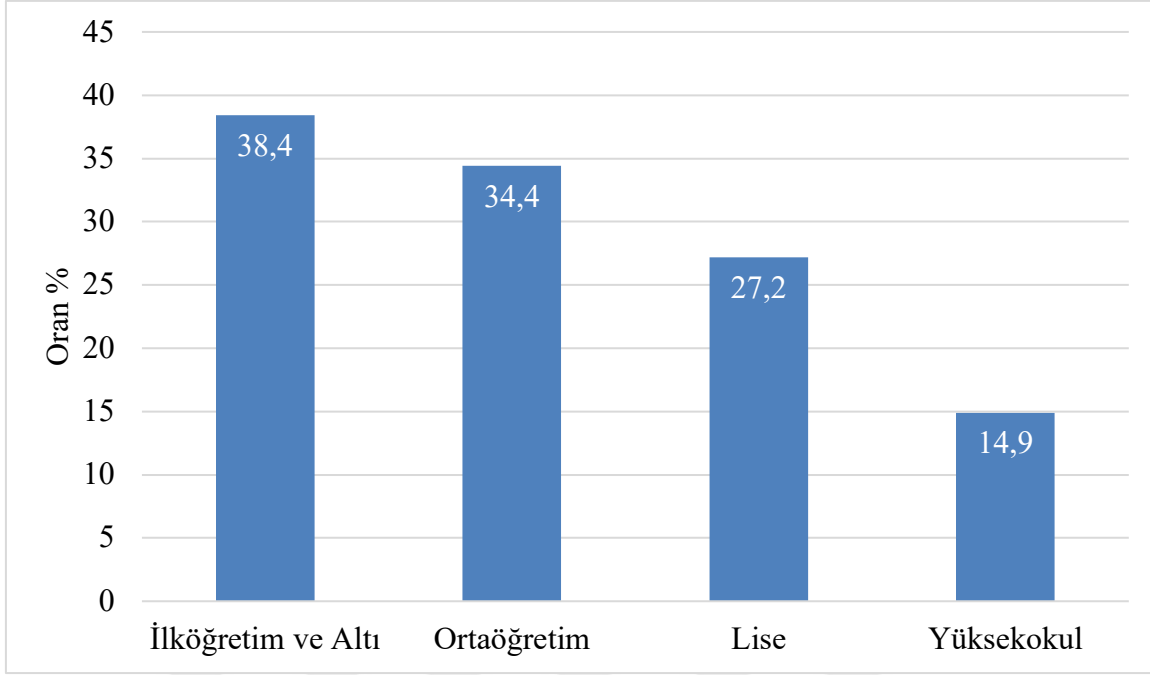
1.5.9. Eğitim Düzeyi

Eğitim, yoksulluk üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Eğitim seviyesi ile yoksulluk arasında ters orantı vardır. Eğitim seviyesi arttıkça yoksulluk azalırken, eğitim seviyesi düştükçe yoksulluk artmaktadır. Eğitim sayesinde ülke için gerekli olan nitelikli işgücü artmaktadır. Bu durum ekonomik büyümeye katkı sağlamaktadır. Eğitim sayesinde yoksul kesim daha donanımla hale gelerek yüksek gelir elde edebilmekte, diğer aile bireylerinin daha sağlıklı bir hayat yaşamalarına olanak sağlamakta, bebek ölümlerinin azalmasına katkı sunmakta ve toplumda dezavantajlı bireylerin sosyal ve siyasi alanlarda söz sahibi olmasının önünü açmaktadır. Tüm bu faydalarının yanında eğitim, emek ve sermayede verimliliği yükseltmekte, bireylerin teknolojinin sunmuş olduğu yeniliklere daha hızlı adapte olmasını sağlamakta ve sınırlı olan doğal kaynakların verimli kullanılması konusunda kişileri bilinçli hale getirmektedir (N. Yalçın, 2008: 15-16).

Eğitimin ekonomik yaşam üzerinde, buna bağlı olarak yoksulluk üzerinde önemli. Bir etkisi vardır. Eğitim kalitesi kişilerin refahını artırırken yoksulluğu azaltmaktadır. Kaliteli eğitim almış bireylerin işgücü piyasasında daha yüksek gelir elde etme şansları yüksek olduğundan, eğitimin yoksullukla olan ilişkisi daha iyi anlaşılmaktadır (İncedal, 2013: 40).

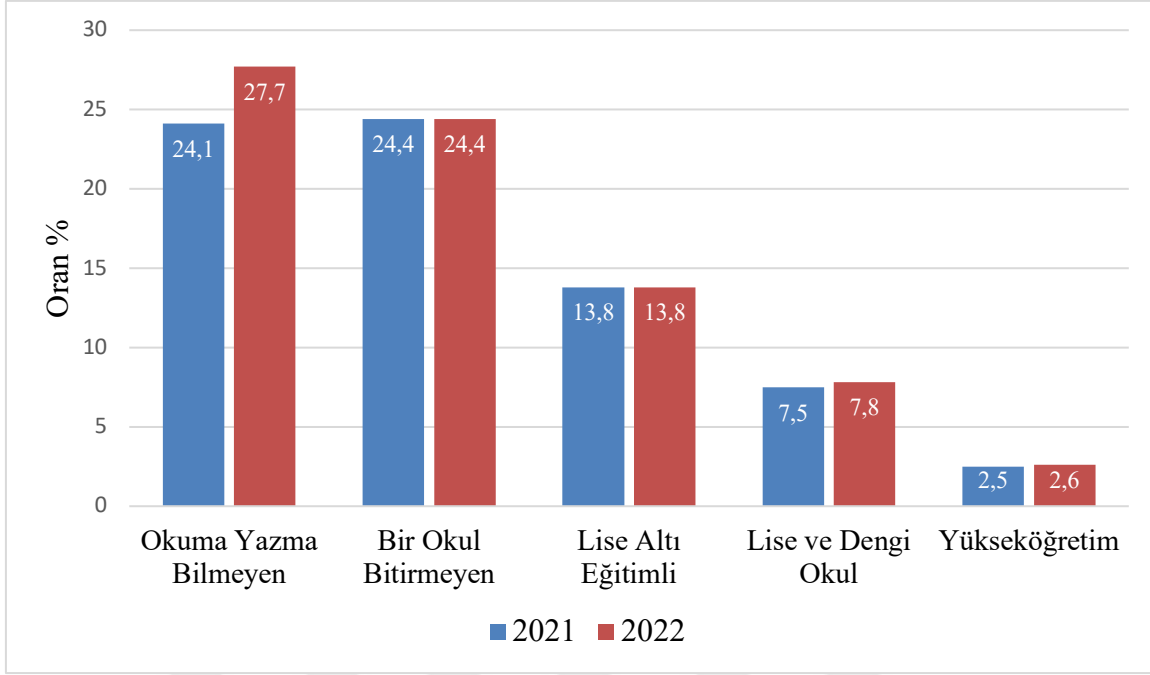
Ailede ebeveynlerin eğitim düzeylerine bağlı olarak hanehalkı yoksulluk durumu değişmektedir. Çocukların eğitim giderlerinin ailelerine ait olduğu durumlarda, gelir seviyesi düşük olan ailelerin çocuklarının hayatlarının ilk günlerinden itibaren fırsat eşitsizliğiyle karşı karşıya kalmaları kaçınılmazdır (Şenses, 2001: 160). Geliri yüksek düzeyde olan aileler, yoksul ailelere nazaran çocuklarının eğitimine daha fazla eğitim

harcaması yapabilmektedir. Bu çocuklar yoksul çocuklara göre özel okullarda veya merkezi yerlerdeki devlete ait okullarda eğitim görmektedir. Donanımı yüksek, sosyal ve kültürel aktiviteleri çeşitli, yabancı dil programı olan, eğitim kadrosu yeterli okullardaki eğitimle; daha düşük seviyede eğitim olanaklarına sahip kalabalık sınıf ortamında kenar mahalle okullarındaki eğitim birbirine eşit değildir. Ebeveynlerin işsiz olması halinde okula gitmesi gereken çocuklar eğitimlerini yarıda bırakarak iş hayatına erken yaşlarda girmek zorunda kalmaktadır. Okullarını terk etmek zorundan kalan çocukların geneli eğitim seviyesi düşük ailelere ait çocuklar olmaktadır. TÜİK araştırmalarına göre eğitim seviyesi düştükçe yoksulluk oranının arttığı görülmektedir. Elde edilen verilere göre yoksulluk oranı okur yazar olmayanlarda %27,7 iken yüksek öğrenim mezunlarında bu oran %1,3 seviyesinde kalmıştır. Yoksul aileler eğitim hizmetlerine erişim noktasında da sıkıntı yaşamaktadırlar. Az gelişmiş bölgelerde sınıf ve öğretmen yetersizliği, okula ulaşım imkânlarının kısıtlı olması gibi nedenler eğitimin önündeki başlıca engellerdir. Buna bağlı olarak yoksul ailelerin çocukları lise ve üniversite sınavlarında genellikle başarısız olmaktadır. Yoksul ailelerin çocuklarının yoksulluk sarmalından kurtulmaları için eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması büyük önem taşımaktadır (Manas, 2020: 9-10).

Şekil 4. 2021'de İspanya'da Eğitim Düzeyine Göre Yoksulluk Riski Altındaki Nüfusun Payı. **Kaynak:** Statista, 2021.

2021'de İspanya'da 16 yaş ve üstünü kapsayan bir çalışmada yoksulluk veya sosyal dışlanma riskiyle karşı karşıya olan İspanyolların yüzdesi, daha düşük eğitim düzeyine sahip olanlar arasında önemli ölçüde daha yüksek çıkmıştır. Eğitim düzeyi orta öğretim aşaması veya ilköğretim (veya altı) ile sınırlı olan İspanyolların %34'ünden fazlasının yoksulluk risk altında olduğu görülmektedir. Bu durumun aksine, İspanya'da yüksek eğitilmiş nüfusun yaklaşık %15'inin yoksulluk veya sosyal dışlanma riski altında olduğu görülmektedir.

Şekil 5. Türkiye’de Eğitim Seviyesine Göre Yoksulluk Durumu % (2021-2022). **Kaynak:** TÜİK

Şekil 5’e göre Türkiye’de yükseköğretim görenlerin sadece %2,6’sı yoksulken eğitim seviyesi düştükçe bu oranın %27,7’ye kadar çıktığı görülmektedir.

1.5.10. Ayrımcılık

Ayrımcılık, ülkelere göre şekil değiştiren ve toplumun farklı kesimlerini etkisi altına alan çok yönlü bir olgudur. Ayrımcılık, toplumdaki belirli grupların toplum yapısına ve sermaye birikim sürecine dahil olamaması ve ekonomik büyümeye katkı sağladığı oranda ondan faydalanamaması şeklinde tezahür eder. Ayrımcılık, ırk, din, milliyet ve cinsiyet gibi nedenlerden ortaya çıkabilmekte ve bazı ülke ve bölgelerde yüksek seviyelerde yoksulluğa yol açtığı görülmektedir (S. Yılmaz, 2006: 39-40).

Amerika’da siyahiler ayrımcılığa maruz kalarak yoksul nüfusun çoğunluğunu oluşturmaktayken 1960’lı yıllardan sonra yapılan bazı düzenlemelerle Amerikalı siyahilerin insani haklara kavuşması bunun çarpıcı örneklerindendir. Kölelikten kurtulmalarına rağmen mal mülk edinme hakkından mahrum bırakılmaları onları toplum içinde dezavantajlı bir konuma sürüklemiştir. Amerika’da işsizlik oranlarının siyahilerde ve azınlık gruplarda yüksek olması ve beyazlar ile bu azınlık gruplar arasında ücret farkının görülmesi ayrımcılığın etkilerini göstermektedir (Şenses, 2001: 178-179).

Kadınlar da ayrımcılığa maruz kalarak dezavantajlı hale gelebilmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinde bile kadınlar işgücü piyasalarında düşük ücret, yetersiz iş güvenliği ve sosyal güvenlik gibi olumsuzluklarla karşı karşıya kalmaktadırlar. Kadınların maruz kaldığı ayrımcılığın arkasında kültürel ve bölgesel sebepler yatmaktadır. Erkek çocuğunu kız çocuğa karşı öncelikli görme bu ayrımcılığın başlıca sebeplerindendir (İncedal, 2013: 42). Uluslararası Çalışma Örgütü'nün 2018 yılı verilerine göre kadınların işgücü piyasasına katılma oranı %48,5'tir. Bu oran erkek meslektaşlarının oranından 26,5 puan daha düşüktür. Bu rakamlar bir işte çalışan on erkeğe karşılık altı kadının istihdam edildiğini göstermektedir. Bu oranlar ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Doğu Avrupa ve Kuzey Amerika gibi bölgelerde, kadın işsizlik oranı erkeklerden daha düşük seviyedeysen, Arap Ülkeleri ve Kuzey Afrika bölgelerinde kadınların işsizlik oranları erkeklerin oranının iki katıdır (ILO, 2018).

İşgücü piyasasından ayrımcılığa maruz kalan diğer bir grup ise düşük ücretle kötü çalışma koşullarında çalıştırılan yabancı işçilerdir. Almanya'da yapılan bir araştırmada yabancıların yoksul olma olasılığının Almanlara göre 2,5 kat daha fazla olması bunun bir göstergesidir (Şenses, 2001: 179).

1.5.11. Göç

Göç, insanların ekonomik, sosyal, siyasal ve diğer benzeri nedenlerden dolayı bulunduğu yerden ayrılıp ülke içinde veya ülke dışında başka bir yere kalıcı olarak yerleşip hayatını orada devam ettirmesidir. Uluslararası göçmenler 2019 yılında küresel nüfusun %3,5'ini oluşturmaktayken, bu oran 2000 yılında %2,8'di. Göç olayı sadece göç alan ülkeyi değil bütün ülkeleri etkilemektedir. Savaşlar, iç çatışmalar, yoksulluk, insanların aileleri için huzurlu bir gelecek arayışında olmaları gibi nedenler göç hareketlerine yol açmaktadır (IOM, 2019; UN, 2020b). Yerleşim yerleri arasındaki gelir farklılıkları özellikle de ülkeler arasındaki fark göç yoluyla yoksulluktan kurtulmanın en büyük motivasyonu olmaktadır. Bununla beraber göç edenler sadece yoksul insanlar değildir. (Murrugarra, Larrison, ve Sasin, 2011).

Türkiye hem iç hem de dış göçe maruz kalmaktadır. Türkiye, göçmenlerin Asya'dan Avrupa'ya geçiş rotasında bulunan bir konumda olması ve komşu ülkelerinde çıkan savaşlar dolayısı ile son yıllarda ciddi bir göç akımına uğramıştır. Özellikle Suriye'den gelen sığınmacılar ülkenin her yerine yayılmış durumdadır. Sığınmacılar kayıt dışı olarak ucuza

çalıştırılmaktadır. Sosyal güvenceden yoksun, ucuz işgücü piyasasında çalıştırılan sığınmacılar yoksulluk riskiyle karşılaşmaktadırlar. Türkiye’deki göçün diğer bir boyutu ise iç göçtür. Kırsal kesimden kent merkezlerine gerçekleşen göçler neticesinde il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı %93 olmuştur. Bu göçler neticesinde büyük kentlerde modern semtlerin yanı başında varoş semtler türemiştir. Kırsaldan modern yerleşim yerlerine gelen göçmenler kent hayatına ayak uyduramayıp şehir hayatının imkânlarından istifade edememekte ve izole bir yaşam sürmektedirler. Yoksul göçmenler gelir elde etmek için daha çok ucuz ve kayıt dışı işlerde sosyal güvence olmadan zor şartlarda çalışmak mecburiyetinde kalmaktadır. Bu durum yoksulluk riskini artırmaktadır (“TÜİK”, 2021).

1.5.12. Coğrafi Nedenler

Ülkelerin içinde bulundukları doğal çevre orada yaşayanların zengin veya yoksul olmasına etki eden temel unsurlardandır. Ülkenin bulunduğu kıta, denizlere ve akarsulara uzak ve yakın oluşu, hangi enlem aralığında olduğu, toprak ve bitki örtüsü gibi durumlar orada yaşayan toplumun ekonomik durumuna etki etmektedir. Çevrelerindeki ülkelerle benzer coğrafi şartlara sahip Kazakistan ve Kırgızistan gibi ülkelerin etrafının karalarla kaplı olması limanları olan ülkelere göre yıllık ekonomik büyümelerine %1,5-2 oranında aşağı yönde etki etmektedir. İklim bakımından çok sıcak ve çok soğuk olan bölgelerde yoksulluğun etkisi görülmektedir. Kişi başı yıllık geliri 1000 USD’nin altında olan ülkelerin çoğunluğu Ekvator bölgesinde ya da çöl ikliminde bulunmaktadır. Dünyanın en yoksul 28 ülkesinin 21’i Afrika’dadır (Yılmaz, 2006: 41-42).

Ülkeler arası durum bu haldeyken ülke içerisindeki coğrafi farklılıklar da bölgeler arası ekonomik gelişmeleri etkilemektedir. Yatırım planlamaları yapılırken ulaşım imkânları, hammaddeye yakınlık ve işgücü gibi belli başlı unsurlar göz önünde bulundurulduğundan, bu şartları taşıyan bölgeler daha çok yatırım almaktadır. Bu nedenlerden dolayı sanayi yatırımları dengesiz dağılmakta ve sanayi yatırımı olmayan bölgelerde birçok alt yapı yatırımı geri kalmakta, bu da bölgenin ekonomik durumuna olumsuz etki yapmaktadır. Sanayi yatırımı alan bölgelerde istihdam artışından dolayı yoksulluk da azalmaktadır. Coğrafi şartlarından dolayı yatırım alamayan bölgelerde istihdam oranları düşük olduğu için işsizlik ve bunun sonucunda yoksul oranı artmaktadır (N. Yalçın, 2008: 7).

1.5.13. Siyasi Nedenler

Ülkelerin izlediği siyasi politikalar yoksulluk üzerinde olumlu ya da olumsuz neticeler doğurabilmektedir. Yanlış politikalar yoksulluğu körüklemektedir. Yönetim sistemindeki yozlaşma, tarıma, eğitime, sosyal güvenlik mekanizmasına yetersiz destek sağlanması, kaynakların yersiz kullanımı, sanayinin çarpıklaşması gibi siyasal olumsuzluklar yolsuzluğa ve yoksulluğa yol açmaktadır (Vikipedi, 2022b).

Politik ve ekonomik kurumlarla yoksulluk ve refah arasında bağlantı bulunmaktadır. Mülkiyet hakkını destekleyen, fırsat eşitliği sunan, inovatif yatırımların önünü açan, yapısal reformlar çıkaran, bilgi ve becerileri destekleyen kapsayıcı politikalar ekonominin gelişmesini sağlamaktadır. Bunun tam aksi olan dışlayıcı politikalar ise herkese ait olan kaynakların belirli bir zümre tarafından sömürülmesine yol açmaktadır. Kapsayıcı politikalar siyasi gücü daha geniş tabana yayıp bu doğrultuda ekonomik kurumlar oluşturarak merkezi siyasileşme sağlamaktadırlar. Dışlayıcı politikalar ise dışlayıcı ekonomik kurumlar oluşturmaktadırlar. Siyasi güce hâkim olan küçük bir grup dışlayıcı politikalar ile ekonomik kurumlar ve kaynaklar üzerinde istediği gibi tasarruf ederek kurmuş oldukları sömürü düzenini devam ettirmeye çalışırlar. Bundan daha kötü olanı ise bu tür dışlayıcı kurumların kısır bir döngü oluşturmasından dolayı hükümetler değişse bile kurulan sömürü düzeninin yeni gelenlerle devam edip gitmesidir (Acemoğlu ve Robinson., 2013).

Yoksulluğa sebep olan diğer siyasi nedenler arasında savaş ve terör olayları bulunmaktadır. Bu tür olaylarda sınırlı kaynaklar daha çok savunma harcamalarına gitmekte sosyal güvenlik, sağlık ve eğitim gibi yatırım alanları zayıf kalmaktadır. Artan savunma harcamaları diğer ülkeleri de etkisi altına alarak silahlanma yarışını hızlandıracaktır. Afrika’da bir çok ülkede insanlar temiz içme suyuna ulaşmada sıkıntı çekmekte iken kamu kaynaklarının büyük bir kısmı savunma harcamalarına aktarılmaktadır (Manas, 2020: 8).

Savaş ve terör olaylarının yoksulluğa etki etmesi gibi yoksulluk da çatışmalara sebep olmaktadır. 2005 insani gelişme raporu verilerine göre yoksulluğun artması o ülkedeki şiddetli çatışmaları da artırmaktadır. Raporda kişi başı gelirin 250 USD olduğu ülkelerdeki çatışma olasılığı kişi başı gelirin 600 USD olduğu ülkelere göre daha fazladır. Bu çatışmalarda en çok mağdur olan kesimin çocuklar ve kadınlar olduğu da raporda belirtilmektedir. Erkeklerin savaş cephelerine gönderilmesiyle işyerlerinin boşalması ve kadınların bu işlerde daha ucuza çalışmak zorunda kalması yoksulluğun boyutunu artırmaktadır (UNDP, 2005).

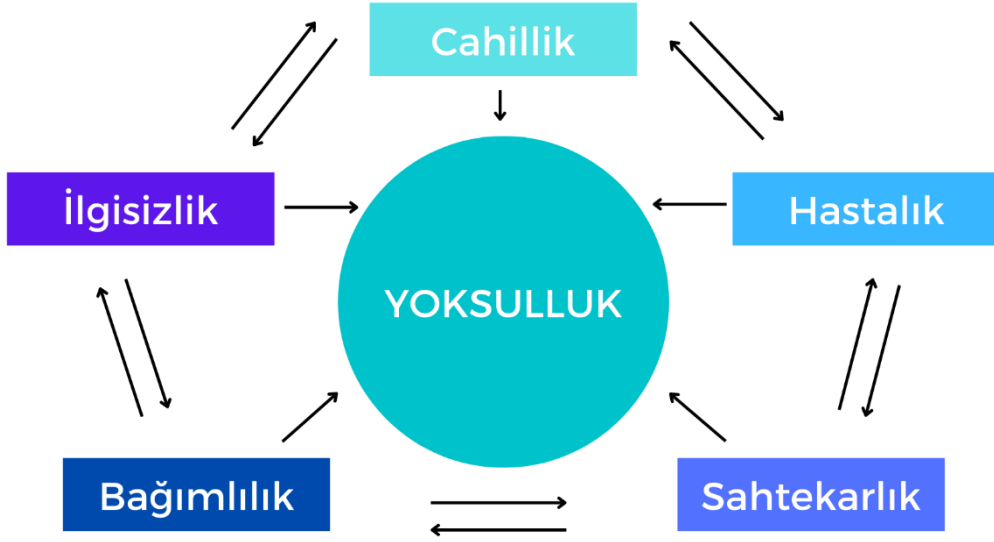
Terör ve savaş olaylarının yaşandığı ülkelerde sanayi ve turizm başta olmak üzere birçok ekonomik sektör sekteye uğramakta ve maddi kayıplar yaşanmaktadır. Devletler sınırlı bütçelerini yoksulluğu azaltıcı istihdam kalemlerine harcamak yerine terör ve savaş yüzünden savunma harcamalarına kaydırmaktadır. Bu durum yoksulluğu şiddetlendirmektedir. Bütün bunların yanında savunma harcamaları sayesinde ülkelerde barış ve huzurun sağlandığı ve bu durumun da yatırımcıları yatırım yapmaya teşvik ettiği gözden kaçırılmamalıdır (Özçelik ve Önder, 2016: 38).

1.6. Yoksulluğun Faktörleri

Yoksulluğun belli başlı nedenlerini sıraladıktan sonra yoksulluğun faktörlerine de kısaca temas etmekte fayda olacağını düşünmekteyiz.

“Faktör” ve “neden” aynı şey değildir. Neden, bir problemin ortaya çıkışına etki eden temel meseledir. Faktör ise problemin ortaya çıktığı andan itibaren onun devam etmesine katkı sağlayan durumdur. Neden ve faktör farkını yoksulluk üzerinden değerlendirecek olursak; nedenlerin yoksulluğu ortaya çıkardığını, faktörlerin ise yoksulluğu devam ettirip ilerlettiğini görebiliriz. Yoksulluğun faktörleri hakkında bilmemiz gereken şey, bunların yoksulluğun nedeni olmadığıdır. Bundan dolayı yoksulluğu azaltmak ve önlemek için çözümler üretirken yoksulluğun nedenlerinin araştırılması yanında faktörleri hakkında da çözümler üretilmelidir (Bartle, 2013).

Dünya genelinde savaş, istila, kölelik gibi birçok tarihsel neden yoksulluğa sebep olmuştur. Geriye dönüp yoksulluğu ortaya çıkaran bu nedenleri önleyemeyiz. Yoksulluk devam etmektedir. Yoksulluğunun ortaya çıkmasına engel olamadık; fakat yoksulluğu sürdüren faktörlerle mücadele edebiliriz. Düşük gayri safi yurtiçi hasıla yoksulluğun kendisi değil bir semptomudur. Yoksulluğun semptomlarına çözümler üretirken yoksulluğun faktörleri ihmal edilmemelidir. Sosyal bir problem olarak yoksulluğun en temel faktörleri; cehalet, salgın hastalıklar, ilgisizlik, sahtekarlık ve bağımlılıktır. Burada saydığımız beş temel faktörle bağlantılı olan ikincil faktörler de vardır. Bu ikincil sosyal problemlerin her biri en tepedeki beş faktörden birine bağlı olarak veya birkaçının bir araya gelmesiyle ortaya çıkmaktadır (Duffy, 2014).

Şekil 6. Yoksulluğun Faktörleri. **Kaynak:** Bartle

Cehalet: Cehaletten kasıt bilgi eksikliğidir. Bir toplum için ihtiyaç duyulan bilgileri tespit etmek ve bunu paylaşmak toplumun ihtiyaç duyduğu bilginin saptanmasında son derece önemlidir. Bir çiftçinin Shakespeare’in oyunundaki karakterleri bilmesi çiftçinin gündelik hayatında ona yardımcı olmayacaktır; ama toprağına uygun tohumun hangisi olduğunu bilmesi onun için daha yararlı olacaktır. Burada kastedilen bilgi genel aydınlanma amaçlı bilgiden ziyade kapasiteyi arttırmaya yönelik bilgidir. **Salgın Hastalıklar:** Bir toplumda salgın hastalıklar önlenemiyorsa çalışma hayatında verimlilik düşük olacak, zenginlik ve refah azalacaktır. Sağlıklı olmak sadece bireye fayda sağlamaz, aynı zamanda toplumdaki yoksulluğu da azaltır. Biz bu başlıkta faktörleri ele aldığımız için salgın hastalıklarla mücadele hususunda da aynı anlayışla çözüm üretmeye çalışacağız. Buradan hareketle hastalığı önleyici tedbirler üretmek, çare bulmaktan daha faydalı ve tasarruflu bir yöntemdir. Bu yüzden temiz içme suyu, hijyen bilgisi, atıkların su kaynaklarından uzaklaştırılması, hastalıktan korunma gibi basit ve önleyici tedbirler; hastane, doktor ve ilaç gibi maliyet oluşturan çarelerden daha faydalı ve yoksulluğu bitirici tedbirlerdir. **İlgisizlik:** İlgisizlik, insanların içinde bulundukları durumu düzeltmek için çabalamamasıdır. Bu tip insanlar bir şeyleri değiştirmek için yeterli gücün ve kabiliyetin kendilerinde olmadığını düşünerek işin kolayına kaçarlar, kendileriyle aynı durumda olup da çıkış yolu arayanları kıskanır ve onları da kendi seviyelerine geri çekmek için fırsat kollarlar. Hatta bazı durumlarda bu insanlar dini yanlış yorumlayarak bulundukları durumu kadere rıza gösterme hali olarak telakki edip

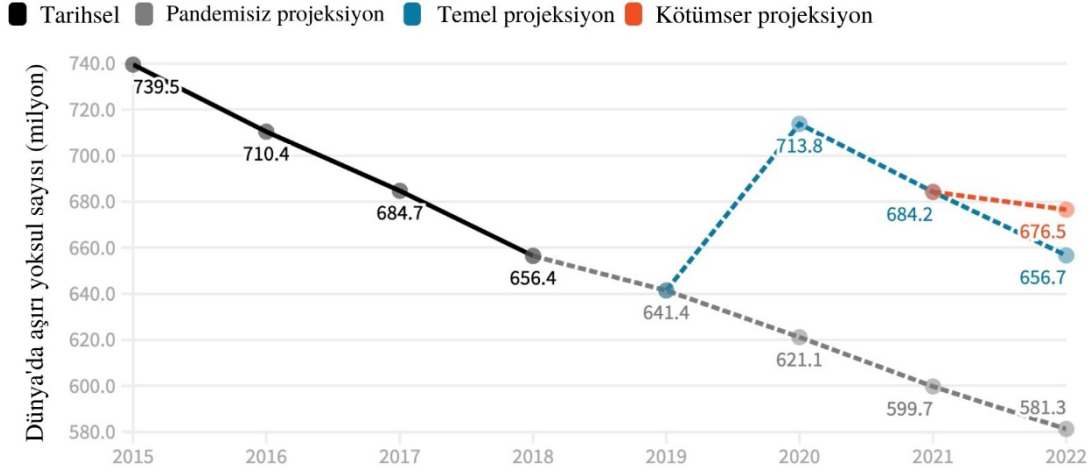
işin tembelliğine kaçmaktadırlar. Oysa insan içinde bulunduğu sıkıntılı durumları aşabilecek kabiliyette yaratılmış bir varlıktır. **Sahtekarlık:** Güç ve yetki sahibi kimselerin yaptıkları yolsuzluklardır. Toplumun tümüne hizmet sağlamak için ayrılan kaynakların güç ve yetkiye sahip bazı insanlara aktarılmasıdır. Bu şekilde gasp edilen para miktarı ile toplumun fakirleşme oranı aynı olmaz. Toplumun geneli için yatırım yapılacak paranın bu döngüden çıkarılması durumunda; vatandaşların servetten mahrum oldukları miktar, parayı gasp eden kişi tarafından sağlanan kazançtan daha fazladır. Memur tarafından alınan yüz liralık bir rüşvetin sosyal yatırımdaki karşılığı dört yüz liralık bir azalmadır. Daha da kötüsü, zimmete geçirilen paralar yabancı ülkelerdeki hesaplara aktarılırsa zarar daha da artacaktır. **Bağımlılık:** Bağımlılık bağış alma durumunun sunucunda ortaya çıkar. Bir afet sonrası kısa süreli yapılan yardımlar çok önemli ve gerekli olurken, normal zamanlarda sürekli verilen yardımlar başarısızlığa ve yoksulluğun devam etmesine katkı sağlayacaktır. Yardım alan kişiler düzenli olarak yapılan bağışların kesilmemesi için yardıma muhtaç olma durumlarını devam ettireceklerdir. Yapılan yardımlar bağımlılığı teşvik eden bir sadaka niteliği taşımamalıdır. Bunun yerine sermaye ve eğitim sağlayan destekleyici projeler hayata geçirilmelidir. Buraya kadar saydığımız bu beş faktör birbirinden bağımsız değildir. Bunlardan biri bir diğerinin sebebi veya sonucu olabilmektedir. (Bartle, 2013).

1.7. Dünyada Yoksulluğun Boyutları

Dünyada milyonlarca insan aşırı yoksulluk içinde yaşam mücadelesi veriyor. Dünyadaki her on kişiden biri uluslararası yoksulluk sınırının altında yaşıyor. Günde 1,90 USD'nin altında kazançla yaşayan insan sayısı 689 milyondur. Dünya nüfusunun %26,2'sine denk gelen iki milyar insan ise günde 3,20 USD'nin altında bir gelirle yaşamını sürdürüyor. Dünyanın en yoksul insanları ekonomik büyümenin ve refahın onları teğet geçtiğini izleyerek kıtlık ve susuzluk içinde, güvenli barınağı, sağlık hizmeti, eğitime erişimi olmadan yaşamaya çalışıyor. 1990 yılından bu yana 1,1 milyar insan aşırı yoksulluktan kurtulurken birçok ülke yoksullukla mücadelede çok önemli mesafe kat etti. Tanzanya aşırı yoksulluğu neredeyse yarıya indirmeyi başardı (Compassion, 2022; World Bank, 2022a).

Dünyadaki aşırı yoksul nüfusun sayısı en son açıklanan resmi tahmine göre 657 milyon kişidir. Aşırı yoksulların sayısındaki azalmalarda pandemi, artan enflasyon ve Ukrayna'daki savaşın etkileriyle geri dönüşler meydana gelmiştir. Bu krizlerin birleşmesiyle meydana

gelen gerileme durumunda 2022 yılında yoksul sayısında 75 milyon ile 95 milyon civarında artış olacağı tahmin edilmektedir (Mahler vd., 2022).

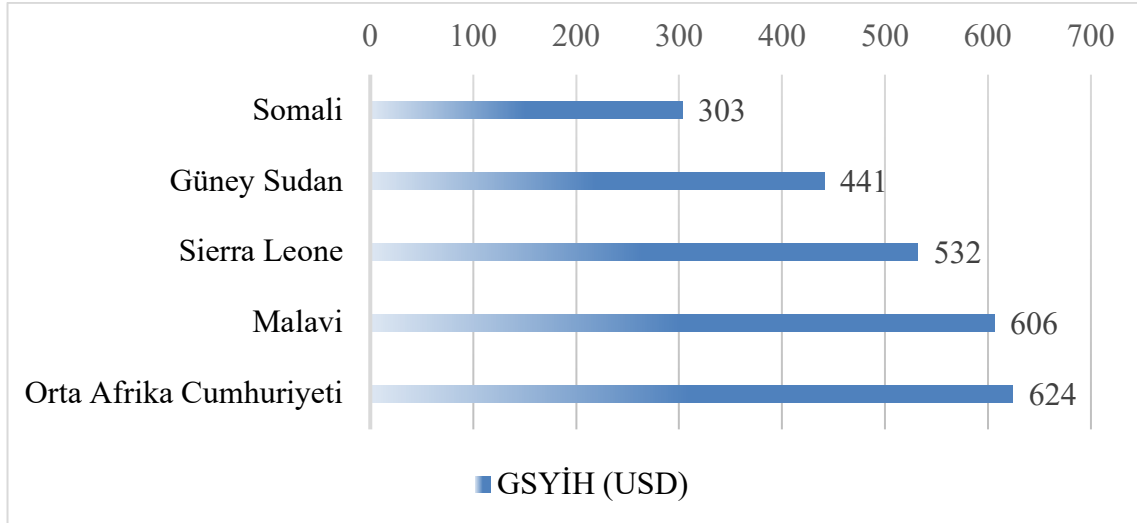

Şekil 7. Aşırı Yoksulluk, 2015-2022.

Kaynak: <https://blogs.worldbank.org/opendata/pandemic-prices-and-poverty>

Aşırı yoksulların sayısı, günde 1,90 USD'nin altında gelire yaşayan insanların sayısı baz alınarak ölçülür. Resmi olarak en son 2018 yılında yoksulluk tahminleri yapılmıştır. Yukardaki şekle göre “pandemisiz projeksiyon” pandemiden önceki ekonomik büyüme tahminleri esas alınarak oluşturulmuştur. Dünyayı etkisi altına alan pandemi ve diğer krizlerin olmadığı varsayılan durumda aşırı yoksulların sayısındaki azalma devam edecekti. “Temel projeksiyon ve kötümser projeksiyon” Nisan 2022 yoksulluk görünümü ve ekonomik büyüme tahminlerine göre oluşturulmuştur. Bu projeksiyonlar pandemi ve diğer krizlerin aşırı yoksulluk sayısındaki artışa etkisini göstermektedir. 2022 yılında aşırı yoksulların sayısında; temel projeksiyona göre 75 milyon, kötümser projeksiyona göre 95 milyon artış tahmin edilmektedir (World Bank, 2021).

Dünya üzerinde yoksulluğun en yaygın olduğu Sahra Altı Afrika dünyanın en yoksul 5 ülkesine sahiptir. Bu bölge kurumsal yapı eksikliği, alt yapı sorunları, teknolojik eksiklik, yolsuzluk ve terör gibi yoksulluğu tetikleyen problemler yüzünden geri kalmaya devam etmektedir. Dünyanın en yoksul ülkelerine sahip olan bu bölge aynı zamanda Etiyopya, Ruanda, Uganda ve Senegal gibi canlı ekonomiye sahip ülkelere de sahiptir. Bu canlı ekonomiye sahip ülkeler önümüzdeki yıllarda dünyanın en hızlı büyüyen ekonomileri arasında olacaktır (Symeonidis, 2022).

Şekil 8. Dünyanın En Yoksul 5 Ülkesi (Kişi Başı Milli Gelir). **Kaynak:** Focus Economics

Şekil 8’de GSYİH’ye göre dünyanın en yoksul 5 ülkesi sıralanmaktadır. Bu beş ülkenin ortak özelliği, hepsinin Sahra Altı Afrika ülkesi olmasıdır.

Aşağıdaki listede yoksulluk sınırının altındaki nüfusu genel nüfusunun yarısından fazla olan ilk yirmi ülke verilmiştir.

Tablo 1. Ülkelere Göre Yoksulluk Sınırının Altındaki Nüfus (İlk Yirmi Ülke)

Sıra	Ülke	Yoksulluk Sınırının Altındaki Nüfusun Yüzdesi (%)
1	Ekvator Ginesi	76
2	Madagaskar	70
3	Eritre	69
4	Burundi	64
5	Kongo, Demokratik Cumhuriyeti	63
6	Orta Afrika Cumhuriyeti	62
7	Guatemala	59

8	Esvatini	58
9	Haiti	65
10	Sierra Leone	56
11	Güney Afrika	55
12	Togo	55
13	Afganistan	54
14	Zambiya	54
15	Liberya	50
16	Malawi	50
17	Lesoto	49
18	Yemen	48
19	Gambiya	48
10	Honduras	48

Kaynak: <https://www.indexmundi.com/facts/indicators/SI.POV.NAHC/rankings>

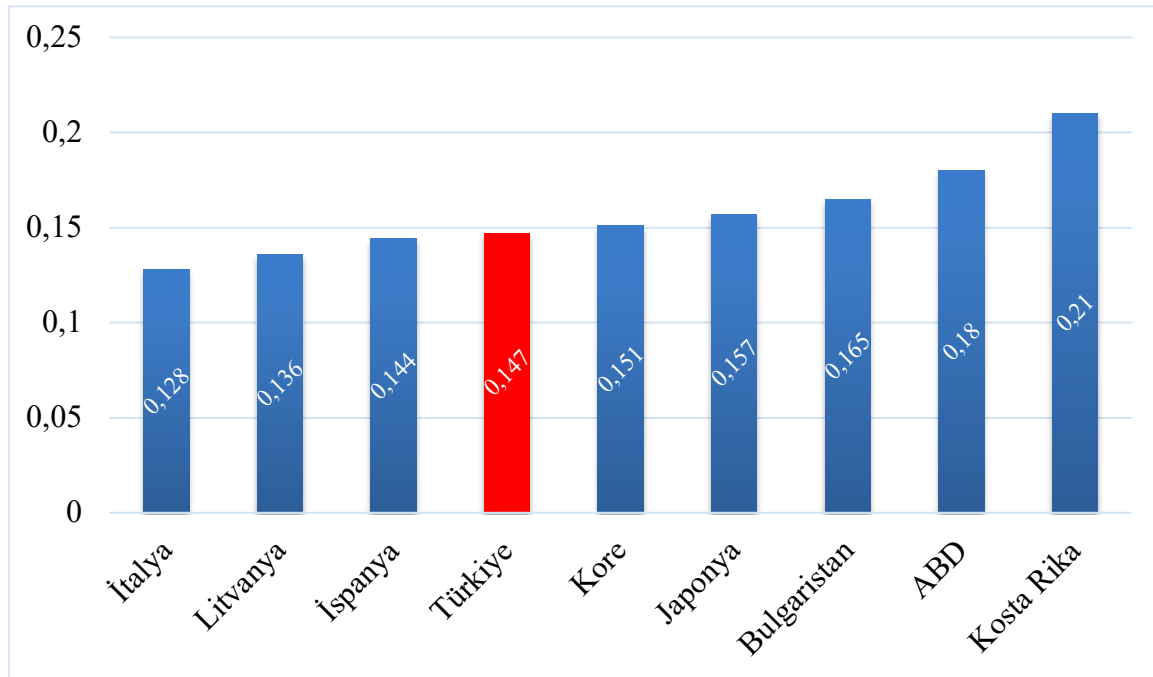
Bu listeye bakıldığında aşırı yoksul nüfusu, toplam nüfus sayısının yarısından fazla olan ülkelerin çoğunluğunun Sahra Altı Afrika ülkeleri olduğu görülecektir. Suriye ve Yemen gibi iç savaş ve çatışmaların yaşandığı ülkelerin de bu listede olması dikkatlerden kaçmamaktadır.

1.8.Türkiye’de Yoksulluğun Boyutları

Türkiye 2000’li yıllarda meydana gelen büyük ve yıkıcı depremler ve sonrasında yaşanan ekonomik krizlerle beraber siyasi organizasyonlar, kurumlar ve araştırmacılar yoksulluk konusunda daha bilimsel ve teknik çalışmalara önem vermeye başlamışlardır. Araştırmacılar

ve bir çok kurum tarafından yoksulluk üzerine araştırmalar ve çalışmalar yapılmıştır (K. Aydın ve Güloğlu, 2012: 93).

Uluslararası kuruluşların yaptığı yoksulluk çalışmaları dikkatle incelendiğinde kemizde yoksulluğun dikkate alınması gereken boyutlarda olduğu görülmektedir. Ekonomik İş birliği ve Kalkınma rgt (OECD)'nin ye lkeler arasında 2021 'de hesaplamış olduğu yoksulluk oranı ortalaması %11,4'tür. Türkiye bu ortalamanın üstünde %15'lik bir oranla OECD lkeleri arasında 35 ülke içinde yoksulluk oranı² en yüksek 11. lkedir (OECD, 2023).

şekil 9. OECD lkeleri Yoksulluk Oranları 2022. **Kaynak:** OECD (2023),

<https://data.oecd.org/inequality/poverty-rate.htm#indicator-chart>.

şekil 9'da OECD lkelerinden yoksulluk oranı Türkiye'ye yakın olan 8 ülkenin verileri bulunmaktadır. Toplam nüfus içinde yoksulluk oranının en yüksek olduğu OECD lkesi %21 oranla Kosta Rika'dır. Türkiye bu listede %14'lik oranla Amerika ve Japonya'dan sonra yoksulluk oranı yüksek 11. lke olarak listelenmektedir.

Yoksulluk sorunu Türkiye için de önemli problemler arasında yer almaktadır. Türkiye'de yoksulluğun sebepleri arasında gelir dağılımı eşitsizliği ilk sırada yer almaktadır. Bundan dolayı zenginle fakir arasındaki gelir uçurumu derinleşmektedir. Kamu ve özel sektör

² Yoksulluk oranı, geliri yoksulluk sınırının altına düşen insan sayısının oranıdır; toplam nüfusun ortalama hane gelirinin yarısı olarak alınır. Ancak aynı yoksulluk oranlarına sahip iki ülke, yoksulların göreceli gelir düzeyi açısından farklılık gösterebilmektedir.

çalışanlarının ücretlerindeki düşüş, düzensiz iç ve dış göçler, düzensiz şehirleşme, kayıt dışı istihdam gibi nedenler ülkemizdeki yoksulluğun belli başlı sebepleri arasında gösterilebilir. Türkiye’de yoksulluk ölçümü dünya genelinde en yaygın şekilde kullanılan gelir ve harcama esasına göre yapılmaktadır. Türkiye’de yoksulluk profili, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yürütülen çalışmalar neticesinde hazırlanmaktadır (Yıldırım, 2019: 20).

Tablo 2. Türkiye’de Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Hesaplanan Yoksulluk Oranı, Yoksulluk Sınırı ve Yoksul Sayısı (2022)

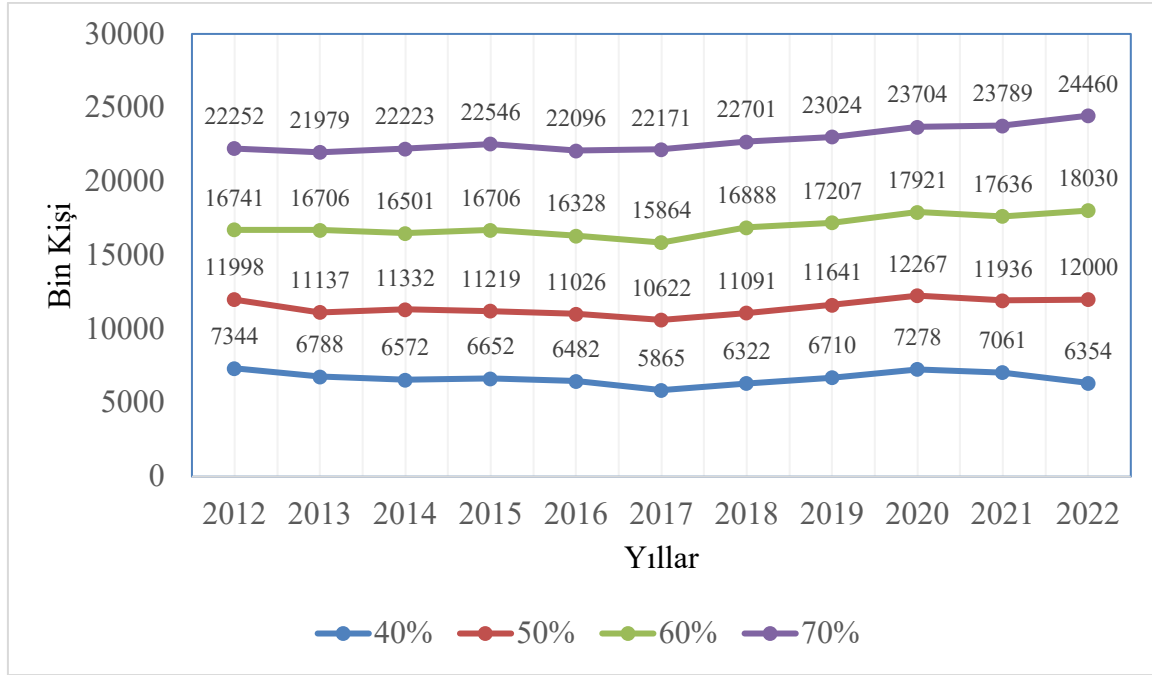
(Medyan Gelirinin %’Sine Göre)	Yoksulluk Sınırı (TL)		Yoksul Sayısı (Bin Kişi)		Yoksulluk Oranı (%)		Yoksulluk Açığı ³	
	2021	2022	2021	2022	2021	2022	2021	2022
%40	11 227	14 197	7 061	6 354	8,5	7,6	24,4	22,1
%50	14 034	17 747	11 936	12 000	14,4	14,4	25,0	21,1
%60	16 841	21 296	17 636	18 030	21,3	21,6	26,9	25,6
%70	19 648	24 845	23 789	24 460	28,7	29,3	28,7	28,0

Kaynak: TÜİK

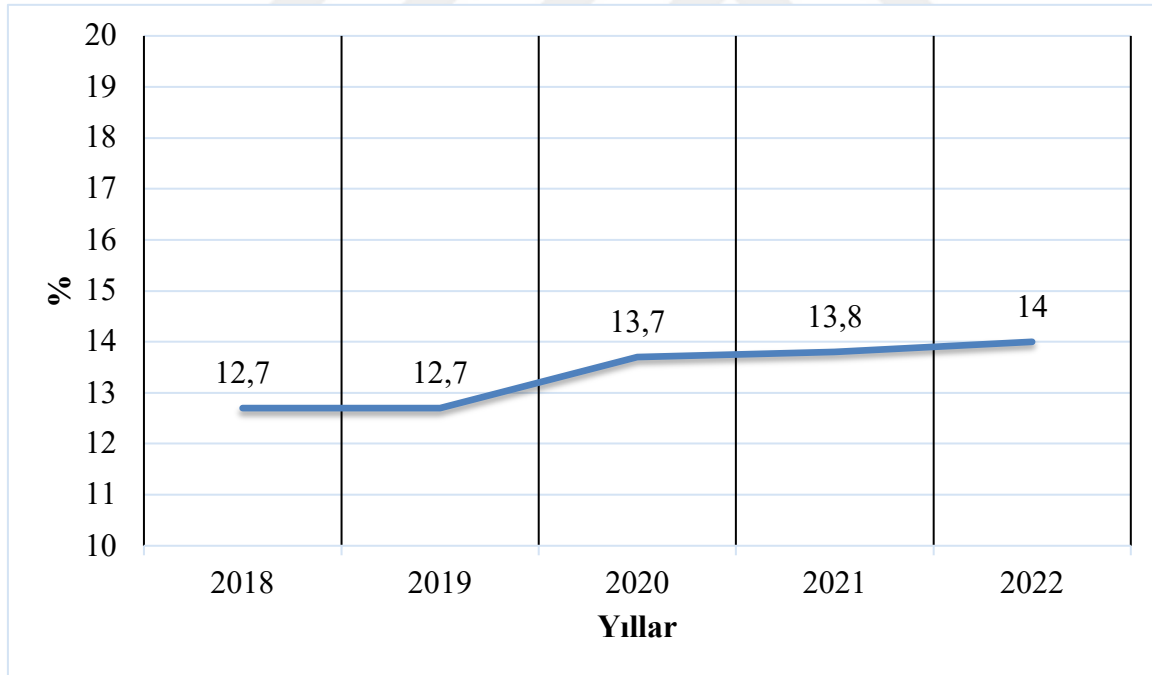
Yukardaki tablo 2021 yılı referans alınarak hazırlanmıştır. Buna göre medyan gelirin yarısı (%50) dikkate alınarak tespit edilen yoksulluk sınırına göre hesaplandığında yoksulluk oranı 2021 yılıyla aynı oranda kalmış ve %14,4 olarak kayıtlara geçmiştir. Bu durumda yoksul sayısı 12 milyon kişi çıkmaktadır. Yoksulluk sınırı 17.747 TL olarak hesaplanmıştır. Yoksulluk açığı önceki yıla göre düşerek 21,1 olmuştur.

Aşağıdaki şekil 10’da 2012 2022 yılları arasında eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre hesaplanan yoksul kişi sayıları verilmiştir. Buna göre 2022 yılında eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin %40, %50, %60 ve %70 değerleri esas alındığında yoksul sayısı sırasıyla; 6,3 milyon, 12 milyon, 18 milyon ve 24,4 milyon kişiye ulaşmaktadır.

³ Yoksulluk açığı, yoksulların ortalama gelirinin yoksulluk sınırının altına düşme oranıdır. Yoksulluk sınırı, toplam nüfusun ortalama hane gelirinin yarısı olarak tanımlanıyor. Yoksulluk açığı, bir ülkedeki yoksulluk düzeyinin bir göstergesini sağlayarak yoksulluk oranının iyileştirilmesine yardımcı olur. Yoksulluk açığının 100’e yaklaşması, yüksek yoksulluk düzeyini; küçülmesi ise yoksulluk riskinin azaldığını göstermektedir.

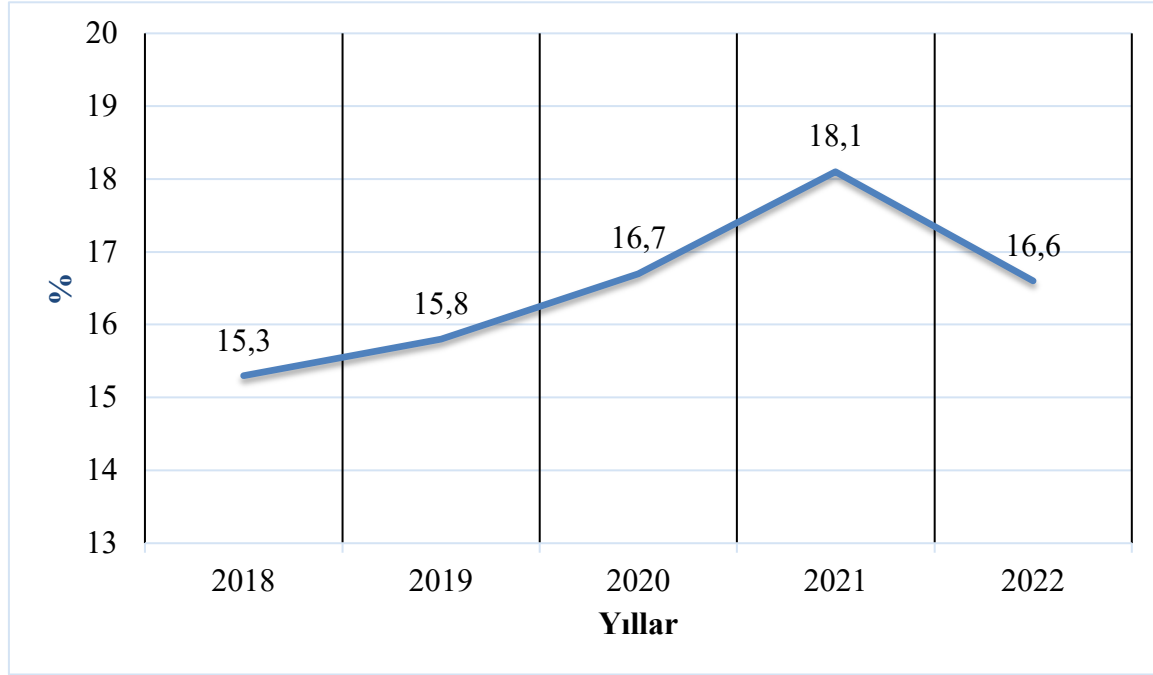

Şekil 10. Türkiye’de Eşdeğer Hanehalkı Kullanılabilir Fert Gelirinin %40, %50, %60 ve %70 Değerlerine Göre Yoksul Kişi Sayısı (Bin Kişi), 2012-2022.. **Kaynak:** TÜİK

Şekil 11. Yıllara Göre Türkiye’de Sürekli Yoksulluk Oranı % (2018-2022). **Kaynak:** TÜİK

Şekil 11'e göre sürekli yoksulluk⁴ oranı 2022'de bir önceki yıla göre 0,2 puan artarak %14 olmuştur.

Şekil 12. Yıllara Göre Türkiye’de Maddi ve Sosyal Yoksulluk Oranı⁵ (2018-2021).

Kaynak: TÜİK

Şekil 12’deki verilere göre Türkiye’de maddi ve sosyal yoksulluk oranı 2022’de bir önceki yıla göre 1,5 puan düşüş göstererek 16,5’e gerilemiştir.

1.9. Yoksulluğun Sonuçları

Yoksulluk olgusu toplumlara göre farklı sebeplerden kaynaklanan bir durumdur. Bunun nedenleri arasında; toplumsal, bireysel, ekonomik ve politik faktörler etkili olabildiği gibi dini, ahlaki ve vicdani bir görev olan paylaşmanın unutulması da gösterilebilmektedir. Genel

⁴ Dört yıllık panel verileri temel alınarak hesaplanan sürekli yoksulluk oranı, eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirinin %60'ına göre son yılda ve aynı zamanda önceki üç yıldan en az ikisinde yoksul olan bireyleri içermektedir.

⁵ TÜİK’in tanımına göre: Hane düzeyinde değerlendirilen maddi ve sosyal yoksulluk oranı, otomobil sahipliği, beklenmedik ekonomik harcamalar, tatil masrafları, kira, konut kredisi ve faizli borçları ödeme kabiliyeti, düzenli et, tavuk, balık içeren yemek yeme imkânı, evin ısınma ihtiyacını karşılama ve eskimiş mobilyaları değiştirebilme gibi değişkenleri içermektedir. Geçmiş yıllarda maddi yoksulluk tanımına dahil edilen çamaşır makinesi, renkli televizyon ve telefon sahipliği ise artık bu tanıma dahil edilmemektedir. Fert düzeyinde ise, yeni eklenen değişkenler arasında eskimiş giysileri yenisiyle değiştirebilme, düzgün iki çift ayakkabıya sahip olabilmek, tanıdıkları ile düzenli olarak bir araya gelebilme, ücretli boş zaman etkinliklerine katılabilmek, kendini iyi hissetmek için bir miktar para harcamak ve kişisel amaçlı internet kullanımı bulunmaktadır.

olarak bu sebepleri; bencillik, cimrilik, israf, fakirleşme korkusu, tembellik, kumar, faiz, gibi bireysel nedenler; iç çatışmalar, siyasi darbeler, politik istikrarsızlık, afetler, krizler, faiz, enflasyon, tekelleşme, bilimsel faaliyetlerden uzaklaşma, teknolojik olarak geri kalmışlık gibi iç sebepler; ekonomik ambargo, doğal zenginliklerin sömürülmesi, coğrafi dezavantaj gibi dış nedenler olarak sıralayabiliriz (Korkut, 2019).

Yoksulluğun insanlar için yıkıcı sonuçlar doğurdu herkes tarafından bilinmektedir. Yoksulluğun etkileri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için farklı sonuçlar doğurabilmektedir. Aynı toplumda yaşayan farklı sosyal grupların yoksulluktan etkilenme durumları farklılık gösterebilmektedir. Yoksulluk; aile, sağlık, eğitim, barınma ve suç işleme gibi hayatın birçok yönünü olumsuz olarak etkilemektedir. Yoksullar, mali sıkıntı ve endişeler yüzünden diğer insanlara göre daha stresli bir hayat yaşamaktadırlar. Bu durum yoksulların aile içinde problem yaşama olasılıklarını artırmaktadır. Yoksul ailelerde aile içi şiddet, boşanma gibi durumlar daha fazla olduğundan bu olumsuzluklar yoksulluğun boyutunu daha da artırmaktadır. Yoksullar sosyal olanaklardan çoğu zaman mahrum kalmaktadır. Maddi olanaksızlıklar yüzünden gezi, tatil, sinema, tiyatro, aile ve arkadaş ziyaretleri gibi sosyal ve kültürel faaliyetlere katılamamaktadırlar. Ayrıca yüksek kaliteli eğitim, iyi bağlantılara ve iyi iş fırsatlarına uzak kalmaları nedeniyle yoksul ailelerden gelen bireyler çoğu zaman daha düşük gelirli işlerde çalışmak zorunda kalmaktadır. Yoksul insanlar gelirlerinin büyük kısmını barınma ihtiyacına ayırmış olmalarına rağmen kötü ve sağlıksız koşullarda yaşamak zorundadırlar. Bu durum onların altyapısız, güvensiz, iş ve eğitim olanaklarından uzak gelişmemiş bölgelerde yaşamalarına sebep olmaktadır. Şehirlerde mahalleler genellikle gelir ve sosyal statüye göre ayrıldığı için zengin ve fakirler birbirleriyle temas kuramamaktadır. (StudySmarter UK, 2023).

Yoksul ailelere mensup çocuklar genellikle düşük kalitede eğitim veren yetersiz tesislere sahip okullarda eğitim alırlar. Bu durum onların liseden mezun olup üniversiteye gitme olasılıklarını azaltmaktadır. Eğitimsizlik vakası onların çocuklarını da aynı kısır döngüye sokmakta ve nesiller boyu devam eden yoksulluk son bulmamaktadır. Yoksul çocukların okulda başarısız olmalarının nedeni yoksulluklarından mı yoksa okullarının ve eğitimlerinin yetersizliğinden mi kaynaklanmaktadır tartışması devam etmekle beraber, eğitim sorununun yoksulluğun diğer önemli sonuçlarından biri olduğu bilinmektedir. Yoksul insanların yaşadığı çevre genellikle suç oranlarının yüksek olduğu kesimlerdir. Bu tür mahallerde yaşayanlar genellikle suç işleyen insanlarla beraber oldukları için onlardan etkilenme

olasılıkları artmaktadır. Yoksulluk durumu insanların suç işleme olasılığını artırdığı için sokak suçlarından ceza alanların çoğunu bunlar oluşturmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak suç davranışları ve suç mağduriyeti yoksulluk halinin en önemli sonuçlarından biri olmaktadır (University of Minnesota, 2016).

Yoksulluğun sonuçları toplumlara göre farklı şekillerde neticelenmektedir. Ahlaki ve dini değerlerin güçlü olduğu, sabrın ve paylaşımın yaygınlaştığı toplumlarda yoksulluğun olumsuz sonuçları diğer toplumlara göre daha az olmaktadır. Yoksulluk inanç alanında; isyana, haksız kazanç yollarına yönelmeye; toplumsal bazda aile içi şiddete, ailelerin bölünmesine, sosyal tabakalaşmaya, yağmalamalara ve terör, anarşi, misyonerlik gibi konularında istismar edilmeye; devlet bazında ise topyekûn fakirliğe, devlet bütçesinin zayıflamasına, eğitim, bilim ve sağlık alanında yetersiz yatırımlara sebep olmaktadır (Korkut, 2019).

II. BÖLÜM

2. İSLAM'DA YOKSULLUK KAVRAMI VE İSLAM'IN YOKSULLUĞA BAKIŞI

2.1. İslam İktisadı ve Klasik İktisadın Farklılıkları

İslam'ın yoksulluk kavramına ve yoksulluğa bakışının nasıl olduğuna geçmeden önce İslam iktisadı ve klasik iktisadın ayrıldığı hususlara dikkat çekmek istiyoruz. İktisadi düşüncenin temel taşlarından biri olan İslam iktisadı, özgün yapısıyla klasik iktisattan ayrılır. İslam iktisadının en belirgin özelliği, Kur'an ve sünnetin temel kaynaklar olarak kabul edilmesidir. Bu kaynaklar, İslam toplumunda ekonomik düzenin nasıl olması gerektiği konusunda rehberlik sağlamaktadır.

İslam iktisadının temelinde, "iktisadi adam" modeline karşı alternatif bir insan modeli olan "Müslüman insan" kavramı bulunmaktadır. Bu kavram, İslam'ın sosyal ve ekonomik hayata dair prensiplerini temel alarak şekillenmiştir. İslam iktisadı, sadece maddi kazanç odaklı değil, aynı zamanda manevi ve toplumsal refahı da hedefler. İktisadi faaliyetlerde adalet, eşitlik, kardeşlik ve hürriyet gibi İslami değerlerin gözetilmesi esastır. Müslüman insan, bu İslami değerlerle donatılmış bir karakterdir. İnsan, sadece dünya hayatındaki başarısını değil, aynı zamanda ahiretteki kurtuluşunu da gözetir. Bu nedenle, Müslüman insanın iktisadi faaliyetleri, sadece maddi kazanç için değil, Allah'ın rızasını kazanmak ve toplumun refahını artırmak amacıyla gerçekleştirilir. İslam iktisadı, seküler piyasa modellerinden ayrılarak ahlaki temellere dayanır. Bu yaklaşım, insanın Allah'a kulluk için yaratıldığına, müminler arasında kardeşlik ilişkilerinin önemine ve maddi imkânların kulluk hedeflerine hizmet etmesi gerektiğine odaklanır. Dolayısıyla, İslam iktisadında ahlaki prensipler, iktisadi faaliyetlerdeki temel belirleyicidir ve kul hakkının gözetilmesi Allah'ın affetmeyeceği bir konudur. Bu perspektif, ekonomik ilişkilerde adalet, emanete riayet ve diğer kâmlık gibi ahlaki değerlerin esas alınmasını gerektirir. İslam iktisadı ile seküler piyasa modelleri

arasındaki temel fark, İslam iktisadının değer hükümlerine dayanmasıdır. Klasik iktisat, objektif olduğunu ve değer hükümlerine dayanmadığını iddia ederken, İslam iktisadı ise Yaradan'ın önerdiği değer hükümlerine bağlılığını kabul eder. Bu bağlamda, İslam iktisadı hem pozitif hem de normatif kaidelere sahiptir. Yani, İslam iktisadı sadece iktisadi davranışları değil, aynı zamanda Allah'ın belirlediği değer hükümlerini de inceler ve olması gerekeni belirtir. Özetle, İslam iktisadı ahlaki bir temele dayanır ve pozitif ile normatif yönleriyle insanın iktisadi davranışlarını ele alır (Zaim, 2013).

İslam ekonomisi paradigması insan merkezli bir gelişme stratejisini vurgular. Bu paradigma, İslami değerlere ve normlara dayalı bir ekonomik sistem inşa etmeyi hedefler. İslam ekonomisi, Kur'an ve sünnetin belirlediği ekonomik ilkeler ve değerler üzerine inşa edilmiş bir sistemdir. Bu temel prensipler doğrultusunda, İslam ekonomisi küresel ekonomik sistemlere alternatif bir model sunar. Kâr odaklılık yerine insan odaklı bir yaklaşımı benimseyerek, ekonomik faaliyetlerin sadece maddi kazanç üzerine değil, aynı zamanda sosyal ve ahlaki fayda üzerine de kurulmasını amaçlar. Bu sistem, kapitalizmin global hakimiyetine karşı yapısal bir ideolojiye dayanır ve İslam'ın değerleri ve prensipleri ile mantıksal bir temele sahiptir. İslam ekonomisi, İslam'ın değerlerine dayalı olarak üretim, tüketim ve bölüşümün düzenlendiği bir sistemdir. İslami finans da bu sistemin kurumsal safhasını oluşturmaktadır (Asutay, 2007).

İslam iktisadında ise bireysel çıkarlarla toplumsal çıkarlar arasında ilahi prensiplere dayalı bir denge sağlanması esastır. İslam'ın öğretileri, bireyin ve devletin ilahi prensiplere uygun olarak işlev görmesini gerektirir. Bu bağlamda, dünyevi güçlerin ilahi kudret tarafından kontrol edilmesi ve herkesin Allah'ın nizamını uygulama sorumluluğu vurgulanır. İslam iktisadında, ferdi menfaatler toplum menfaatleriyle uyumlu hale getirilirken, ilahi prensiplere bağlılık esastır. Batı'da demokrasi, güçler arasında dengeyi sağlamak amacıyla işlev görürken, İslam iktisadında dünyevi güçlerin ilahi prensiplere uygun kullanılmasıyla kontrol edilir. İslam'ın hakiki demokrasisi, bu denge ve kontrol mekanizmasını sağlar. Burada, her bir bireyin ve devletin ilahi prensiplere göre hareket etmesiyle toplumun dengeli bir şekilde işlemesi hedeflenir (Zaim, 2013).

2.2.İslâm'da Yoksulluk ve Fakirlik Kavramları

İnsanlık tarihinin her dönemde varlığını sürdüren yoksulluk ve fakirlik, toplumsal yapıların karmaşıklığı içinde derin izler bırakmış evrensel bir gerçekliktir. İnsanın maddi ve manevi ihtiyaçlarına karşı duyduğu eksiklik ve zorluklar; çeşitli kültürlerin, inanç sistemlerinin ve toplumsal düzenlerin içinde farklı boyutlar kazanmıştır. Bu bağlamda İslam iktisadı da yoksulluk ve fakirlikle mücadele konusunda kendine özgü bir perspektife sahiptir. İslam, sadece bir din olarak değil, aynı zamanda bir yaşam tarzı ve toplumsal düzen olarak da nitelendirilmektedir. Kur'an ve sünnetin rehberliğinde şekillenen İslam, maddi varlıkların adaletli bir şekilde dağıtılması ve sosyal yardımlaşmanın teşvik edilmesi prensiplerine önem vermektedir. Bu bağlamda, İslam'ın yoksulluk ve fakirlikle ilgili yaklaşımı, sadece bireyin maddi zorluklarını hafifletmeye yönelik değildir. İslam inancında toplumun bütününde adil bir düzenin oluşturulması hedeflenmektedir. Kur'an-ı Kerim'de sıkça vurgulanan önemli bir ilke; zenginlik ve refahın sadece bireysel çıkar için değil, aynı zamanda toplumsal adaletin sağlanması için bir araç olduğudur. İslam, zekât ve sadaka gibi sosyal yardım sistemleri aracılığıyla, toplumun daha geniş bir kesimindeki ihtiyaç sahiplerine destek olmayı amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, sadece maddi anlamda değil, aynı zamanda manevi ve duygusal yönden de destek sağlayarak, toplumsal dayanışmayı güçlendirmeyi hedeflemektedir. Bu başlık altında, yoksulluk ve fakirlik kavramlarını İslam iktisadına göre değerlendirip, İslam'ın yoksulluk ve zenginliğe bakışını anlamaya çalışacağız.

2.2.1. Yoksulluk ve Fakirlik Kavramları

Yoksulluk, Türkçe' de "bir şeye onsuz yapamayacak derecede bağlı olmak ve yokluk" şeklinde tanımlanmaktadır ve genellikle fakirlikle eşanlamlı olarak kullanılmaktadır. Fakirlik kavramı, kelime kökeni itibarıyla "delmek, kırmak, kazmak veya bükmek" anlamlarına gelen fakr mastarından türemiştir. Bu köken, "fâkıra" kelimesinde belirginleşir, ki bu kelime büyük bela ve musibet anlamına gelir. Fakr mastarından türetilen "fakîr" kelimesi ise sözlükte omurgası kırılan ve bu nedenle işlerini tek başına yapmaya güç yetiremeyen kimseyi ifade eder. Fakirlik ve yoksulluk terimleri sıklıkla birbirinin yerine kullanılsa da dilin derinliklerindeki kökenleri ve anlamsal nüanslarıyla birbirinden ayrılır. Fakirlik, kelime kökeniyle bağlantılı olarak daha çok zorluk, musibet ve güçlük durumunu ifade ederken, yoksulluk daha geniş bir perspektife sahiptir. Yoksulluk, bireyin temel

ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli maddi kaynaklara sahip olmaması durumunu içerir ve bu durum genellikle sosyoekonomik faktörlerle ilişkilidir (Korkut, 2019: 63).

“Fakr” mastarından türeyen "fakîr" kelimesi, sözlük anlamıyla uyumlu bir şekilde omurgası kırılan ve bu nedenle günlük yaşam aktivitelerini tek başına gerçekleştirmekte zorlanan bir bireyi tanımlar. Bu durum, bireyin bağımlılık ve muhtaçlık içinde olmasını vurgular. Fakir, sadece maddi yoksunlukla değil, aynı zamanda fiziksel kırılmışlıkla da ilişkilendirilmiştir. Bu, kişinin kendi başına yaşamsal faaliyetleri sürdürme konusundaki zorluklarını vurgular ve toplumun destek olmaya yönlendirilmesini gerektirir (M. Şen, 2012: 257).

2.2.2. İslam İktisadında Fakir ve Miskin Kavramları

İslam iktisat düşüncesinde, yoksulluk seviyelerini belirtmek için temel olarak "fakir" ve "miskin" olmak üzere iki ana kavram kullanılmıştır. Her iki terim, geleneksel anlamda genellikle birbirine yakın olarak kullanılmalarına rağmen iktisadi bağlamda farklı anlamlar taşımaktadır. Hanefî mezhebine göre, zenginlik ölçüsü olan nisabın altında malı olana fakir; hiçbir şeyi olmayan kimseye ise miskin denir. Bu anlamda, miskin, ekonomik açıdan fakir kişiden yoksulluk olarak daha düşük seviyede olan kişiyi ifade etmektedir. Diğer mezheplerde ise fakirlik ve miskinlik kavramları farklı bir perspektifle ele alınmaktadır (Korkut, 2019: 63; el-İsfehânî).

Fakir ve miskin konusunda İslâm alimleri arasında farklı görüşler vardır. Ebû Hanîfe'ye göre fakir; istemeyen, miskin ise isteyen kişidir (Serahsî, 2008, c. 3/10). Hanefî ve Malikilere göre fakir, günlük hayatta lazım olan gıda, giyim, barınma ve ev eşyaları gibi temel ihtiyaçlarını karşılamakla beraber nisap miktarından (80,18 gr. altın) az mal varlığına sahip olan kişidir. Miskine gelince temel ihtiyacına yönelik gereksinimleri de dahil hiçbir şeyi olmayan ve bunları karşılamak için başkalarının yardımına muhtaç olan kişidir. Bu tanıma göre miskin fakire göre daha muhtaçtır (Erkal, 2004: 478). Şafî ve Hanbeli mezheplerine göre ise fakir ve miskin kavramları biraz farklı bir şekilde tanımlanır. Fakir, kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin temel gereksinimlerini karşılayabilecek bir mala ve çalışma imkânına sahip olamayan kişiyi ifade eder. Miskin ise bireyin mal varlığı ve çalışma imkânı olmakla beraber, kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin temel gereksinimlerini karşılayamayan kişiyi tanımlar. Bu bakış açısına göre, fakirlik miskinlikten bir alt dereceye tekabül etmektedir. Yani, miskinlik, bireyin sahip olduğu mala rağmen ihtiyaçlarını karşılayamadığı bir durumu ifade eder (Zukhurov, 2022: 122).

Tablo 3. Mezheplere Göre Fakir-Miskin Karşılaştırması

	Fakir	Miskin
Hanefi ve Maliki	Nisap miktarı altında mala sahip olan kişi.	Temel ihtiyacına yönelik gereksinimleri de dahil hiçbir şeyi olmayan kişi.
Şafi ve Hanbeli	Kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin orunlu ihtiyaçlarını karşılayacak bir mala ve çalışma imkânına sahip olmayan kişi.	Kişinin malı bulunmasına ve çalışmasına ragmen, kendisi ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin temel ihtiyaçlarını karşılayamayan kişi,

Tablo 3’de Mezheplerin görüşlerini karşılaştırdığımızda Hanefi ve Maliki mezhepleri miskin’in ekonomik olarak daha ağır durumda olduğunu ifade ederken, Şafi ve Hanbeli mezhepleri ise fakirin ekonomik durumunun daha ağır olduğunu ifade etmişlerdir.

2.2.3. Klasik Fıkıh ile Günümüz İktisadının Yoksulluk Algısını Karşılaştırma

Günümüz iktisat bilimi ile klasik fıkıh arasındaki yoksulluk derecelendirmeleri benzerlik göstermektedir. Özellikle Hanefi fıkında fakirlik ve miskinlik kavramları, günümüz iktisadi düşüncesindeki yoksulluk derecelendirmeleriyle paralellik göstermektedir. Hanefi fıkıh doktrininde, fakirliğin nisap, borç ve asli ihtiyaç parametrelerine göre belirlenmesi, günümüz iktisadında kullanılan çeşitli göstergeler ve sınıflandırmalarla benzerlik göstermektedir. Fakirlik sınırlarını tespit eden kriterler, fıkıh mezheplerince değişiklik arz edebilmektedir. Bu durum, günümüz iktisat bilimindeki yoksulluk tanımlamalarında da olduğu gibi, çeşitli faktörlerin etkisi altında şekillenmiştir. Mezhepler arası farklılıklar, sosyal, ekonomik ve kültürel bağlamdan kaynaklanan değişkenlikleri yansıtmaktadır. Ayrıca, zaman içindeki sosyoekonomik şartlar, mezhep içtihatlarının belirlediği yoksulluk sınırları ile günümüz sanayi toplumundaki yoksulluk sınırları arasında tartışmalı bir konudur. Zamana bağlı olarak, yoksulluk düzeyleri tarım toplumlarından sanayi toplumlarına, hatta bir coğrafyadan diğerine değişiklik gösterebilir. Sanayi toplumundaki gereksinimler tarım toplumundaki ihtiyaçlardan ayrıdır ve bu, yoksulluğun tanımlanmasında önemli bir etkidir. Aynı şekilde, bir bölgede zengin sayılan bir kişi, ekonomik şartlara bağlı olarak başka bir bölgede nispetle fakir sayılabilir. Bu durum, iktisadi eşitsizlikleri ve bölgesel farklılıkları göstermektedir.

Yoksulluk sınırları, coğrafi, kültürel ve ekonomik farklılıklar göz önüne alındığında dinamik bir yapıya sahiptir (Korkut, 2019: 65).

Sonuç olarak, klasik fıkıh ve günümüz iktisat bilimi arasında yoksulluk derecelendirmelerinde benzerlikler bulunmaktadır. Ancak, farklı zamanlardaki sosyal ve ekonomik koşulların, bu derecelendirmeleri şekillendirdiği ve her iki düşünce sistemine özgü çeşitli parametrelerin bulunduğu unutulmamalıdır. Yoksullukla mücadele stratejileri oluştururken, bu çeşitlilik ve dinamizmi göz önünde bulundurmak önemlidir. Klasik fıkıhın yoksulluk tanımı ile günümüzdeki yoksulluk türleri kıyaslama yapıldığında fakirlik göreceli yoksulluğa, miskinlik ise mutlak yoksulluğa benzemektedir (Gümüş, 2019: 25-26).

Bu bakış açısından hareketle yoksulluğun, en dar anlamıyla yiyecek ekmeği ve sığınacak bir yeri olmama, daha geniş ölçekte ise, asgari düzeyde ihtiyaçlarını karşılamakla beraber içinde bulunduğu toplumun yaşam standartlarının altında bir hayata sahip olma durumu olduğunu söyleyebiliriz.

2.3. Yoksullukla İlgili İslami Etik ve Değerler

Yoksulluk, tarih boyunca insan topluluklarını etkileyen evrensel bir sorun olmuştur. İslam, bu meseleye özgü bir bakış açısı sunarak yoksullukla mücadelede etik ve değerleri ön planda tutmaktadır. İslami etik ve değerler, yoksulluğun ortadan kaldırılması için toplumsal bir sorumluluğun önemine vurgu yapmaktadır.

2.3.1. İslam’da Sosyal Adalet Anlayışı ve Araçları

İslam iktisadının Batı modelinden temel farkı, insan yapısının ilahi prensiplere dayanmasıdır. Batı modeli insan yapısıdır ve akılla geliştirilmiştir, dolayısıyla değişkendir ve sürekli tenkide açıktır. İslam iktisadı ise Allah yapısıdır, ilahi prensiplere dayanır ve insanların motivasyonlarını, davranışlarını, fonksiyonlarını bu ilahi emirlerle irtibat halinde tutar. Batı modeli, liberal ekonomi ile kolektivist ekonomi arasında çeşitli ara modeller sergilerken, İslam iktisadı her iki uçtan da uzak, dengeli bir model sunar. İslam ekonomik modeli, Müslümanların oluşturduğu toplumda, Müslüman bir yönetim altında, sosyal ve ahlaki normlara dayalı bir Pazar ekonomisini hedefler. Bu model, her türlü aşırılıktan uzak, dengeli ve gerçekçi bir toplum idealini benimser (Zaim, 2013).

İslam, sosyal adaletin tesisi için; bireyin insan haysiyetine uygun bir yaşam standardına ulaşmasını sağlamak amacıyla maddi refahın dengeli bir şekilde dağıtılmasını ve adil bir yöntemin izlenmesini ilke edinir. Batı düşünce sisteminde sosyal adalet, modern dünya koşullarındaki toplumsal eşitsizliklerin artışıyla birlikte önem kazanmıştır. Batı düşüncesi, bu sorunları çözmek için farklı yaklaşımlar ve teoriler geliştirmiştir. İslam düşüncesinde ise sosyal adalet; temel hak ve hürriyetlerin korunması, ayrıcalıkların kaldırılması, eşit muamele, adaletin doğru bir şekilde dağıtılması ve temel ihtiyaçların karşılanması üzerine odaklanmıştır. İslam'da, sosyal adalet ilahi bir kaynaktan beslenmekte ve ahlaki bir ölçüt üzerinde bina edilmektedir. İnsanların kurduğu dünyevi düzen sosyal adalet konusunda yetersiz kalmaktadır ve sosyal adaletin, toplumun değer ve normlarına kıymet veren ilahi bir kaynaktan beslenmesi gerekmektedir. Batı düşüncesinden farklı olarak, İslam, sosyal adaleti daha fazla ahlaki bir gereklilik olarak ele almakta ve toplumda sadakat, vefa, şefkat, aile bağlarını sürdürme, teslimiyet, güven, ibadet gibi erdemlerle ilişkilendirmektedir. Batı düşüncesinde sosyal adalet genellikle güzel bir yaşam için önemliyken, İslam düşüncesinde doğru, erdemli ve ahlaki bir toplumun oluşturulması için vazgeçilmez bir gereklilik olarak kabul edilmektedir (O. E. Şahin, 2019: 74).

İslam sosyal adaleti temin konusunda faiz yasağı ve emeğin hak ettiği pay konularına büyük önem vermiştir. İslam, faizi kesin bir dille yasaklayarak ekonomik adaletin temelini atmıştır. İslam'a göre faiz yasağı ekonomik faaliyetlerin adil bir şekilde dağıtılması, zenginlik ve fakirlik arasındaki uçurumun kapatılması açısından hayati önem taşır. Faiz yasağı, gelirin adil bir şekilde dağılmasını ve toplumsal dengenin korunmasını hedefler. İslam, emeğin değerini vurgulayarak, bireylerin hak ettikleri payı almasını teşvik eder. İslam'a göre, bir kişi emeği karşılığında hak ettiği ücreti almalıdır. İşçi sınıfının haklarına saygı göstermek, adil bir toplumun temelini oluşturur. İslam'ın bu perspektifi, emeğin sömürülmesini engeller ve çalışanların insan onuruna uygun bir şekilde yaşamalarını esas alır. İslam'ın sosyal adalet anlayışı, sadece faiz yasağı ve emeğini karşılığının tam ödenmesi meseleleriyle sınırlı değil, aynı zamanda genel prensiplerle de desteklenir. İslam, yardımlaşma, zekât, sadaka ve toplumsal dayanışma gibi kavramları da vurgular. İslam'ın sosyal adalet anlayışında zenginlerin fakirlere destek olması da, toplumun genel refahını artırmanın ve yoksulluğu azaltmanın bir yolu olarak görülür (Savaşan, 2016).

2.3.2. İslam İktisadının Temel İlkelerinden: İnsan Onurunu Koruma (Homo Islamicus)

İslam, yoksullukla mücadelede sadece sosyal yardımlara değil, aynı zamanda insan onurunu koruma ilkesine de önem verir. Yoksul bireylerin toplum içinde dışlanmaması ve ayrımcılığa uğramaması için İslam, insana saygıyı ve adaleti esas alır. Yoksul veya fakir bireyler yaşadıkları zorluklarla sınanırken, onlara yardım edenlerin tutumları da ayrı bir sınavdır. Dünya problemlerini çözmek için beşerî çabaların her zaman yeterli olmadığı bilinen bir durumdur. İslam'a göre, Kur'an ve sünnete dayalı bir rehberlikle inanç, sabır, güven ve teslimiyetle sorunlara yaklaşmak hayatı düzenlemeyi kolaylaştırmaktadır (Tutuk, 2020: 81).

Seküler modele göre, bireyin kendi çıkarlarını maksimize etmek için mutlak özgürlüğü vardır ve bu genellikle sınırlarla belirlenmemiştir, böylece her türlü yolu kullanarak iktisadi çıkarlarını artırmaya çalışabilir. Bu durum, kapitalist sistemin devamlı büyümeye dayalı olduğunu ve bu büyümenin sosyal dengeyi bozabileceğini ifade eder. Öte yandan, İslam iktisadında bireysel çıkarlar sosyal dengeyle sınırlıdır ve İslam'ın ahlaki prensiplerine uygun olarak belirlenir. İslam iktisadında, sadece bireysel kazanç değil, aynı zamanda toplumun refahı da ön plandadır. Bu nedenle, İslam iktisadı, sadece bireyin kendi çıkarlarını düşünmek yerine, sosyal adaleti ve dengeli bir ekonomiyi hedefler (Zaim, 2013).

İslam ekonomisi, geleneksel ekonomilerden farklı olarak ahlaki bir disiplin üzerine kurulmuştur ve bu disiplinde bireyin tercihleri toplumsal çıkarlardan sonra gelir. İslam'ın sosyal ve dini normları, Müslüman bireyin ekonomik davranışını şekillendirmektedir. İslam ekonomik sisteminde birey, çıkarlarına odaklanan "homo economicus" değil, toplumsal değerlere ve ahlaki prensiplere önem veren "homo İslamîcus" olarak tanımlanır. Bu, liberal sistemdeki bireyin aksine, toplumsal ve ahlaki değerleri önceleyen bir yaklaşımı ifade eder. İslam iktisat sistemi ile konvansiyonel iktisat arasında temel varsayımlar ve davranış normları açısından büyük farklılıklar bulunmaktadır. Konvansiyonel iktisata göre kaynaklar sınırlı, ihtiyaçlar sınırsızdır; ancak İslam iktisat sistemine göre ihtiyaçlar sınırlıdır, ancak kaynaklar yeterlidir. Bununla birlikte İslam iktisadında, kaynaklar emanet olarak kabul edilir ve israf edilmemelidir. Davranış normları açısından, konvansiyonel iktisatta bireycilik ve kişisel çıkar öne çıkarken, İslam iktisat sisteminde toplum esastır ve toplumsal menfaat önceliklidir. İslam iktisat sisteminde bireyin hakları toplum için feda edilmez; bireyin menfaati ile toplumun menfaati arasında adil bir denge kurulur. İslam ekonomik sisteminde birey, ne kapitalist sistemde olduğu gibi kutsallaştırılır ne de sosyalist sistemde olduğu gibi

toplum için hakları ihmal edilir. Her alanda olduğu gibi bu konuda da bir denge gözetilmektedir. Bu denge, bireyin toplum menfaatini gözetmesi ve toplumun da bireyin haklarını korumasını sağlar, böylece sosyal barış güçlenir (Yüce, 2021: 89).

İslam'da kazancın meşruiyeti ve helalliği gerekmektedir. İslami kurallara uygun bir şekilde elde edilen kazanç, bireyin dindarlığının kalitesi ve onuru için önem arz etmektedir. Resmi düzenlemelere göre meşru kabul edilen faaliyetler, gelir kaynakları ve iş yapma biçimleri İslami hayat tarzında her zaman meşru ve helal olarak kabul edilememektedir (Erdem, 2022: 15).

Her ekonomik sistem, belirli hedeflere hizmet edecek şekilde kendi kurumsal yapısını oluşturur. Temel ekonomik hedefler genellikle ortaktır, ancak bu sistemler arasındaki ayırım, zenginlik oluşturma ve gelir dağılımındaki adalet konularında belirginleşmektedir. İslam iktisat sistemi, bu iki hedefe odaklanarak, insanların onurlarını koruma amacını taşır. Bu sistem, ekonomik kaynakların etkili bir şekilde kullanılmasını teşvik ederek, insan onurunu geliştirmeyi öncelik olarak benimser. Kapitalizm ve sosyalizmde ise bu konu genellikle sadece toplumsal gelişimin bir sonucu olarak ele alınır. Her ne kadar kapitalizm ve sosyalizmin dinamikleri zamanla insan onurunu önemli bir ekonomik sorun olarak tanımaya yönlendirse de teorik olarak İslam iktisat sistemi, insan onurunu ve yaşamını sürdürmek ve geliştirmek için kaynak tahsis etme konusunda bu sistemlerden daha önce değer üretmiştir. İslam iktisat sistemi, bu hedeflere ulaşmak için özel bir kurumsal yapı oluşturmuştur. Bu kurumsal yapı, insan onurunu koruma, ekonomik kaynakların etkili kullanımını teşvik etme ve adaleti sağlama amacını taşımaktadır. Bu yaklaşım, ekonomik sistemlerin sadece zenginlik üretme amacıyla değil, aynı zamanda insan onurunu koruma ve geliştirme amacıyla da şekillenmektedir (Khaf, 2022: 1).

2.3.3. İslam'da Toplumsal Dayanışma, Akrabalık ve Komşuluk Hakları

Kur'an-ı Kerim ve hadislerin detaylı incelemesi, akrabalarla nitelikli iletişim kurulmasını emrettiği ve akrabaların görüş gözetilmesine yönelik yoğun teşvikler içerdiğini açıkça göstermektedir. Akrabalarla irtibatın kesilmesinin yasaklandığı bu kaynaklardan anlaşılmaktadır. Bu emirler, güçlü bir aile yapısı oluşturmayı, akrabalar arasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamayı, birlik ve beraberliği tesis etmeyi, huzurlu ve mutlu bir toplumu meydana getirmeyi amaçlamaktadır. Kur'an-ı Kerim ve hadislerde, sadaka ve zekâtın öncelikle akrabalara verilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Akrabalara yapılan bu

yardımlar hem akrabalar arasındaki bağları güçlendirmekte hem de toplumsal dayanışmayı artırmaktadır. Hz. Peygamber'in ifadesiyle, akrabaya yardım etmenin iki kat sevap içerdiği belirtilmektedir (Müslim, "Zekât", 41). Bu bağlamda, kişinin ebeveynlerinden, çekirdek ailesinden başlayarak yakın akrabalarına yardım etmesi, kalan imkânlardan da diğer muhtaçlara faydalı olması, İslam'ın yardımlaşma konusundaki emirlerine uygun bir davranış biçimidir. İslam dini akrabalar arasında nitelikli ve sağlıklı iletişim kurulması gerektiği, bu iletişimin koparılmasının yasaklandığı konusunda açık bir rehberlik sunmaktadır. Bu nedenle, sağlıklı fertler ve birbirlerine bağlı ailelerin oluşması, toplumun birlik ve beraberliğini sağlamak adına, aile bireyleri ve akrabalar arasında nitelikli iletişimin güçlendirilmesi gereklidir. Bu hedefe ulaşabilmek için her bireyin, en yakınlarından başlayarak akrabalarını, aynı zamanda mekân itibariyle yakınlarını ziyaret ederek maddi ve manevi imkânlar ölçüsünde akrabalık haklarına riayet etmesi ve sosyal yardımlaşmada akrabalara öncelik tanınması önemlidir. Bu şekilde, toplum içinde sağlıklı iletişim ve dayanışma ağları oluşturularak, birbirine destek olan güçlü aileler ve topluluklar inşa edilebilir (Dölek, 2010: 54).

İnsanın sosyal çevresinde, aile ve akrabalarından sonra komşuları bulunmaktadır. Kur'an, komşulara karşı muamelenin nasıl olması gerektiğini emredici bir şekilde "ihsan"⁶ kavramıyla ifade eder. İslami literatürde komşuya karşı yapılacak muamelenin ihsan kelimesiyle zikredilmesi, komşunun sadece kötülükten korunmasıyla kalmayıp, onun sevinç ve kederini paylaşmaktan, dostluk kurmaya, sürekli iyi davranma düşüncesine kadar geniş bir yelpazede erdemli davranışları içerir. Hz. Peygamber'in sözlerine ve uygulamalarına bakıldığında, komşuluk konusunun geniş bir perspektiften ele alındığı ve İslam toplumunda fonksiyonel bir yapı arz ettiği görülmektedir. İslam dininin, komşuluk ilişkileri başta olmak üzere birçok ilke ve prensiple bireyleri birbirine bağlayacak manevi bağlar kurduğu açıktır. Müslüman bireyler, birbirlerine karşı bir beden azaları gibi olmalıdır. İslam'ın tavsiye ettiği komşuluk münasebetlerini tatbik eden Müslümanlar, kolektif bir şuur ve birlik duygusuyla birbirlerine samimi, sevgi dolu tavırlar sergilerler. İslam'ın komşuluk öğretileri, modern hayatta giderek yalnızlaşan ve yabancılaşan insanlık için ideal bir model

---

⁶ İslam'a göre, "ihsan" kelimesi cömertlik, iyilik, güzellik, en üst düzeyde bir şeyi yapma anlamına gelir. Kur'an'da "ihsan" kelimesi birçok âyette geçer ve genellikle insanların birbirlerine karşı güzel davranışları, iyilikte bulunmaları ve cömert olmaları gerektiği vurgulanır. Hz. Peygamber'in hadislerinde de ihsan, genellikle "Allah'ı görüyormuş gibi ibadet etme" veya "Allah'a karşı bilinçli bir şekilde güzel davranma" olarak tanımlanır. İhsan, sadece dışsal davranışları değil, aynı zamanda kalp ve niyetin güzellikle dolu olmasını da içerir.

sunmaktadır. Komşulara karşı gösterilecek muamelelerin, temel itikadî konularla birlikte hadis-i şeriflerde geçmesi, İslam'ın komşuluk haklarına ne kadar değer verdiğinin bariz bir kanıtıdır. Müslüman alimler, komşuluk haklarının sadece Müslümanlar arasında değil, aynı zamanda gayri Müslim komşular arasında da geçerli olduğu konusunda görüş birliğine varmışlardır. İslam, Müslümanların tüm komşularıyla yardımlaşma, içinde olmalarını, kucaklayıcı, bağışlayıcı ve hoşgörülü davranışlar sergilemelerini istemektedir. İslam'ın komşuluk ilişkilerini düzenleyen ilke ve prensipler, Müslümanlar tarafından hayata geçirildiğinde güvenli ve huzurlu bir toplum meydana gelecektir (Can, 2013: 238).

İslam'ın toplumsal dayanışmayı güçlendiren kurumlarından biri olan zekât, toplumda açlık sınırının altında yaşayanların durumlarını düzeltmeyi hedefler. Yoksulluk ve zorluk içinde yaşayanlara maddi destek sağlayarak, onların temel ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olarak toplumsal barışı ve dayanışmayı güçlendirmeyi amaçlar. Bu, toplumdaki bireylerin birbirlerinden haberdar olmalarına olanak tanır. Hz. Peygamberimiz' in "Komşusu açken tok yatan bizden değildir" hadisi de bu düşünciyi destekler (Hâkim, 1990). Bunun en güzel örneklerini, Mekke'den hicret edenlere kucak açan Medineli Müslümanlar göstermiştir. Medineli Müslümanlar, muhacirleri misafir etmiş, onlarla ekmeklerini paylaşmış ve dayanışmanın en güzel örneklerini sergilemiştir. Allah, Haşr Suresi'nde "Kendileri darlık içinde olsalar da muhacirleri kendilerine tercih ederler" diyerek onların bu samimi tutumunu övmüştür (el-Haşr 9/59). İslam'a göre toplumda insanların birbirlerinden haberdar olmaları, akrabalık ve komşuluk ilişkilerine önem verilmesi esastır. Bu nedenle toplum içinde yoksul olanlara yardım etmek vurgulanmaktadır. Allah, yoksul insanlara göz kulak olunması için zekâtı farz kılmıştır. İslam'a göre, zekât ve sadakalarımızda öncelik hakkı akrabaya aittir. Allah, "Şüphesiz ki, Allah adaleti, iyiliği ve akrabaya yardım etmeyi emreder" buyurmuştur (el-Nahl 16/90). Bu bağlamda zekât verme yükümlülüğüne sahip olanların öncelikle akrabalarına, ardından da yakın komşularına yardımda bulunmaları uygun bir davranış biçimi olur. Ayrıca önceliği akrabaya vermek, akrabalık bağlarının güçlenmesine, komşulara yapılan iyilikler de komşuluk ilişkilerinin gelişmesine fayda sağlamaktadır (Gümüş, 2021: 213).

2.3.4. İslam'ın Adil Ekonomik Sistemi (İslam'ın Ekonomik Adalet Anlayışı)

Batı'da kapitalizmin temelinde akıl ve bilimin önemi vurgulanır. Akıl, insanın en değerli varlığı olarak kabul edilir ve bireyin çıkarlarının öncelikli olduğu bir sistem oluşturulur.

Ancak, bu durumda herkes kendi aklını beğendiğinden, sürekli bir mücadele ve çatışma ortamı oluşabilir. İslam iktisadında ise akıl da önemli olsa da akıl putlaştırılmaz ve ilahi prensiplere bağlılık esastır. Akıl, Allah'ın verdiği bir nimet olarak kabul edilir ve tevhit akidesi üzerine kurulu bir düzen oluşturulur. Her şeyin Allah'ın birliği ve vahdaniyeti çerçevesinde ele alınması gerektiği vurgulanır. İnsanın düşünüp araştırması teşvik edilir, ancak her şeyin öncelikli ölçüsü imandır. Bu farklı anlayışlar, toplumsal yaşamı da etkiler. Batı'da seküler modelde insanların kendi akıllarını beğenmeleri, sürekli bir mücadele ve çatışmaya neden olabilirken, İslam iktisadında ise tevhit akidesi üzerine kurulu olan düzen, toplumsal barış ve istikrarı sağlar (Zaim, 2013).

İslam dininin amaçlarından biri de adaleti temin etmektir. Adaletin eksikliği, Kur'an'a göre düşüş ve çözülmenin ana nedenlerinden biridir. Kur'an, inancın adaletsizlik nedeniyle zaafa uğradığı bir toplumda huzurun sürdürülemeyeceği konusunda uyarı yapar. Kur'an'ın bu net ve kayıtsız şartsız ahlaki yükümlülüğü, adaletin hakiki bir Müslüman toplumunun şiarı olması gerektiğini ortaya koymaktadır. Adaletin hayatın tüm yönlerinde gerçekleşmemesi durumunda, Müslüman bir toplumun İslam'ın değerlerini tam anlamıyla yaşayamayacağı vurgulanmaktadır. Adaletin İslami dünya görüşündeki kritik önemi nedeniyle, Müslüman toplumlarda adaletin yaygınlaştırılması için çaba gösterilmelidir. İslami bir toplumun hükümeti, toplumu ve ekonomisinin tüm sektörleri, adaleti sağlama konusundaki ahlaki yükümlülükleri yerine getirmelidir (Chapra, 2018: 13).

İslam, adil bir ekonomik sistem oluşturmayı hedefler. Faizsiz finansman, gelir adaleti ve toplumsal refahın adil bir şekilde dağılımı, İslam'ın ekonomik ilkelerini oluşturan unsurlardır. Birey ve toplum arasındaki ilişkilerin ve bireylerin kendi aralarındaki etkileşimlerin sonuçları, toplumdaki sosyal adalet ve sınıfsızlıkla ilgili ipuçlarını içinde barındırmaktadır. İslam ekonomisi, birey ile toplum arasında ve bireyler arasındaki dengeyi korumayı hedeflemektedir. Bu denge, bireyin hakları ile toplumun belirlediği kurallar arasında gerçekleşir. Sosyal adaletin sağlanabilmesi için, fertlerin hak ve yükümlülükleri korunmalıdır. Bununla beraber kişi, hiçbir durumda toplumun menfaatine zarar verebilecek ekonomik eylemlerde bulunmamalıdır. İslam, Müslümanlar arasındaki üstünlüğün takvada olduğunu ve diğer özelliklerin üstünlük sebebi olamayacağını vurgulamaktadır. Bu nedenle İslam ekonomisi sınıfsızlığı benimser (Sugözü, 2017: 196).

Klasik iktisadî sistemlerde hukuki ve cezai müeyyideler genellikle dünya hayatı ile sınırlı kalırken, İslam hukukunda bu müeyyideler ebedi hayata da taşınır. Sadece dünyevi sonuçlara

değil, aynı zamanda uhrevî açıdan da sevap ve günah kavramları, kanuna itaatin bir kulluk vazifesi olarak algılanmasında önemli bir rol oynar. Dünyevi ve maddi müeyyidelerin yanı sıra, sevap ve günah anlayışı vicdanların eğitilmesine katkıda bulunur ve kanuna itaatin içtenlikle yerine getirilmesini sağlar. İslam hukuk normlarının kaynağı olan naslar doğrudan dine dayandığından, bireylerin gönüllerine etki eder ve onların kanunlara gönül rızasıyla tabi olmalarını kolaylaştırır. Sevap ve günah telakkisi, kanuna itaatin sadece dünyevi bir sorumluluk değil, aynı zamanda bir iman ve kulluk vazifesi olduğu perspektifini pekiştirir. İslami hükümlerin helal-haram gibi dini boyutları, işlenen suçlarda sadece dünyevî cezayı değil, aynı zamanda uhrevî cezayı da içererek toplum üzerindeki etkilerini artırır (Yıldırım, 2017: 79).

Ekonomide adalet ilkesinin gerçekleşmesinde kilit aşama, adil gelir dağılımını temin etmektir. Dinimizin üzerinde özenle durduğu temel iktisadi konuları olan zekât ve faiz, İslam dinini adil gelir dağılımına verdiği önemi açıkça gösterir. Zekât, zenginden yoksula doğru kaynak aktarımını sağlayarak gelir dağılımında adaleti temin eder ve İslam iktisadının en temel konusudur. Yoksuldan zengine servet aktarımı olan faiz, İslam iktisadında gelir dağılımını bozan bir haksız kazanç olarak görülür ve bu nedenle iktisadi hayattan çıkarılmıştır. İslam ekonomisi, emeği temel üretim faktörü olarak kabul eder. İslam'ın ekonomik kaynakları, emekle ilgili önemli tavsiyeler ve hükümler içerir. Emeğin, kazancın en üstünü olduğu ve çalışmaktan nasırlaşmış ellerin Allah katında çok değerli olduğu vurgulanırken, çalışanın ücretinin tam ve zamanında hak sahibine verilmesi gerektiği de belirtilir. İslam ekonomisi, işçi ve işveren arasında dayanışmayı esas alır. Sermayenin, İslam ekonomisinin sınırları içinde kullanılması ve üretime dönüşmesi önemlidir. Bu sayede çatışma değil, birliktelik sağlanır ve toplumsal refah adil bir şekilde dağıtılır (Sugözü, 2017: 196).

İslam iktisadında adalet, riskin sermaye sahibi ile onu kullanacak kişi arasındaki adil bir şekilde dağıtılmasını ilke edinir. Faizli sistemdeki adaletsizliklerden biri, sermaye sahibinin sabit bir getiriye sahip olurken, riskin tamamının kullanana yüklenmesidir. İslam'ın ayırt edici özelliği olan adalet, kâr elde etmek isteyen sermaye sahibinin müteşebbis ile riski paylaşmasını gerektirir. İslam'ın ekonomik hedefi, tüm toplum bireyleri için adil, eşitlikçi ve müreffeh bir ekonomik yapı oluşturmaktır. Adalet ve hakkaniyet kavramları, soyut bir tavsiye değil, İslam'ın çerçevesini çizdiği değerlerin uygun bir şekilde hayata aktarılmalıdır. İslam'a göre, kaynaklara erişim hakkı tüm insanlara eşit olarak sunulmuştur, ancak fiziksel

veya zihinsel kısıtlamalara sahip olanlar için pozitif ayrımcılık yapmak, hakkaniyet kavramının bir gereğidir. Bu, İslam'ın realist perspektifinin bir yansımasıdır ve toplumsal gerçekliklere duyarlı bir yaklaşımı temsil etmektedir (Yıldırım, 2017: 79).

İslam, yoksullukla mücadelede sadece bireysel düzeyde değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde de etik ve değerleriyle rehberlik eder. Sadaka, zekât, insan onurunu koruma, toplumsal dayanışma, eğitim ve adil ekonomik sistem gibi prensiplerle İslam, insanlık için bir dayanak oluşturarak yoksullukla mücadelede önemli bir rol oynar.

2.3.5. İslam'ın Kalkınma Anlayışı: Sosyal ve Ekonomik Sürdürülebilirlik

İslam'ın kalkınma anlayışı, sadece maddi zenginlik değil, aynı zamanda sosyal adalete, çevrenin korunmasına ve insana saygıya vurgu yaparak sürdürülebilir bir kalkınmanın temelini atmaktadır. İslam'ın öğretileri, insanın dünya ve ahiret perspektiflerini birleştirerek bütünlük ve denge arayışını teşvik etmektedir. Bu perspektif, sürdürülebilir kalkınmanın sadece çevresel değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik boyutlarıyla da bütünleşmiş bir şekilde ele alınmasını savunmaktadır. Bu bağlamda, İslam'ın kalkınma anlayışı, insanın doğayla, diğer insanlarla ve kendi içsel varlığıyla olan ilişkilerini sürdürülebilir bir denge içinde düzenlemeyi amaçlamaktadır. Fıtri din olan İslam, emir ve yasaklarıyla insan fıtratında var olan elde etme, sahiplenme, risk alma gibi duyguları hareketlendirerek ve israf gibi engelleri ortadan kaldırarak doğal yoldan kalkınmayı teşvik eder. Sürdürülebilir kalkınma ilkeleri, İslam dinini öğretilerinde asırlardır mevcut olmasına rağmen batıda bu düşünce, 21. yüzyılda önem kazanmıştır. Çağın en büyük zorluklarından biri, toplumun ve dünya ekonomisinin sürdürülebilir bir temelde dönüşüm yaşaması gerektiğidir. Bu durum, insanlığın adil, dengeli ve sürdürülebilir bir kalkınma sağlama zorunluluğunu ifade etmektedir. İslam'ın bakış açısı, yeryüzündeki her şeyin insanlık için yaratıldığına ve bu yaratılışın insanlara bir ödül olduğuna dairdir. İslam, doğal çevrenin kullanımına izin verirken, gereksiz yıkıma yol açmadan bu kaynakları kullanmayı önerir. İslam, insan faaliyetlerinin çevreyi ve insan haklarını koruması gerektiğini vurgular. İslam, ekonomik eşitsizlik ve servetin Allah için harcanmadan toplanmasını tasvip etmez, aksine zekât, sadaka ve vakıf gibi uygulamalarla hayırseverliği teşvik eder. İslam, israf, mahlûklara zarar verme ve doğal kaynakların kötüye kullanılmasını yasaklar. Kur'an'ı Kerim'de kâinatın ahengi ve tabii kaynakların insanoğlu için ne kadar önemli olduğu birçok kez vurgulanmıştır. İslam, savurganlığı şeytanla arkadaş olmak olarak nitelendirir (Efe, 2021: 118).

İslam dini ahirette mutlu olmanın yolunu bu dünyada faydalı ve hayırlı işler yapmaya bağlamıştır. Bundan dolayı toplumun genel refahı için kalkınmayı ve ilerlemeyi sağlayacak temel esaslar vaz' etmiştir. Ayrıca İslam, toplumu bir bütün olarak değerlendirdiği için kalkınma yaklaşımını da genel denge üzerine kurmaktadır. Bundan dolayı kişinin sahip olduğu ya da yönettiği malın toplumsal bir boyutu vardır. Bu da kişinin hak kullanımında ölçülü ve düşünceli davranmasına neden olmaktadır. Ayrıca, İslam ahlakının sunduğu dünya ahiret dengesi sayesinde kişiler yoksullukla mücadele noktasında bireysel aksiyonlar olarak paylaşmaktan mutluluk duymaktadırlar. Zekât ve vakıf müesseseleri bunun en güzel tezahürleridir. Ekonomik büyüme ve kalkınma kişileri yoksulluktan kurtarmak için fırsatlar sağlama noktasında çok önemli etkiye sahiptir. Eşitlik de önemli bir unsurdur, fakat bu durum yeteneklerin geliştirilmesi ve fırsatlara erişimde adaletin gözetilmesi bağlamında ele alınmalıdır. Bu hususlar gerektiği şekliyle çalıştırıldığında, insanı başkalarına bağımlı olmaktan kurtarıp onurlu bir hayat yaşamasına vesile olduğu için İslam ahlakıyla uyumlu hale gelmektedir. Buna ek olarak yoksullukla mücadelede bireysel çabanın da önemi çok büyüktür. Toplumsal sorumluluğun bir parçası olan sadaka burada önemli bir fonksiyona sahiptir. İslam, sosyal adaletin tesis edildiği ve iktisadi büyümeyi teşvik eden bir yoksullukla mücadele stratejisini desteklemektedir (Serageldin, 2019: 42).

2.4. İslam Dininin Zenginlik ve Yoksulluğa Bakışı

Hristiyanlık ve Yahudilik, dünya-ahiret dengesini kurmada zorlanmış ve bu konuda aşırılıklara yönelmiştir. Hristiyanlık, dünyadan el etek çekmeyi, inzivaya çekilmeyi, temel ihtiyaçları terk etmeyi takva olarak sunmuştur. Ancak bu yaklaşım toplumda genel kabul görmemiş, sadece bazı rahipler tarafından benimsenmiş ve toplumun geri kalanı bu anlayıştan uzaklaşmıştır. Bazı Aziz olarak anılan papazlar, vücutlarına su değdirmemeyi övünç kaynağı olarak görmüşlerdir. Bu tür aşırı uygulamalar, toplumun dininden uzaklaşmasına ve dinsizliği tercih etmesine neden olmuştur. Yahudilikte ise durum tam tersidir. Yahudiler, ahireti kendilerince güvence altına almış ve bu nedenle dünyevi yaşama önem vermişlerdir. Dünya nimetlerine olan aşırı düşkünlükleri, Kur'an tarafından "Onlardan her biri bin yıl yaşamak ister" ifadesiyle açıklanmıştır. Yahudilik, dünya hayatına yoğun bir ilgi göstermiş ve bu, zamanla dinin asıl öğretilerinden uzaklaşmalarına yol açmıştır (Gülner, 2018).

İslam, dünya ve ahiret arasında denge kurmayı amaçlamıştır. İslam dini, dünyayı terk etmeye karşı olduğu gibi ahireti ihmal etmeye de karşıdır. Her iki dünyaya da gereken önemi verir ve insanları her iki dünya için çaba göstermeye teşvik eder. Dünya, çalışılan ve çaba harcanan bir yerdir; ahiret ise dünyada yapılanların mükafat ve cezalarının görüldüğü yerdir ve orada çaba sarf etme durumu söz konusu değildir. Hz. Peygamber, Müslümanların hem manen hem de madden güçlü olmalarını ve ilerlemelerini istemektedir. İslam dini, tembelliği ve uyuşukluğu kabul etmez; aksine, dinamizmi ve aksiyon almayı teşvik eder. Bugün İslam dünyasının dünya konjonktüründe ezilmişlik ve geri kalmışlık durumunun, İslam'ın benimsemediği ancak bazı Müslümanlar tarafından yanlış anlaşılan bir yoksulluk anlayışından kaynaklanıp kaynaklanmadığı üzerinde durulması gereken önemli bir konudur (Sancaklı, 2001: 1).

Bütün bunlara ilaveten klasik iktisat ve İslam iktisadının birbirinden ayrıştığı temel noktaya da odaklanmak gerekmektedir. Vahiy kaynaklı dinler insan ile Allah arasında düzenli bir ilişki oluşturmayı amaçlamanın yanında insanların kendi aralarındaki ilişkileri de ıslah etmeyi ihmal etmemiştir. Vahiy kaynaklı din olan İslamiyet Kur'an-ı Kerim vasıtasıyla insanların birbiriyle olan ilişkilerinde onlara rehberlik etmiştir. Bu yönüyle insanın hiçbir amelinin Kur'an'ın ilgi alanının dışında kalması düşünülemez. Bu düşünce bizi, Kur'an'ın rehberliği, insanların iktisadi yaşamlarını da belirleyen önemli bir etkiye sahiptir inancına ulaştırmaktadır. Müslüman toplum her fiilinde olduğu gibi iktisadi amellerinde de Kur'an'ın emirleri doğrultusunda hareket etmek zorundadır (Yıldız, 2014). İslam iktisadını klasik iktisattan ayıran en bariz özellik işte budur.

2.4.1. İslam'ın Yoksulluğa Bakışı

Klasik iktisat insan unsurlarını mekanik bir şekilde ele alırken, İslam insanın ruhsal ve manevi boyutlarını dikkate alan bir yaklaşım sergilemektedir. İslam'ın bu yaklaşımı Yoksulluğa bakış açısında da kendine özgü bir durum sergilemiştir.

Dinlere baktığımızda; bâtil veya semâvî olsun, insanları yoksulluğa çağıran ve fakirliği öven kişiler ve gruplar her devirde olmuştur. Kur'an'ı Kerim'de geçen fakirlikle ilgili ifadeler genel olarak maddi ve manevi ihtiyaçlar anlamında kullanılmaktadır. Manevi anlamda, tüm insanlar fakir ve Allah'a muhtaçtır, zengin olan yalnızca Allah'tır. Bu manada fakrın, insanın temel özelliklerinde olduğu konusunda bir görüş birliği bulunmaktadır. Bizim üzerinde

duracağımız fakirlik, maddi fakirlik olup, tasavvufçuların sıkça vurguladığı manevi fakirlik değildir (Uludağ, 1995).

Yoksulluğu temel alan, fakirliği övüp ve zenginlikten daha üstün kılan bir din düşünüldüğünde, bu dine mensup olanların kaçınılmaz olarak karşılaştıkları bazı sorunlar olacaktır. İlk olarak, böyle bir topluluğun, uluslararası arenada ayakta durma imkânı yoktur. Bu dine mensup olanlar sürekli olarak diğerlerine muhtaç olacak, yardım isteyecek ve sefaletle düşerek onur ve kişiliklerini koruyamayacak bir durumda yaşam sürmek zorunda kalacaklardır. Bu toplum, siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel bağımsızlığını koruyamayacak, diğer ülkelerin boyunduruğu altına girme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Bu topluluklar aynı zamanda namus ve iffetlerini de koruyamaz, dinin gereksinimlerini yerine getiremezler. Bağımsızlık ve hürriyete önem veren İslam'ın, böyle bir yaşam felsefesini kabul edip Müslümanlara bunu reva görmesi düşünülemez (Sancaklı, 2001: 1).

Kur'an-ı Kerim ve hadis-i şerifler, fakirlik ve yoksulluk konularına sıkça değinir ve bu durumları Allah'ın bir imtihanı olarak izah eder. Bakara Suresi'nde geçen ayette, insanların bir kısmının korku, açlık, malların ve canların eksilmesi gibi zorluklarla imtihan edildiği ifade edilmektedir (el-Bakara 2/155). Ancak bu imtihanın, sabredenleri müjdeleyen bir hayır sebebi olduğu belirtilir. Hz. Peygamber'in hadis-i şeriflerinde de mü'minin durumunun gıpta ve hayranlığa değer olduğu ifade edilir. Her halin, mü'min için bir hayır sebebi olduğu belirtilir. Sevinçli olduğunda şükretmesi, başına bir bela geldiğinde sabretmesi, her durumuyla mü'minin Allah'a yaklaşma fırsatı bulduğunu gösterir (Müslim, "Zühd", 64; Zuhurov, 2022: 123).

Dünya hayatının başlangıcından bu yana toplumda zengin ve varlıklı bireylerin yanı sıra, yoksul ve varlıksız insanlar da sürekli olarak var olmuştur. Bütün insanların mal varlığının eşit olması düşünülemez, çünkü sosyal ve ekonomik statülerde tam bir eşitlik sağlamak imkânsızdır ve bu durum, eşyanın tabiatına aykırıdır. İslam dini, sınıf ve statü farkı gözetmeksizin herkese insanca muamele edilmesini ister. Hz. Peygamber, yaşamı boyunca her statüdeki insana insanlığını hatırlatmış ve onlara insanca muamele yapılması konusunda örnek davranışlar sergilemiştir. Özellikle toplumda hor görülen ve değer verilmeyen kesimlere, yani yoksullara, yetimlere, miskinlere, kölelere, kadınlara ve çocuklara özel ilgi göstermiş, onlarla yakından ilgilenmiş ve onlara insanca muamele yapılması gerektiğini öğretmiştir. Bu özel ilgi nedeniyle, fakirlerle ilgili söylediği bazı hadisler maalesef yanlış

anlaşılmıştır. Hz. Peygamber fakir insanlara, fakirlikleri nedeniyle utanmamaları gerektiği bilincini aşılarmaya çalışmış, onlara onurlu ve şerefli bir şekilde yaşamalarını önermiş, sürekli teselli etmiş ve moral vermiştir. Fakirlerle ilgili hadislerde vurgulanan esas nokta; fakirlerin horlanmaması, dışlanmaması, korunması, haklarının gasp edilmemesi, ihtiyaçlarının karşılanması, şeref ve haysiyetleriyle yaşama fırsatının sağlanmasıdır. Hz. Peygamber'in bu öğütleri ve moral verici tesellileri, onun fakirliği övdüğü, zenginliği yerdığı veya fakirliğin cennete götüren bir unsur olduğu gibi tutarsız ve gerçek dışı bir görüşü desteklemez. Fakirlerin övülmesi ve sevilmesi, sadece fakirlikleri nedeniyle değil, yaşadıkları zorluklara sabretmeleri, tahammül etmeleri, isyan etmemeleri ve şükretmeleri nedeniyledir. Fakirlik ve zenginlik mutlak manada bir değer taşımaz. Hz. Peygamber, inanan fakirlere öncelikle onur, iffet, şeref ve haysiyetleriyle yaşamalarını öğretmiş, fakirliğin hor görülmemesini ve utanılacak bir kusur olmadığını anlatmıştır. Fakirlikle ilgili hadisleri genel olarak bu perspektifte anlamak ve yorumlamak daha doğru bir bakış açısı sunacaktır (Sancaklı, 2001: 13).

İslam, fakirlik ve yoksulluğu sadece maddi bir olgu olarak değil, aynı zamanda bir imtihan ve bir fırsat olarak değerlendirir. İslam'da fakirlik ve yoksulluk, insanların Allah'ın hikmet ve amaçları doğrultusunda çeşitli seviyelerde olmalarının bir sonucu olarak kabul edilir. Mülkün gerçek sahibinin Allah olduğu, ekonomik farklılıkların insanların imtihanı ve sınavı olduğu vurgulanır. Buna ek olarak, İslam toplumunda fakirlik ve yoksulluk, hiçbir zaman bir kişiyi horlama ve aşağılama sebebi olarak görülmez. İnsanların Allah katındaki değeri sadece takva ile belirlenir. Bu anlayış, maddi varlık veya yokluk üzerinden değil, insanların karakteri, sabrı, şükretmesi gibi manevi değerlere odaklanır. İslam, toplumsal yardımlaşma, zekât, sadaka gibi kurumları teşvik ederek fakirlikle mücadele edilmesini ve fakirlerin korunmasını öğütler (Zukhurov, 2022: 123). Bu, İslam'ın sosyal adalet anlayışının temel bir unsuru olarak görülür.

Prof. Dr. Muhammed Syukri Salleh, çağdaş İslam iktisat düşüncesinin temel sorunlarını tanımlarken, özellikle İslam'ın tarihsel tecrübesi ve dünya görüşünün Batılı kavramlara uygun olmadığını vurgulamaktadır. Büyüme, kalkınma, tüketim, sivil toplum, sosyal sorumluluk ve servet yönetimi gibi kavramlar, Batı'nın epistemolojik ve felsefi geçmişine uygun bir şekilde tanımlandığı için etnosentrik bakış açısını yansıtmaktadır. Salleh, bu kavramların İslam düşüncesi ve tarihsel tecrübesi ile örtüşmediğini belirtmektedir. Yoksulluk konusunda ise Salleh, klasik Batılı yaklaşımların dışında bir yöntem

önermektedir. Ona göre, İslam iktisat düşüncesinde yoksulluk sadece maddi boyutlarıyla değil, aynı zamanda manevi boyutları da dikkate alınarak tanımlanmalıdır. Hz. Muhammed'in yaklaşımlarından ilham alarak fakirliğin, sadece maddi anlamda bir eksiklik olarak değil, aynı zamanda sosyal statü açısından manevi varlığın önemine vurgu yaparak ele alınmalıdır. Ancak bu durum, fakirliğin yüceltildiği anlamına gelmemektedir. Hadis metinlerinde fakirlik, ölüme yakın bir problem olarak da bahsedilmiş, ancak aynı zamanda fakirlikle mücadele edilmesi ve fakirlerin korunması teşvik edilmiştir. Salleh'in İslam iktisat düşüncesindeki yoksulluk anlayışı, Batı merkezli kavramlara karşı alternatif bir perspektif sunmaktadır. (Salleh, 2014: 243).

İslam, fakirliği ne takdis edip över ne de Allah'ın değiştirilemez bir kaderi olarak algılar. Tasavvufun fakr ve zühd düşüncesini esas alması konusundaki eleştirilere karşın, aslında tasavvuf anlayışının maddi yoksulluğu teşvik etmekten ziyade, manevi bir olgunluğu ve bağlılığı öne çıkardığı görülmektedir. Tasavvufun zühd anlayışı, maddi yoksulluğun teşvik edilmediğini, aksine kişinin sahip olduğu şeylere köleleşmemesi, maddi varlıklara aşırı bağlanmaması gerektiğini öne sürmektedir. Tasavvufta maddi yoksulluk değil, manevi zenginlik hedeflenir. Önemli olan, kişinin mal-mülk sahibi olup olmaması değil, sahip olduğu şeylere olan bağlılığından arınmasıdır. Fakr (fakirlik) ise tasavvufta sadece maddi anlamda değil, daha çok manevi bir boyutta ele alınır. İnsanın Allah'a olan muhtaçlığını ve eksikliğini idrak etmesi, gerçek fakirlik olarak kabul edilir. Sahih bir tasavvuf düşüncesi, bireyi maddi yoksulluğa teşvik etmekten çok, Allah'a karşı manevi bir fakirlik içinde olmaya çağırır. Gerçek manada tasavvuf anlayışı bireyi ve devleti fakirliğe teşvik etmez. Tasavvuf, aynı zamanda sosyal dayanışma, yardımlaşma ve paylaşım gibi değerlere vurgu yapar. Fütüvvet anlayışı, sevgi, kardeşlik ve yardımlaşma temelinde toplumsal ilişkileri düzenler. Tasavvufi öğretiler, Anadolu halkının arasında ahilik teşkilatı gibi kurumsallaşmış, birçok yönden İslam iktisadını olumlu bir şekilde etkilemiştir. Bu, tasavvufun sadece bireyin içsel durumu değil, aynı zamanda toplum düzeyinde olumlu bir etki yaratabileceğini gösterir (Korkut, 2019: 70).

Müslüman toplumundaki diğer yanlış algı fakirliği cebri (kadercilik) bir anlayışa bağlar ve zenginlik ile fakirliği tamamen Allah'ın belirlediği, insanın değiştiremeyeceği iki kavram olarak algılar. Bu görüşe göre, Allah istediği takdirde herkesi zengin kılabilirdi ve yeryüzünde fakirlik hiçbir zaman var olmazdı. Bu çerçevede, insanların maddi durumlarının Allah'ın iradesinin bir sonucu olduğu ve bu durumun değiştirilemeyeceği savunulur. Ancak

bu görüş, İslam'ın temel prensipleriyle çelişir. İslam, insanlara çaba sarf etme, çalışma ve dürüstçe kazanç elde etme gibi değerleri öğretir. Bu görüş, bazı bireylerin zekât gibi sosyal sorumluluklardan kaçma eğiliminde olduğu bir anlayışı içerir (Zukhurov, 2022: 124).

Fakirlik, kutsal bir durum olmadığı gibi nimet de değildir. Aynı zamanda insanı karamsarlığa sürükleyen ve üzerinden kurtulmanın mümkün olmadığı bir felaket de değildir. Allah, "Fakirliği sevdiği kullarına verir, dolayısıyla zengin olmak için çalışmaya gerek yok" tarzı bir düşünce büyük bir yanılgıdır. Esas itibarıyla yoksulluk da zenginlik de kaderin bir parçasıdır. Fakirlikten kurtulup zengin olmak, Allah'ın bir kaderinden başka bir kaderine geçmektir. İnsanlar hastalanabilir, sıkıntılar ve problemler yaşayabilir. Ancak bu durumları kader olarak kabul edip tedavi etmemek veya çözüm yollarına gitmemek düşünülemez. Öyleyse yoksulluktan kurtulmak için çaba göstermek ve gayret etmek önemlidir. Yoksulluğun sayısız tehlike ve zararları vardır. Yoksulluk, ülkelerin felaketine ve sefaletine neden olmaktadır. Fakirlik, toplumları ve milletleri köleleştirip başkalarının hâkimiyeti altına sokabilir. İslam'a ve insanlara hizmet, fakirlik değil zenginlikle gerçekleşir. Okul, çeşme, yol, cami, vakıf, ülke savunması gibi hayırlar ve hizmetler, genellikle zenginlikle mümkün olacaktır. Bu nedenle fakirliği savunmak veya dini temellendirme adına hadislere başvurmak, İslam'a ve Müslümanlara yapılacak en büyük kötülüklerden biridir (Sancaklı, 2001: 50).

2.4.2. İslam'ın Zenginliğe Bakışı

Kültür ve medeniyet, azimli çalışma sonucunda ortaya çıkar. İslam dini, toplum için en büyük tehditler arasında gördüğü tembellik ve atalete karşı çalışma ve kazanmayı teşvik etmiştir. İslam; onurlu, şahsiyetli, namuslu, şerefli ve haysiyetli bir hayat sürmeyi ve sürekli olarak ilerlemeyi önerir. İslam, eğitim, bilgi, kültür, ilerleme ve gelişmeye büyük önem veren bir din olarak öne çıkar. İslam, mal edinmeyi bir ihtiyaç olarak kabul eder. Bu nedenle mal sahibi olmak, insana ait doğal bir güdüdür ve bu duygunun insanın fitratına uygun olduğunu savunur (Sancaklı, 2001: 13).

Rızık ve geçim konularıyla alakalı ayet ve hadislerle toplumsal düzeninin devam etmesini, insanların birbirlerine muhtaç olmalarına dayandıran İslam âlimleri, zenginliğin ve yoksulluğun Allah'ın tesis ettiği sistem içinde hayatın bir gerekliliği olduğunu ifade ederler. Hayatı devam ettirecek kadar kazanç elde etmenin farz olduğunu belirtmişlerdir. Hatta yerine göre fazla kazanmak için çalışmanın nafil ibadete eş değer olduğunu söylemişlerdir.

Çünkü ibadetin faydası bireyseldir, ancak çalışmanın faydası toplumsaldır. Toplumda huzur ve mutluluğu sağlayan şeylerden biri de maddi bolluktur. Bir ülkenin giderek daha zengin ve refah bir hale gelmesi, her neslin bir öncekine kıyasla daha zengin ve refah bir ülke bırakmasına bağlıdır ve bu nedenle Allah insanların fitratına bu emeli yerleştirmiştir (Çağrı, 2013).

Kur'an dünya ve nimetlerinin insana musahhar kılındığı beyan eder. Yani insana, dünyayı imar etme ve geliştirme sorumluluğu yüklenmiştir. Çünkü akıl sahibi olan tek varlık insan olup, bu durum Kuran'da şu şekilde ifade edilir: "Görmediniz mi ki, Allah göklerde ve yerde ne varsa hepsini sizin hizmetinize vermiş, gizli ve açık olarak nimetlerini üzerinize yaymıştır."(el-Lokman 31/20). Bu noktada vurgulanması gereken önemli bir konu, insanın, doğadan azami derecede istifade etmesi için çalışması ve böylece Allah'ın emirlerini yerine getirmesi gerektiğidir. Kâinat, insanın kullanımı için yaratılmıştır ve doğanın bu şekilde düzenlenmesi, insanı çalışmaya teşvik etmektedir. "Semud milletine kardeşleri Salih'i gönderdik. "Ey milletim! Allah'a kulluk edin; O'ndan başka tanrınız yoktur, sizi yeryüzünde yaratıp orayı imar etmenizi dileyen O'dur. Öyleyse O'ndan mağfiret dileyin, sonra da O'na tövbe edin. Doğrusu Rabbim size yakın ve duaları kabul edendir" dedi." (el-Hud 11/61). İslam uleması, yeryüzünü yaşanır hale getirmek için gerekli olan maddiyata sahip olmanın ve gerekli sanatları öğrenmenin farz-ı kifaye olduğuna dair hükme, bu ayetle delil getirmişleridir. Bu, önemli bir mesele olacak ki Allah (cc), Müslümanların çalışıp kazanmaları için birçok teşvikte bulunmuştur. Hac mevsiminde, normalde mübah olan bazı şeylerin ihramdan dolayı yasak olmasına karşılık, alışverişin teşvik edilmesi önemli bir husustur. (Eroltekin, 2009: 79).

İslam, zenginliği Allah'ın bir lütfu olarak görür ve bu nimetin şükrünü yerine getirmeyi önerir. Fakirlik ise bir zorluk veya bir imtihan olarak kabul edilir. İslam, insanı zenginlik tutkusuyla imtihan ederken, aynı zamanda aşırılığa kaçmamak ve dengeli bir yaşam sürmek için uyarılarda bulunur. Ancak insan, meşru alanlarda kalmalı ve aşırılığa kaçmamalıdır. Zenginlik ve fakirlik mutlak anlamda kötülenmemeli veya biri diğerinden üstün tutulmamalıdır. İslam'da bazı ibadetleri yerine getirmek; çaba harcamak, emek sarf etmek ve bir varlık sahibi olmaya bağlıdır. Örneğin hac, zekât, kurban, fitre, diğer sadakalar, cihada mali destek ve hayır-hasenat işleri gibi ibadetler, maddi kaynaklar kullanılarak gerçekleştirilebilen ve büyük sevaplar kazandıran mali yönü olan ibadetlerdir. Bu ibadetleri yerine getirmek ve vaat edilen sevaplara ulaşmak genellikle kişinin zengin olmasına bağlıdır.

Bu nedenle, İslam'ın şartları, zenginlere beş, fakirlere üç olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda, Müslümanlar zenginlik elde etmeye ve bu mali ibadetleri yerine getirmeye teşvik edilmektedir. Ancak, metinde belirtildiği gibi, mal ve servetin kendisi kötü bir şey değildir; hatta iyi ve tavsiye edilen bir durumdur, çünkü bu mallar, çeşitli ibadetleri yerine getirmek için kullanılabilir. Ancak, zenginliğin sadece belirli şahısların elinde toplanması ve sonuç olarak servetin insanlara karşı bir sömürü aracı olarak kullanılması, Kuran'da eleştirilmektedir. "Tâ ki mal, sizden zenginler arasında dönen bir servet olmasın" (el-Haşr 59/7) şeklindeki ayet, toplumda tekelleşmenin ve servetin adil olmayan bir şekilde dağılmasının önlenmesine vurgu yapmaktadır (Sancaklı, 2001: 13).

İnsanların kendi ve ailesinin geçimini sağlayacak kadar çalışıp kazanç sağlaması temel bir gerekliliktir. Bu kazanç, üzerine eklenen mal ve servet ise o kişinin zenginleşmesine olanak tanır. İslam tarihinde bazı alimler zenginliği eleştirmiş, zengin olmaktan kaçınmış, fakirliği övmüş ve sadece ahiret işlerine yönelmiştir. Ancak Peygamberimiz, daha çok zenginliğin niteliğine vurgu yapmıştır. Bazı İslam alimlerinin zenginliği eleştirmesi ve müntesiplerini mal kazanmaktan uzak tutmaya çalışmaları, mal ve mülk kazanma hırsının insan doğasında var olması ve bu hırsın insanı ibadetlerden uzaklaştırarak dünyaya yönlendirmesi nedeniyledir. Bu gerçeği Hz. Peygamber'in "İnsanoğlu yaşlanır, ancak iki şeyi genç kalır: Biri mal hırsı, diğeri yaşama hırsıdır." sözüne işaret etmektedir (Müslim, "Zekât", 115). Hatta Kur'an'da mal kazanmanın aşırı hırsa dönüşmesi Karun kıssasında örneklenmiş ve malın sadece biriktirilip böbürlenmek için kullanılmasının ahiret açısından zararlı olduğu açıkça belirtilmiştir. Kur'an, mal edinmenin amacının "Allah yolunda harcamak" olduğunu belirtir ve buna aykırı davrananları, zekât vermeyenleri sert bir şekilde uyarır, onlara elem verici bir azabın beklediğini bildirir (el-Bakara 2/3). "Altın ve gümüşü biriktirip de onları Allah yolunda harcamayanlara elem verici bir azabı müjdele." şeklindeki ayet, mal sevgisinin fitrî olduğunu, ancak aşırı olması durumunda kınandığını göstermektedir (el-Tevbe 9/34). Mal sevgisinin, fakirlerin haklarına saygı gösterilmediği, Allah'ı unutturduğu ve hırs şeklini aldığı durumlarda kınandığını görmekteyiz. Aynı zamanda mal biriktirip zenginleşerek çevresindekileri çekiştiren ve malın kendisini ebedî yapacağını sanarak ahireti unutan kişiler de eleştirilmiştir. Görüldüğü gibi, zenginlik ve mal biriktirmenin kendisi kınanmamış, hatta mal sevgisinin normal kabul edildiği anlaşılmaktadır. Kınanan zenginlik, Allah tarafından verildiği unutulurken, fakirlerin ve yoksulların faydalandırılmadığı, zekâtın verilmediği malı ifade etmektedir. Bu tür bir malın hedefi ve amacı sadece dünya olduğu için, ahirette insan

için herhangi bir getirisi bulunmamaktadır. Hatta böyle bir zenginlik, kıyamet gününde Allah'ın gazabına sebep olacaktır (Varlı, 2005: 85).

Tasavvuf ve ahlak kitaplarında zenginliğin eleştirildiği gibi görünen ifadeler, aslında zenginlikle ilgili olarak insanların duygusal ve manevi durumlarını vurgulamayı amaçlar. Bu ifadeler, zenginlik hırsının ve mal tutkusunun insanı esir alarak Allah'a yönelmekten uzaklaştırabileceği konusunda bir uyarı içerir. Aynı zamanda zenginliğin, dini ve ahlaki değerlere zarar verecek şekilde kullanılmasının risklerine dikkat çeker. Bu eleştiriler, zenginliğin kendisiyle değil, insanın zenginlik hırsıyla ve mala olan düşkünlüğüyle olan ilişkisini değerlendirir. Temelde, maddi varlıklara olan aşırı bağlılık ve bu bağlılığın dinî ve ahlâkî sorumluluklardan sapmaya neden olabileceği konusunda bir uyarıyı içerirler. Bu perspektiften bakıldığında, zenginlik bir nimet olarak görülebilir, ancak bu nimetin doğru bir şekilde yönetilmesi ve Allah'a yönlendirilmesi gerektiği vurgulanır (Çağrıcı, 2013).

Her konuda örnek ve önderimiz olan Hz. Peygamber'in hayatını incelediğimizde, zengin ve yoksul olma durumundan hayatının her döneminin aynı olmadığı, belirli sebeplerden dolayı bazı dönemde maddi sıkıntılar yaşamakla beraber hayatının bazı dönemlerinde ise maddi durumunun iyi olduğu anlaşılmaktadır. Peygamberimizin kimi zaman zenginelere uyarılar yaptığı hadislerindeki sebep, insanın dünya ve nimetlerine karşı doğuştan gelen bir eğiliminin var olması ve bu eğilimin, maneviyatı unutturma derecesinde aşırılığa varmaması içindir. Hz. Peygamber, insanları çalışıp, üretmeye teşvik etmektedir. İslam, zenginlerle fakirler arasında veya farklı sınıflar arasında düşmanlık ve çatışmaya neden olan her türlü anlayışa karşıdır. İnananlar, birbirlerine kardeş gibi davranmalıdır. Örneğin, ashâbın zenginleri Abdurrahman b. Avf ve Osman b. Affan gibi şahsiyetler, muhâcirlerin fakirleri Ebû Hureyre, Ebû Zer, Bilâl gibi kişilerle aynı topluluk içinde bir aradaydılar. Fakir, zengine karşı kin beslemez; zengin de, fakire karşı kibirlanmezdi. İslam, bu şekilde onları birbirine kardeş kılmıştır. Toplumda zenginlik ve Yoksulluk, bölücü ve ayrıştırıcı sebepler değil, tersine bir araya gelmeyi, tesanüd ve dayanışmayı teşvik eden hususlardır. (Sancaklı, 2001: 50).

2.4.3. İslam'da Zengin ve Yoksulların Karşılıklı Hak ve Görevleri

Yoksulluğun sebep olduğu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için pek çok çözüm arayışına gidilmiştir. İslam, dünya hayatının imtihandan ibaret olduğunu söylemektedir. Dünya hayatının ardından kişinin imtihanı nasıl geçirdiğine bağlı olarak mükafat ya da ceza

göreceği ahiret hayatı gelecektir. İslam bunu ifade ettikten sonra servetin zenginler ve yoksullar için bu imtihanın bir parçası olduğunu söyleyip herkes için uyulması gereken görev ve sorumluluklar belirlemektedir. Zenginlere, mallarında hakkı bulunan yoksullarla servetlerinin bir miktarını paylaşmayı emrederken; yoksullara da zenginlere karşı haset etmemelerini tavsiye etmektedir. İslam'da yoksullukla mücadelenin önemli bir yeri vardır. İslam'ın ana kaynaklarında (Kur'an ve Hadisler) yoksullara iyilikte bulunulmasına dair pek çok teşvik edici haber bulunmaktadır (Munawar Iqbal, 2019: 11; Özdemir, 2021).

Zengin bireylerin, toplum içindeki yoksullara karşı sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumlulukların başında paylaşma ve yardımlaşma gelmektedir. Yardım anlayışının temelinde fedakârlık vardır. Bu anlayış maddi ve manevi birçok şeyin başkalarına aktarılmasını esas alır. Zekât ve fitre gibi mecburi görevlerin yanında sadaka gibi gönüllü eylemler de bulunmaktadır. Zekât belli bir miktarla sınırlıyken, sadakanın sınırı yoktur; isteyen istediği kadar bağışta bulunabilir. Bu sayede Müslümanlar arasında geniş çaplı yardımlaşma gerçekleşir. Maddi yardımın yanı sıra, Müslümanlar söz ve davranışlarıyla da başkalarına iyilik yapmak, sevgi bağları kurmak zorundadırlar. Bu, onların temel görevidir. Bu yardım anlayışının geniş çapta benimsenmesi, birey ve toplum yaşamında önemli değişikliklere yol açacaktır. Yardımlaşmanın faydaları hemen hissedilecek ve toplumda müspet yönde gelişmeler olacaktır. Yoksullar, yapılan yardımlarla korunmuş olacaktır. Maddi ihtiyaçlarının karşılanması, fenalık yapma eğilimlerini azaltacaktır. Çünkü fakirlik ve açlık, zayıf karakterli insanları kötülüğe sürükleyebilir, hırsızlık gibi suçlara yönlendirebilir. Yardım yapanlar ve alanlar arasında sevgi ve dostluk bağı oluşacaktır. Yardım edilen bireyler, kötü duygulardan arınır ve zenginlerin malına karşı olumsuz hisler geliştirmez. Bu, yardım yapanların dinin emirlerine uygun olarak yardımlarını geniş kitlelere ulaştırdığını bilmelerinden kaynaklanır. Peygamber Efendimiz, "Veren el alan elden üstündür." buyurarak Müslümanlara yardım eden kişi olmanın önemini vurgulamıştır (Müslim, "Zekât", 32). Yardım alanlar, sıkıntılarını atlatıp kendi başlarına geçindiklerinde, yardım etme arzusuyla dolacak ve toplumda bir fazilet yarışı başlayacaktır. Zekât, sadaka ve diğer maddi yardımlar, Müslümanların güçlenmesinde ve birlik içinde olmalarında önemli rol oynar. Yardımlaşma ve dayanışma, zenginle yoksul arasındaki uçurumu kapatır ve karşılıklı muhabbeti güçlendirir. Yardımlaşma ve fedakarlığın yaygınlaştığı topluluklarda kardeşlik güçlenir, zenginlik ve refah artar, dilencilik gibi hoşgörüsüz davranışlar azalır, hırsızlık ve dolandırıcılık gibi yasaklanmış eylemler en aza iner (Sorularla İslamiyet, 2011).

Kur'an herkesin insanlık onuruna yaraşır bir şekilde yaşam sŸrmesini temin etmek ve insanları yoksulluk girdabından kurtarmak için MŸslŸmanlara manevi sorumluluklar yŸklemiřtir. Bunun için insanın, Allah'ın ihsan etmiş olduğu nimetlerin tasarrufunda bencil ve sorumsuz hareket etmekten uzak durup sorumluluk bilinciyle Allah'ın emrettiği şekilde yoksullara karşı Ÿzerine dŸřen gŸrevlerini yerine getirmesi gerekmektedir (Boz, 2014: 205). Kişinin kazancından belli bir kısmını yoksullarla paylaşması İslam'ın esasları arasında yer almaktadır. Bu vesileyle İslam dini sosyal sorumluluk bilinci gelişmiş, paylaşmaktan haz alan bir topluluk oluşturmayı istemektedir (Ŗzdemir, 2021).

İslam'ın zengin ve yoksullar arasında adaleti sağlamak adına belirlediği gŸrev ve sorumlulukların toplumsal dayanışma ve yardımlaşma kŸltŸrŸnŸ teşvik edecek ve bu prensiplere uyulması durumunda toplumda olumlu değişiklikler meydana gelecektir.

III. BÖLÜM

3. İSLAM'IN YOKSULLUKLA MÜCADELE İÇİN SUNDUĞU ÖNLEMLER ve BU ÖNLEMLERİN ETKİSİ

3.1. Yoksullukla Mücadele Yöntemleri

Dünya genelinde ve Türkiye'de yoksullukla mücadelede etkili bir rol oynayan kuruluşlar arasında, Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Uluslararası Çalışma Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar ile sivil toplum kuruluşları ve halk arasındaki yardımlaşma çabaları öne çıkmaktadır. Yoksullukla mücadelede devletler ve hükümetler tarafından geliştirilen stratejiler ise genellikle doğrudan ve dolaylı mücadele yöntemleri olmak üzere iki ana grupta değerlendirilir. Doğrudan mücadele yöntemleri, gelir dağılımını düzeltmeye yönelik politikalar, sosyal yardım programları ve eğitim sağlık hizmetlerine erişimi artırmaya yönelik çabaları içerirken, dolaylı mücadele yöntemleri daha çok yoksulluğun temel nedenlerini ele alarak ekonomik kalkınma projeleri, istihdamı artırmaya yönelik politikalar ve altyapı projelerini içermektedir (Gümüş, 2019: 50).

3.1.1. Yoksullukla Mücadelede Doğrudan Yaklaşım

Yoksullukla mücadelede doğrudan yaklaşım, yoksulluğu doğrudan hedefleyen ve etkileyen stratejileri ifade eder. Bu yaklaşım, yoksulluğun belirgin sebeplerini ve sonuçlarını azaltmaya veya ortadan kaldırmaya odaklanır. Doğrudan mücadele stratejileri genellikle ihtiyaç sahiplerine doğrudan yardım sağlama, gelir eşitsizliğini azaltma, sosyal güvenlik ağlarını güçlendirme, temel eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimi artırma gibi yöntemleri içerir (Reeves, 2015). Örnek olarak, doğrudan mücadele stratejileri arasında sosyal yardım programları, nakdi transferler, gıda yardımları, sağlık hizmetlerine erişimi artırmaya yönelik projeler ve eğitim bursları gibi uygulamalar bulunabilir. Bu stratejiler, yoksulluğun acil

etkilerini hafifletmeyi ve bireylerin temel ihtiyaçlarına daha iyi ulaşmalarını sağlamayı amaçlar (Kızıler, 2017: 84). Doğrudan mücadele, genellikle kısa vadeli sonuçlar elde etmeye yöneliktir ve yoksullukla başa çıkmak için acil durumlarda kullanılır. Ancak, sürdürülebilir çözümler için genellikle dolaylı mücadele yöntemleriyle birleştirilir, çünkü yoksulluğun temel nedenleriyle de başa çıkılması önemlidir.

3.1.2. Yoksullukla Mücadelede Dolaylı Yaklaşım

Yoksullukla mücadelede dolaylı yaklaşım, yoksulluğun temel nedenlerini ele almayı ve bu nedenleri ortadan kaldırmayı hedefleyen stratejileri ifade eder. Dolaylı mücadele stratejileri genellikle ekonomik kalkınma, istihdam oluşturma gibi kapsamlı politikaları içerir (Kızıler, 2017: 84). Bu yaklaşıma göre, yoksullukla mücadele için en etkili araç sanayileşmenin hızlanması, altyapı yatırımları ve bunun sonucunda ortaya çıkan hızlı ekonomik büyüme ve kalkınmadır. Dolaylı yaklaşımın odak noktası, mevcut kaynakları büyüme için kullanarak, büyüme sayesinde yoksulların gelir ve yaşam standartlarını iyileştirmektir. Bu yaklaşım, sadece büyümenin etkilerini değil, aynı zamanda büyüme sürecinde gelir dağılımındaki değişiklikleri de ele alır. Dolaylı mücadele, yoksulluğu ortadan kaldırmak için yapısal değişikliklere odaklanır ve bu nedenle genellikle daha uzun vadeli sonuçlar elde etmeye yöneliktir. Ancak, bu stratejiler genellikle daha geniş bir perspektif gerektirir ve çeşitli sektörler arasında iş birliği yapmayı içerir. Dolaylı mücadele stratejileri, yoksulluğu azaltmak için sürdürülebilir ve kapsamlı çözümler sunma potansiyeline sahiptir (İncedal, 2013: 115).

3.1.3. İşlam'da Yoksullukla Mücadele

İşlam, yoksulluğu sadece maddi bir eksiklik olarak görmeyip; inanç, ahlak, davranış, düşünce, aile, toplum ve tüm mmet için bir tehlike olarak tanımlamaktadır. Bu bağlamda, yoksulluk, insanın enerjisini zayıflatan ve başarıya ulaşma fırsatlarını ortadan kaldıran bir durumdur (Tahir, Bello, ve Muhammad, 2020: 80). Bütün ağların ortak bir sorunu olan yoksulluk, içinde bulunmuş olduğumuz dönemde farklı bir boyut kazanmıştır. Günümüzde yaşanan yoksulluk, geçmiş dönemlerdeki yaşanmış yoksulluktan farklı dinamiklere dayanmaktadır. İçinde yaşadığımız dönemde yoksulluğun temel nedeni kıt kaynaklar değil, gelir ve kaynakların adaletsiz biçimde dağıtılmasıdır. Bu durumun sonucunda ortaya çıkan

yoksulluk sorununu anlamak ve çözmek için bazı önemli unsurların ele alınması gerekmektedir. Sosyal devlet anlayışı, ekonomik sistem, insan hakları, gelir dağılımı, demokrasi, gelişmiş ülkelerin inisiyatif alması gibi çok yönlü faktörlerin göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Zukhurov, 2022: 128).

İslam, tüm insanlığı kucaklayan evrensel bir dindir. Bu din, sosyal sorunların köklerine yönelik kalıcı çözümler sunarak insanlığın refahını hedeflemektedir. İslam'ın öğretileri, özellikle toplumsal adalet ve ekonomik denge konularında net rehberlik sunmaktadır. Bu kapsamda, İslam'ın öğretilerinde yoksulluğu hafifletmek ve azaltmak için somut yönergeler bulunmaktadır. Her Müslüman, finansal durumundan bağımsız olarak, potansiyeline ve yeteneklerine uygun bir şekilde gelişime katkıda bulunmalıdır. Kazanç sağlamak ve mülk edinmek, sadece maddi bir sorumluluk değil, aynı zamanda İslam toplumunun hayat kalitesini artırmak için önemli bir çabadır. İslam, çalışmanın sadece maddi kazanç elde etmekle değil, aynı zamanda kişisel gelişim ve toplumun refahına katkı sağlamakla da önemli birer ibadet olduğunu belirtir. Bu nedenle, İslam öğretileri, bireyin sadece kendi refahını değil, aynı zamanda toplumunun genel refahını artırmak için çaba sarf etmesini teşvik eder. İslam'ın bu evrensel ilkeleri, sadece bireyleri değil, aynı zamanda tüm toplumu daha adil, dengeli ve sürdürülebilir bir geleceğe doğru yönlendirme amacını taşımaktadır (Ghaffar ve Alam, 2021: 222).

İslam iktisadının, yoksullukla mücadele için kapsamlı önlemleri bulunmaktadır. Bu önlemler Kur'an ve hadislerle dayalı çeşitli çözümleri içermektedir. Bu önlemler, İslam tarihinin bazı dönemlerinde başarıyla uygulanmış, özellikle Halife Ömer b. Hattab ve Halife Ömer b. Abdülaziz dönemlerinde yoksulluk hafifletme çabaları olumlu sonuçlar vermiştir. Zekâtın kabul edilmemesi, insanların refah içinde olduğunu gösteren bir gösterge olmuştur (Rahman ve Siradjuddin, 2020: 68).

Günümüzde, yoksullukla mücadele stratejileri çeşitlilik göstermektedir. İslam'a özgü stratejiler arasında, zekât, vakıf, İslami mikrofinans, tekafül vb. kurum ve uygulamalar önemli rol oynamaktadır. Zekât, geliri zenginden fakire aktararak yoksulluğu çözmeyi amaçlayan kalıcı bir mekanizma olarak görülmektedir. Vakıflar, faizsiz destekleme fonları içinde faizin ortadan kaldırılmasında etkili bir rol oynayabilir. Vakıf sistemi hükümet harcamalarını azaltmaya, bütçe açığını düşürmeye, hükümet borçlanma ihtiyacını azaltmaya, kredi faiz oranlarını düşürmeye, özel yatırım ve büyümenin önündeki önemli engeli ortadan kaldırmaya yardımcı olacaktır. Ayrıca, mikrokredi ve tekafül gibi finans

araçları da yoksullukla mücadelede önemli birer araç olarak öne çıkmaktadır. Mikro kredi kendi işlerini kurmak isteyenler için etkili bir araçtır. Tekafül, insanları ekonomik ve doğal şoklardan koruyan önemli bir yardımlaşma fonudur. Müslüman alimler tarafından benimsenen İslami yoksullukla mücadele yaklaşımlarından biri de ekonomik büyüme odaklı yaklaşımdır. İslami değerlere uygun olarak, adil bir fırsat mekanizması içeren etkili büyüme stratejileri önerilmektedir. Bu stratejilere, genç nüfusun insan sermayesi oluşturmaları, iş imkanları ve güvenli bir ortam oluşturma da dahil edilmektedir. Sonuç olarak, İslam'a özgü yoksullukla mücadele stratejileri, kurumsal yaklaşımlar, finans araçları ve ekonomik büyüme odaklı yöntemleri içermektedir. Bu stratejiler, İslami değerlere uygun olarak adaleti ve fırsat eşitliğini vurgulamaktadır (Salleh, 2017).

3.2. Yoksullukla Mücadelede İslami Sosyal Finansın Zorunlu Araçları

İslam'ın temel ilke ve öğretileri, toplumun hak ve sorumluluklarının güvence altına alınması yönündedir. Bu bağlamda, İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve hadis, yoksullukla mücadelede rehberlik eden önemli prensipler sunmaktadır. Kur'an ve hadislerde yoksullukla mücadele amacıyla öne çıkan ilke ve kurallar arasında, insanların geçimlerini sağlamak için çalışması, dilenmenin yasaklanması, zekât verme yükümlülüğü gibi prensipler bulunmaktadır. Bunlar, servetin adil bir şekilde dağıtılmasını ve toplum içindeki ekonomik eşitsizliklerin azaltılmasını amaçlamaktadır.

İslam fıkında⁷ Müslümanlardan yapılması kesin ve bağlayıcı bir şekilde istenen fiillere farz veya vacip denmektedir. Farz ve vacip fiiller sonucu itibariyle şu şekilde neticelenir: Bu fiiller Allah'ın emrine itaat niyetiyle yerine getirildiğine işleyenlere sevap ve övgü kazandırır. Farz olan hükümleri kabul etmeyip reddeden dinden çıkmış olur, mazeretsiz bir şekilde terk eden kişi ise günahkâr olur. Vacibi inkâr eden kişi dinden çıkmamakla beraber bu hükmü hafife aldığından ötürü günahkâr olur. Bu iki fiili mazeretsiz olarak terk eden, uhrevi cezayı ve kınanmayı hak eder (Dönmez, 1989: 184).

Bu kısımda İslam'ın çalışmaya ve üretmeye verdiği önem anlatıldıktan sonra İslam'da yoksulluğu önlemek için kullanacak farz ve vacip cinsinden zorunlu kaynaklar ele alınacaktır.

---

⁷ “Fıkıh, kişinin yararına veya zararına olan şeyleri bilmesidir.”

3.2.1. Çalışmak

İslam'ın perspektifine göre, çalışma sadece fiziksel bir faaliyet değil, aynı zamanda manevi bir çaba ve ibadet olarak da kabul edilir. Arapça'da çalışma kelimesi, hareketle eş anlamlıdır. İslam'a göre, insanlar çevreleriyle etkileşimde bulunarak hareket ederler veya çevrelerinden aldıkları şeyleri kullanarak bir şeyler üretirler (Nasr, 2009: 143). Çalışma, insan varlığının temel ögesidir ve insan olmanın belirgin bir yönünü temsil eder. İnsanların yaşamlarının her aşamasında elde ettikleri başarılar, icatlar ve girişimler, bireylerin çalışma yetenekleriyle sıkı bir şekilde bağlantılıdır. Pratik anlamda, insan varlığının temelini oluşturan şey, çalışkan olma kapasitesidir. İnsanların hayatta kalmak ve gelişmek için temel ihtiyaçları vardır. Bu ihtiyaçlar, hava ve su gibi temel unsurlardan başlayarak beslenme, giyim, barınma ve güvenliğe kadar çok çeşitlidir. Bu temel ihtiyaçlar, bireyin aktif katılımını gerektirir. Yani, bunlar birey tarafından öğrenilmeli, üretilmeli, benimsenmeli ve anlaşılmalıdır. İşte bu noktada çalışma eylemi devreye girer. Çünkü çalışma insanların bu ihtiyaçları karşılamalarına yardımcı olan bir araçtır. İnsan bu yönüyle sadece hayatta kalmış olmaz, aynı zamanda anlamlı bir varoluş için gereken bilgi, beceri ve kaynakların oluşturulması ve biriktirilmesini sağlar. Sonuç olarak, çalışma insan varlığı için temel bir gerekliliktir. Bu, hayatta kalmanın ötesinde, bireyin kendini geliştirmesi, bilgi ve becerilerini artırması, kaynakları yönetmesi ve anlamlı bir yaşam sürebilmesi için önemli bir durumdur (Boz, 2014: 159).

İslam'a göre, çalışmak sadece maddi kazanç elde etmekle sınırlı değildir; aynı zamanda Allah'a karşı bir sorumluluktur. İnsanlar işlerinin sonuçlarından Allah'a karşı sorumlu tutulacaktır. İslam, ibadet ve çalışma arasında ayrım yapmaz, her ikisi de Allah'a karşı birer görev olarak kabul edilir. Müslümanların işlerinde dürüstlük, sadakat, çalışkanlık, işveren ve çalışan arasında adil davranma gibi değerlere önem verilir. İslam'a göre, çalışma ahlakı, ilahi kurallara uygun olarak dünya hayatında manevi bir karakter geliştirmeyi amaçlamaktadır (Nasr, 2009: 144).

Müslümanlar, Allah'ın kendilerine ve ailelerine takdir ettiği rızkı helal yollarla elde etmek için çalışmalıdır. Bu çalışmayı yaparken, Yüce Allah'ın hoşnutluğunu kazanmayı amaçlayarak bir ibadet niyetiyle yapmalıdır. Çünkü İslam'a göre, Allah'ın hoşnutluğunu kazanma amacıyla yapılan her davranış ibadet olarak kabul edilir. Her Müslüman, kendi ailesi, vatanı, milleti ve tüm insanlık için faydalı olabilecek her türlü çalışmayı ibadet neşesiyle yapmalıdır. Bu şekilde hem Allah'a hem de insanlığa karşı sorumluluklarını yerine

getirmiş olur. İslam'da tembellik ve uyuşukluk kabul edilmez; Müslüman her zaman dinamik, atılgan, girişken ve çalışkan olmalıdır. İslam, tembelliği hoş görmeyip çalışmayı ve zamanı faydalı uğraşlarla kullanmayı önerir. Tevekkül için çalışmayı şart koşar ve insanın önce çalışması, ardından dua etmesi gerektiğini belirtir. İnsanın kazancı alın terinin karşılığı olmalıdır ve yeni yöntemlerle daha fazla üretim yaparak ilerlemelidir. Çalışmak, kalkınmanın ve büyümenin temelidir. Çalışan insanlar sıkıntıya kapılmaz ve zararlı alışkanlıklara zaman bulamazlar. Çalışmayanlar ise durgunlaşır ve kötü alışkanlıklara meyilli hale gelirler. Tembellik, can sıkıntısına neden olur ve insanı yıpratır (Kayadibi, 2011).

3.2.2. Zekât

Zekât lügatte bereket, artma, temizlik ve saflık manalarına gelmektedir (İbn. Manzûr). Rağib el-İsfahanî, zekât kelimesinin kökeni olan "zekâ"nın, Allah'ın bereketiyle meydana gelen artma anlamına geldiğini belirtir. Bu terimin, dünyevi ve uhrevi işlerdeki artma ve çoğalma anlamı için kullanıldığını ifade eder. Ayrıca Arapça'da, "Zeka-z-Zere" ifadesinin ekinin artması, çoğalması ve bereketlenmesi anlamında kullanıldığı örneğine de yer verir (el-İsfahanî).

Zekât, zenginliğe bağlı bir ibadet olarak kabul edilir ve kazançların belirli bir miktarı aştığında “nisap”, bir kısmının fakirlere ve muhtaçlara verilmesini öngörür. Bu kavram İslam'da zekât veya zorunlu sadaka olarak adlandırılır. Allah'ın emriyle, Kur'an'da şöyle buyrulmuştur: "Namazı kılın, zekâtı verin, rükû edenlerle beraber rükû edin." (el-Bakara, 2/43) Bu ibadet, zekât verenlerin açgözlülük ve bencillikten arınmasına katkıda bulunur; aynı zamanda gelecekteki işlerin güvence altına alınmasını sağlar. Zekât, sadece maddi yardım amacıyla değil, aynı zamanda manevi bir yükümlülük olarak da değerlendirilir. Zekât, fakirler için bir ibadet yükümlülüğü olmaksızın hak olarak alınır. Bu, fakirlerin maddi ihtiyaçlarını karşılamalarına ve psikolojik olarak tatmin olmalarına katkıda bulunur. Kur'an'da, zekâtın önemi vurgulanmakta ve zenginlerin bu ibadeti yerine getirmemesi durumunda ciddi sonuçlara maruz kalacaklarına dair uyarılar bulunmaktadır. Zekât, sadece bireysel bir sorumluluk olmanın ötesinde, toplumsal düzeni de destekler. İslam'ın ilk Halifesi Hz. Ebu Bekir'in zekât ödemeyi reddedenlere savaş ilan etmesi, devletin bu konuda ciddi önlemler alabileceğini göstermektedir (Tahir vd., 2020: 81). Allah cc. Kur'an'da şöyle

buyurmaktadır: “... Altın gümüş biriktirip Allah yolunda harcamayanları elem veren bir azapla müjdele!” (et-Tevbe, 9/34).

Zekât sırf Allah’ın rızası doğrultusunda yerine getirilmesi gereken bir ibadet olmasının yanında, bireyde ve toplumda pek çok olumlu etki meydana getiren bir pratiktir. Bu ibadeti ifa ederken samimi bir niyetin yanında, ahlaki değerleri yücelten, sosyal yapıyı güçlendiren ve ekonomik hayata canlılık katan birçok faydası bulunmaktadır. Zekât, Kur'an'ın belirttiği gibi fakirin hakkıdır ve bu ibadeti yerine getirmek, kişinin maddî ve mânevî varlığını temizleme ve arıtma sürecine katkı sağlar. Zekâtın toplumda yaygın bir şekilde yerine getirilmesi, ekonomik canlılığı artırır ve kaynakların daha adil bir şekilde dağıtılmasına katkı sağlar. Bu bağlamda, zekât hem bireyin hem de toplumun manevî ve sosyal gelişimine katkıda bulunarak, adalet, dayanışma ve karşılıklı sorumluluk gibi temel değerleri güçlendirir. Bu ibadetin yerine getirilmesi, sadece bireyin kendi ahireti hesabına değil, aynı zamanda toplumun düzen ve refahına da olumlu katkılar sunar (Erkal, 2013). Taberî, zekâtın iki temel amacının bulunduğunu belirtir. Birincisi, fakir ve yoksulların desteklenmesi ve gözetilmesidir. İkincisi ise İslâm'ın hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve yüceltilmesidir (Taberî, 2001).

Zekâtın toplum üzerinde birçok olumlu etkisi bulunmaktadır. Bu etkiler arasında ayrıcalıksız insanların refahının artması, toplam ekonominin iyileşmesi, insani temelde bir toplumun kurulması, yoksul ve muhtaçların ekonomik sıkıntılarının giderilmesi ve toplumsal eşitsizliğin azaltılması yer almaktadır. Ayrıca, zengin ve fakir arasında sevgi ve kardeşlik oluşturarak sosyal gerilimi azaltır ve toplumdaki uçurumu kapatır. Zekâtın prensiplerine uyulması durumunda, dünya genelinde mali sorunlar, işsizlik ve yoksulluk önemli ölçüde azalabilir, bu da suç ve hüsrânın minimum seviyeye indirilmesine katkı sağlar (Tahir vd., 2020: 81).

3.2.2.1. Zekâtın Şartları

Zekât, her şeyin Allah'a ait olduğu ve bu nedenle servetin bir emanet olarak insanlığın kullanımına sunulduğu düşüncesine dayalı mali fedakarlıktır. Toplum açısından bakıldığında zekât, sosyal adaleti tesis edecek, refah ve güvenliğe yol açacak önemli bir ekonomik aracı ifade etmektedir (Dhar, 2013: 65). Zekâtın sözlük manası; artma çoğalma, arıtma, bereket ve övmedir. İstilah manası ise şöyledir: Belirli mallardan belli bir kısmını Allah Teâlâ’nın belirlediği kimselere mülk olarak vermektir. Zekâta, mü'minlerin Allah’ın

emrine karşı göstermiş oldukları samimiyetten dolayı sadaka da denilmektedir. Kişinin, Allah rızasını kazanmak için malından ayırıp verdiği bölüme zekât denmesinin sebebi, geride kalan malı arındırması ve felaketlerden korumasından dolayıdır. “Mü’minlerin mallarından zekât al ki, onunla kendilerini temizleyip mallarını bereketlendirsın” (et-Tevbe 9/103) âyeti bu manaya işaret etmektedir. Kişinin zekât vermesi için gerekli olan ilk şart Müslüman olmasıdır (Buhari, “zekât”, 1). Çünkü Müslüman olmayan bir kişi İslam’ın emirlerine karşı mükellef değildir. Müslüman olma şartından sonra; buluğ çağına ermiş olmak, akıl sağlığının yerinde olması, hür olmak, borç ve asli ihtiyaçlar dışında asgari miktarda (nisap adı verilen⁸) ekstra serveti olması ve bu servetin ticari mal, altın, gümüş, canlı hayvan gibi kâr veya menfaat elde edebilecekleri verimli nitelikte olup servetin üzerinden bir kameri yılın geçmiş olması gerekmektedir (Erkal, 2004: 427).

3.2.2.2. Zekât Verilecek Yerler

Zekâtın verileceği yerler Tevbe Suresinin 60. Âyetinde belirtilen 8 sınıftır. İlk olarak fakirler ve miskinler gelmektedir. Fakir, barınacak ev ve gündelik eşyalara sahip olmakla beraber geliri gündelik ihtiyaçlarını karşılamayan ve nisap miktarı mala sahip olamayan kimsedir. Bir işte çalışıyor olmasına rağmen kazandığı para temel ihtiyaçlarını karşılamayan kişi de fakir sınıfında yer alır. Miskin ise, fakirden daha muhtaç durumda olan kimsedir. Miskinin hiçbir geliri ve malı yoktur. Zekâtın sarf yerlerinden üçüncüsü, zekât memurlarıdır. Bu grupta yer alanlar zekât işlerinde çalıştırılan kimselerdir. Bunlar zekât mallarını toplayıp ihtiyaç sahiplerine dağıtırlar. Âyette bu kişilerin zekâtı pay almayı hak edenlerin arasında zikredilmesi zekât toplama işinin bir ücret karşılığında yapılabileceğini göstermektedir. Zekât memuru dinen zengin olsa bile çalışmasının karşılığı olan ücreti zekât olarak alabilir. Zekât toplama işi belirli bir komisyon karşılığında uzmanlaşmış kurumlara da yaptırılabilir. Bu işi yapan kişi ve kurumların zekâtla alakalı kuralları bilmesi gerekir (et-Tevbe 9/60, Döndüren, 2009: 648).

Zekât verilecek dördüncü grup kalpleri İslam’a ısındırılmak istenen zümredir. Fıkıh literatüründe bu zümreye “müellefe-i kulub” denmektedir. Bunlar kalpleri İslam’a ısındırılmak istenen veya İslam’a faydalı olacağına inanılan kişilerdir. "müellefe-i kulub"

---

⁸ “Peygamber tarafından belirlenen nisap miktarı şöyledir: 20 dinar altın, 200 dirhem gümüş, 40 koyun, 30 sığır, 5 deve ve 5 vesk (653 kg) buğday.” (Döndüren, 2009)

terimi, kâfirleri de Müslümanları da içine alan genel bir ifadedir. Bu ifade içerisinde, kâfirlerin zekât vererek İslam'a ısındırılmasının mümkün olduğuna dair deliller bulunmaktadır. Ancak bu genel ifade, bu durumun yalnızca Müslümanlara özgü olmasını engeller (el-Karadavi, 2003).

Kötülüklerinden emin olunmak için zekât verilenler de bu gruptandır. Bu zümreye zekât verme durumunun Peygamber Efendimizin dönemine özel bir uygulama olup olmadığı tartışmalı bir meseledir (Duru, 2010: 59). Hz. Ebu Bekir, hilafeti döneminde zekâtтан pay isteyen müellefe-i kulub hakkında Hz. Ömer'e bu konu hakkındaki görüşünü sorduğunda o, artık Allah'ın dinini güçlendirdiğini bunun için müellefe-i kuluba zekât verilmesi gerekmediğini belirtip bu yönde içtihat etmiştir. Daha sonra sahabenin Hz. Ömer'in bu içtihadı üzerinde görüş birliği olduğu ileri sürülmektedir (Erkal, 2004: 483).

İlgili âyette zekât verilecek gruplardan birisi de kölelerdir. İslamiyet'in ilk dönemlerinde kölelik yaygındı. Çeşitli nedenlerden dolayı insanlar köleleştirilmekteydi. İslam kölelik sistemine karşı durmuş ve köleliğin ortadan kaldırılması için hükümler koymuştur (Duru, 2010: 67). Günümüzde kölelik sisteminin ortadan kalkmasından dolayı İslam bilginleri âyette geçen bu hükmün günümüzde nasıl uygulanabileceği konusunda farklı izahlar yapmışlardır. Genel görüş, bu hükmün savaş esirlerini veya ödenmesi zor borçlar altında ezilenleri kurtarmak için uygulanabileceği yönündedir (Yiğit, Keskin, ve Karagöz, 2013: 180).

Diğer bir grup ise borçlulardır. Borçlu durumda olanlar şâyet borcundan fazla nisap miktarı mala sahip değillerse bunlara zekât verilir. Ayrıca borcunu ödeme durumunda olmayanlara da zekât verilir (Şentürk ve Yazıcı, 2019: 302). Borcu olan bir kişiye zekât verilebilmesi için borcun asli bir ihtiyaçtan kaynaklanması gerekir. İsrâf ve haramdan kaynaklanan borçlanmalar bu kapsamın dışındadır (Yiğit vd., 2013: 182).

Zekât âyetinde zikredilen diğer grup Allah yolunda hizmet edenlerdir. Âyette geçen “fi sebilillah” kavramı İslam bilginleri tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bu kavramı dar çerçevede yorumlayanlar Allah yolunda cihad eden; yani savaşa çıkan kişinin silah, teçhizat vb. ihtiyaçlarını karşılamak şeklinde değerlendirirken, kavramı geniş kapsamda yorumlayanlar İslam'ın yayılması ve yüceltilmesi için yapılan her türlü çalışmayı desteklemek şeklinde yorumlamışlardır (Gümüş, 2019: 68).

Son grup, yolda kalmış kimselerdir. İlim, ibadet, ticaret veya benzer amaçlar için yolculuğa çıkmış, parası kalmayıp muhtaç duruma düşmüş yolcu ve misafirlerdir. Bu durumda olan

kimseler kendi memleketlerinde zengin olsalar dahi bulundukları yerde fakir hale düştükleri için bu kimselere zekât verilebilir. Yolda kalmış kimseye zekât verilebilmesi için kendisini memleketine götürecektik miktarda para veya mala sahip olmaması ve bu yolculuğa meşru bir amaçla çıkmış olması gerekir. Farklı sebeplerle ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan mültecilere ve bir barınağı olmadığı için sokaklarda yatanlara da zekât verilir (Yiğit vd., 2013: 186).

3.2.3. Öşür

On'da bir anlamı taşıyan uşr sözcüğünün Türkçeye geçmiş hali öşürdür. Fıkıhta, Müslümanların sahip olduğu tarım arazilerinin ürünlerine uygulanan zekâtı ifade etmektedir. Toprak ürünlerinin zekâta tabi olduğunun delili şu ayettir: “Bunlar ürün verince ürünlerinden yiyin. Hasat günü de hakkını (zekâtını) verin.” (el-En'âm 6/141). Hz. Peygamber, “Toprak ürünlerinde kaynak sularıyla sulananlarından onda bir oranında, el emeğiyle sulama yapılanlarında ise yirmide bir oranında zekât vardır” (Buhari, “zekât”, 55) hadisi öşürün sünnetteki delilidir. Zekâtтан Farklı olarak öşürde buluş çağına ermemiş çocukların toprak ürünlerinden de öşür alınır (Yiğit vd., 2013).

Genel görüşe göre ekilip biçilebilen ve mahsulatı toplanıp ekonomik bir değer sağlayan bütün toprak ürünleri öşüre tabidir. Bu yaklaşım zekâtın genel gayesiyle uyumlu ve sosyal adaleti sağlama noktasında önemli bir ilkedir. Öşürün verilebilmesi için arazi fiili olarak ürün vermiş olmalı ve öşüre konu olan ürünün mevcut olması gerekmektedir. Toprak ürünlerinin nisabı 5 vesakdır (653 kiloya tekabül ediyor). Bu rakamın altındaki toprak ürünlerinden öşür alınmaz (Dalgın, 2004: 53).

3.2.4. Fıtır Sadakası (Fitre)

Lügatte bir şeyi yaratmak, bir şeyi ilk defa icat etmek; kesmek, ikiye bölmek” mânalarına gelen **fatr** kökünden türeyen **fıtr** kelimesi orucu bitirmeyi, orucu açmayı ifade eder (İbn. Manzûr).

Toplumda fitre olarak bilinen fıtır sadakası, iftar yapma, sadaka, Ramazan Bayramı, yaratılma anlamında kullanılan fıtır sözcüklerinin bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Ramazan ayına ulaşp, onun bereket ve maneviyatından istifade etmenin bir şükürü olarak ihtiyaç sahiplerine verilen sadakaya fıtır sadakası denir. Bu kavram kısaltılarak Türkçe 'de

fitre olarak kullanılır (Yavuz, 1996). Fıtır sadakası hicri 2. senede Ramazan orucunun farz kılındığı yıl Şaban ayında verilmeye başlanmıştır. Borç dışında asli ihtiyaçları düştükten sonra nisap miktarı malı olan her Müslümanın bu sadakayı vermesi vaciptir. Zekâtta gibi malın üzerinden bir kameri yılın geçmesi şart değildir. Bu şartları taşıyan kişinin kendisinin ve ergenlik çağına gelmemiş çocuklarının fitrelerini vermesi vaciptir (Şentürk ve Yazıcı, 2019: 289). Fıtır sadakası bayramın birinci günü tan yeri ağarınca vacip olur. Böylece yoksul ve muhtaçların, yeme içme ve neşe günü olan bayrama katılmaları sağlanmış olur (Erkal, 2004: 506).

Ramazan ayının sonunda bayram namazını kılmadan önce, uygun durumdaki tüm yetişkin Müslümanların Fıtır sadakasını ödemeleri gerekmektedir. Yoksullar ve muhtaçlar için yapılan zorunlu bir hayır işi olan fitrenin ramazan ayında ve Ramazan Bayramı gününde de ödenebilir. Fıtır sadakasının verilmesinin temel amacı, Müslüman toplumunun tüm üyelerinin, bayramdan ve bu bayramın getirdiği sevinçlerden keyif almasını sağlamaktır. Fitre miktarı herkes için aynıdır. Asgari miktar dört avuç dolusu tahıl, yiyecek, kuru meyve veya eşdeğer miktarda paradır (Daltha Academy, 2019).

Fıtır sadakasının ölçüsü, 1460 gram (1/2 sağ) buğday yahut 2917 gram (1 sağ) arpa, kurutulmuş üzüm veya hurma olarak Hz. Peygamber döneminde belirlenmiştir. O dönemde yaşayan toplumun temel tüketim maddelerinden olan bu ürünlerin miktarları birbirine denk gelmekteydi. Fitrenin asıl amacı bir yoksulun içinde bulunmuş olduğu toplumun yaşam standartlarına uygun olarak bir günlük yiyeceğinin temin edilmesidir. Bu vesileyle yoksul bayram sevincine ortak edilmiş olmaktadır. Bu sebeplerden dolayı günümüzde fitrenin yukarıda saydığımız maddelerden ve belirttiğimiz ölçülere göre verilmesi fıtır sadakasının amacını tam olarak gerçekleştiremeyeceğinden, fitre verecek kişilerin çevre, ekonomik durum ve bölge gereksinimlerine göre bir kişinin bir günlük yemek ihtiyacını karşılayacak şekilde hesaplanmaları daha uygun olacaktır. “Ailenize yedirdiğiniz yemeğin orta hallisinden” (el-Maide, 5/89) ayetinde yemin kefâreti için verilen ölçüyü kıstas olarak herkesin ortalama yediği yiyecek miktarına göre fitresini hesaplaması daha uygun bir davranış olacaktır (Paçacı, 2023).

3.2.5. Fidyе

Arapça'da bir kişiyi zor durumdan kurtarmak amacıyla ödenen ücret anlamına gelen fidye, terim olarak, esaretten kurtulmak için yapılan ödemeyi veya belirli ibadetlerin yerine

getirilmemesi veya bu ibadetlerin yerine getirilirken birtakım kusurların olması durumunda ödenen dini ve mali sorumluluğu ifade eder. Kurtuluş fidyesi olarak adlandırılan, esaretten kurtulmak için ödenen fidye, özellikle savaş sırasında ele geçirilen esirlerin durumuna bağlı olarak düşmanın Müslüman esirlere yönelik muamele, koşullar ve durumlarına göre fidye karşılığında serbest bırakılmasını içerir. Hz. Peygamber, Bedir Savaşı'nda ele geçirdiği müşrikleri fidye karşılığında salıvermiş, maddi gücü olmayanları ise okuma ve yazma öğretme şartıyla serbest kalabileceklerini söylemiştir (Paçacı, 2023).

İbadetlerde alakalı fidye, Ramazan ayına ulaşp da bu ayda yaşlılık veya iyileşme ümidi olmayan bir hastalık sebebiyle oruç tutamayan kimse, daha sonra bu günleri kaza etme ihtimali olmadığı için tutamadığı her bir gün yerine fidye öder (Öğüt, 1996). Bu şekilde bulunan bir kimse fidye ödemekle mükelleftir. Kur'an-ı Kerim'de, "Oruç tutmaya güç yetiremeyenler, bir fakir doyumu kadar fidye öder." (el-Bakara 2/184) buyurulmaktadır. Bu durumda, fidye miktarı bir günde bir şahsı iki öğün yedirmek şeklinde anlaşılmaktadır (Paçacı, 2023). Bu fidyeler ramazan ayının başında, içinde veya sonunda verilebilir. Fidyenin hepsi bir fakire verilebileceği gibi, ayrı ayrı fakirlere de dağıtılabilir (Şentürk ve Yazıcı, 2019: 275).

3.2.6. Kurban

Allah'a yakınlaşma anlamına gelen kurban, ibadet maksadıyla belirli zamanda, belirli özellikleri taşıyan hayvanları kesmektir. Bu manada yapılan ibadete "udhiyye" de denir. Kurban ibadetiyle kişi Allah'ın verdiği varlığa karşı şükür borcunu eda eder (Şentürk ve Yazıcı, 2019: 349). Allah Teâlâ Kevser Suresinin 2. Âyetinde şöyle buyurmaktadır: "O halde Rabbin için namaz kıl, kurban kes."

Kurban mali ibadetlerdendir. Kurban kesmenin fıkhi hükmü konusunda İslam bilginleri ihtilaf etmişlerdir. Hanefi mezhebine göre vaciptir (Merginâni, 1990). Kurban Bayramı günlerinde kesilen udhiyye kurbanı dışında; adak kurbanı, temettu' ve kıran haccını ifa edenlerin şükür kurbanı, hac ve umre ibadetini yerine getirirken yapılan hatalardan dolayı kesilen ceza kurbanları fıkhen vacip hükmündedir. Ayrıca yeni doğan çocuk için şükran vesilesi olarak kesilen akika kurbanı ise ağırlıklı görüşe göre sünnettir (Duru, 2010: 83).

Kurban kesmek, akıl sahibi, buluğa ermiş, dini bakımdan zengin ve mukim olan Müslüman'ın yerine getirmesi gereken bir ibadettir. Aynı ev halkında dini bakımdan zengin

olan kişilerin sayısı bir kişiden fazlaysa, her biri ayrı ayrı kurban kesmelidir. Kurbanlar; koyun, keçi, sığır, manda ve deve türünden olur. Diğer hayvanlar kurban olarak kesilemez. Koyun veya keçi bireysel olarak; sığır, manda ve deve gelince bunlar yediye kadar ortaklaşa kurban edilebilir. Kurban olabilmesi için deve 5, sığır ve manda 2, koyun ve keçi ise 1 yaşını tamamlamış olmalıdır. Bununla beraber, 6 ayını tamamlamış koyunlar, gösterişli bir durumdaysa kurban olarak kesilebilir. Kurban edilecek hayvanın sağlıklı, kusurdan uzak ve besili olması, ibadet ve sağlık açısından önemlidir (Paçacı, 2023).

Kişinin kurban etinin hepsini kendi ailesine ayırması veya tamamını yoksullara dağıtması caiz olmakla beraber en uygun olanı, kurbanı üçe bölüp birini, yoksullara vermek, birini akraba, komşu ve misafirlere ikram etmek, birini de kendi ailesi ile yemektir. Bu hüküm zamana ve şartlara göre esnektir (Bardakoğlu, 2012: 9).

Kurban, birey ve toplum için önemli sosyal ve ekonomik faydalara sahip bir ibadettir. Kurban Bayramı'nda kurban kesmek, dini öneminin ötesinde birliği, şefkati ve cömertliği teşvik eder. Kurban ibadeti, yoksul olanlara et sağlayarak açlık ve yoksulluk gibi sosyal sorunlara çözüm sunmaktadır. Ayrıca kurban, hayvancılık sektöründeki geçim kaynaklarını destekleyerek ve ekonomik faaliyetleri geliştirerek ekonomiyi canlandırmaktadır (Musadiq Iqbal, 2023).

3.2.7. Kefâretler

Kefâret, lügatte günahı örten şey manasına gelmektedir (el-İsfehânî). Allah Teâlâ, kulları hata ettiklerinde onları çeşitli vesilelerle bağışlamaktadır. İstiğfar ve kefâret bunlardandır. Kur'an-ı Kerim, iyiliklerin kötülükleri giderdiğini haber vermektedir (el-Hud, 11/114). Fıkıh terimi olarak kefâret; oruç ve yeminin bozulmasında, zıharda, hac ve umre cezalarında ve hatayla insan öldürmede işlenen günahı affettirmek için uygun görülen ibadet türünden davranışlardır (Paçacı, 2010: 369).

Yaptığı yemini kasıtlı şekilde bozan kimseye kefâret gerekmektedir. Kur'an-ı Kerimde yemin kefâreti Maide suresinin 89. Âyetinde açıklanmıştır. Âyette ifade edildiğine göre bilerek yeminini bozan kişi kendi ailesi için yaptığı harcamaları esas alarak 10 fakiri doyurmak veya giydirmek ya da 1 köleyi hürriyetine kavuşturmak konusunda serbesttir. Bu iki seçenekten hiçbirini yapamazsa 3 gün art arda oruç tutması gerekir (Yaran, 2002, c. 25/180).

Kur'an-ı Kerimde şöyle buyurulmaktadır:

"Bir mü'minin diğer mü'mini hata dışında öldürmesi asla caiz değildir. Kim bir mü'mini hataen öldürse bir mü'min köleyi azat etmesi ve öldürülenin ailesi bağışlamadıkça, onlara diyet ödemesi gerekir. Eğer öldürülen mü'min olmakla beraber size düşman bir topluluktan ise yine mü'min bir köleyi azat etmek gerekir. Şâyet aranızda anlaşma olan bir millettense ailesine diyet ödemek ve mü'min bir köleyi azat etmek gerekir. Bulamayana, Allah tarafından tövbesinin kabulü için, art arda iki ay oruç tutmak gerekir. Allah her şeyi bilendir, gerçek hikmet sahibidir"(el-Nisâ, 4/92).

Âyette belirtildiğine göre yanlışlıkla insan öldürmenin kefâreti olarak mü'min bir kölenin azat edilmesi gerekmektedir. Buna imkânı olmayan kimselerin ise iki ay peş peşe oruç tutmaları gerekmektedir. Hür birinin hatayla öldürülmesi karşısında hem diyet hem de kefâret gereklidir (Duru, 2010: 97).

Zıhar sırt anlamına gelen bir kelime olup, kocanın eşine, “sen bana anamın sırtı gibisin, yani bana anam gibi haramsın” diyerek eşini kendisine haram kılarak yapılan bir boşama çeşididir. Kökeni eski Arap adetlerine dayanan bu boşama ile artık eşler birbirine dönemiyor, bir nevi sürekli ayrılık meydana geliyordu. Mücadele suresindeki ilk dört âyetle zıhar hakkında yeni bir düzenleme yapılmıştır. Buna göre tekrar eşine dönmek isteyen kişiye zıhar kefâreti gerekir. Zıhar kefâreti, köle azat etmek, buna imkân yoksa iki ay peş peşe oruç tutmak, buna da güç yetmiyorsa altmış yoksulu doyurmaktır. Bu sıranın gözetilmesi gerekmektedir (Döndüren, 2009: 565).

Hac ibadeti için ihrama giren kimse bu süre içerisinde tıraş olmamalıdır. İhramlı kimse şâyet bir özre binaen vaktinden önce tıraş olursa bunun kefâreti olarak oruç, sadaka veya kurban şeklinde bir ceza ödemesi gerekir (el-Bakara 2/196). Peygamber Efendimiz bu diyetin üç gün oruç, altı yoksulu doyurma veya koyun kurban edilmesi şeklinde ödeneceğini ifade etmiştir (Yaran, 2002, c. 25/181).

Başlamış olduğu Ramazan orucunu, herhangi bir mazereti olmaksızın kasıtlı olarak bozan kimseye, bunu kaza etmesinin yanında iki ay peş peşe kefâret orucu tutması da gerekmektedir. Kur'an'da oruç kefâretiyle alakalı doğrudan bir hüküm yoktur. Ancak Peygamber Efendimiz zıhara kıyas yapmak suretiyle aynı hükmü uygulamıştır. Bu da köle azat etmek, iki ay ara vermeden oruç tutmak veya altmış yoksulu doyurmaktır. Yaşadığımız devirde kölelik olmadığından dolayı sonraki iki hükümden biri yapılır (Döndüren, 2009: 561).

3.3. Yoksullukla Mücadelede İslami Sosyal Finansın Gönüllülüğe Dayalı Araçları

İslam fıkında farz ve vacip özelliğinde olmayıp Müslümanlardan yapılması istenen ve teşvik edilen fiiller bu kapsamdadır. Dar manada ise farz ve vacip olan ibadetler dışında kişinin fazladan sevap kazanması için gönüllü olarak yaptığı mali ve fiili ibadetlerdir. Bunlara sünnet ve nafile ibadetler denir (Atar, 2006, c. 32/291). Bu kısımda, yoksulluğu azaltmak için gönüllülüğe dayalı kaynaklardan bahsedilecektir.

3.3.1. Sadaka

Sadaka kelimesi, Arapça kökenli bir kelimedir ve "(haber) gerçek olmak; doğruluk" gibi anlamlara gelen "sıdk" kökünden türemiştir (İbn. Manzûr). Sadaka, Allah'ın rızasına nail olmak için bir karşılık beklemeden yoksul ve muhtaçlara yardım etme ve iyilikte bulunmaktır. Sadakanın farz, vacip ve sünnet kısımları vardır (Paçacı, 2010: 568). Sadakanın farz ve vacip olan kısımlarından önceki bölümde bahsetmiştik. Burada sadakanın nafile kısmı olan gönüllü bağıştan kısaca söz edilecektir.

En geniş manasıyla sadaka, kişilerin meşru ihtiyaçlarını gidermektir. Bir yetimin başını okşamaktan su kuyusu açmaya, insanlara eziyet veren bir şeyi yoldan kaldırmaktan öğrencilere burs vermeye kadar geniş bir kapsamı vardır (Özmen, 1965: 144). Sadaka kavramı mutlak manasıyla kullanıldığında ilk olarak bu kavramın gönüllü bağış manası akla gelmektedir. Nafile cinsinden olan bu tür sadakalar maddi değeri olan bir şeyin ihtiyaç sahibine bedelsiz olarak verilmesidir. İhtiyaç sahibine borç verme ya da bir eşyasının bedelsiz olarak başkası tarafından kullanılması gibi iyilikler de bu türden sadakadır. Okul, hastane, cami, çeşme gibi sosyal yönü olan hizmetler ise sadakanın kurumsal şeklidir. Nafile olan sadaka sadece zenginlere has bir sorumluluk değildir. Muhtaç durumdaki insanlar da imkânları ölçüsünde, kendilerinden daha zor durumda olanlara yardım edebilirler. Böylece dayanışma ruhu toplumun her kesimine yayılmış olur (Duman, 2008).

3.3.2. Vakıf

Vakıf kelimesi, Arapça kökenli bir kelimedir ve "durmak; durdurmak, alıkoymak" gibi anlamlara gelir (İbn. Manzûr). Herhangi bir maddi karşılık beklemeksizin insanlara yardım

etme gayesinin bir eseri olan vakıf müessesesi, asırlardır İslam ülkelerinde çok önemli bir yer edinmiş, sosyal ve iktisadi hayat üzerinde son derece etkili olmuş dini ve hukuki bir müessesedir. İnsanın özünde var olan iyilik yapma ve yardımlaşma hissi, dini emir ve hükümlerle bir araya gelince kuvveti daha da artmaktadır. “İnsanların en hayırlısı, insanlara faydalı olan, malın en hayırlısı, Allah yolunda harcanan (vakfedilen), vakfin en hayırlısı da insanların en çok duyduğu ihtiyacı karşılayandır” düsturuna göre hareket eden Müslümanlar, adeta yarışırcasına vakıflar oluşturmuşlardır (Kazıcı, 2009: 270).

Vakıf kavramının pek çok ıstılahî manası olmakla beraber bu manaların tamamı birbirine çok benzemekte ve içerikleri aynı noktada buluşmaktadır. Biz burada bunlardan sadece birini zikredeceğiz. “Vakıf: Bir mülkün menfaatini halka tahsis edip, aynı Allah Teâlâ’nın mülkü hükmünde olarak temlik ve temellükten müebbeden menetmektir.” (Bilmen, 1969: 284) Tanımdan da anlaşıldığı üzere vakıflar, sırf Allah’ın rızasına ulaşmak için hayırsever insanlar tarafından oluşturulan ve ihtiyaç sahiplerinin hizmetine tahsis edilen kurumlardır. Vakfi kuran kişi, kendisine ait olan mülkü elinden çıkararak, onu Allah’a ait bir mülk haline getirmektedir (Kazıcı, 2009: 271).

Vakfın tarihçesi İbrahim Peygambere kadar gitmektedir. Vakıf, İslam’la beraber yeniden önem kazanmış ve hızlı bir şekilde yaygınlaşarak İslam toplumlarının iktisadi ve sosyal refahını sağlayan önemli bir yatırım unsuru olmuştur (Bilmen, 1969: 304). İslam’daki israf yasağı ve infâk anlayışı; kişilerin sahip oldukları tasarruflarını, vakıflar yoluyla toplumun huzur ve refahını artırmaya sevk etmiştir (Tabakoğlu, 2016: 124). Kur’an’da vakıf terimi doğrudan ifade edilmemekle beraber şu âyet vakfin temelini oluşturmaktadır: “Sevdiğiniz şeylerden infâk etmedikçe iyiliğe eremezsiniz. Allah yolunda ne harcarsanız muhakkak Allah onu bilendir” (el-Âl-i İmran, 3/92).

Vakıflarla ilgili birçok hadis-i şerif de mevcuttur. Bunlardan birisinde Hz. Peygamber şöyle buyurmaktadır: “İnsanoğlu öldüğü zaman bütün amelleri kesilir. Ancak, devam eden sadaka (sadaka-i câriye), faydalanılan ilim ve kendisine dua eden salih bir evlat bırakanları kesilmez” (Müslim, “Vasiyye”, 14.). Hadis alimleri sadaka-i câriyeyi vakıf ile açıklamışlardır (Kazıcı, 2009: 279).

Müslümanlar arasında vakıf bilincinin gelişip yerleşmesinde, Peygamber Efendimizin kavli hadislerinin yanında fiilen de vakıf tesis etmesinin büyük etkisi olmuştur. Medine’de Muhayrik adında bir kişi öldükten sonra kendisine ait olan hurma bahçelerinin Peygamber Efendimize verilmesini istemişti. Bu kişi ölünce bahçeler Peygamber Efendimize kaldı, o da

bu bahçeleri İslam'ın ve Müslümanların acil ihtiyaçları için vakfetmiştir. Yine Hz. Ömer Hayber ganimetlerinden payına düşen verimli hurma bahçesini Hz. Peygamberin tavsiyesiyle yoksullara, yakınlarına, yolda kalanlara, cihad edenlere ve özgürlükleri için antlaşma yapmış kölelere vakfetmiştir (Tabakoğlu, 2016: 124).

Vakıflar, bireylerden herhangi bir karşılık beklemeksizin, insanî ve ahlaki bir sorumluluk duygusuyla ihtiyaç sahiplerine yardım etmişlerdir. Ahlaki ve insani bir sorumluluk anlayışıyla, Müslümanlar bu hizmetleri kişisel servetlerini toplumsallaştırarak ve kamuya hizmet olarak sunarak yerine getirmişlerdir. Vakıf sisteminin benimsenmesi sonucunda, toplumda sınıf farklarının oluşmaması amaçlanmıştır. Eğer bu bireyler dini ve sosyal değerlere önem veren bir kişilik olarak yetiştirilmişse, servetini eğlence yerlerinde veya şans oyunlarında harcamaktan kaçınarak, israftan kaçınarak sosyal yardıma yönelik vakıf kurmayı tercih etmişlerdir. İslam toplumlarında, zenginlerin mal varlıklarını vakfetme geleneği, yoksullukla mücadelede önemli bir örnek teşkil etmiş ve bu uygulama günümüze kadar devam etmiştir. Bu vakıflar aracılığıyla, medreseler, kütüphaneler gibi eğitim ve bilim kurumları; hastaneler, hanlar, hamamlar, kervansaraylar gibi sosyal yardım ve sağlık kurumları; su tesisatı, zarif çeşmeler, sebiller, köprüler ve yollar gibi altyapı projeleri gerçekleştirilmiştir. Bu eserler sadece işlevsellikleriyle değil, aynı zamanda estetik açıdan da öne çıkarak güzel sanatları desteklemiştir. Bu sayede İslam toplumlarında zengin-fakir arasında belirgin bir uçurum oluşmamış ve toplumsal çatışmalara engel olunmuştur (Y. Yılmaz, 2019, ss. 2-16).

İslam ülkelerinin her yerinde karşılaşılan vakıfların sosyal güvenlik sahasındaki sağladığı faydalar çok açıktır. Yoksulların sıkıntılarını gidermek, yol, köprü, çeşme, su bentleri, okul, cami, hamam gibi hizmetleri sağlayan tesislerin birçok çeşidi mevcuttur (Kazıcı, 2009: 292). Vakıflar bu yönüyle ülkelerin eğitim, sağlık ve sosyal yardım gibi yatırımlarını yerine getiren bir kurum olarak sosyal güvenliğin ana kurumlarından (Tabakoğlu, 2016: 193). Burada vereceğimiz birkaç örnek vakıfların sosyal güvenlik alanında ne kadar büyük hizmetler icra ettiğini göstermektedir: Toplumdaki yoksul, yetim, kimsesiz ve borçlulara para yardımı yapmak; öğrencilere burs vermek; evlilik çağına gelen gençlerin evlendirilmesi; cami, mescit gibi ibadethaneler inşa etmek; okul kütüphane vb. yerler açmak; hastane, bakım evi, aş evi yapmak; çeşme, sebil, su yolları, hamamlar gibi tesisler kurmak vakıfların yerine getirdiği belli başlı hizmet alanlarıdır (Kazıcı, 2009: 293).

Vakıf geleneğinin toplumda yaygınlık kazanması durumunda, devletin yerine getirmek zorunda olduğu birçok kamu görevi ve sosyal hizmet, hayırsever insanların bağışlarıyla, bu müesseseler tarafından karşılanarak devletin yükü azalmış olacaktır. Vatandaşların kamu hizmetlerine katkı sağlamasını teşvik edecek en önemli araçlardan birisi vakıflar kanalıdır. Vakıf eserlerindeki ebedilik ve manevi duygu hissi kişilerde kalıcı bir eser bırakmak için motive edici güce sahiptir (Gözübenli, 1995: 77).

3.4. Yoksullukla Mücadelede İslami Finans Sistemine Has Araçlar

Yoksulluğun temel problemlerinden biri de işsizlik sorunudur. Yoksulluktan kurtulmak için kişilere istihdam sağlamak bu yolda atılacak önemli bir adımdır. Üretim ve istihdamı sağlayacak yatırımlar için gerekli fonları⁹ finanse etmek son derece önemlidir. Küçük ölçekli işletmeler ve girişimciler için finans desteği almak oldukça zor olmaktadır.

Son yıllarda mikro finans¹⁰ vb. araçlar, yoksullara teminat göstermelerine gerek kalmadan kredi erişimi sağlamada önemli bir finansal yenilik olarak gelişimini sürdürmektedir. Küçük girişimcilerin resmi krediye ulaşmasındaki engellerden biri olan teminat eksikliği, bu girişimcilerin yatırım yapmasının önündeki engellerden biridir. Bundan dolayı mikro finans, yoksulların küçük ölçekli işletmeler açmasını ve buna bağlı olarak yoksulluk durumundan kurtulmalarına yardımcı olmaları için teminatsız finansal hizmetler sağlamayı amaçlamaktadır (Dichter, 2007: 1).

Bu gelişmelere bağlı olarak son yıllarda İslami finansal araçlar da yaygınlık kazanmaktadır. İslami finans sisteminin temel amacı Müslüman topluma İslam şeriatına uygun finansal hizmet sunmak ve İslam'ın emrettiği sosyoekonomik yapıya katkı sağlamaktır (Niyah, 2019). İslami finans sisteminin esas ve ilkeleri Kur'ani prensiplere dayandığı için İslami finans kurumları İslam'ın dini emirlerine uygun ticari hizmetler sunmaktadır. Bu kurumlar müşterilerine faizsiz hizmet vermektedir (Kettell, 2015).

Bu finansal sistemdeki tüm aktörler, girişimin riskini, kârını veya zararını paylaşmayı esas alarak ortaklık kurarlar (El Qorchi, 2005). Tasarruf sahiplerinden toplanan fonlar, faizsiz

---

⁹ Bir kurumu, bir işletmeyi finanse etmek ya da belirli bir işi yürütmek için, gerektiğinde harcanmak üzere ayrılan para.

¹⁰ Mikrofinans, bankacılık ve buna bağlı hizmetlere erişme imkânı olmayan düşük gelire sahip kişilere finansal hizmet sunmaktır.

finansman prensiplerine uygun yatırım alanlarında değerlendirilerek, elde edilen kâr ve zarar fon sahipleriyle paylaşılır. Farklı para birimlerindeki vadeli hesaplarda toplanan fonlar, kurumsal ve bireysel finansman desteği, finansal kiralama, kâr ve zarar ortaklığı yöntemleriyle değerlendirilir. Ticaret ve endüstride gerekli olan her türlü malzeme ve hizmetin temini, bu yöntemler aracılığıyla sağlanmaktadır. Bu sistemde gerçekleştirilen operasyonlarda faiz ve belirsizlik ihtiva eden, aşırı riskli ve spekülâtif işlemlere yer verilmez (TKBB, 2020). Bu sistemde ana gaye kârlılığı artırma değildir. İslami finans, sosyal huzur ve refahı artırmak, yoksulluk ve işsizliği önlemek, gelir dağılımındaki eşitsizliği gidermek gibi toplumsal amaçlara da hizmet etmektedir (Kudat ve Yıldırım, 2019: 236). Bu kısımda, uygulamaya konu olan mikro finans çeşitlerinden kısaca bahsedeceğiz.

3.4.1. Karz-ı Hasen

Karz kelimesi lügatta "kesip koparmak, karşılık vermek" gibi anlamlara gelir. Terim anlamına gelince, bir kimseye ödünç verilen para veya mal anlamını taşır. Hasen güzel, iyilik, hayır ve olumlu anlam taşıyan bir kelimedir. İyilik yapma, yardım etme gibi olumlu davranışları ifade eder. Kur'an'ı Kerimde karz kelimesi farklı varyasyonlarıyla on üç yerde geçmektedir. Ayetlerde geçen karz ifadesiyle, Allah'a güzel bir şekilde borç (karz-ı hasen) veren kişinin, verdiği kat kat fazlasını geri alacağı ifade edilmektedir, ancak bu ifadeler genelde mecazi bir anlatımla yapılmaktadır. Bu ayetlerde, Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla yapılan maddi masrafların, Allah'a verilmiş bir borç olarak nitelendirilmesi, bu harcamanın Allah katında zayi olmayacağı ve karşılığının sevap ve ödül olarak geri geleceği ilahi bir vaat olarak yorumlanmaktadır. Bu ödül, harcamanın sadece Allah'ın rızası için, riya ve dünyevi beklentilerle karıştırılmadan helal mal kullanılarak yapılmasının güzelliğine işaret etmektedir (Apaydın, 2001: 520).

Karz-ı hasen Allah'ın rızasını umarak bir menfaat beklemeksizin ihtiyaç sahibine borç vermektir. Karz-ı hasen sayesinde Müslümanlar faiz gibi dinin yasaklamış olduğu haramlara düşmekten kurtulur. Bu sayede sosyal barış sağlanmış olur ve zengin-fakir arasındaki kardeşlik bağları da güçlenmiş olur (Canbaz, 2019: 54).

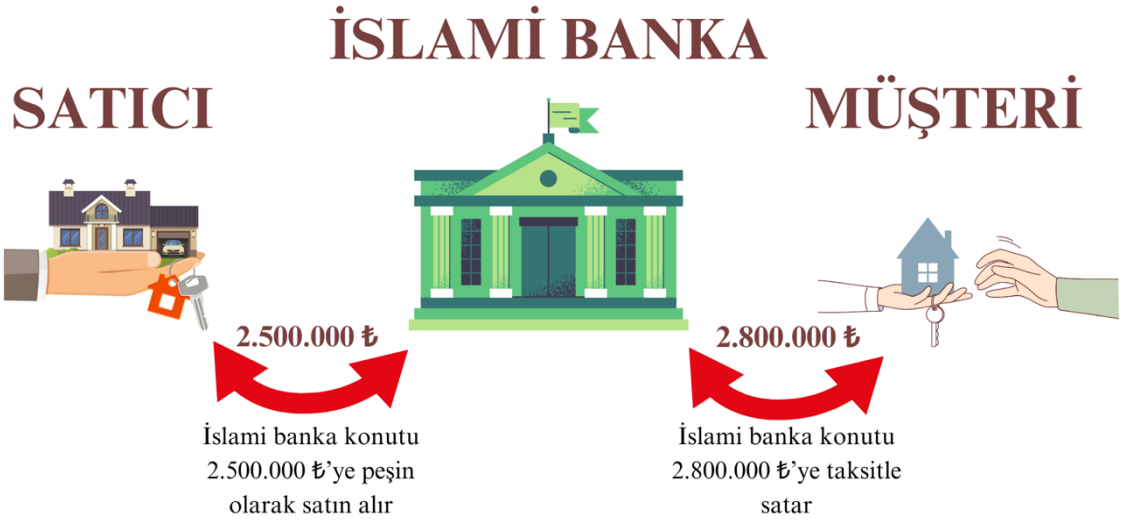
Bu borç uygulaması İslami kaynaklarda övülmektedir. Hatta menfaat beklemeksizin ihtiyaç sahibine borç vermenin sadakadan daha hayırlı olduğu bildirilmektedir. Enes bin Malik şöyle rivâyet etmiştir “Bir şeyi ödünç vermek, onu sadaka olarak vermekten daha hayırlıdır” (Zuhayli, 1990: 10).

3.4.2. Murabaha

Murabaha, bir işletmenin ihtiyaç duyduğu her türlü hizmet ve emtia bedelinin İslami finans sektörü tarafından müşterisi adına satıcıya ödenmesi sonucunda işletmeyi borçlandırmasıdır (Eken, 2020). İslam hukukunda bir satış türü olan murabaha satıcının, satacağı malın kendisine kaç mal olduğunu söyleyip üzerine bir miktar kâr koyarak o malı satmasıdır (H. Karaman, 2008: 710). Kullanımı basit ve getirisi yüksek olan bu yöntem bugünkü faiz sistemi içinde ortaklık imkânlarının az olduğu bir ortamda İslami bankalarının sıkça başvurduğu bir finansman türüdür (Arabacı, 2015: 24).

Murabaha, İslami finans sektörü tarafından tüketim malları, ara veya sermaye malları, gayrimenkul, hammadde, makine ve teçhizat satın alımını finanse etmek amacıyla faizsiz bir finansman aracı olarak benimsenmiştir. Murabahaya konu olan varlığın satış anında mevcut olması ve fiziki veya zımni zilyetlik şeklinde bankanın mülkiyetinde olması ve bu varlıkların İslam hukukuna göre mülk olarak belirlenen kıymetli bir şey olması ve haram mal olmaması gerekir. Borçlanma araçları ve para birimleri murabaha aracılığıyla satılamaz (“Murabahah”, 2023).

Murabaha satış sözleşmesinde müşteri, kendisi adına bir ürün almak için finansmana başvurur. Müşterinin talebine yanıt veren finans sağlayıcı, kalemle ilgili maliyet ve kâr marjını belirleyen bir anlaşma yapar. Geri ödeme genellikle taksitler halinde düzenlenir. Bu düzenleme faiz yerine önceden belirlenmiş bir ücret içerdiğinden fıkhi çerçeveye uygundur. Paranın yalnızca bir değişim aracı olarak hizmet ettiği ve gerçek değerden yoksun olduğu yönündeki dini prensip uyarınca, İslami finans kurumlarının kredilerden faiz alması yasaktır. Sonuç olarak, bu kurumlar günlük operasyonlarını desteklemek için sabit bir ücreti tercih ederler (Vasilev, 2023).

Şekil 13. Murabaha Uygulaması.

Şekil 13'e göre İslami banka, müşterisinin talebi üzerine harici bir tedarikçiden veya satıcıdan bir varlık temin eder ve daha sonra bu varlığı müşteriye satan sözleşmeye dayalı bir düzenleme oluşturur. Bu satış işlemi, vadeli ödeme şeklinde gerçekleştirilir. Bu çerçevede hem alıcı hem de satıcı, bir varlığın maliyeti ve ek kâr marjı konusunda karşılıklı olarak anlaşılırlar. Bu yaklaşım, İslam hukukundaki faiz yasağına uygun olarak tasarlanmıştır ve geleneksel kredilerde bulunan faize alternatif oluşturmaktadır. Dolayısıyla, murabaha, faiz getirmeyen bir kredi oluşturur ve İslami hukuk ilkelerine uygun bir kredili satış işlevi görür (Vasilev, 2023). Bu sistemi eleştirenler sıklıkla bu uygulama ile faiz ücretleri arasında paralellik kurmaktadır; ancak aradaki fark sözleşme yapısında yatmaktadır. Murabaha satış sözleşmesinde banka bir varlık temin eder ve bunu müşteriye ek kâr marjıyla satar. Bu tür bir işlem İslam hukuku uyarınca helal veya caiz kabul edilir (Vasilev, 2023).

3.4.3. İcare

İcare terimi Arapça'da bir şeyi kiraya vermek anlamına gelir. İcare sözleşmesi, kiraya verenin, fiziksel bir varlığı veya mülkü, belirli bir süre için önceden belirlenmiş kiralara ödenmesi karşılığında varlığın mülkiyetine ilişkin faydaların kiralandığı bir anlaşmadır. İcare finansmanı sözleşmesinin konusu, müşterilere gayrimenkuller, binalar, ekipmanlar, makineler, bilgisayarlar, motorlu taşıtlar ve diğer haram veya yasak olmayan varlıklardır.

İcare geleneksel kiralama sözleşmesiyle karşılaştırılabilir fakat aynı değildir. Kiralanacak varlığın Şeriata uygun değerli bir kullanıma sahip olması gerekir. Kiralanacak varlığın tüketilebilir olmaması gerekmektedir. Yani kira süresi sonunda kiraya verene orijinal haliyle iade edilebilir özellikte olmalıdır. Normal aşınma ve yıpranmalar kabul edilmektedir. Varlığın mülkiyeti kiraya verende kalır ve yalnızca intifa¹¹ hakkı kiracıya geçer. Mülkiyetle ilgili yükümlülükler ve riskler kiralayana ait olmaktadır (Şahin, 2015).

Finansal Kiralama, herhangi bir malın mülkiyeti finansman desteği sağlayan kurumun üzerinde kalmak üzere belli bir ücret karşılığında kullanım hakkının belirli bir vakit alınması üzerine yapılan akit türüdür (Yardımcıoğlu, 2016: 225). Bu akit türünde 3 taraf vardır. Girişimci, finansman ve üretici. Girişimci ihtiyaç olan malı tespit ettikten sonra finansmana bildirir, İslami finans kurumum ile girişimci arasında kiralama sözleşmesi imzalanır ve mal üreticiden alınıp yatırımcıya teslim edilir (Alkış, 2018: 130). Anlaşma süresi boyunca kiralanmış malın bakımı, onarımı, sigorta primi gibi masraf ve sorumlulukları kiralayan tarafa aittir (Alabaraka Türk, 2020). Bu uygulama leasing'e çok benzemekle beraber, kiraya verilen malın kullanılması şartının koşulması yönüyle ondan ayrılmaktadır (Arabacı, 2015: 28).

Finansal kiralama kavramı ülkemizde 1983'te özel finans kuruluşlarının kuruluş kararnamesi ile hayat geçirilmiş ve 1985 yılında çıkartılan 3326 sayılı finansal kiralama kanunu ile kuvvetlendirilmiştir (M. Şahin, 2018).

3.4.4. Mudarebe

Mudarebe sözlükte yol tepmek anlamına gelen darb sözcüğünden türetilmiş kelimedir. Terim olarak, sermaye ve kişisel çabanın özel bir iş sözleşmesiyle bir araya geldiği kâr ortaklığını ifade eder. Bu tür bir sözleşme, bir tarafın sermaye sağlayıcısı, diğer tarafın ise kişisel çabalarını ortaya koyan girişimci olarak rol aldığı bir iş birliği anlaşmasını ifade eder. Kâr, taraflar arasında önceden belirlenen oranlara göre paylaşılır. Ancak, ortaya çıkan zarar durumunda, zarar yalnızca sermaye sağlayıcı tarafından karşılanır ve girişimci, emeği karşılığında herhangi bir ödeme alamaz (IIBI, 2023; Kallek, 2020: 358).

---

¹¹ İntifa hakkı, başkasına ait bir malı, esasını bozmadan kâr amacıyla kullanma hakkı anlamına gelir.

Şekil 14. Mudarebe Uygulaması.

Şekil 14’te gösterildiği gibi bir taraf sermayesini diğer taraf emeğini ortaya koyar. İslam toplumunda elinde yüklü miktarda sermayesi olup da bunu nasıl değerlendireceğini bilemeyen bireyler mevcut olduğu gibi, bilgi ve tecrübesi olup yeterli birikimi olmayan kimseler de vardır. Mudarebe birbirine ihtiyacı olan bu iki insanı bir araya getirir ve bu ortaklık vesilesiyle iki taraf da kazançlı çıkar. Bu ortaklıkta bir taraf emeğini diğer taraf parasını ortaya koymaktadır. Tarafların kârdan faydalanma oranı sözleşme yapılırken ilk başta belirlenmektedir, zarar ise sermayedara aittir (Alkış, 2018: 125).

Prensip olarak sermaye sahibinin, tamamen girişimcinin sorumluluğunda olan ticari işletmenin yönetimine müdahale etme hakkı yoktur. Ancak parasının daha iyi yönetilmesini sağlayacak koşulları belirleme hakkına sahiptir. Muharebe’nin önemli bir özelliği kâr paylaşımının düzenlenmesidir. Mudarebe anlaşmasında elde edilen kâr, taraflar arasında önceden kararlaştırılan herhangi bir oranda paylaşılabilir. Mudarebe bireysel veya ortak olabilir (IIBI, 2023). Klasik bankacılığın İslami finansa evrilmesinde faizin yerini mudarebe almaktadır. Mudarebe ortaklığı, özellikle 1970’lerden itibaren Amerika’da yükselen bir trend olarak ortaya çıkan “risk sermayesi” ile benzerlik gösterir. Her iki model de işletmelerin büyümesine ve inovasyona katkıda bulunabilir, ancak finansal amaçları ve yapıları açısından farklılıklar göstermektedirler (Kallek, 2020: 358).

3.4.5. Müşareke

Müşarekenin kelime anlamı paylaşmaktır. İslam hukukuna göre Müşareke, iki veya daha fazla kişinin sermayelerini veya emeklerini birleştirerek, tüm ortakların belirli bir orana göre karı paylaştığı, zararın ise katkı oranına göre paylaşıldığı bir iş ortaklığını ifade eder. Faiz, borçlunun kazandığı kâr veya zarara bakılmaksızın finansör tarafından verilen kredinin sabit bir getiri oranını önceden belirlerken, müşareke sabit bir getiri oranı öngörmemektedir. Müşarekenin getirisi, ortak girişimin elde ettiği gerçek kâra dayanmaktadır. Müşarekede riskin varlığı, onu İslami bir finansman aracı olarak kabul edilebilir kılmaktadır. Faizli bir kredide finansör zarara uğramazken, müşarekede finansör ortak girişimin meyve vermemesi durumunda zarara uğrayabilir (Rammal, 2004).

Kâr zarar ortaklığı yani müşareke, bir işletmeye ortak olma anlamına gelmektedir. Burada taraflardan ikisi de sermayeye ya da hem sermaye hem de emeğe ortak olurlar. Mudarebede bir taraf sermayesini diğer taraf emeğini ortaya koyarken müşarekede hem sermayedar hem de girişimcinin etkin olduğu bir ortaklık söz konusudur. Mudarebede maddi zarar sermayedara ait iken müşarekede maddi zarar ortakların sermaye oranına göre paylaştırılır. Müşareke, anlaşıldığı üzere sermaye ortaklığıdır. İslami finans kurumları kendi öz varlıklarıyla beraber vadesi uygun olan katılım fonlarından faydalanarak yatırım yapabilirler. Bu ortaklıkta kâr; anlaşma esasında belirtilen oranlara göre dağıtılırken, zarar ise sermaye oranına göre paylaştırılır (Acar, 2012).

Müşareke, İslami ilkelere dayalı ticari faaliyetlerin finansmanında hayati bir rol oynamaktadır. Örnek verecek olursak, A bireyinin bir iş kurmak istediğini ancak sınırlı paraya sahip olduğunu varsayalım. B kişinin fazla parası var ve A kişisine müşarekede finansör olmak istiyor. İki kişi şartlar üzerinde anlaşmaya varıp ve her ikisinin de kâr ve zararın bir kısmını paylaşacağı bir işe başlayacaktır. Bu, A'nın B'den kredi alma ihtiyacını ortadan kaldırmaktadır. Müşareke, mülk ve gayrimenkul alımında, kredi sağlamada, yatırım projelerinde ve büyük satın almaların finansmanında sıklıkla kullanılmaktadır. Kâr, ortaklar arasında, tahsis edilen değere göre önceden belirlenmiş oranlarda paylaştırılır. Sermaye koyan her tarafın mülkün yönetiminde söz hakkı vardır. (Kenton, 2020).

3.4.6. Tekâfûl

Arapça “kefalet” sözcüğünden türeyen tekafûl, kefil olma, güven verme, yardımlaşma, bir işle alakalı sorumluluk altına girme gibi anlamlara gelmektedir. Tekafûl sistemi, katılımcılar arasında riski paylaşan bir topluluk oluşturarak, karşılıklı yardımlaşma prensibiyle bir havuz oluşturur ve bu havuz, herhangi bir katılımcının zarar görmesi durumunda tazminat ödenmesini sağlar. Tekafûl, İslam'a uygun bir sigorta türüdür. Geleneksel sigorta modellerinden farklı olarak, tekafûl sigorta, İslam hukuk kurallarına uygun olarak tasarlanmış bir risk paylaşım sistemidir. Tekafûl, özellikle İslam toplumunda finansal güvenlik sağlamak amacıyla kullanılan bir sigorta alternatifidir (Başaran, 2023: 21).

Günümüzde yoksullukla mücadele önemli bir unsur da kişileri aniden yoksulluk çıkmazına sokacak ekonomik ve doğal şoklarda destekleyecek bir yapıyı kurmaktır. İslam'da bu tür sorunları çözecek kurum tekafûl sistemidir. Tekafûl sözleşmesinde asıl gaye ticari getiri değil ani şoklar karşısında karşılıklı yardımlaşmayı sağlamaktır (Munawar Iqbal, 2019: 18). Tekafûl sigorta sistemi olarak da bilinen bu sigortacılık şekli günümüz İslam alimlerince yardımlaşma ve karşılıklı sigorta şeklinde tarif edilmiştir. Bu yardımlaşma sigortası, bireylerin bir araya gelerek içlerinden birinin maruz kalacağı felaketin zararlarını karşılamak için yapılan yardımlaşmadır. Bu sigortada yardımlaşma amacı bulunmalıdır. Toplanan primlerin faiz dışı enstrümanlarda değerlendirilmesi, sigorta teminatı verilen konularda İslami prensiplere uygun hareket edilmesi gerekmektedir (Kuveyt Türk, 2020).

Tekafûl sistemi dayanışmayı esas alırken, geleneksel sigortada sigorta şirketi ticaret faktörünü esas almaktadır. Tekafûl sigortası prensipleri çerçevesinde, bir katılımcının bir açığı olduğu durumda, bu açığı kapatmak amacıyla "karz-ı hasen" uygulaması devreye girer. Geleneksel sigorta modellerinde, sigorta şirketi ödemeleri sağlamak için genellikle kendi kaynaklarından faydalanır. Bu durumda, sigortalının bir açığı olduğunda, sigorta şirketi bu açığı kendi kaynaklarından karşılar. Tekafûl fonunda oluşabilecek fazlalıklar fon katılımcıları arasında vekalet ve mudarebe esaslarına göre adil bir şekilde paylaştırılır. Geleneksel sigortada ise bütün fazlalıklar ve karlar genellikle sigorta şirketinin sermayedarlarına aittir. İslami prensiplere uygunluğun korunması amacıyla, tekafûl işlemleri ve uygulamaları düzenli olarak İslam hukuk uzmanları veya denetim kurulları tarafından gözden geçirilir. Ancak, İslami finans prensiplerine uymayan geleneksel sigorta şirketleri için şeri denetim söz konusu değildir, bu şirketler, genellikle ticaret kanunları ve sigorta düzenlemeleri çerçevesinde faaliyet gösterirler (Başaran, 2023: 23).

3.4.7. Müzâraa

Müzâraa, toprağı işleyip çıkan ürünleri belli oranlarda paylaşmak şartıyla arazi sahibi ile toprağı işleyecek tarım işçisi arasında oluşturulan ortaklık anlaşmasıdır (Investment & Finance, 2015). Boş araziye fidan dikip ürün yetiştirme manasına gelen muğarese ve bağ bahçe bakımı olan müsâkat da arazi emek ortaklığı çeşitleridir. Müzâraa, günümüzde yarıcılık, ortakçılık ve marabacılık tabirleriyle çok yaygın olarak kullanılmaktadır.

3.5. Yoksullukla Mücadelede İslam'ın Yasaklayıcı Finansal Önlemleri

İslam'ın ekonomik prensipleri, insanların emek harcayarak, helal yollardan kazanç elde etmelerini teşvik eder. Bu temel ilke, Müslümanları dürüstlük ve adalet çerçevesinde çalışmaya yönlendirir. İslam, helal kazancın sadece bireysel refahı değil, aynı zamanda toplumsal adaleti ve dayanışmayı güçlendirdiğini vurgular. Kur'an'ın haram saydığı kazançlar, haksız yollardan elde edilen gelirleri kapsamaktadır. İslam, bu tür kazançları yasaklayarak, insanlar arasında eşitsizlik ve yoksulluk gibi olumsuzluklara karşı tedbirler almaktadır. İslam'ın bu tutumu, toplumsal adaletin temel bir unsuru olarak görülmektedir (Boz, 2014: 185).

Ekonomik krizler ve buna bağlı olarak yaygınlaşan yoksulluğun nedenleri arasında temelde dolandırıcılık, yolsuzluk ve açgözlülük gibi ahlaki olmayan tutumlar yatmaktadır. Aşırı ekonomik açgözlülük, yatırımdaki temel etik hususları göz ardı etmektedir. Yatırım stratejileri hakkında yanıltıcı iddialarla tasarruf sahiplerini etkilemek, bilgiyi manipüle etmek ve gerçek ekonomik faaliyet olmadan finansal varlıklar oluşturmak, finansal kriz ve yoksulluğun yalnızca birkaç işaretidir. İslami ekonomik sistem, manevi değerlere uygun ahlaki ve etik unsurlara dayandığı için iyi diğer ekonomik sistemlerden daha iyi işlemektedir. Hatta ekonomik krizlerin etkilerine karşı diğer sistemlere göre daha dayanıklı olan İslam ekonomisine olan ilgi artmış ve İslam ekonomisi üzerine yapılan çalışmalar daha fazla ilgi çekici hale gelmeye başlamıştır (Syibly ve Purwanto, 2021). Standard ve Poor's derecelendirme kuruluşundan analist Emmanuel Volland'dan şöyle bir açıklama gelmiştir: "İslami bankalar zehirli varlıkların tuzağına düşmüyor çünkü İslami kanunlar faizi yasaklıyor"(Khalaf, 2009).

İslam'a göre ekonomideki ahlaki zararlar, adaletsizlik, sahtekarlık, dolandırıcılık, spekülasyon gibi haksız uygulamalardan kaynaklanır, ki bunlar faiz, garar (belirsizlik) ve meysir (kumar) gibi yasak uygulamalara dayanır. Ahlaki açıdan İslam, faiz, garar ve meysir esasına dayanan ekonomik uygulamaları kesinlikle yasaklamaktadır. Bu yasaklar, üretken amaçlarla reel sektöre yatırım akışını sağlayacaktır. İslam, ekonomik faaliyet yürüten diğer kişilerin rakip değil, iş ortağı olduklarını öğretir. İslam'ın inşa ettiği kavram, bireysel refah değil ortak refahtır. Böylece karşılıklı baskı, aldatma, hile ve başkalarına zulmetmeler ortadan kaldırılmaktadır. İslami öğretiler adaleti korumanın ve sömürüyü ortadan kaldırmanın çok önemli olduğunu ifade etmektedir. Adalet, ahlaki öğretileri ayakta tutmanın temel unsurudur. Ekonomik alanda adalet, prensip olarak zenginleri merkeze almamalı, ekonomik imkânlar dezavantajlı olanlara eşit şekilde dağıtılmalıdır. Yoksulluk sadece bireysel tembellikten değil, doğal kaynakları açgözlülükle tüketen ve zenginliği aşırı seven grupların yoksullara yardım etme konusunda ortak çaba göstermemesinden kaynaklanmaktadır (Syibly ve Purwanto, 2021).

3.5.1. Faiz (Ribâ) Yasağı

Arapça kökenli olan "ribâ" kelimesi, Türkçe'de "faiz" olarak karşılık bulmuştur. "Ribâ" kelimesinin sözlükteki anlamları arasında fazlalık, artma, çoğalma, nemâ gibi anlamlar bulunmaktadır (el-İsfehânî). İslam iktisadında ise "ribâ" terimi genellikle faiz anlamında kullanılır ve İslam finans kurallarına göre faiz haram olarak kabul edilir. Fıkıh literatüründe "ribâ", borç ilişkisinden kaynaklanan bir maddenin belirli bir süre sonra belli bir fazlalıkla geri alınmasını ifade eder. Bu, genellikle borç verilen paranın veya malın belirli bir süre sonunda ek bir miktar (faiz) eklenerek geri talep edilmesi olarak anlaşılır. Kur'an-ı Kerim'de faizle alakalı ayetler, farklı nüzul tarihlerine sahiptir ve zaman içinde faize karşı bir tavır sergileyerek yasaklamaya yönelmiştir. Bu ayetler, tedrici bir yaklaşım benimseyerek önce faizi kötölemiş, ardından faizi açık bir şekilde yasaklamış, faizde ısrarcı olmanın Allah ve Peygamberine harp ilan etme olduğunu bildirmiş ve son olarak faizle ilişkilendirilen pratiklere dikkat çekerek yasağı pekiştirmiştir (Özsoy, 1995: 110). Faiz yasağıyla alakalı olarak âyetle şöyle buyrulmaktadır: “Faiz yiyenler ancak şeytanın çarparak sersemlettiği kimse gibi kalkarlar. Bunun sebebi onların, “Alım satım da ancak faiz gibidir” demeleridir. Hâlbuki Allah alım satımı helâl, faizi ise haram kılmıştır.” (el-Bakara, 2/275). Sahabeden

İbni Mes'ud radiyallahuanh: “Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem faiz alana da verene de lânet etti.” Diye rivayet etmiştir (Müslim, “Müsâkât” 105-106).

Faizin yasaklanması temeli sebebi, zengini daha zengin, fakiri daha fakir yapmasıdır. Bu durum taraflar arasındaki ilişkilerde İslam'da hoş karşılanmayan eşitsizliğe sebep olur. Faiz, toplumdaki zengin ve fakir insanlar arasındaki uçurumu sürdüren ve çoğu zaman artıran bir sistem olarak çalışmaktadır. İslam sömürücü olarak görülen her türlü işlemi yasaklar ve borç verme yoluyla kâr elde etmek sömürücü olarak görülmektedir (Ayub, 2021).

İslam'ın hikmet odaklı yaklaşımına göre, İslam'ın emir ve yasakları, sadece dini inanç ve mükellefiyet boyutunu değil, aynı zamanda fert ve toplumun genel menfaatleriyle ilgili hikmet ve amaçları da içermektedir. Bu bağlamda, İslam'ın muamelat (ticaret ve mali işler) alanındaki emir ve yasaklarının anlaşılması kolaylaşmaktadır. İslam ticaret ve kazanç konusunda serbestiyeti teşvik ederken, faizi yasaklayarak birey ve toplumun ortak menfaatlerini koruma altına almayı amaçlamaktadır. Faiz, sermaye sahiplerini yatırımdan uzaklaştırıcı etkiye sahiptir. Bu durum, işletmelerin büyüme kapasitesini sınırlamakta ve yeni istihdam olanaklarını azaltarak işsizlik oranlarını artırmaktadır. Faiz, üretim maliyetlerini yükseltebilir. Bu durum, üretimdeki maliyet artışını tetikler, bu da genel olarak suni fiyat artışlarına neden olur (Özsoy, 1995: 119).

Ribâ mahiyeti itibarıyla, parayla para çoğaltan bir sistemdir. Zaman içinde borç verilen paraya faiz uygulandığında, bileşik etki, borç verenleri nispeten kısa bir süre içinde aşırı derecede zengin hale getirebilmektedir. Diğer taraftan, borcunu zamanında geri ödeyemeyen borçlular, bileşik faizin¹² güçlendirdiği büyüyen borcun peşinde koşmak zorunda kalmanın sürekli bir döngüsü içinde tutulur. Bu durumda borç verme ve faizden yararlanma kaynaklarıyla zaten iyi bir duruma sahip olan zengin seçkinler daha da zenginleşecek; o esnada, ekstra sermayeye ihtiyaç duyan borçlular da artan faiz oranlarını karşılamak için zaman, enerji ve çaba harcayacaktır. Bu nedenle borcunu ödemeyenlerin büyük bir kısmı daha çok borç ve yoksulluğa sürüklenecektir. Zengin ile fakir arasındaki uçurum derinleşecektir (Mohd Fadzillah, 2022).

İslam'ın faizi yasaklamış, bunun yerine gerçek ekonomik faaliyetleri, ticareti, emeğe dayalı kazancı ve yatırımı teşvik etmiştir. İslam, ekonomik faaliyetlerin sadece dünya hayatını

---

¹² “Bileşik faiz, her dönemde kazanılan faizin, o dönem sonundaki ana paraya eklenmesi ve sonraki dönemde faizin bu yeni toplam üzerinden hesaplanması prensibine dayanır” (Vikipedi, 2022a).

değil, aynı zamanda ahireti de kapsayan bir perspektifte ele alınmasını amaçlar. Bu, bireyleri dünya hayatında doğru ve adil ekonomik kararlar almaya teşvik ederken, aynı zamanda ahiret için de sorumlu davranmaya yönlendirir (Özsoy, 1995: 120).

İslam hukukunda, ribâ uygulamaları İslam'ın ekonomik ilkelerine aykırı olarak değerlendirilir. Faiz, paranın zamanla değer kazanmasını içerdiği ve bu nedenle ek bir değer talep etmenin adil olmadığı düşüncesiyle haram kabul edilir. Bu sebeple, İslam ekonomisinde faizsiz finans kurumları ve alternatif finansal araçlar öne çıkarılarak, ekonomik faaliyetlerin İslami prensiplere uygun olarak yürütülmesi amaçlanmaktadır.

3.5.2. Kumar (Meysir) Yasağı

Kumar terimi, etimolojik kökenini Arapça'daki "kımâr" kelimesinden alarak Türkçe'ye geçmiştir. Genel anlamıyla, şans ve becerinin bir araya geldiği veya şansın tek başına belirleyici olduğu olaylar, yarışmalar veya belirsiz durumların sonuçları üzerine bahis oynamayı ve bu yolla kazanç elde etmeyi içeren bir faaliyet olarak tanımlanmaktadır. Kumarın türleri ve biçimleri toplumlara ve zamanlara göre değişse de temelde haksız kazanç, sermaye ve vakit israfı, iradeyi bozması ve toplumsal bozulma gibi birçok olumsuz etkiye sebep olduğundan, ilahi dinler tarafından yasaklanmıştır. İslam dininde de kumar, temel yasaklar arasında yer almaktadır. Her toplumda olduğu gibi cahiliye Arapları da kumar oynarlardı. En çok bilineni "meysir" olarak bilinen üzerlerinde pay ve risk kıymetleri yazılı belirli sayıdaki çubukların çekilmesiyle uygulanan bir oyundu. (Bardakoğlu, 2002: 364). Kumar özünde bulunan haksızlık dolayısıyla kazanan ve kaybeden arasında kin ve nefrete sebebiyet vermektedir. Kumar oynayan kişi elinin emeğini, ailesinin nafakasını, zamanını boş yere heba etmektedir. Kumar yuvaların dağılmasına sevgi ve saygının yok olmasına sebep olmaktadır. Sürekli kazanma hırsı kumarbazın bütün sermayesini yok edip kendisinin ve ailesinin yoksullaşmasını sağlamaktadır (Boz, 2014: 188).

3.5.3. Garar (Belirsizlik) Yasağı

Arapça garar kelimesi, aldatma, risk, belirsizlik, yıkıma veya kayba yol açabilecek tehlike anlamına gelen oldukça geniş bir kavramdır. İslam'da garar, sözleşmenin nihai sonucuna veya konusunun niteliğine ilişkin bilgi eksikliği nedeniyle varlığı veya tanımı kesin olmayan olası nesnelerin herhangi bir işlemi anlamına gelir. Serahsî'nin tanımında belirtildiği gibi,

gararın temel özelliği "mestûrû'l-âkıbe" yani "sonu bilinmeyen" olmasıdır. Bu, bir sözleşmenin veya bir işlemin sonucunun önceden kestirilememesi veya belirsiz olması durumunu ifade eder (Serahsî, 2008, c. 12/194; Dönmez, 1996: 366).

Peygamber Efendimiz, anne karnındaki doğmamış hayvanın satın alınmasını, savaş ganimetlerinin dağıtımdan önce satın alınmasını yasaklamıştır. İslam, bir sözleşmede taraflarından herhangi birine yönelik her türlü istismara ve adaletsizliğe yol açan tüm işlemleri açıkça yasaklamıştır. Her iki taraf için de gararı yasaklayarak tarafları aldatma ve cehaletten korumayı amaçlamaktadır. Hiçbir tarafın diğerine göre avantajlı olmaması için tüm İslami finans ve ticari işlemlerin şeffaflığa, doğruluğa ve gerekli tüm bilgilerin açıklanmasına dayalı olması gerekir. Garar yasağının ardındaki mantık, bir sözleşmede tarafların tam rızasını ve memnuniyetini sağlamaktır. Tam rıza ancak tam açıklama ve şeffaflık ile ve sözleşme taraflarının değiş tokuş edilmesi amaçlanan karşı değerler hakkında tam bilgi sahibi olmasıyla elde edilebilir. Garar yasağı, beklenmedik kayıplara ve bilginin niteliği veya eksikliğine ilişkin olası anlaşmazlıklara karşı koruma sağlamaktadır. Bunun yerine İslam fıkhi, iş ilişkilerinde kardeşlik ve iş birliği ruhunu teşvik eden bir yaklaşım olarak finansal kurumlar ve girişimciler arasında kâr zarar paylaşımı ilkesini teşvik etmektedir. Karşılıklı risk paylaşımı, tüm taraflar arasında adil bir şekilde paylaştırılarak kaybın ağırlığının hafifletilmesine yardımcı olabilmektedir. Ancak risk ve belirsizlik, sonuçların makul tahminlerini yapmak için bilginin yeterliliği ve doğruluğuna bağlıdır. (Financial Islam, 2023).

3.5.4. İsrâf ve Lüks Yasağı

Sözlük anlamıyla "haddi aşma, hata, cehalet, gaflet" gibi manalara tekabül eden "israf" kelimesi, genellikle inançta, sözde ve davranışta, din, akıl ve örfün belirlediği sınırların dışına çıkarak, özellikle mal ve imkânları gayrı meşru amaçlar için savurganca harcamayı ifade eder. İsrâf eğiliminde olan kişiye ise "müsrif" denir. Gazzâlî'nin öğretilerine göre, din, adet ve insanlığın öngördüğü yerlere uygun bir şekilde harcamak cömertliği simgelerken, bu ölçülerin altına inmek cimrilik, üstüne çıkmak ise israf olarak nitelendirilir. Allah'ın insanlara ihsan etmiş olduğu nimetleri birer emanet olarak kabul eden İslam, bu emanetleri yaratıcının rızası ve topluma fayda sağlayan yerlerde kullanmayı emreder. Kumar, içki, fuhuş gibi toplumu ve bireyi zarara sokan harcamaların yasaklanmasına ilaveten toplumda hasede sebep olan lüks tüketimin yasaklanması da aynı sebeplere dayanmaktadır. Dinin haram

saydığı maddelerle lüks tüketim israf olmakla beraber helal ve mübah olan ürünlerin ihtiyaçtan fazla kullanılması haram veya mekruh sayılmıştır (Kallek, 2001: 178).

Allah'ın bir emaneti olarak verilen imkân ve nimetlerin bilinçli ve sorumlu bir şekilde kullanılması İslam'a uygun bir davranıştır. Bu kaynakların optimum seviyede kullanılması ve gerekli yerde ihtiyaç kadar tüketilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda, gösteriş için lüks ürünlerin alınması da gerçek ihtiyaçları aşan bir davranış olduğu için yasaklanmıştır. İslam, mütevazı bir yaşam tarzını teşvik eder ve maddi kaynakların sadece kişisel zevkler için değil, toplum ve insanlık yararına kullanılması gerektiğini vurgular. Bu prensip, bireyin sosyal sorumluluk taşımasına vesile olur ve mal varlığının adil bir şekilde kullanılmasını teşvik eder (Parlakkaya ve Çürük, 2015: 67).

3.6. Yoksullukla Mücadelede İslam İktisat Sisteminin Etkisi

Yoksullukla mücadelede İslami sosyal finans ve İslami mikrofinans araçları, İslam'ın sosyal adalet ve yardımlaşma prensiplerine dayalı olarak tasarlanmış finansal araçlardır. Bu araçlar, yoksullukla mücadelede daha adil, sürdürülebilir ve katılımcı bir yaklaşım sunmayı amaçlamaktadır.

Bu araçlar, yoksullukla mücadelede etkili çözümler sunan finansal mekanizmalardır. İslami sosyal finans, zenginlerin mal varlıklarının belirli bir oranını yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine aktaran zekât, gönüllü yardımlaşma ve bağış anlamına gelen sadaka, ayrıca toplumun faydası için kurulan vakıf vb. hayır sistemlerini içerir. İslami mikrofinans ise küçük ölçekli girişimcilere finansmana erişim sağlayan, İslami prensiplere uygun olarak tasarlanmış finansal araçları içerir. Bu finansal araçlar, yoksullukla mücadelede sadece maddi destek sağlamakla kalmaz, ekonomik faaliyetlere katılımı artırarak sürdürülebilir kalkınmayı teşvik eder ve toplumu güçlendirir. İslami sosyal finans ve mikrofinans, yoksullukla mücadelede etkili ve sürdürülebilir çözümler sunma potansiyeline sahiptirler. Bu kısımda, yukarda belirttiğimiz İslam'ın yoksullukla mücadele için sunduğu önlemlerin etkilerine temas edilecektir.

3.6.1. Yoksullukla Mücadelede İslami Sosyal Finans'ın Etkisi

Yoksulluğun azaltılması için farklı ülkelerde farklı politika ve stratejiler denenmiştir, ancak birçok ülkede olduğu gibi İslam ülkelerinde hala yoksulluk sorunu devam etmektedir.

Müslüman ülkeler, yoksullukla mücadelede önemli etkiye sahip zekât, sadaka ve vakıf gibi kurumları geçmişten miras almıştır. Bu kurumlar, geçmişte başarılı bir şekilde yoksulların rehabilite edilmesi ve refahlarının artırılması amacıyla kullanılmıştır. Ancak, ne yazık ki, bu kurumlar zaman içinde Müslüman ülkeler tarafından ihmal edilmiş ve bu nedenle birçok yoksul kendi ülkelerinde destek bulamamıştır (Shirazi, 2014: 80).

Günümüzdeki istatistikler, Müslüman ülkelerin çoğunun ekonomik ve sosyal sorunlarla karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Bu sorunlar arasında en yaygın olanları; yoksulluk, dış borçların ödenememesi, bileşik faizin etkileri ve yaygın etik dışı davranışlar olarak görülmektedir. Bazı bilim adamları, bu sorunları geçmiş sömürge yönetimlerinin baskıcı politikalarına bağlarken, diğerleri ise iç savaşlara, hükümetlerin beceriksizliklerine ve yolsuzluklara bağlıyor. Ancak, birçok Müslüman ülkede sosyoekonomik durumun kötüleşmesine yol açan ana sebepler sadece bunlar değildir. Bunların yanında birçok İslami finans ve sosyoekonomik meseleyi ihmal etmeleridir. Zekât gibi mali görevleri yerine getirmeme, etik davranışları yaymama, faiz uygulamalarını ortadan kaldırmama ve yoksulları güçlendirmeme gibi faktörler, bu sorunların derinleşmesine neden olmaktadır. Zekât, sadaka, vakıf ve diğer İslami finansal araçların kullanılması; etik standartlarının geliştirilmesine, yoksullukla mücadele programlarına finansal destek sağlanmasına, dış borçlanmaya karşı fon oluşturulmasına ve Müslüman toplumlarda yoksulluğun azaltılmasına önemli derecede destek sağlayacaktır (Mohsin, 2020: 55).

3.6.1.1. Yoksullukla Mücadelede Zekât ve Sadakanın Etkisi

İslam ekonomi ve finans sistemi, yoksulluk ve eşitsizlikle mücadele konusunda benzersiz ve kapsamlı bir yaklaşım sunmaktadır. İslam'ın ekonomik prensipleri, toplumda adil gelir dağılımı ve herkesin eşit fırsatlara sahip olmasını hedeflemektedir. Bu amaçlar doğrultusunda, İslam ekonomisi çeşitli ilkeleri ve araçları kullanmaktadır. İslam ekonomi ve finans sistemi, yoksullukla mücadelede; gelir düzeyini artırmak için yoksul yanlısı programları teşvik etme, gelirin adil bir şekilde dağılımını sağlama ve toplumsal kesimlere eşit fırsatlar sunma hedeflerini benimsemektedir. Bu hedeflere ulaşmak için, İslam iktisat sistemi faizin yasaklanması gibi önemli prensipleri benimsemektedir. Ayrıca, İslam ekonomisi kâr ve zarar paylaşımını teşvik eder, bu da iş birliği ve dayanışmayı özendiren bir ortam oluşturur. İslam ekonomi ve finans sistemi aynı zamanda bağışların adil bir şekilde dağıtılmasını teşvik eder. İslam'ın sadaka ve zekât gibi kavramları zenginlerin, toplumun

daha düşük gelirli bireylerine yardım etmelerini teşvik eder. Bunlar, sadece gelirin artmasına değil, aynı zamanda işsizlikle mücadelede katkı sağlamaktadır (Ouendi ve Abdelmadjid, 2018: 110).

Yoksulluğun azaltılmasına dair İslami ilkeler, İslami sosyal adalet perspektifine ve Yüce Allah'a olan inanca dayanmaktadır. İslam iktisadı, insanların farklı türde ve düzeyde insani yeteneklere sahip olduğunu kabul eder, bu nedenle bireyler arasındaki bu doğal farklılıkları gözetir. Bu bağlamda, her ne kadar bireylere eşit fırsatlar sağlanmış olsa da ekonomik durumları eşit olmayabilir. Bu bakış açısıyla, yoksulluğun azaltılması sadece gelirin yeniden dağıtılması veya herkese eşit fırsatlar sunulmasıyla değil, aynı zamanda bireysel ihtiyaçlara ve yeteneklere odaklanan kapsamlı bir yaklaşımla mümkün olacaktır. İslami bir perspektife göre, yoksullukla mücadelede etkili olabilmek için yoksul yanlısı programlar aracılığıyla gelir düzeyinin artırılması, gelirin adil bir şekilde dağıtılmasının sağlanması ve tüm sosyal gruplara eşit fırsatlar sunulması gerekmektedir (M. K. Hassan, 2010: 263).

Şu ana kadar, Zekât, sadaka ve diğer bağışların küresel finansal değeri için kesin ve güvenilir bir rakam belirlenememiştir. Daha önceki tahminler arasında büyük farklılıklar bulunmaktadır. Yılda 200 milyar USD'den 1 trilyon USD'ye kadar değişen tahminler yapılmıştır. Küresel ölçekte, resmi mekanizmalar aracılığıyla toplanan zekât miktarının yılda en azından milyarlarca dolar olduğu tahmin edilmektedir. Ancak, resmi olmayan mekanizmalar aracılığıyla ödenen zekât ve bağış miktarları da dikkate alındığında, gerçek miktarın çok daha yüksek, potansiyel olarak yüz milyarlarca USD olduğu düşünülmektedir. Bu miktar, uluslararası insani yardım ve resmi kalkınma yardımı bütçeleriyle kıyaslandığında oldukça etkileyici bir boyutta görünmektedir. Ancak, bu bağışların toplam miktarının ve dağıtım yerlerinin net bir şekilde bilinmemesi, bu kaynakların en etkili şekilde nasıl kullanılabileceğini belirlemeyi zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, daha kaliteli verilere ulaşmak ve zekâtı uluslararası sistemle ilişkilendirmek için resmi kanalların artırılması ve zekâtın toplandığı ve dağıtıldığı kuruluşlar arasında diyalogun artırılması önemlidir (Stirk, 2015: 11).

Toplanan zekât ve diğer bağışların büyük bir kısmı Müslüman dünyasında sosyal güvenlik ve hayır işlerine harcanmaktadır. Örneğin, 2023 yılı Suudi Arabistan bütçe raporuna göre 2023 yılında tahmin edilen zekât tahsilatı yaklaşık 8 milyar USD'dir. Yine aynı ülkenin 2019 bütçe raporuna göre sosyal güvenlik yardımlarının yaklaşık %23,5'i doğrudan zekat gelirlerinden finanse edilmiştir (Ministry of Finance, 2023). Islamic Relief Worldwide,

dünya genelinde yoksullukla mücadelede İslami sosyal finansı kullanma konusunda faaliyet gösteren başka bir örnektir. Kurum 2022 yılında 297 milyon USD yardım toplamıştır ve en büyük bağışçı ülkeler ABD (85 milyon USD, toplamın %29'u), Birleşik Krallık (56,1 milyon USD, %19'u) ve Kanada (37,1 milyon USD, %16'sı) olmuştur (Islamic Relief UK, 2022). Bu alandaki diğer önemli bir kurum olan Zakat Foundation of America, 2021 yılında toplamda 16,7 milyon USD nakdi bağış ve 3,6 milyon USD maddi bağış almıştır, bu yardımların 15,6 milyon USD'si vakfın amaçları doğrultusunda harcanmıştır. Bunlar; Filipinler, Pakistan, Bangladeş, Suriye, Mali ve ABD içindeki projeleri içermiştir (Zakat Foundation of America, 2021). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), 2022'de, 21 ülkede zekât ve sadaka bağışlarıyla 1,5 milyonun üzerinde mülteciye yardım sağlamıştır. Mülteci zekât fonu kapsamında toplanan zekâtlar; Afganistan, Cezayir, Bangladeş, Mısır, Hindistan, Endonezya, İran, Ürdün, Lübnan, Malezya, Moritanya, Pakistan, Somali ve Tunus gibi 17 ülkedeki 727,000'den fazla yoksula dağıtıldı. 2022'de toplanan ve 21,4 milyon USD'yi aşan zekât miktarıyla Afganistan, Irak, Nijerya, Somali ve Yemen'deki yerinden edilmiş kişilere destek sağlandı. Bu fonlar, geçmiş yıllarda alınan fetvalara uygun olarak %100 zekât dağıtım politikasına göre yönetilmiştir. Mülteci zekât fonu, 2017'de başlayan pilot uygulamasından bu yana, 18 ülkede 4 milyondan fazla mülteci ve yerinden edilmiş kişiye yardım etmiştir. 2022 yılında sadaka fonları 17 ülkede 839,000'den fazla kişiye ulaştı. Bunun içerisinde mülteciler de bulunmaktadır. Ayrıca, 2022'de alınan 16,7 milyon USD'lik sadaka bağışları, Afganistan, Nijerya, Ukrayna ve Yemen'deki yerinden edilmiş insanlara yardım sağladı. 2017 yılından bu yana, sadaka bağışları 20 ülkede 1,9 milyondan fazla mülteciye destek oldu. UNHCR'nin 2022 yılında dağıttığı toplam zekat ve sadaka miktarı 38 milyon USD'dir (UNHCR, 2023: 5).

3.6.1.2. Yoksullukla Mücadelede Vakıf Sisteminin Etkisi

İslam'da vakıf kurumu, servetin adil dağılımını sağlamayı amaçlayan geniş bir kavramdır. Vakıf son, bin dört yüz yıl boyunca Müslümanlar tarafından eğitim amacını desteklemek, yoksulluğu ortadan kaldırmak, bilimi teşvik etmek, mimari ve sanat mirasını korumak, kamu yararı için toprakları korumak, yetimlere yardım sağlamak ve servetin israf edilmesini önlemek için kullanılmıştır (Yılmaz Genç ve Syed, 2019: 227).

Osmanlı'da ve genel olarak İslam medeniyetinde, yoksulluğun hafifletilmesi, dayanışma ve toplum birliğinin güçlendirilmesinde vakıfların önemli bir etkisi olmuştur. Osmanlı

döneminde, binlerce insan hiçbir kişisel çıkar beklemeden kendi mal ve paralarını kullanarak altyapı inşası ve eğitim hizmetleri sağlamak amacıyla birçok vakıf kurmuştur. Bu vakıflar arasında yollar, köprüler, sulama sistemleri, sosyal yardım hizmetleri, okul kütüphaneleri, üniversiteler ve eğitim kurumları bulunmaktadır. Ayrıca, bireyler çiftlik, ev, işletme ve tasarruf gibi özel mülklerini bu vakıflara gelir kaynağı olarak tahsis etmiştir. Tarihsel olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda vakıflar önemli bir yer tutmuştur. Örneğin, Arap topraklarının büyük bir kısmı vakıflara aitti ve Cezayir'de Fransız işgali sırasında vakıflar ülke topraklarının yarısını oluşturmaktaydı. Tunus'ta ise vakıflar ülke topraklarının üçte birine ulaşmıştır. Mısır'da ise 1949 yılında tarım arazilerinin yaklaşık 1/8'i vakıflara aitti. Osmanlı Devleti'nde vakıfların toplam bütçesi devlet bütçesinin üçte birine ulaşmıştır. Tarihteki örnekleri dikkate alındığında vakıf, yoksulların ihtiyaçlarını kısa vadede karşılamının yanı sıra onları zenginleştirme konusunda da büyük bir potansiyele sahiptir. Vakfın önemini göz önünde bulundurarak, birçok İslam ülkesi artık vakıfları yönetmek için ya bakanlık ya da özel daireler kurmuştur. Bu kuruluşların görevlerinden bazıları, vakıfları yeniden canlandırmak ve bu İslami kurumları kendi ülkelerindeki yoksulluğu azaltma çabalarının merkezine koymaktır. Vakıflar için uygun bir çalışma ortamının oluşturulması, yoksullara yardım amacıyla gönüllü varlık transferi yoluyla özel katılımın artmasına yol açacaktır. Vakıf kurumundan sağlanacak fonlar, devletin yoksullara yönelik harcamalarının yerini alacak ve bu fonlar ülkenin kalkınma ihtiyaçları için kullanılabilir. Bu kaynaklar iyi yönetildiği takdirde, bütçe açığını azaltır, daha iyi gelir dağılımı sağlar, ekonomik büyüme sağlar ve yoksulluğu azaltır (Shirazi, 2014, ss. 89-91).

Yoksulluğun tüm boyutlarıyla ortadan kaldırılmasına yönelik fonların oluşturulmasında vakıf kurumu başarıyla kullanılabilir. İslam dünyasının nüfusunun %60'ı 60 yaşın altındadır. Bu genç nüfus İslam dünyasının geleceğidir. Körfez İş birliği Konseyi'ndeki petrol zengini Arap devletlerinin elinde muazzam bir zenginlik bulunmaktadır. İslam dünyasındaki yöneticiler, doğal kaynaklardan elde edilen zenginliği, İslam dünyasında vakıf destekli okullar, kolejler ve üniversiteler oluşturmak için kullanabilirler. Petrol zengini körfez ülkeleri, vatandaşlarını gıda israfını azaltmaya teşvik ederek ve dünya genelinde açlık konusunda farkındalığı artırmak amacıyla gıda bağışları yaparak, gıda vakıfları oluşturabilirler. Bu gıda vakıfları daha sonra toplanan gıdaları dünya çapındaki yoksul ve aç insanlara dağıtabilirler. Fakir İslam ülkelerinde ücretsiz içme suyu projeleri, ücretsiz hastaneler ve uygun fiyatlı konut projeleri Körfez İş birliği Konseyi ülkeleri tarafından vakıflar aracılığıyla oluşturulabilmektedir. Dünya doğal kaynaklarının %70'i Körfez İş

birliği Konseyi lkelerindedir. Bu zenginlik vakıf projelerini gerçeğe dönüştürmek için yeterlidir. Bu tür çabalar sadece yoksulluğun ortadan kaldırılmasına yardımcı olmakla kalmayacak, aynı zamanda Ortadoğu'daki İşlam lkelerinin imajını da iyileştirecektir (Yılmaz Genç ve Syed, 2019, ss. 227-228).

İşlam medeniyetinde vakıflar, yoksulluğun hafifletilmesi, toplumsal dayanışma ve birlik duygusunun güçlendirilmesinde kritik bir rol oynamıştır. Tarihsel deneyimlerden ilham alarak, günümüzde birçok İşlam lkesi vakıfları canlandırmak ve yoksulluğu azaltma çabalarının merkezine koymak için çeşitli önlemler almaktadır. Bu bağlamda, vakıfların sağlayacağı fonlar, etkili bir yönetimle bt açıklarını azaltabilir, gelir dağılımını düzeltebilir, ekonomik büyümeyi destekleyebilir ve yoksulluğu önemli ölçüde azaltabilir.

3.6.2. Yoksullukla Mücadelede İşlami Mikrofinansın Etkisi

İşlam ekonomisi, yoksullukla mücadele ve kişilerin kendi ihtiyaçlarını karşılamasını teşvik etme amacıyla belirli prensiplere sahiptir. Tarih boyunca bu prensiplere uygun olarak hayata geçirilen yöntemler olarak vakıf uygulamaları ve ahilik sistemi gibi rnekler, İşlam ekonomisinin fakirlikle mücadelesinde önemli rol oynamıştır. Fakat sanayi devrimi, geleneksel ekonomik yapıları etkileyerek vakıf uygulamaları gibi eski sistemlerin tasfiyesine neden olmuştur. Bu süreçte, 20. yüzyılın ilk yarısında İşlam ekonomisinde ciddi bir boşluk meydana gelmiştir. Bu boşluk, geleneksel yöntemlerin yerini alacak yeni ekonomik yapıların oluşturulmasını ve fakirlikle mücadelede yeni çözümlerin bulunmasını gerektirmiştir. 1960'lı yıllara gelindiğinde faizle çalışan bankalara alternatif olarak İşlami finans sistemi faizli banka ürünlerini faizsizleştirmeye yönelik çabalar harcamıştır. Ancak günümüzde, sadece faiz hassasiyeti değil, aynı zamanda İşlam ekonomisi prensiplerini de içeren bir yapıya ihtiyaç duyulmaktadır (Sancar, 2021, ss. 104-105).

Geleneksel mikro finans sistemleri ile bir kıyaslama yapacak olursak; genel olarak uygulanmakta olan mikrofinans sisteminde kredinin borçlu tarafından amacı dışında tüketim için kullanılması temerrüt sorununu ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca uygulanan faiz ve yüksek oranlı ücretlendirmeler yoksulluğun azalmasını engelleyen önemli faktörlerdendir. İşlami mikro finans sistemi, İşlam'ın temel kurumları olan zekât, sadaka ve vakfı tek bir ervede birleştirirse bu tür problemler çözülebilir. Böylece zekât, sadaka ve vakıflardan gelen fonlar sayesinde İMFK'lerin fon yetersizliği etkili bir şekilde çözülebilir. İlk etapta zekât fonundan yoksulların temel tüketim ihtiyaçları karşılanır. Daha sonra zekât fonu sermaye yatırımının

sağlanmasında yahut iş kurma fonunun oluşturulmasında da kullanılabilir. Bu fondan herhangi bir getiri alınmamalıdır. Vakıf ve sadaka fonlarıyla da küçük ölçekli sermaye yatırımı ve işletme sermayesi finansmanını sağlamak için yatırım fonu olarak kullanılabilir. Bu entegre model sayesinde, temerrüt riski ortadan kalkacaktır. Zira yoksulların mikrokredi fonunu tüketim amacıyla kullanma yönündeki temel eğilimleri karşılanacaktır. Temel tüketim ihtiyaçları sağlandığı için, yoksul mikro girişimciler sadece kendi işlerine odaklanıp daha iyi performans göstereceklerdir. İslami finansman türleri sosyal adalet ve eşitlik ilkesinde dayandığından ve faiz yasaklandığından dolayı, İMFK'lerin en uygun şekilde tasarlandığında daha fazla fayda sağlayacakları umulmaktadır. Bunlara ek olarak borçlular daha düşük miktarda geri ödemeli krediye ulaşacaklar ve zekât fonunun kullanılması sonucunda yoksullar üzerindeki mali yük azalacaktır. Geleneksel mikrokredi organizasyonlarının aksine, bu finansman organizasyonunun faydaları daha çok olacaktır (M. K. Hassan, 2010: 274).

Bankalar genel olarak yoksul kesime kredi verme konusunda kısıtlı hareket etmekte ve bu nedenle dünya nüfusunun büyük bir bölümünün finansmana erişmesi güçleşmektedir. Bu boşluğu doldurmak için faize dayalı olarak kurulan mikrofinans kurumları, düşük maliyetli krediler sunsa da bazı insanî krizlere neden olabilmektedir. İslami mikrofinans, faizsiz ve İslami prensipleri içeren bir çözüm sunarak İslami finans ekosistemine katkı sağlamaktadır. İslami mikrofinans, finansman ihtiyacı olan ancak hibe alacak düzeyde fakir olmayan bunlara beraber İslami bankalardan kredi kullanacak zenginlikte de olmayan yetenekli yoksullara yönelik bir kurumsal çözüm sunmaktadır. Bu yaklaşım, faizsiz mikrokredi taleplerini karşılamak ve klasik mikrofinans kurumlarının yüksek maliyetli kredileri yerine İslami ekonomik kavramları kullanarak düşük maliyetli krediler sunmayı hedeflemektedir. İslami mikrofinans kuruluşları, yoksul kesimlere finansal destek sağlayarak İslami finans alanındaki boşluğu doldurmayı amaçlamakta ve finans ekosisteminin bütünlüğünü güçlendirmektedir. Bu çerçevede, kabiliyetli fakat maddi açıdan zor durumda olan bireylerin yoksulluk kısır döngüsünden kurtulmasında önemli bir rol oynamaktadırlar. Ayrıca, mevcut bankaların zenginliği belirli ellerde toplama eğilimine karşı çıkarak, daha adil bir ekonomik dağılım ilkesini benimsemektedirler. İslami mikrofinansın uygulanması, geleneksel iktisadi anlayışın sınırlarını aşarak, ürün çeşitliliği yönünden hem klasik mikrofinans hem de İslam finans sistemine önemli katkılar sunmaktadır. Bu çabalar, finansal hizmetleri tüm müşteri gruplarına ulaştırarak, toplumsal ekonomik adaletin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır (Sancar, 2021, ss. 104-106).

Yoksul bölgelere yatırım faaliyetleri ulaşmadığından dolayı bu yerlerde ekonomik kalkınma tam olarak gerçekleşmemektedir. Bu probleme bir çözüm olarak bu bölgelerde girişimcileri destekleyici finansal ürünler oluşturulmalıdır. Bu ürünler sayesinde girişimciler dinen yasak ve ödemesi güç faizli kredilerden kurtarılarak, emek sermaye ortaklığı gibi helal enstrümanlarla desteklenmelidir. Bu yönüyle İslami finans araçları yoksul bölgelerde emek ve üretimin artmasına ve az gelişmiş bölgelerdeki mali sorunların ortadan kalkmasını sağlayacaktır. İslami finans ilkeleri başarılı bir şekilde uygulandığında yoksullukla mücadelede yapılan diğer çalışmalara ivme kazandıracağı ortadadır (Kudat ve Yıldırım, 2019: 237).

IV. BÖLÜM

4. İSLAM ÜLKELERİNİN GENEL EKONOMİK DURUMU ve YOKSULLUKLA MÜCADELEDE MALEZYA ÖRNEĞİ

4.1. İslam Ülkelerindeki Ekonomik Durum ve Yoksulluk Sorunu

İslam ülkelerinin ekonomik durumu ve yoksulluk sorunu, geniş coğrafyada farklı sosyoekonomik koşullar ve kültürel dinamiklerle şekillenen karmaşık bir konudur. İslam dünyası, zengin doğal kaynaklara sahip olmasına rağmen, ekonomik kalkınma açısından eşit olmayan bir tabloya sahiptir. Bu durumun temel nedenleri arasında jeopolitik sorunlar, politik istikrarsızlık, yönetim zafiyeti, dış müdahaleler, düşük eğitim düzeyleri ve sınırlı ekonomik çeşitlilik bulunmaktadır. Bu başlık altında İslam ülkelerinin genel ekonomik durumuna ve İslam ülkelerindeki yoksulluk sorununa temas edilecektir.

4.1.1. İslam Ülkelerinin Genel Ekonomik Durumu

İslam dini mensup sayısı bakımından dünyanın ikinci büyük dinidir ve dünyanın birçok ülkesinde önemli bir varlığa sahiptir. Pek çok araştırmacı, 2050 yılına gelindiğinde Müslümanların sayısının Hristiyanları geride bırakacağını öngörüyor. Genel olarak en fazla Müslümanın bulunduğu ülke, yaklaşık 231 milyon Müslümana ev sahipliği yapan Endonezya'dır. Bu, Endonezya nüfusunun %86,7'sini ve dünyadaki toplam Müslüman nüfusunun yaklaşık %13'ünü oluşturmaktadır (World Population Review, 2023). Dünyada pek çok Müslüman ülke vardır ve bu ülkelerin en yoğun olduğu bölge Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dır. Bu ülkeler, İslam'ın resmi devlet dini olduğu ülkelerden, nüfusun büyük çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu ülkelere kadar çeşitlilik göstermektedir.

Müslümanların çoğunlukta olduğu en tanınmış ülkelerden bazıları; Afganistan, İran, Irak, Moritanya, Fas, Somali, Tunus, Batı Sahra ve Yemen'dir ve bunların hepsinde Müslüman nüfus oranı %99'dur. Türkiye %98 Müslüman nüfus oranına sahiptir (Wisevoter, 2023).

Dünya nüfusunun %25'ini oluşturan İslam dünyası; coğrafi, siyasi, ekonomik yönleriyle birbirinden çok farklılık göstermektedir. Bazı ülkelerin ekonomisi iyi durumdayken birçok ülke yoksullukla mücadele etmektedir. Ekonomisi iyi olan İslam ülkelerinin bu durumu sanayileşmesinden ziyade doğal kaynaklarından dolayıdır. Sanayileşmiş bir İslam ülkesi bulunmamaktadır. Bu haliyle İslam dünyasının genel görünümüne bakıldığında en zengin ve en fakir toplulukları bir arada görmek mümkündür. İslam dünyası dünya gaz ve petrol rezervlerinin yaklaşık üçte ikisine sahip olmasına rağmen, kaynak zenginliğiyle çelişir bir şekilde ekonomik geri kalmışlığa sahne olmaktadır. Diğer önemli problemler ise Müslüman coğrafyasının; savaş, iç çatışma ve işgaller altındaki bölgeler haline dönüşmesidir. Bu sorunlar İslam dünyasının ekonomik kalkınmışlığını etkilemektedir (Sey, 2020).

Bir ülkede belirli bir dönemde üretilen nihai mal ve hizmetlerin (yani son kullanıcı tarafından satın alınanların) parasal değerini ölçen GSYİH, bir ülke sınırları içinde üretilen tüm çıktıyı saymaktadır. Mevcut en son tahminlere göre, maalesef ilk 10 küresel ekonomi listesinde hiçbir Müslüman ülke yer almamaktadır. İstatistikler, en büyük Müslüman ekonomisinin 1,32 trilyon dolar ile Endonezya olduğunu gösteriyor. Endonezya'yı sırasıyla; Suudi Arabistan, Türkiye, Nijerya, Mısır, takip ediyor ("World Bank Open Data", 2023a).

Tablo 4. İslam Ülkeleri En Büyük 5 Ekonomi Sıralaması (2022)

Ülke	Yıl	Değer (Milyon USD)
Endonezya	2022	1.319.100,22
Suudi Arabistan	2022	1.108.148,98
Türkiye	2022	905.987,82
Nijerya	2022	477.386,12
Mısır	2022	476.747,72

Kaynak: The World Bank.

2022 verilerine göre İslam ülkeleri arasında kişi başına düşen gelire göre en zengin ülke 114.648 USD'yle Katar'dır. Katar'ı sırasıyla; Birleşik Arap Emirlikleri, Brunei, Suudi Arabistan takip etmektedir ("World Bank Open Data", 2023a).

İslam ülkeleri; stratejik konumları, enerji kaynakları, deniz yolları, ticaret yolları ve diğer jeopolitik faktörlere sahip olmasına rağmen bu potansiyelini değerlendirememektedir. Bu

potansiyel ve avantajları yeterince değerlendirilememesinde ve ekonomik siyasi birlikteliklerin kurulamamasında belli başlı nedenler bulunmaktadır.

Bunlar: **Jeopolitik Faktörler:** Birçok İslam ülkesi, stratejik konumları nedeniyle çatışma ve istikrarsızlık içinde bulunmaktadır. Bölgesel çatışmalar, sınırların belirsizliği ve sürekli olarak devam eden çatışmalar ekonomik kalkınmayı olumsuz etkilemektedir. **Yönetim Sorunları:** Bazı İslam ülkeleri, etkili yönetimden yoksundur. Yolsuzluk, politik istikrarsızlık ve zayıf yönetim, ekonomik büyümeyi engellemektedir. **Eğitim ve İnovasyon Eksikliği:** İslam ülkelerinin birçoğunda eğitim sistemleri ve bilim alanında yatırımlar yetersiz kalmaktadır. Bu, yenilik ve teknolojik gelişmelerde geri kalmalarına neden olmaktadır. **Doğal Kaynakların Etkin Kullanılmaması:** Bazı İslam ülkeleri, sahip oldukları doğal kaynakları etkin bir şekilde kullanamamaktadır. Rant ekonomisi, gelirin adil bir şekilde dağılmasına ve sürdürülebilir kalkınmaya engel olmaktadır. **Ekonomik Çeşitlilik Eksikliği:** Bazı İslam ülkeleri, ekonomilerini çeşitlendiremediğinden tek bir sektöre aşırı bağımlılık, ekonomiyi dış etkilere karşı savunmasız bırakmaktadır. **Sosyal ve Kültürel Faktörler:** Toplumsal normlar, kültürel faktörler ve bazen dini yorumlar, ekonomik kalkınma üzerinde etkili olmaktadır. (Lackey, 2013).

Her ülkenin durumu farklıdır ve yoksulluğun nedenleri karmaşıktır. Bu faktörler genel bir perspektif sunmakla beraber her ülkedeki durumu anlamak için spesifik koşulların da değerlendirilmesi gerekmektedir.

4.1.2. İslam Ülkelerinde Yoksulluk Sorunu

İslam dünyasının en büyük sorunu ekonomik geri kalmışlık ve sosyal adaletsizliktir. Ekonomik geri kalmışlıktaki sebeplerin başında, İslam ülkelerinin coğrafi konumu itibariyle dezavantajlı bir bölgede bulunması yatmaktadır. Ayrıca sahip olunan kıymetli kaynakların belli kişilerin tekelinde olması, aşırı işsizlik sorunu, yolsuzluklar, rüşvet ve adam kayırma gibi nedenler sosyal adaletsizliğin büyümesini sağlayan temel unsurlardır. Petrol ve gaz başta olmak üzere, birçok ham maddenin İslam ülkelerinde çıkmasına rağmen bunlardan sağlanan gelir orantılı ve adaletli bir şekilde paylaşılmadığı için kişi başına düşen gelir ve ekonomik büyüme rakamları dünya ortalamasının altında kalmaktadır. Müslüman ülkeler elindeki kaynakları etkin bir şekilde kullanamadığı için işsizlik ve enflasyon da artmaktadır (Sınmaz, 2019).

İslam ülkelerinin genel olarak yoksul olmasının kompleks sebepleri vardır. İslam ülkelerinin yoksul olmasının belli başlı sebepleri olarak şu durumlar gösterilebilir: **Siyasi İstikrarsızlık:** Birçok İslam ülkesi, siyasi istikrarsızlıkla mücadele etmektedir. Bu durum, ekonomik büyümeyi engeller ve yatırımları azaltır, bu da işsizlik ve yoksulluğu artırır. **Eğitimsizlik:** Eğitim düzeyinin düşük olması, iş gücünün niteliğini azaltır ve istihdam olanaklarını kısıtlar. Eğitim eksikliği, yoksulluğun devam etmesin sebep olur. **Ekonomik Yapının Yetersizliği:** Bazı İslam ülkelerinde ekonomik altyapı eksikliği ve verimsizlik gözlemlenmektedir. Bu, işletmelerin ve endüstrilerin gelişmesini sınırlar ve yoksulluğu çoğaltır. **Kaynakların Eşitsiz Dağılımı:** Birçok İslam ülkesinde doğal kaynakların adaletsiz bir şekilde dağıtılması, zenginlik ve fakirlik arasındaki uçurumu genişletmektedir. **Nüfus Artışı:** Hızlı nüfus artışı, işsizlik oranlarını yükseltir ve ekonomik kaynakları daha da sınırlar, bu da yoksulluk sorununu derinleştirir. **Dış Borçlar ve Ekonomik Bağımlılık:** Bazı İslam ülkeleri, yüksek dış borçlarla karşı karşıya kalmaktadır ve bu durum ülkeleri dış ekonomik koşullara bağımlı hale getirmektedir. Bu durum, ekonomik sıkıntıların artmasına sebep olmaktadır. **Savaş ve Çatışmalar:** Birçok İslam ülkesi, iç savaşlar, çatışmalar ve terör saldırıları gibi güvenlik sorunlarıyla karşı karşıyadır. Bu durum, ekonomik kalkınmayı zorlaştırmakta ve yoksulluğu artırmaktadır. **Yolsuzluk ve Adaletsizlik:** Yolsuzluk ve adaletsizlik, kaynakların doğru dağıtılmasını engeller ve toplumun belirli bir kesiminin diğerinden daha fazla faydalanmasına neden olur. İslam ülkelerindeki yoksulluk sorunu genellikle bu faktörlerin karmaşık bir kombinasyonundan kaynaklanır ve bu sorunla başa çıkmak için çoklu boyutlarda ve sürdürülebilir çözümlere ihtiyaç duyulmaktadır (Kuran, 2000; Sulaiman Lebbe, 2021).

İslam ülkeleri sahip oldukları zengin kaynaklardan elde ettiği gelirleri adaletli bir şekilde toplumun tümüyle paylaşıp, bunlara ilave olarak İslam dinin koymuş olduğu mâli dini yükümlülükleri de yerine getirdikleri takdirde yoksulluğun azalacağı düşünülmektedir.

4.1.3. İslam Ülkelerinin Azgelişmişliğinin Sebepleri

Yüzyıllar boyunca, İslam dünyası insan uygarlığının zirvesinde olmuştur. Geçmişte İslam dünyası, en büyük askeri güç olarak öne çıkmaktaydı. Ordularıyla Avrupa, Afrika, Hindistan ve Çin'e seferler düzenlerken, geniş ticaret ağları sayesinde dünya ekonomisinin lideri haline gelmişti. İslam dünyası, antik Orta Doğu, Yunanistan ve Pers medeniyetlerinin bilgi ve becerilerini benimseyerek birçok yeniliği bünyesine katmıştı İslam dünyasının bilim

adamları, kendi gözlemleri, deneyleri ve fikirleriyle bu zengin mirasa önemli katkılarda bulundu. Orta çağ Avrupası, İslam dünyasının öğrencisi haline geldi ve Rönesans'a kadar birçok alanda onlardan ilham aldı. Ancak, Rönesans ile birlikte Avrupalılar, bilimsel, teknolojik ve kültürel miraslarını hızla ilerletirken İslam dünyası gerilemeye başladı (Lewis, 2002, ss. 3-6).

İslam dini Müslümanları Kur'an-ı Kerim'in ilk ayetleri üzerinden öğrenmeye ve çalışmaya teşvik eder. Ancak, birçok İslam ülkesi uzun bir süredir eğitimi ihmal etmiş durumda. Eğitime yeterli para yatırımı yapmıyorlar ve eğitim alanında yeterince çaba harcamıyorlar. Birçok Arap ve Müslüman ülkesi, sahip oldukları doğal ve insan kaynaklarına rağmen insan potansiyelini geliştirecek yatırımlar yapmıyorlar. Okul ve nitelikli öğretmenlerin yetersizliği, işgücü için gerekli becerilerin sağlanmasını engelliyor. Peki, neden Müslüman ülkeler Çin, Hindistan ve diğer Asya ülkeleri gibi entelektüel ve teknolojik bir devrim yapamıyor? Doğal ve beşerî kaynaklara rağmen, Müslüman ülkelerin eğitim ve kalkınmada diğer ülkelerin gerisinde olmasının üç temel nedeni vardır: Siyasi başarısızlık, Müslüman toplumlarının kamu kaynaklarını kötü kullanmasına ve genel refahın gerçekleşmesi için gerekli olan adaletin ve kalkınmanın olmamasına neden olmaktadır (Sulaiman Lebbe, 2021, ss. 2-5).

İslam'ın temel prensiplerinden biri, Müslümanların tek bir ümmetin üyeleri olduğudur, bu da onları birbirlerinin kardeşleri yapar (el-Bakara 2/213; el-Yûnus 10/19). Bu nedenle, insanlar arasında adil ve şefkatli davranmak, temel bir sorumluluktur. İkinci olarak, Müslümanlar, yeryüzünde Allah'ın halifeleri olmakla görevlidirler (el-Bakara 2/30). Bu, onlara büyük bir şeref getirirken, aynı zamanda büyük bir sorumluluk yükler. Bu sorumluluk, sadece kendi refahlarına değil, aynı zamanda tüm yaratıklara, doğaya ve evrene merhamet elçileri olmalarını gerektirir. Üçüncü ilke, insanların ellerindeki kaynakların kendilerine ait olmadığıdır; bunlar Allah'ın bir emanetidir ve adaletle kullanılmalıdır (El-Hadid 57/7).

Ancak, günümüzde İslam ülkeleri bu prensipleri yeterince yansıtamıyorlar. Yoksulluk, işsizlik, sömürü ve gelir eşitsizliği gibi sorunlarla karşı karşıyadırlar. İslami değerler genellikle siyasi elit, zengin ve güçlü kesim tarafından ihlal edilmektedir. Bu durum, Müslümanların, bırakın tüm insanlık için adalet ve merhamet elçisi olmalarını kendi toplumları için bile olamamalarına yol açmaktadır ki bu Kur'an'ın öngördüğü tüm insanlık için bir rahmet olma vizyonu ile örtüşmez. Bu hayal kırıcı performansın nedenleri arasında

ahlaki, sosyoekonomik, siyasi ve tarihi etkenler bulunmaktadır. İslam ülkeleri, sadece ekonomik değişkenlere odaklanmak yerine kapsamlı bir kalkınma politikası izlemelidir. Bu politika, sadece toplam üretimi artırmakla kalmayıp aynı zamanda ahlaki, ilmi, sosyoekonomik ve siyasi yaşamın tüm yönlerini bir araya getirmelidir. İş imkânları ve serbest çalışma fırsatları sağlama, gençler için özellikle önemlidir, çünkü genç işsizliği toplumda ciddi sorunlara neden olduğu bilinmektedir. İslami hedeflere ulaşmak için şümüllü bir kalkınma politikasının yanı sıra eğitim, siyasi istikrar, kaynakların etkili kullanımı ve adaletin sağlanması da önemlidir. Ancak, geçmişteki eğitim eksikliği, siyasi istikrarsızlık, kaynakların kötü kullanımı ve hikmetsiz politikalar nedeniyle İslam'ın vizyonu gerçekleşemedi. Sonuç olarak, içtimai memnuniyetsizlik, ahlaki çöküş ve yoksulluk oranları artmıştır. Eğer İslam ülkeleri, kapsamlı bir reform yapmaz ve adaletin sağlanması konusunda ciddi adımlar atmazlarsa, içtimai memnuniyetsizlik artmaya devam edebilir ve daha büyük problemlerin oluşmasına zemin hazırlar. Bu nedenle, İslam ülkelerinin, İslami prensiplere uygun bir şekilde kalkınma ve adaleti sağlama vizyonunu gerçekleştirmeleri hayati önem taşımaktadır (Chapra, 2018: 12).

4.2. Malezya'da İslam'a Ait İktisadi Önlemlerin Yoksullukla Mücadeledeki Etkisi

Malezya yoksullukla mücadele için çeşitli İslami araçlar kullanmakta ve İslami finans ve sosyal refah ilkelerini bütünleştiren kapsamlı bir strateji sergilemektedir. Bunlara örnek olarak kâr zarar paylaşımı ilkelerine göre çalışan devlet destekli mikrofinans kurumları ve yoksulluğun azaltılması için serveti yeniden dağıtan köklü zekât sistemi verilebilir. Malezya'nın İslami bankacılık ve finansı benimsemesi, kapsayıcı ve etik finansal hizmetler sağlamaktadır. Bu çok yönlü yaklaşım, Malezya'nın ekonomik olarak güçlenmesine, yoksullukla mücadelede kapsamlı çözümler üretmesine vesile olmaktadır. Bu başlıkta Malezya hakkında genel bilgilere değindikten sonra Malezya'nın yoksulluğu azaltma çabalarına temas edilecektir.

4.2.1. Malezya Hakkında Temel Bilgiler

Malezya, Güneydoğu Asya'da yer alan ve coğrafi olarak Malay Yarımadası ile Borneo adası üzerindeki 13 eyaleti kapsayan iki bölgeden oluşur. Doğusunda Güney Çin Denizi, batısında ise Malaka Boğazı ve Andaman Denizi bulunur. Komşuları arasında Tayland, Endonezya,

Brunei ve Singapur yer alır. Başkenti Kuala Lumpur, yönetim merkezi Putrajaya'dır. Nüfusu 33.4 milyon, yüzölçümü 330.803 km²'dir (Bee, Bin Ahmad, ve Leinbach, 2023). 14. Yüzyılda Arap ve Hintli tüccarlar sayesinde İslamiyet Malezya'da yayılmaya başlamış ve kısa sürede nüfusun büyük kısmı Müslüman olmuştur. 16. Yüzyıldan itibaren uzun yıllar sırasıyla Portekiz, Hollanda ve İngiliz sömürgesinde kalan Malezya 31 Ağustos 1957 tarihinde İngiliz idaresinden ayrılarak bağımsızlığına kavuşmuştur. Bağımsızlığını kazandığında Malaya Federasyonu olan ismi 1963'te Singapur, Sabah ve Sarawak'ın dahil olmasıyla Malezya olarak değiştirilmiştir. Malezya'ya bağlı olan Singapur 1965'te mutabakat sağlanarak federasyondan ayrılmıştır. Malezya, anayasal monarşi temelinde parlamenter demokrasi sistemiyle yönetilmektedir. Federal Anayasa'ya göre devletin başı Kral (Yang di Pertuan Agong) olarak bilinir. Kral, dokuz eyalet sultanı arasında rotasyon usulüyle beş yıllık bir dönem için seçilir ve genellikle Başbakanın tavsiyelerine dayanarak görev yapar. Kralın yetkileri daha çok törensel ve sembolik niteliktedir (T.C. Dışışleri Bakanlığı, 2023).

Malezya, zengin kültürel çeşitliliği, dinamik ekonomisi ve tarihi dokusuyla dikkat çeken bir ülke olmanın yanında aynı zamanda İslam ekonomisi alanında önemli adımlar atan bir ülke olarak ta bilinir. Malezya, İslam ekonomisi alanında dünya çapında bir merkez haline gelmiştir. Kuala Lumpur, İslam Finans Merkezi (Islamic Financial Centre) olarak tanınan bir finansal merkez olarak öne çıkmaktadır. Aynı zamanda ülke, İslam İş birliği Teşkilatı (OIC) ülkeleri arasında İslami finans alanında lider bir konuma sahiptir. Bu genel bakış, Malezya'nın İslam ekonomisi konusunda ilerlemeler ve gelişmeler kaydettiği bir ülke olduğunu göstermektedir (World Bank, 2022b). Malezya, uluslararası derecelendirme şirketlerinin 2022 raporlarına göre küresel inovasyon endeksinde 132 ülke arasında 36. sırada, küresel yolsuzluk algılama endeksinde 180 ülke içinde 61. sırada, kişi başına düşen GSYİH'ye göre 197 ülke içinde dünya ortalamasının¹³ altında 68. sırada yer almaktadır ("Malaysia", 2023).

---

¹³ 2022 verilerine göre GSYİH dünya ortalaması 12.804 USD'dir ("World Bank Open Data", 2023b).

4.2.1.1. Ülke Kimliği ve Genel Bilgiler

Tablo 5. Malezya Hakkında Temele Bilgiler

Temel Bilgiler	
Resmi Adı	Malezya Federasyonu
Yönetim Şekli	Anayasal Monarşi
Devlet Başkanı (Kral)	Sultan Abdullah Şah
Başbakan	Enver İbrahim
Diller	Malayca (resmi dil), Çince, İngilizce, Tamil
Başkent	Kuala Lumpur (İdari Başkenti: Putrajaya)
Yüzölçümü	330.803 km ² Malezya Yarımadası (130.469), Malezya Borneosu (198.081)
Nüfus (2023)	33,4 milyon kişi
Demografik Yapısı	Malay ve Bumiputra gruplar % 61, Çinliler %21, Hintli Gruplar %6,4, Diğerleri % 1,8, % 9,5 Malezya vatandaşı olmayanlar.
Din (2010 yılı verilerine göre)	İslam (% 61,3), Budizm (% 19,8), Hristiyan (% 9,2), Hinduizm (% 6,3), Konfüçyizm/Taoizm ve diğer geleneksel Çin dinleri % 2,3, Diğerleri (% 1,1)
İşsizlik Oranı	% 3,2 (2015)
Önemli Şehirler	Subang Jaya, Klang, Johor Baharu, Ampang Jaya
İklim	Tropikal
Başlıca Şehirleri	Subang Jaya, Klang, Johor Baharu, Ampang Jaya
Para Birimi	Ringgit (RM)

Kaynak: The Economist Intelligence Unit, 2023

4.2.1.2. Malezya'nın Kısa Tarihçesi

Malezya'nın ilk halkı Aborjinlerdir, onların varlığı tarih öncesi çağlara kadar gitmektedir. M.Ö. 2. yy'da ticari faaliyetler nedeniyle Çin'in güneyinden M.Ö. 1. yy'da Hindistan'dan gelen tüccarlar batı Malezya bölgesine yerleşmeye başlamış, bunun neticesinde Malezya'da Hindu ve Budist dönemi başlamıştır. 13. yüzyılda Arap ve Müslüman Hintli tüccarların

etkisiyle Malezya’da İslam dini yayılmış ve 1402-1511 yılları arasında Melakka Sultanı Parameswara (Sultan İskender Şah) tarafından İslam’ın kabulüyle İslamiyet Malaylar arasında hızla yayılmaya başlamıştır. Melakka Sultanlığı doğu Malezya kıyılarına ve Sumatra adasına kadar genişledi ve Güneydoğu Asya’daki baharat ticaretinin merkezi haline geldi. 1511 yılında Portekizli General Alfonso de Albuquerque tarafından işgal edilen ve Portekiz Krallığı’nın egemenliğine giren Melakka, 15. yüzyılda bölgenin deniz ticaretinde önemli bir geçiş merkezi haline geldi. Melakka, 1641’de Portekiz’den sonra Hollanda egemenliğine girdi. 1824 İngiliz-Hollanda Antlaşması’ndan sonra İngiliz sömürgesi oldu. 18. ve 19. yüzyıllarda İngiliz egemenliği altında olan Malezya, 1942-45’te Japon işgali yaşadı. İngiliz hakimiyetindeki Malay bölgeleri 1948’de 'Malay Federasyonu' adı altında birleştirildi. Malay Federasyonu, 1957’de İngiltere’den bağımsızlığını kazandı(“T.C. Ticaret Bakanlığı”, 2023).

4.2.1.3. Malezya’da Yasama Sistemi

Malezya’da yasama organı, parlamento olarak bilinir. Malezya Parlamentosu, hükümetin demokratik yapısını temsil eder ve seçilmiş temsilciler aracılığıyla halkın isteklerini yansıtır. Üç ana bileşenden oluşan ülkenin en yüksek yasama organıdır:

1. Kral
2. Senato
3. Temsilciler Meclisi

Parlamento, iki meclisten oluşur: Temsilciler Meclisi (Dewan Rakyat) ve Senato (Dewan Negara). Temsilciler Meclisi üyeleri genel seçimlerle belirlenirken, Senato üyeleri kral tarafından atanan ve seçilen temsilcilerden oluşur. Temsilciler Meclisi’nin 222 seçilmiş üyesi vardır ve her üye bir parlamento seçim bölgesini temsil eder. Temsilciler meclisi üyelerini seçmek için her beş yılda bir genel seçim yapılır. En çok seçilmiş üyeye sahip olan partiler ülkeyi yönetecek federal bir hükümet kurabilirler. Senato 70 senatörden oluşur. Senato üyeliği iki kategoriden oluşur: Eyalet Yasama Meclisi tarafından 13 eyaleti temsil etmek üzere seçilen 26 üye (her eyalet iki üyeye temsil edilir) ve başbakanın tavsiyesi üzerine kral tarafından atanan 44 üye. Yasama organı, yasa tasarılarını tartışır, kanunları onaylar ve ülkenin siyasi süreçlerinde önemli bir rol oynar (“Official Portal of The Parliament of Malaysia -”, 2023).

4.2.1.4. Malezya’da Yargı Sistemi

Malezya hukuk sistemi İngiliz hukuk sistemine dayalı olmakla beraber federal anayasanın belirlediği sınırlar ölçüsünde İslam hukuku ve yerel örfilere göre de uygulanmaktadır. Malezya federatif bir yapıya sahip olduğu için ikili bir hukuk sistemine sahiptir. Federal kanunlar ve eyalet kanunları bu ikili yapıyı oluştururken federal kanunlar eyalet kanunlarından üstündür. Federal kanunla eyalet kanunları arasında zıtlık çıktığında federal kanun üstün tutulur ve eyalet kanunu hükümsüz hale gelir (“Judiciary of Malaysia”, 2023).

Malezya yargısı yüksek mahkemeler ve alt mahkemeler olarak ikiye ayrılmıştır. Yüksek mahkemeler federal mahkeme, temyiz mahkemesi ve yüksek mahkemeden (Malezya ve Sabah ve Sarawak) oluşur. Alt mahkemeler, oturum mahkemesi ve sulh ceza mahkemesini içerir. Devletin İslam (şeriat) hukuku meseleleri üzerinde sınırlı yargı yetkisine sahip olan paralel bir devlet şeriat mahkemeleri sistemi de bulunmaktadır. Federal mahkeme en yüksek mahkemedir. Temyiz mahkemesinin itirazlarını dinleme, esas konuları dinleme ve kralın soruları hakkında görüş bildirme yetkisine sahiptir. Temyiz mahkemesi, cezai veya hukuki konulara ilişkin olarak yüksek mahkemenin temyiz başvurularını dinleme yetkisine sahiptir. Yüksek mahkeme, cezai yargı yetkisine sahiptir. Hukuk davalarında, genel kurul ve sulh ceza mahkemeleri dışındaki tüm davaları görme yetkisine sahiptir. Yüksek mahkeme, hukuk ve ceza davalarında alt mahkemelerin itirazlarını dinleme yetkisine sahiptir. Oturum mahkemesi, alt mahkemelerin en yüksek olanıdır. Tüm ceza davalarına bakma yetkisine sahiptir. Taleplerin 1.000.000 RM' den az ancak 100.000'den fazla olduğu hukuk davalarına bakabilir. Sulh ceza mahkemesi küçük hukuk ve ceza davalarına bakar. Şeriat mahkemeleri temyiz mahkemesi, yüksek mahkeme ve alt mahkemelerden oluşur. Sadece Müslümanlar için geçerli olan ve genellikle aile hukuku konularıyla ilgili olan bazı hukuki ve cezai yargı yetkisine sahiptir (Tyson, 2023). Malezya yargı sisteminin oluşumunda Malaka Sultanlığının kuruluşu, İslam’ın ülke genelinde yayılması ve sömürge yönetimlerinin izlediği politikalar önemli dönüm noktaları olmuştur.

4.2.1.5. Malezya’da Politik Sistem

Malezya, çok partili bir siyasi sisteme sahiptir. Ülkede yapılan serbest seçimler neticesinde hükümet belirlenmektedir. 21 yaşında olan tüm vatandaşlar oy kullanma hakkına sahiptir. 20. yüzyılın sonlarından bu yana siyasi pozisyonlarda sayıları artmakla birlikte, kadınlar siyasi süreçte yetersiz temsil edilmeye devam etmektedir. Bakanlık atamalarının çoğu

Malaylar tarafından yapılmaktadır, ancak bazı görevler yerli ve yerli olmayan azınlıklar tarafından da doldurulmaktadır. Parti bağlılığı genellikle etnik kökene dayanmaktadır, ancak bu eğilim 20. yüzyılın ortalarından itibaren biraz azalmıştır. Malezya siyasi yaşamı ve hükümeti, 1970'lerin başından 2010'ların sonlarına kadar genellikle etnik kökenlere dayalı partilerin geniş bir koalisyonu olan Ulusal Cephe (Barisan Nasional; BN) tarafından domine edilmiştir. Bu partiler arasında en eski ve en güçlülerinden bazıları Ulusal Malaylar Birliği (UMNO; uzun bir süre Ulusal Cephe'nin öncü gücü olmuştur), Malezya Çin Derneği (MCA), Malezya Hint Kongresi (MIC) ve Sarawak ve Sabah'tan birkaç parti bulunmaktadır, bunlar arasında Sarawak Birleşik Halk Partisi (SUPP) ve Sabah Birleşik Partisi (Parti Bersatu Sabah; PBS) bulunmaktadır. Ana muhalefet partileri ise çoğunluğunu etnik Çinli vatandaşların oluşturduğu Demokratik Eylem Partisi (DAP), Pan-Malezya İslam Partisi (Parti Islam SeMalaysia; Pas); ve 21. Yüzyılın başlarından itibaren Adalet Partisi (Parti Keadilan Rakyat; PKR) olmuştur. Ayrıca, özellikle Sarawak ve Sabah'ta merkezli birçok küçük parti bulunmaktadır. Mayıs 2018'de, Alliance of Hope (Pakatan Harapan) bayrağı altında bir araya gelen muhalefet partilerinin koalisyonu, onlarca yıl süren BN yönetimine son vermiştir (Bee vd., 2023).

Malezya'da seçimler ulusal ve eyalet genelinde olmak üzere iki düzeyde yapılır. Ulusal düzeydeki seçimler, Parlamento'nun alt meclisi olan Dewan Rakyat üyeliği için yapılırken, eyalet düzeyi seçimleri çeşitli eyalet yasama meclisleri üyeliği için düzenlenir. Yürütme organının başı olan başbakan, kazanan koalisyon üyeleri arasından atanır ("Government of Malaysia", 2023).

4.2.1.6. Malezya Ekonomisi

Malezya, Güneydoğu Asya'da yükselen bir ekonomik güç olarak öne çıkmaktadır. Stratejik coğrafi konumu ve etkileyici ekonomik büyümesiyle dikkat çeken bu ülke, sağlam bir ekonomik altyapıya ve çeşitlendirilmiş bir endüstri portföyüne sahiptir. Malezya, güçlü ekonomisi ve dinamik finans sektörü ile Güneydoğu Asya'nın önde gelen ülkelerinden biridir. Ülkenin finansal sistemini incelediğimizde, dikkat çeken önemli bir özellik, ikili yapıdır. Malezya'da finansal hizmetler hem konvansiyonel hem de İslami finans sistemleri aracılığıyla sunulmaktadır. Bu başlık altında, Malezya ekonomisinin temel özelliklerine temas ederek, bu ülkenin ikili finans sisteminde değineceğiz.

4.2.1.6.1. Malezya'nın Ekonomik Yapısı ve Finansal Sistemi

Malezya 1957'de bağımsızlığını kazandıktan sonra ekonomisini başlangıçta tarım ve emtia odaklı olan bir yapıdan, şu anda güçlü bir imalat ve hizmet sektörlerine ev sahipliği yapan ve ülkeyi elektrikli ev aletleri, parçalar ve bileşenlerin önde gelen ihracatçılarından biri haline getiren bir yapıya başarıyla dönüştürmüştür. Malezya, 2010 yılından bu yana ortalama %130'un üzerinde seyreden ticaretin GSYİH'ye oranı ile dünyanın en açık ekonomilerinden biridir. Ticaret ve yatırıma açıklık, istihdam oluşturmada ve gelir büyümesinde önemli bir rol oynamıştır. Malezya'da yaklaşık olarak işlerin %40'ı ihracat faaliyetleri ile ilişkilidir ("Malaysia", 2022).

Gelişmekte olan ülkeler kategorisine dahil olan Malezya, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren gösterdiği etkileyici performansla, 2020'li yılların ortalarında gelişmiş ülkeler arasına yükselmeyi hedeflemektedir. Son on yılda ortalama %4,15'lik bir büyüme hızına ulaşmasının yanı sıra, milli gelirini 400 milyar doların üzerine çıkarması, enflasyon, işsizlik ve yoksulluk oranlarını başarılı bir şekilde kontrol altına almasıyla Malezya, sağlam bir ekonomik temele sahiptir. Bu başarı, ülkenin gelecekteki ekonomik büyüme ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerini desteklemektedir ("Malezya - İnsamer", 2023).

Tablo 6. Malezya'nın Temel Ekonomik Göstergeleri

	2021	2022	2023*	2024*	2025*	2026*	2027*	2028*
GSYİH (Cari Fiyatlar-milyar USD)	373,03	407,92	447,03	481,8	520,31	559,14	595,07	634,98
GSYİH Büyüme (Sabit Fiyatlar-%)	3,1	8,7	4,5	4,5	4,4	4,4	3,9	3,9
Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Cari Fiyatlar-USD)	11 450	12 364	13 382	14 250	15 212	16 164	17 018	17 971
Tüketici Fiyat Enflasyonu (ort, %)	2,5	3,4	2,9	3,1	2,6	2,4	2,4	2,4
Cari İşlemler Dengesinin GSYİH'ye Oranı (%)	3,8	2,6	2,6	2,7	2,8	2,9	3	3
İşsizliğin Toplam İşgücüne Oranı (%)	4,7	3,8	3,6	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5
Nüfus (milyon)	32,58	32,99	33,4	33,81	34,21	34,59	34,97	35,33
Devletin Genel Toplam Borçlanmasının GSYİH'ye Oranı (%)	69,3	66,3	67	67,1	67,5	68	69	70

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı (*Tahmini veriler)

Yıllardır büyüme trendinde olan Malezya ekonomisi 2023 yılı itibariyle cari fiyatlarla hesaplandığında dünya genelinde ekonomi bakımından 35. sıradadır. 2023 yılında

Malezya'nın cari fiyatlarla GSYİH tahmini 447 milyar dolar iken, 2024 yılında 482 milyar dolar olması bekleniyor. Bu, ekonominin büyüdüğünü gösteriyor. 2023 yılında kişi başına düşen milli gelir 13,382 dolar olarak tahmin ediliyor ve bu Malezya'yı dünya genelinde 70. sırada konumlandırıyor. 2020 yılı verilerine göre, ülkenin GSYİH içinde tarım sektörünün payı %8, sanayinin %36 ve hizmet sektörünün %55 olarak belirlenmiş. 2023 yılında tüketici fiyatlarına göre yıllık ortalama enflasyon oranı %2,9 ve 2024 yılında %3,1 olarak tahmin edilmektedir. Cari işlemler dengesi, 2023 yılında %3 fazla vermesi bekleniyor ve 2024 yılında da aynı oranlar beklenmektedir ("Malaysia and the IMF", 2023; Muhamad bin İdris, 2017).

Tablo 7. Malezya ve Türkiye'nin Ekonomik Göstergelerinin Karşılaştırması

2022 Yılı Verileri	Türkiye	Malezya
GSYİH (Cari Fiyatlar- milyar USD)	905,5	407,92
GSYİH Büyüme (Sabit Fiyatlar-%)	5,6	8,7
Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Cari Fiyatlar- USD)	10 659	12 364
Tüketici Fiyat Enflasyonu (%)	64,27	3,4
İşsizliğin Toplam İşgücüne Oranı (%)	10,4	3,8
Nüfus (milyon)	85,27	32,99

Kaynak: T.C. Ticaret Bakanlığı, TÜİK

Yukardaki tabloda Malezya ile Türkiye'nin 2022 yılı ekonomik verileri karşılaştırılmıştır. Bu tabloya göre iki ülkenin nüfus sayısı dikkate alındığında Malezya'nın ekonomik verilerinin daha iyi olduğu anlaşılmaktadır.

2022 yılına ilişkin ülkenin dış ticaret durumuna bakıldığında ülkenin ihracat hacmi, önceki yıla göre %18 artarak 353 milyar dolar seviyesine yükselmiştir. Ülkenin dünya ticaretindeki payı %1,5'tir ve dünya genelinde 22. sırada yer almaktadır. Ülkenin en fazla ihracat yaptığı ülkeler arasında Çin, Singapur ve ABD öne çıkmaktadır. Türkiye ise ülkenin ihracatında %1,1'lik bir pay ile 17. sıradadır. Ülkenin ihraç ettiği başlıca ürünler arasında elektrikli makineler ve cihazlar, mineral yakıtlar, yağlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, hayvansal ve bitkisel katı ve sıvı yağlar, kauçuk ve kauçuktan mamuller bulunmaktadır. Özellikle yüksek teknoloji ürünlerinin ihracatı açısından 2020 yılında 92 milyar dolarlık bir ihracat hacmine sahip olan Malezya, dünya genelinde 9. sıradadır. Ülkenin 2022 yılındaki ithalat hacmi ise 295 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu, önceki yıla göre %26'lık bir artışı temsil etmektedir. Ülkenin dünya ithalatında aldığı pay %1,2 seviyesindedir ve dünya genelinde 23. sırada yer almaktadır. Başlıca ithalat yapılan ülkeler arasında yine Çin, Singapur ve ABD öne çıkmaktadır. Türkiye ise ülkenin ithalatında %0,2'lik bir pay ile 33.

sıradadır. Ülkenin ithalatında öncelikli ürün grupları arasında elektrikli makineler ve cihazlar, mineral yakıtlar, yağlar, makineler, mekanik cihazlar ve aletler, plastik ürünler ve motorlu kara taşıtları bulunmaktadır (“T.C. Ticaret Bakanlığı”, 2023; “Trade Map”, 2023).

Malezya finansal sistemi, yerel ekonominin giderek çeşitlenen ve karmaşıklaşan ihtiyaçlarına hizmet eden çeşitli kurumlardan oluşmaktadır. Finansal sistem, geleneksel ve İslami finansal sistemlerinden oluşmaktadır. Malezya'daki bankacılık sistemi, ticari bankalar, yatırım bankaları ve İslami bankalardan oluşur. Bunlar ülke ekonomisini destekleyen temel fon sağlayıcı ve ana finansman kaynaklarıdır. Malezya Merkez Bankası (Bank Negara Malaysia), finansal sistemi düzenleyen ve denetleyen ana otoritedir. Ayrıca, Malezya'da faaliyet gösteren diğer finansal kurumlar arasında sigorta şirketleri, sermaye piyasası kuruluşları ve yatırım fonları da bulunmaktadır. Malezya'nın finansal sistemi, İslami finans prensiplerine dayanan faizsiz finansal ürünlerin geliştirilmesi ve kullanımı konusunda da öne çıkmaktadır (“Banking, Finance and Exchange Administration”, t.y.: 61).

4.2.1.6.2. Malezya’da İslami Finans

Malezya İslami finans sisteminin Kökenleri, 1969 yılında hacıların mevduatlarını toplamak ve İslam’a uyumlu tasarruf ve verimli hac yönetimi sağlamakla görevli bir kurum olan Lembaga Tabung Haji'nin (Müslüman Hac Fonu Kurulu) kurulmasına kadar uzanmaktadır. Bu kuruluş, Malezya'da Müslümanların hac ibadetini yerine getirmelerini desteklemek ve finanse etmek amacıyla kurulmuş bir kurumdur. "Tabung Haji" ifadesi Malayca'da "Hac Fonu" anlamına gelir. Tabung Haji'nin ana amacı, Malezyalı Müslümanların Hac ibadetini yerine getirebilmeleri için mali destek sağlamaktır. Katılımcılar, Tabung Haji'ye düzenli olarak ödeme yaparlar ve bu ödemeler, daha sonra Hac ibadeti için gerekli olan masrafları karşılamak üzere kullanılır. Tabung Haji katılımcıların ödemelerini etkili bir şekilde yönetmek ve getiri sağlamak için faizsiz finans prensiplerine uygun olarak yatırımlar da yapmaktadır. Tabung Haji, aynı zamanda toplumda dinî ve sosyal projelere de destek sağlamaktadır (Tabung Haji, t.y.). Üyelerin yatırımları, İslami prensiplere uygun bir şekilde yönetilerek elde edilen gelirler, giderlerin düşülmesinin ardından kâr veya zarar ilkesine göre belirlenen bir miktarla ikramiye olarak üyelere ödenmektedir. Bu ikramiyelerin dağıtımı sırasında, zekât ibadeti gibi temel İslam ibadet esaslarına önem verilmekte ve üyelere ikramiyeleri verilirken zekât hesaplamaları da yapılarak, elde edilen karın bir kısmı zekât olarak ayrılarak üyeler adına zekât olarak ödenmektedir. Malezya'da Tabung Haji, İslami

Finans alanında başarılı bir kurum olarak değerlendirilmiş ve uzun yıllar boyunca yatırımcı sayısını artırarak önemli bir başarı elde etmiştir. Bu başarı, Malezya halkının Tabung Haji aracılığıyla İslami finans sistemine olan güvenini artırmıştır. Aynı zamanda, Tabung Haji'nin faaliyetleri, hac ibadeti için tasarruf yapan Müslümanların birikimlerini ekonomiye kazandırma konusunda da önemli bir rol oynamaktadır. (Başaran, 2023: 35).

Bu gelişmeler, 1983 yılında ülkedeki ilk İslami banka olan Bank Islam Malaysia Berhad'ın (BIMB) kurulması ve ardından Mart 1993'te konvansiyonel bankaların İslami bankacılık ürün ve hizmetleri sunmasına olanak tanıyan Faizsiz Bankacılık Programı'nın (IFBS) başlatılmasıyla devam etmiştir. Bunu takiben, katılımcıların fonlama gereksinimlerini etkin ve verimli bir şekilde karşılayabilecekleri, şeriat ilkelerine dayalı hazır bir kısa vadeli yatırım kaynağı sağlamak üzere bir platform olarak 1994 yılında İslami Bankalar arası Para Piyasası (IIMM) kurulmuştur. Bu yolculuk bugün bankacılık, tekafül, sermaye, para, döviz ve türev piyasalarının tüm temel bileşenlerini içeren kapsamlı bir İslami finans sisteminin geliştirilmesi ve sistemin genişlemesini ve sağlamlığını destekleyecek kapsamlı bir yasal ve düzenleyici çerçeve ile devam etmektedir. Bu süreç, kurumsal yönetim, risk yönetimi, mali şeffaflık konularında en iyi uygulama standartlarına ulaşmayı hedeflemekte ve aynı zamanda düzenleyici ve denetleyici çerçevenin güçlendirilmesini içermektedir. Malezya İslami finans piyasası, reel ekonominin gelişimine katkı sağlayarak İslami finans sistemine etkili bir şekilde hizmet etmiştir. Bu sayede İslami finans sistemi, ülkenin ekonomik kalkınması için kritik rol oynayarak güçlü bir aracı olarak konumunu güçlendirmiş ve Malezya'yı dünyanın önde gelen İslami finans merkezlerinden biri yapmıştır. Ancak, Malezya'nın daha da gelişmiş ve kapsamlı bir İslami finans merkezi olması için üzerinde çalışılacak gelişim alanları bulunmaktadır. (Bank Negara Malaysia, 2023).

Malezya'nın İslami finans alanındaki küresel liderliği, hükümetin, mali düzenleyicilerin ve sektör temsilcilerinin ortak çabalarının bir sonucudur. Yıllar içinde, uygun yasal düzenlemelerin oluşturulması, yapısal reformlarla strateji uyumu, piyasa sorunlarının ele alınması ve finans sektörü aktörlerinin uzun vadeli kapasitelerinin geliştirilmesi için çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Malezya aynı zamanda İslami finansın gelişimini teşvik etmek amacıyla, her ikisi de Malezya'da bulunan İslami Finansal Hizmetler Kurulu (IFSB) ve Uluslararası İslami Likidite Yönetimi Kurumu'nun (IILM) kurulması gibi küresel altyapıların geliştirilmesine de katkıda bulunmuştur. Bugün Malezya'nın gelişmiş İslami

finans ekosistemi çeşitli ürünlere ve elverişli altyapılara sahiptir (Banerjee, Abida, ve Shimomura, 2023: 17).

Tablo 8. 2010-2020 Malezya’da İslami Bankacılık ve Tekafül Sisteminin Toplam

Finansmana Göre Pazar Payı (%)

	2010	2020
İslami Bankacılık	22,7	41
Tekafül	12,6	18,2

Kaynak: ISDB, UNDP

Yukardaki tabloda 2010 yılından 2020 yılına Malezya finans sisteminde İslami bankacılık ve tekafül sistemlerinin piyasanın toplamına olan oranlarındaki artış dikkate değer olmuştur.

Tablo 9. Türkiye ve Malezya İslami Bankacılık Karşılaştırması

2022 Yılı Verileri	Türkiye	Malezya
Katılım Banka Sayısı	6	16
Şube Sayısı	1378	761
Sektördeki Payı (%)	8,3	41

Kaynak: TKBB, BDDK. www.tkbb.org.tr, Bank Negara Malaysia

Yukarıdaki tabloda Türkiye ile Malezya’nın katılım bankacılığı verileri karşılaştırılmıştır. Tabloya göre Malezya’nın katılım banka sayısı ve katılım bankacılığının bankacılık sektördeki payı Türkiye’den fazladır. Şube sayısı Türkiye’de nüfusa ve coğrafyaya bağlı olarak daha fazladır.

Malezya ekonomisinde İslami ve konvansiyonel para piyasalarının her iki bileşeni de finansal piyasalarda işlem hacimlerinde büyüme kaydetmiştir. Toplam işlem hacmi yıllar içinde istikrarlı bir şekilde artarak 2021 sonu itibariyle 15,5 trilyon RM'ye ulaşmış olup, bunun 9,6 trilyon RM'si geleneksel para piyasasında, 5,9 trilyon RM'si ise İslami para piyasasında gerçekleşmiştir. İslami bankacılık varlıklarının toplam bankacılık varlıklarına oranı %35,5 İslami bankacılık sisteminin toplam finansmana katkısı ise %41 olarak gerçekleşirken, İslami para piyasasında işlem gören enstrümanların oranı, konvansiyonel para piyasasına kıyasla bankacılık varlıkları ve toplam finansman oranlarına benzer bir seviyede olmuştur. İslami para piyasası hacmi, para piyasasındaki toplam cironun %38'ini oluşturmaktadır ve bu alanda büyüme için hala fırsatlar vardır. Emtia Murabahası %92,7'lik bir oranla İslami para piyasasındaki en baskın enstrüman olmuş, bunu karz-ı hasen (%5,6) ve diğerleri takip etmiştir (Bank Negara Malaysia, 2023: 2).

Malezya, küresel İslami finans alanında sağlam bir itibara sahiptir. Son üç yılda, Malezya, Küresel İslami Finans Raporu'ndaki İslami Finans Ülke Endeksi'nde (IFCI) sürekli olarak ilk beş sıradaki yerini korumuştur. 2016, 2017, 2018, 2019 ve 2020 yıllarında endeksin zirvesinde bulunmuştur. Rapor ayrıca, Malezya'nın tutarlı ve kapsamlı bir İslami finans politikası geliştirme çabalarını, 2013 tarihli IFSA ve Bank Negara Malaysia (BNM) ile Securities Commission Malaysia tarafından geliştirilen diğer İslami finans kılavuzları ve çerçeveleri ile birlikte, listelerin başında yer almaya değer kılmıştır (Banerjee vd., 2023: 18).

Sonuç olarak, ikili finans sistemi, Malezya'nın hem İslami hem de geleneksel finansal modelleri birleştirerek daha fazla çeşitlilik ve esneklik sağlamasına olanak tanımaktadır. Bu çift yapı, ulusal ekonominin direncini artırır ve farklı kesimlere hitap eden finansal çözümler sunar. Ayrıca, sürdürülebilirlik ve etik yatırım prensipleriyle uyumlu olması nedeniyle Malezya'nın küresel finans sahnesinde önemli bir oyuncu olma potansiyelini artırır. Bu yapı, Malezya'nın ekonomik büyümesini destekleyen ve uluslararası finansal arenada Malezya'ya rekabet avantajı sağlayan önemli bir özellik olmaktadır.

4.2.1.6.3. Malezya'da Yüksek İslami Finans Eğitiminin İslami Finans Sistemine Katkısı

Günümüzde, İslami finans ürünlerinin çeşitliliğinin artmasıyla, toplumun refahını artırmak ve ekonomiyi güçlendirmek için İslami finansal okuryazarlığa olan ihtiyaç da artmaktadır. Finansal okuryazarlık, finansal bilginin doğru bir şekilde finansal kararlar almak için kullanılmasını içerir. İnsanlar, finansal ürünler arasında seçim yaparken, sağlam bir finansal yargıya dayanarak finansal bilgilerini kullanabilirler. Ayrıca, finansal okuryazarlık, bireylerin finansal bilgileri işlemesine ve en uygun İslami finansal ürünleri seçmelerine yardımcı olur (Kassim ve Zulfaka, 2022).

Küresel İslam Ekonomisinin Durumu Raporu, 2018/19 dönemi itibarıyla Malezya'nın küresel İslam ekonomisi alanında en gelişmiş ekosistemlere sahip ülkelerden biri olduğunu göstermektedir. Malezya'nın bu konuma ulaşmasında İslami finans eğitiminin katkısı çok büyüktür. Malezya'da, İslami eğitim geleneksel Müslüman okulları vasıtasıyla sağlanmakta olup, bu eğitim seviyesi ilköğretimden yükseköğretime kadar geniş bir kapsamdadır. Ülkenin İslami finans eğitimine yönelik temelleri, genellikle İslami iş hukuku ve içtihat çalışmaları gibi alanlarda yapılan çalışmalara dayanmaktadır. 1956'da Kolej İslam Malaya'nın kurulması, İslami yükseköğreniminin erken dönemlerinde kayda değer bir

adıdır. 1960'ların başında Malezya'daki üniversiteler, İslam ekonomisi derslerinin sunulduğu İslami çalışmalar bölümlerini kurmaya başlamıştır. Daha sonra, Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi (IIUM) gibi kurumların kurulmasıyla, İslami finans eğitimi alanındaki gelişme hız kazanmıştır. 1983 yılında kurulan İktisadi ve Yönetim Bilimleri Külliyesi, geleneksel ve İslami ekonomi, ticaret ve finans konularında dersler sunarak bu alandaki eğitime önemli bir katkıda bulunmuştur. Malezya, İslami finans alanında uzmanlaşmış yükseköğretim programlarını desteklemek amacıyla 2005 yılında Uluslararası İslami Finans Eğitim Merkezi'ni (INCEIF) kurmuştur. INCEIF, İslami finans teorisi ile uygulaması arasındaki entegrasyonu sağlayarak bu alandaki uzmanlık eksikliğini giderecek bir misyonla faaliyet göstermektedir. 2019 itibarıyla, INCEIF binlerce lisansüstü öğrenciye eğitim sunmuştur. Ayrıca, Malezya'daki diğer kamu ve özel üniversiteler, İslami finans alanında artan talebi karşılamak üzere yüksek lisans ve doktora programları sunmaktadır. Bu kurumlar hem yerel hem de uluslararası düzeyde İslami finans uzmanlarının yetişmesine katkı sağlamaktadır (Omar, 2020).

Tablo 10. İslami Finans Alanında Yayınlanan Araştırma Makalesi Sayısına Göre Ülkeler (2016-2018)

Ülkeler	Araştırma Makalesi Sayısı
Malezya	876
Endonezya	465
Pakistan	148
Birleşik Krallık	127
Suudi Arabistan	107
ABD	71
Nijerya	56
Türkiye	44

Kaynak: <https://static.zawya.com/pdf/Others/2020%20INCEIF%20Report.pdf>

Malezya, 2018 yılında İngilizce yayınlanan İslami finans araştırma makaleleri konusunda önde gelen bir üretici konumundadır. 876 adet araştırma makalesi ile Malezya, bu alanda önemli bir katkı sağlamıştır. Ülkedeki İslami finans araştırma makalelerinin başlıca üreticileri arasında Malezya Uluslararası İslam Üniversitesi (IIUM) öne çıkmaktadır.

Ülkedeki İslami finans eğitiminin sürekli olarak geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, Malezya'nın bu alandaki başarısının sürdürülebilirliğini sağlamıştır. Bu nedenle, Malezya'nın İslami finans alanındaki liderliği, eğitim sisteminin etkinliği ve kalitesi ile doğrudan ilişkilidir.

4.2.2. Malezya'nın Yoksullukla Mücadeledeki Çabaları

Malezya, İslami ekonomi modelini benimseyen ve bu modelle uyumlu ekonomik politikalar uygulayan bir ülkedir. İslami ekonomi, İslam hukukuna uygun bir şekilde faaliyet gösteren bir ekonomik sistemdir. Bu sistemde faiz (ribâ) yasaktır, gelir adaleti ve sosyal adalet ön plandadır. İslami ekonomi prensiplerine dayalı olarak Malezya'da faizsiz finans sistemine sahip olan "katılım bankaları" bulunmaktadır. Bu bankalar, geleneksel faizli bankalardan farklı olarak, müşterilere faizsiz krediler ve yatırım ürünleri sunmaktadır. Malezya ekonomik sistemini İslam hukukuna uygun bir şekilde şekillendirmiş ve bu çerçevede yoksullukla mücadelede etkili stratejiler geliştirmiştir. Bu bağlamda, ülkenin ekonomik modeli ve sosyal politikaları hem finansal sistemdeki dengeleri hem de toplumsal adaleti gözeterek yoksullukla mücadeleye yönelik kapsamlı bir çabanın parçasını oluşturmaktadır.

4.2.2.1. Malezya'da Yoksulluk Durumu

Bağımsızlıktan önce Malezya'daki halkın yarısından fazlası yoksulluk içinde yaşıyordu. Her ne kadar ekonomi 1960'lı yıllarda yüksek büyüme oranları kaydetmiş olsa da (GSMH'nin ortalama büyümesi %7,3), ülke hem kırsal hem de kentsel alanlarda yüksek yoksullukla karşı karşıya kalmaya devam etmiştir. 1970 yılında genel yoksulluk oranı %49,3'tü. Kırsal alanlardaki yoksulluk oranı %58,7 ile kentsel alanlardaki %21,3'ten daha yüksekti. Ülkede ayrıca 1967'de %6,6 ve 1970'te %8,0 ile yüksek bir işsizlik oranı yaşanmıştır. Kentsel ve kırsal alanların yanı sıra yerli ve yerli olmayan gruplar arasında da ekonomik dengesizlikler yaşanmıştır (Muhamad bin İdris, 2017: 2).

Ancak hükümet, endüstri sektörünün büyümesi için belirli politikaları uygulamaya koymuş ve bu politikaların sonuçları hızla görülmeye başlamıştır. Malezya'nın yoksullukla mücadelesi ve işsizliği azaltma stratejileri, hükümetin belirlediği temel noktalardan birkaçını içermektedir. Bu önemli adımlar, istihdamın yeniden yapılandırılması, ticari ve sınai kalkınmanın teşvik edilmesini hedeflemektedir. Ayrıca, bu planların büyük bir kısmı yoksul kesimler için tasarlanmıştır. Bu programlara ek olarak, yoksullara yönelik bir dizi devlet yardımı da uygulanmıştır. Mali sübvansiyonlar, faizsiz krediler gibi önlemler yoksul kesimlere ekonomik destek sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Ayrıca, temel sosyal altyapı tesislerinin, özellikle uzak ve yoksul bölgelerde sağlanması için çaba harcanmıştır. Okullar,

ulařım ve iletiřim altyapısı, su ve elektrik gibi temel hizmetler, halkın daha fazla eriřebilmesi için desteklenmiřtir. Ayrıca, ilaçlar ve diğerk saėlık hizmetleri gibi temel ihtiyaçların maliyetini dūřürmek amacıyla sūbvansiyonlar uygulanmıřtır (Gūltekin, 2022: 246).

Malezya’da yoksulluk sorununun çözümü için üç temel bakış açısı bulunmaktadır. İlk olarak, yoksulların üretkenliğini ve gelirini artırmak amacıyla modern teknikleri benimseme, mahsullerin yeniden dikimi ve gelişimi, sulama, yeni ürünlerin tanıtımı, gelişmiş pazarlama, kredi, mali ve teknik destek gibi yöntemlerle verimliliklerini ve üretkenliklerini artırmaya yönelik üretim sermayelerini genişletme stratejisi bulunmaktadır. İkinci bakış açısı, yoksulları düşük verimli sektöründen yüksek verimli ve katma değerkli sektörlere yönlendirme amacını taşır. Bu strateji, örneğin tarım sektöründen endüstri sektörüne geçiş gibi sektörler arası hareketi teşvik ederek yeni istihdam olanaklarının yaratılmasını hedefler. Hükümet, bu süreci desteklemek için gerekli eğitim, öğretim, mali ve teknik becerileri sağlar. Son olarak, barınma, sağlık, eğitim ve kamu hizmetleri gibi sosyal hizmetler aracılığıyla yoksulların yaşam kalitesini artırmayı amaçlar. Genel olarak, bu stratejiler, yüksek ekonomik büyümeyi destekleyen kamu harcamaları, yeni istihdam olanakları ve dolayısıyla yoksulların gelir ve yaşam standartlarını artırmaya yönelik dolaylı ve kapsamlı yaklaşımları içerir. Bu stratejiler aynı zamanda eğitim, sağlık hizmetleri ve altyapı iyileştirmeleri gibi unsurları içerir, ayrıca temiz su ve elektrik erişimini genişletmeyi de hedefler (Batur, 2021: 58).

Tüm bu çabalar, Malezya hükümetinin yoksulluk ve işsizlikle mücadele planlarının bir parçası olarak yer almaktadır. Bu stratejiler, yoksulluğun azaltılması ve toplumun genel refahının artırılması için büyük bir öneme sahiptir.

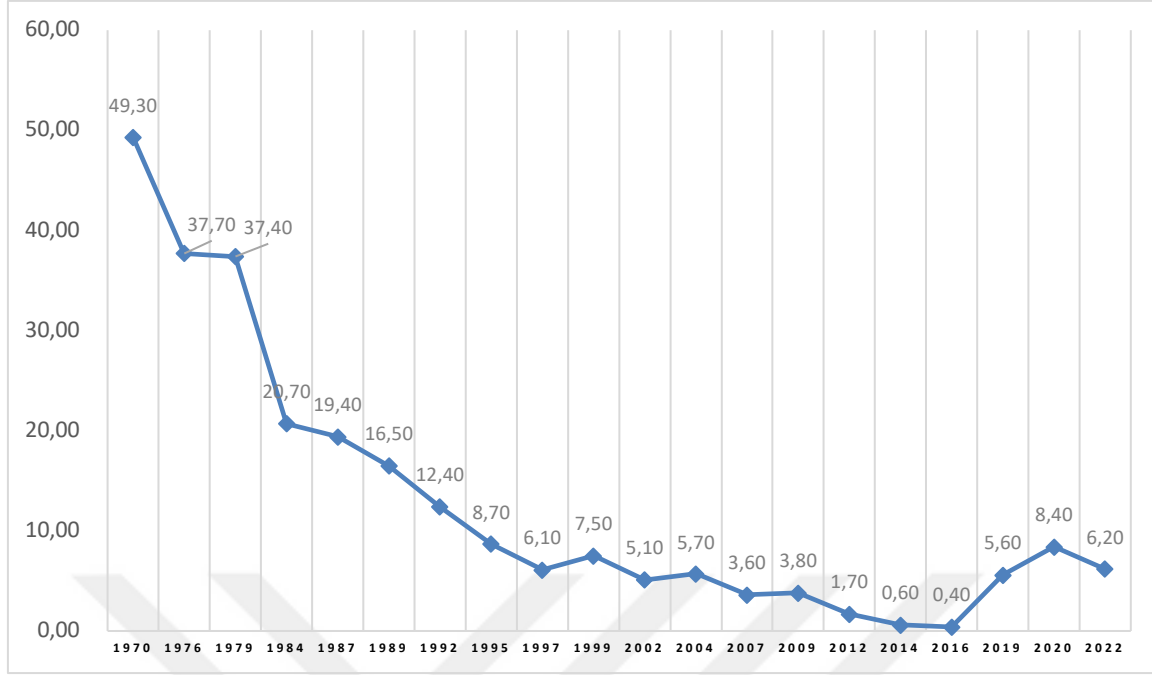
4.2.2.2. Malezya'da Yoksulluğun Azaltılmasında Sağlanan İlerleme

Malezya yüksek gelirli ve gelişmiş bir ülke statüsü elde etmek, aynı zamanda refah paylaşımının sürdürülebilir olmasını sağlamak için son 50 yılda aşırı yoksulluğu başarılı bir şekilde azaltmış ve refah paylaşımını teşvik etmiştir. Malezya, aşırı yoksulluğu ortadan kaldırmada büyük bir başarı elde etmiş ve yıllar içinde ulusal düzeyde mutlak yoksulluğu azaltmıştır. Yoksulluk ve işsizliğin azalması sadece büyük şehirlerle sınırlı kalmamış, aynı zamanda kırsal bölgelerde de ciddi bir düzelme sağlanmıştır. (“Malaysia”, 2022).

Malezya'nın yoksulluğu azaltmadaki başarısı dünya çapında yankı uyandırmıştır. Malezya, Binyıl Kalkınma Hedeflerinin (MDG) ilk hedefi olan yoksulluğu 2010 yılına kadar yarıya indirme hedefine ulaşan en hızlı ülkeler arasına girmiştir (Muhamad bin İdris, 2017: 22).

Malezya'da yoksulluk oranının hesaplanması, Yoksulluk Sınırı Geliri (PGK) temel alınarak gerçekleştirilmektedir. PGK, son olarak 2019 yılında gözden geçirildi. Bu ölçümün gözden geçirilmesi, mevcut gelişmelerle birlikte Malezya'nın gelişmiş ülkeler seviyesine doğru ilerlemesine uygun görünmektedir. Temmuz 2020'de hesaplama metodolojisini yenileyerek ulusal yoksulluk sınırını revize eden hükümet ulusal aylık Yoksulluk Sınırı Gelirini (PGK) 2019'da hane başına 2.208 RM olarak belirlemiştir. PGK metodolojisi bundan önce en son 2005 yılında güncellenmiş ve 2016 yılında hane başına aylık 980 RM olarak kayıtlara geçmiştir (Landau, 2020). Ülkedeki mutlak yoksulluk oranının PGK 2019 metodolojisine göre 2016 yılında %7,6 olarak güncellenmiştir. Daha sonra mutlak yoksulluk %5,6'ya (2019) düştü, ardından %8,4'e (2020) yükseldi. Bu artış, ülkeyi ve hatta dünyayı etkisi altına alan COVID-19'un yayılmasının bir sonucudur. 2022 yılında ekonomik sektörün yeniden açılması ve toparlanması, mutlak yoksulluk oranının %6,2'ye düşmesine yol açtı. Ortalama PGK 2019'a göre artmasına rağmen mutlak yoksulluk oranı düşüş eğilimi göstermiştir (Department of Statistics Malaysia, 2022).

Bütün bu olumlu gelişmelere rağmen, ülkenin bütün vatandaşları ülkenin ekonomik ilerlemesinden tam olarak faydalanamamaktadır; bu durum yoksulluğun Malezya için hala devam eden bir sorun olduğunu göstermektedir ("Malaysia", 2022).

Şekil 15. Malezya Mutlak Yoksulluk Oranı 1970-2022 (%). **Kaynak:** Department of Statistics Malaysia (DOS) 2023

Yukarıdaki şekilde 1970- 2022 yılları arası Malezya mutlak yoksulluk oranları verilmiştir. 1970 yılında Malezya’da mutlak yoksulluk oranı %49,3’tür. Bu yıldan sonra düşüş trendinde olan mutlak yoksulluk, 2016 yılında en düşük seviyeye %0,4’e inmiştir. Mutlak yoksulluk sınırı gelir miktarına gelen eleştiriler üzerine Malezya hükümetinin mutlak yoksulluk metodolojisini revize etmesiyle beraber 2019 yılında mutlak yoksulluk %5,6’ya yükselmiştir. COVID-19’un da etkisiyle 2020 yılında yükselme devam ederek oran %8,4’e çıkmıştır. COVID-19 sonrası gelen rahatlamayla beraber 2022 yılında mutlak yoksulluk oranı %6,2’ye gerilemiştir.

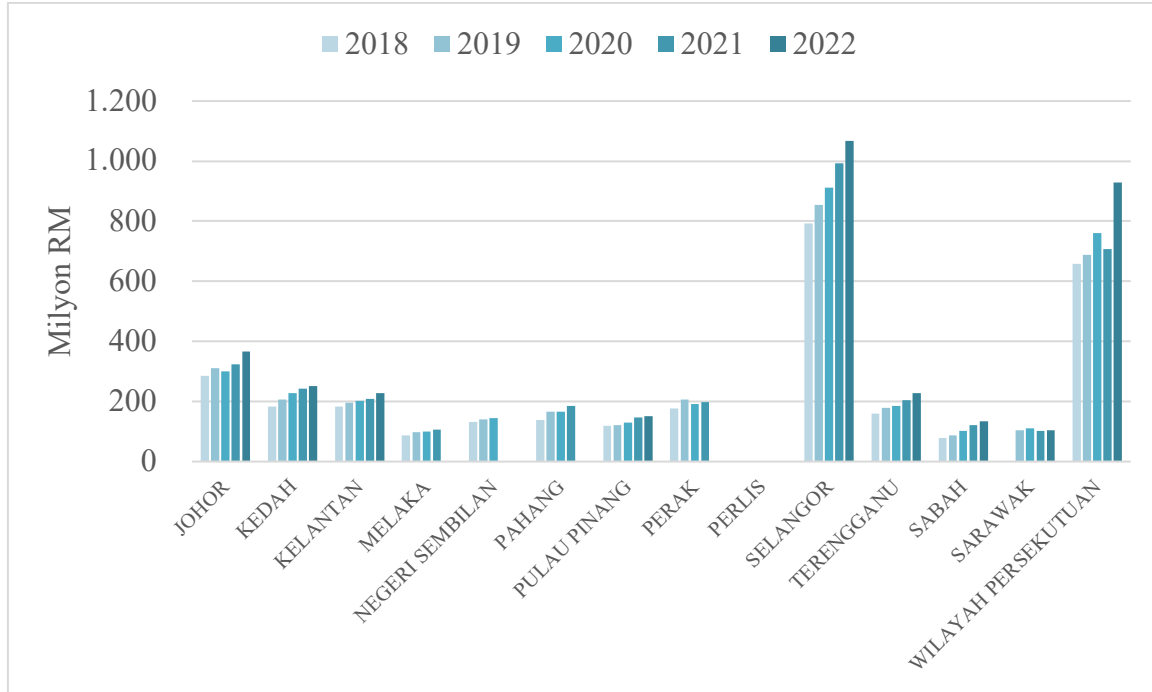
4.2.2.3. Malezya'da İslami Sosyal Finans Sisteminin Yoksullukla Mücadeledeki Etkisi

Yoksullukla mücadelede en kayda değer başarıyı gösteren İslam ülkelerinden birisi Malezya’dır. Geçtiğimiz elli yılda Malezya, dağıtım ile büyüme stratejisini uygulayarak önemli sonuçlar elde etmiştir. Malezya’da zekât toplama ve dağıtım faaliyetleri yasal bir zeminde ve gönüllülüğe bağlı olarak uygulanmaktadır. 1957’de bağımsızlığını kazanan Malezya; hac fonu, İslami finans, tekafül, helal sertifikasyonu, zekât kurumu gibi birçok dini uygulamayı hayata geçirerek ülkenin İslam kimliğini ön plana çıkarmayı amaçlamıştır. Kamusal zekât organizasyonu ile kendine özgü bir sistem oluşturmuştur. Ülke yönetimi

eyalet sistemine tabi olduğundan dolayı merkezi bir zekât yönetimi olmasa da lokal olarak zekât toplama ve dağıtma faaliyetleri merkezileştirilmiştir. Zekât vermeyi teşvik etmek amacıyla, bireysel olarak verilen zekâtlar gelir vergisinden düşülmektedir. Kurumsal olarak zekât ödendiği takdirde bunun %2,5'i oranını aşmayacak şekilde vergi iadesi yapılmaktadır. Maaştan zekât kesintisi yoluyla toplanan miktar ise zekât fonunun en büyük kaynağını oluşturmaktadır. Toplanan zekâtların hak sahiplerine pay edilmesinde eyaletlere göre farklılıklar görülmektedir. Kimi eyaletlerde yoksul ve miskinler zekâttan en büyük payı alırken bazılarında fisebilillah sınıfı daha fazla pay almaktadır. Yapılan zekât yardımıyla becerisi veya yeteneği olanlara iş kurmaları için sermaye, çalışma durumu olmayanlara ise maaş şeklinde ödeme yapılmaktadır. Ayrıca yoksul öğrencilere burs olarak ta ödeme yapılmaktadır (İ. Yalçın, 2016, ss. 245-247).

Malezya'da kullanılan zekât sistemi; kamu modeli, yarı kamu modeli ve özel model olmak üzere üç değişik şekilde uygulanmaktadır. İlk modelde sistem tamamen devlet elinde yürütülmektedir. İkincisinde, zekât toplama işlemi kamunun yetkilendirdiği özel şirketler tarafından yapılıp, dağıtım işlemi ise kamu kurumları tarafından yapılmaktadır. Son modelde, zekâtın toplama ve dağıtma işi devletin yetki verdiği özel şirketlerce yerine getirilmektedir. Bazı eksikliklere rağmen Malezya zekât sistemi yoksulluğu azaltma hususunda önemli gelişmeler sağlamıştır. Sistem sayesinde, geçen zamanla birlikte zekât veren mükelleflerin sayısında ve zekât miktarında ciddi artışlar olmuştur (M. Aydın ve Odabaş, 2018: 170).

Malezya'da zekât, eyaletlerin yetkisi altındadır. Tüm zekât toplama işlemleri, devlet dini otoritesine bağlı bir kurum olan Zekât Yönetim Merkezi'nin idaresi altındadır. Toplanan tüm zekâtlar, toplandıkları yıl içerisinde ödenmelidir. Malezya'da zekât tahsilatı zaman içinde artmıştır. Toplanan miktar eyaletten eyalete değişmektedir. Şekil 16 2018'den 2022'ye kadar tüm eyaletler için zekât tahsilatını göstermektedir. Perlis eyaletinin zekât tahsilatı 2016'dan itibaren sisteme girilmediği için bu eyaletle alakalı bir veriye ulaşılammıştır. Bir kısım eyalet de ise bazı yılların tahsilatı sisteme girilmemiştir.

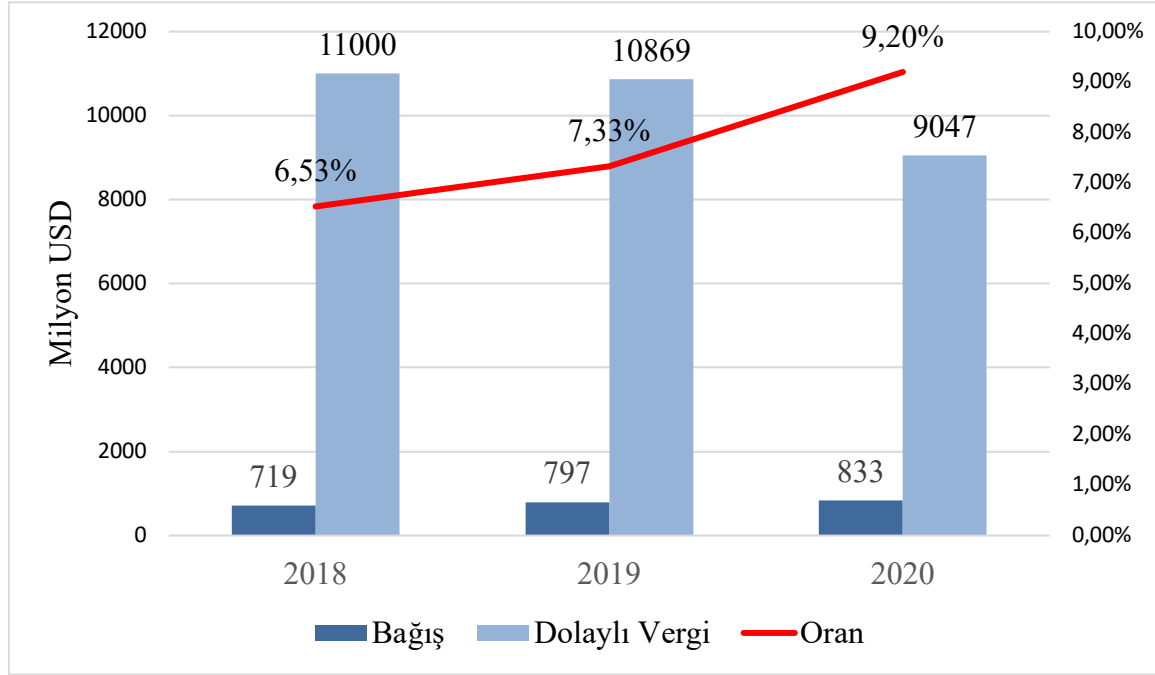
Şekil 16 Malezya’da Eyaletlere Göre Zekât Tahsilatları (2018-2022). **Kaynak:** Jawhar

Tüm eyaletlerde zekât tahsilatında genel bir artış kaydedilmiştir. Zekât tahsilatının hızla arttığı eyaletler arasında Selangor ve Federal Bölge (Wilayah Persekutuan) öne çıkmaktadır. Bu durum, özellikle özel sektörde çalışan nüfusun yoğunluğunun yanı sıra yüksek hacimli ticari faaliyetlerden kaynaklanmaktadır. 2020 yılı için Selangor ve Federal Bölge, Perlis¹⁴ eyaleti hariç tüm eyaletler tarafından toplanan toplam 3.518 milyar RM’nin 1.673 milyar RM’si olan toplam tahsilatın yaklaşık %50’sine ortaklaşa katkıda bulunmuştur. Zekât tahsilatındaki artış temel olarak elverişli ekonomik koşullar ve faaliyetlerden kaynaklanmıştır.

Aşağıdaki şekil 17’de 2018-2020 yıllarında Malezya’da genelinde Müslümanlardan toplanan zekât, fitre, sadakalar ve diğer bağışlar ile ülkede yaşayan tüm vatandaşlardan dolaylı yoldan toplanan vergiler karşılaştırılmıştır. Ülke nüfusunun yaklaşık %60’ı Müslüman olan Malezya’nın topladığı bağışların dolaylı vergiye oranı azımsanmayacak derecededir. 2018 yılında bu oran %6,53, 2019’da 7,33 ve 2020 yılında ise %9,20’dir. 3 yıllık periyotta sadece Müslümanlardan toplanan zekât ve diğer bağışların bütün vatandaşlardan toplanan dolaylı vergiye oranı artış göstermiştir. Özellikle pandeminin

¹⁴ Perlis 2015’ten bu yana toplanan zekât miktarını beyan etmemiştir. (Amrie, 2019).

etkilerinin görülmeye başladığı 2020 yılında dolaylı vergide düşme yaşanırken zekât ve diğer bağışlarda yükselme olmuştur.

Şekil 17. Malezya’da Toplanan Bağış, Dolaylı Vergiler ve Bağışların Dolaylı Vergiye Oranı (2018-2020). **Kaynak:** Statista; Jawhar.

Malezya’daki kamusal zekât organizasyonu gün geçtikçe etkinliğini artırmakta ve diğer İslam ülkelerine örneklik teşkil etmektedir.

Tablo 11’de Malezya hükümetinin resmi bir kurumu olan Vakıf, Zekât ve Hac Dairesinin, (JAWHAR) Eyalet İslam Din Konseyinden (MAIN) aldığı verilerine 2017-2022 arasında Selangor’da toplanan zekât ve fitre miktarlarında düzenli bir artış olduğu görülmektedir.

Tablo 11. Selangor Eyaletinde Yıllara Göre Zekât Toplama İstatistiği (2015-2019)

Yıl	Zekât (RM)	Fitre (RM)	Toplam (RM)
2017	733.461.400,00	23.651.379,00	757.112.779,00
2018	768.273.156,00	25.406.545,00	793.679.701,00
2019	828.503.568,00	26.634.292,00	855.137.860,00
2020	881.512.751,00	31.443.792,00	912.956.543,00
2022	1.034.886.680,00	32.969.152,00	1.067.855.832,00

Kaynak: Jawhar

Aşağıdaki tablo 12’de Selangor eyaletine ait 2022 yılında toplanan zekât ve fitrelerin dağıtım yerleri bilgisi bulunmaktadır. İlgili ayetteki sınıflara göre dağıtımı esas alan tablo 12’yi incelediğimizde 2022 yılında Selangor eyaletinde 458.348 kişiden toplam 1.067.855.832,00 RM tahsil edilmiş ve bu tahsilatın 567.941.567,00 RM’si 61.333 yoksula dağıtılmıştır. Toplanan bağışların 1.049.288.951,00 RM’si; yani tamamına yakını zekât alıcılarına dağıtılmıştır. Az da olsa, tahsilatın bir kısmının dağıtılmadığı görülmektedir. Bunda, zekâtların yılın son günlerinde toplanmasının etkisi olmakla beraber dağıtım konusunda bir düzensizlik olduğu yönünde eleştiriler de yok değildir.

Tablo 12. Selangor Eyaleti 2022 Yılı Zekât Dağıtım Yerleri, Miktarı ve Alıcı Sayısı.

Dağıtım Yerleri	Dağıtım Değeri (RM)	Alıcı Sayısı
Fakir ve Miskin (Yoksul)	567.941.567,00	61.333
Zekât Memurları (Amil)	131.412.206,00	-
Müellefe-i Kulub	52.192.607,00	6.264
Köle	22.970.149,00	-
Borçlu	90.009.682,00	-
Allah Yolunda Hizmet Edenler	183.863.727,00	-
Yolda Kalmış Kimseler	899.013,00	-
Diğerleri	0,00	-
TOPLAM	1.049.288.951,00	67.597

Kaynak: Jawhar

Toplanan zekât ve fitre kaynaklarının %75’i; sosyal, ekonomik, eğitim, dini hizmetler ve refah faaliyetlerine yönelik alanlarda kullanılmaktadır. Sosyal kategoride; aylık düzenli ödemeler, temel konut ihtiyaçları, önemli sağlık sorunlarının tedavisi için yapılan ödemeler ve borç ödemeleri gibi çeşitli yardım alanları bulunmaktadır. Ekonomik faaliyetlerin kapsamı; ticari girişimleri, araç ve makine kiralama hizmetlerini ve tarımsal destekleri içerir.

Özellikle ekonomik faaliyet alanında sağlanan destek bazı yoksulların kendi iş girişimlerini başarıya ulaştırarak, zamanla zekât veren haline gelmesini sağlamaktadır. Bu durum, zekâtın sadece bir yardım aracı olmanın ötesinde, ekonomik güç oluşturarak toplumsal kalkınmaya katkı sağlama potansiyelini vurgular. Zekât fonlarının büyük bir bölümü, yerel ve uluslararası düzeyde eğitime yapılan burslar gibi eğitim finansmanına yönlendirilmekte, böylece bilgi ve becerinin toplumsal gelişimdeki rolü güçlendirilmektedir. Ramazan ayındaki yardımlar, dini eğitim kurumlarına mali destek sağlamak ve hukuki yardım ihtiyacı olanlara destek olmak gibi faaliyetleri içeren "dini ve sosyal yardım faaliyetleri" başlığı altında toplanmaktadır. Bu çeşitlilik, zekâtın sadece maddi yardım sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda toplumun genel kalkınmasına yönelik bütüncül bir yaklaşım benimsediğini yansıtmaktadır (Razak, 2020, ss. 251-253).

Kurumlarda hem yönetim hem de finansal sistemlerin geliştirilmesi, gözle görülür değişimler yaratmanın bir yoludur. Malezya, zekât ve diğer bağışların kurumsallaştırılmasında başarılı bir örnek sunmuş ve bağışların hesaplanması ve ödenmesini kolaylaştırmak için teknolojiye dayanmıştır. Ayrıca, zekât ödemelerinde aylık taksitlerle ödeme seçeneği sunarak bu süreci daha erişilebilir hale getirmiştir. Güven oluşturma açısından, özellikle Selangor ve Kuala Lumpur gibi bazı eyaletler, toplanan ve ödenen bağış paralarına online erişim imkânı sağlamıştır. Bu sayede insanlar, zekât toplama ve ödeme sürecini takip etme ve izleme fırsatına sahiptir. Ayrıca, toplanan bağışların nereye ve nasıl harcandığını gösteren detaylı yıllık raporlar da bulunmaktadır. Malezya'nın deneyimi, diğer ülkeler için önemli öğretiler sunabilir, ancak potansiyel ilerlemeler de düşünülmelidir (Migdad, 2019: 42).

Vakıflar tarihsel olarak, toplumların sosyoekonomik ve siyasi boyutları üzerinde önemli bir etkiye sahip olmuş ve özellikle Müslüman ülkelerde kalkınmaya katkı sağlamıştır. Bu bağlamda, vakıflar ideal olarak güçlü bir yoksulluk azaltma aracı olarak öne çıkmaktadır. Vakıfların rolü arasında, dini kurumların yanı sıra eğitim, yetimhaneler, sağlık tesisleri, ticaret merkezleri ve alışveriş kompleksleri gibi temel tesislerin sağlanmasında kamuya destek olunmaktadır. Malezya'da vakıfların yönetimi, her bir eyaletin Dini Konseyi tarafından denetlenmektedir. Vakıf bağışları için kullanılan yöntemler arasında nakit vakıf ve mülk vakfı gibi çeşitli seçenekler bulunmaktadır. Malezya federal hükümeti, ülkedeki vakıf kaynaklarını denetlemek için Jabatan Wakaf, Zakat, dan Haji (JAWHAR) adlı bir kurum kurmuştur. JAWHAR'ın amacı vakıf, zekât ve hac kurumlarının gelişimini

planlamak, uygulamak, denetlemek ve koordine etmektir. Para vakıfları, dikkat çeken bir diğer vakıf türüdür. Para vakfının esnek dağıtımları, onu etkili bir yoksullukla mücadele aracı haline getiren faktörlerden biridir. Para vakıfları topladıkları fonları gerçek sektöre (ekonomik faaliyetlere dayalı sektörler) veya İslami temelli yatırım fonlarına yönlendirmektedir. Bu yatırımlardan elde edilen kârlar halka fayda sağlayacak projeleri finanse etmek amacıyla kullanılmaktadır (Mahmood, Hamzah, ve Wan Mohd, 2017, ss. 1-6).

Malezya'daki çeşitli vakıflar, yoksulluğa karşı etkili mücadeleler yürütmektedir. Bu kuruluşlar, sürdürülebilir konut sağlama, eğitim imkânları sunma, çevresel sorumlulukları ele alma, sağlık hizmetleri sağlama, toplum gelişimini destekleme ve dezavantajlı gruplara yardım etme gibi çeşitli alanlarda faaliyet göstermektedir. Bu çabalar arasında Epic Homes, SOLS 24/7, Free Tree Society, Mercy Malaysia, EcoKnights, Yellow House, Elom Empowerment, SUKA Society, MyKasih ve Fugee School gibi kuruluşlar öne çıkmaktadır. Bu vakıflar, kendi alanlarında benzersiz yaklaşımlarıyla yoksul toplulukların yaşam koşullarını iyileştirmeye ve sürdürülebilir bir toplum oluşturmaya yönelik çabalarını sürdürmektedir (Hasanagic, 2023).

Para vakıfları, arazi ve mülk vakıfları kadar bilinmese de esnek yapısı sayesinde yoksulluğu hafifletme stratejilerinde etkili bir araç olarak görülmektedir. Para vakfının esnekliği, vakfın potansiyel faydalarının coğrafi konumlarına bakılmaksızın yoksullara dağıtılmasına olanak tanımaktadır. Para vakfı, yoksulluğu hafifletme stratejilerinde kullanılabilecek, geleceğe yönelik etkili araçlardan birdir. Bununla birlikte, para vakfı kavramı Malezya'da oldukça yeni olduğundan, toplumun para vakfının potansiyeli ve beklentileri konusunda iyi bilgilendirilmesi gerekmektedir. Para vakfının halk arasında daha iyi anlaşılması ve vakıf yönetiminin iyileştirilmesi, Malezya'da para vakfının başarılı bir şekilde uygulanmasının temel ön koşuludur. Halkın aktif katılımı ve yetkililerin doğru uygulamaları ile para vakfı, yüzyıllardır süregelen yoksulluk sorununa gerçekten de bir çözüm olabilir. Sonuç olarak, Malezya hükümetinin yanı sıra özel sektör ve halkın da desteğiyle, genel olarak vakıf kurumu ve özel olarak da nakit vakfı, ülkedeki kalkınma politikalarının uygulanmasında önemli roller oynayacak şekilde gelişebilir ve ilerleyebilir (Saifuddin, Polat, Fidan, Kayadibi, ve Kayadibi, 2014, ss. 29-40).

4.2.2.4. Malezya'da İslami Finans Sistemi'nin (Mikrofinans) Yoksullukla Mücadeledeki Etkisi

İslami mikrofinans, genellikle bankalar tarafından kredibilitesi olmayan yoksulların finansal ihtiyaçlarını karşılamak suretiyle, özellikle Müslüman ülkelerdeki yoksullar arasında finansal katılımın geliştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Güneydoğu Asya bölgesinde İslami mikrofinans, özellikle Endonezya ve Malezya'da hızla büyümüşür; buradaki Müslüman çoğunluklu nüfus, bu ülkelerdeki yoksulların sosyokültürel özelliklerine hitap edebilecek İslam'a uygun mikrofinans ürünlerine yönelik büyük bir talep oluşturmuştur. İslami mikrofinans kurumları (İMFK'ler), toplumun yoksul kesimine mikrokredi, mikro tasarruf ve mikro tekafül gibi çeşitli finansal hizmetler sunma konusundaki hizmetlerini genişletmeye devam etmektedir. İslami sosyal finansın finansman kapasitesini tam anlamıyla harekete geçirmek amacıyla İslami üçüncü sektör, yani zekât, vakıf ve sadakayı İslami mikrofinansla entegre etmek için sürekli çaba sarf etmektedir. Temelde, İslami mikrofinansın amacı, yoksulların mali ihtiyaçlarını karşılamak ve yoksulluğu azaltma çabalarının bir aracı olarak, İslami değerlere tam bağlılıkla zenginlik ve gelirin adil bir şekilde dağıtılmasını sağlamaktır. Daha az şanslı olanların sosyo ekonomik durumlarını iyileştirmek için sürekli çaba gösteren Malezya gibi gelişmekte olan ülkeler, sorunları karşılamak için finansal kurumlar icat etmişlerdir (Satar ve Kassim, 2020, ss. 1-3).

Malezya'da mikrofinans alanında faaliyet gösteren birçok kuruluş vardır. Bunların içinde Amanah Ikhtiar Malaysia (AIM) İslami mikrofinans sağlayan kuruluş olarak ön plana çıkmıştır. AIM 1987 yılında kurulan ve çeşitli mikro finansal hizmetler sunan en büyük İslami mikrofinans kuruluşudur. Yoksulluğu azaltma çabalarındaki kararlılığını ve mükemmelliğini yansıtan AIM, 2013-2016 yılları arasında dört yıl üst üste Küresel İslami Finans Ödülleri'nden "En İyi Mikrofinans Kurumu Ödülü"nü almıştır. AIM'nin İslami mikro kredi faaliyetleri arasında kredi sağlama, girişimcilik becerilerini artırma, küçük işletmelerin kurulmasına destek olma ve yoksulların gelir seviyelerini artırma bulunmaktadır. Kuruluş, özellikle kırsal bölgelerdeki mikro girişimcilere İslami prensiplere uygun finansmana erişim imkânı sunarak yoksullukla mücadeleye katkıda bulunmayı hedeflemektedir. AIM, İslami mikro kredi alanındaki faaliyetleri kapsamında müşterilerinden alınan düşük maliyetli hizmet ücretleri gibi İslami finans prensiplerine uygun ürünler sunarak, müşterilerine uygun şartlarda kredi imkânı sağlamaktadır. AIM'nin müşteri kitlesi genellikle düşük gelirli bireylerden oluşur ve bu kişilere küçük işletmelerini geliştirmeleri ve sürdürmeleri için

destek sunar. İslami mikro kredi alanındaki faaliyetleriyle, ekonomik güçlendirme ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine katkıda bulunarak milyonlarca RM değerinde kredi dağıtarak yoksul ailelerin ekonomik durumunu iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Bu kurum, Malezya Ekonomik Dönüşüm Planı kapsamında yoksulluğu hafifletmek ve hanehalkı gelirini artırmakla görevlendirilmiştir. AIM hükümetten hibe alan bir sivil toplum kuruluşu (STK) olarak kurulmuştur. Yoksulluğu azaltmakla görevli özel bir vakıf kuruluşu olan AIM, net bir yönetim yapısına ve istikrarlı bir fon kaynağına sahiptir (Abd Halim, Selvaratnam, ve Abu Bakar, 2013, ss. 1340-1343; “Amanah Ikhtiar Malaysia”, t.y.; Satar ve Kassim, 2020).

Malezya 2024 bütçesinde Başbakan Enver İbrahim, olağanüstü performansı nedeniyle AIM'nin yoksullukla mücadele çabalarını desteklemek amacıyla 100 milyon RM'lik bir ödenek ayrıldığını duyurmuştur. AIM, 2022'de takipteki kredi oranını %0,26'ya düşürerek dikkat çekici bir performans sergilediği için bu ödenek ayrılmıştır (The Star, 2023).

Malezya'nın en büyük mikrofinans kuruluşu olan AIM, binlerce yoksul Malezyalıya kendi işletmelerini kurmaları için finansman sağlayarak yaşamlarını iyileştirmelerine yardımcı olmuştur. AIM, ülkedeki en büyük mikrofinans kuruluşudur. Eylül 2014 sonunda AIM, girişimcilerine kümülatif¹⁵ olarak 11,3 milyar RM'den fazla finansman sağlamıştır. Geniş ağı sayesinde AIM, kentli yoksullara hizmet verebildiği gibi, uzak bölgelerdeki kırsal yoksullara da hizmetlerini genişletebilmektedir. Bu yoksulların borç para almaya ve bazı durumlarda tasarruf biriktirmeye erişimleri sınırlıdır ya da hiç yoktur. AIM'nin şubeleri, Malezya'nın en yoksul eyaletleri olan Sabah, Kelantan ve Kedah'ta yoğunlaşmak üzere ülke geneline yayılmıştır (Mason, Azmi, ve Madden, 2015: 2). 2023 itibarıyla 323.033 girişimciye sahip olan AIM kurulduğu 1987'den beri dört milyon hanenin çeşitli yardımlardan faydalanmasına vesile olmuştur (Bernama, 2023; “Amanah Ikhtiar Malaysia”, t.y.).

Ülkenin önde gelen ve en başarılı İslami mikrokredi kurumu olan AIM, özellikle hedef pazarı olan kadınlar arasında yoksulluğun azaltılmasında kilit bir rol üstlenmiştir. AIM'nin yaklaşık %99,6'lık yüksek geri ödeme oranı, etkin kredi dağıtım sisteminin yanı sıra grup bazlı kredi verme modeline de atfedilebilir. AIM'nin dağıtım sistemi, yoksulların mikro

---

¹⁵ Kümülatif bir özellik, bir dönem boyunca biriken toplam değeri temsil eder. Örneğin, kümülatif gelir, bir belirli süre içinde biriken toplam geliri ifade eder.

krediye erişiminin önündeki engelleri ortadan kaldırarak kapsayıcılığı sağlamak ve aynı zamanda minimum temerrüdü sağlamak üzere tasarlanmıştır. Her ne kadar finansman bireylere verilse de borç alanların, finansman ödeme süreci boyunca birbirlerine karşılıklı destek sağlayan ve grup başına beş kişiden oluşan dayanışma grupları oluşturmaları gerekmektedir. Bu nedenle, geri ödeme garantisi herhangi bir sözleşme şartı ile değil, grup üyeleri arasındaki destek ve güven yoluyla elde edilmektedir. Bu, finansmanın geri ödenmesi için kolektif sorumluluğun üstlenildiği ve sonraki finansmanlara erişimin önceki finansmanların geri ödemesinin başlamasına bağlı olduğu ortak sorumluluk grup temelli kredilendirme Grameen Bank¹⁶ modelini takip etmektedir. Mikrofinans müşterileri genellikle girişimcilik ve finansal yönetim becerilerinden yoksundur. Bu nedenle işlerini verimli bir şekilde yürütemezler ve finansman geri ödemelerinde zorluklar yaşayabilirler. AIM, üyelerine uygun beceri ve kaynakları sağlamak amacıyla finansmana erişimle birlikte girişimcilik geliştirme programları sunmaktadır. Bu programlar aracılığıyla üyelere eğitim, iş geliştirme ve insan sermayesi geliştirme konularında bilgi verilmektedir. AIM, Girişimcilik Geliştirme Merkezi aracılığıyla bu eğitimleri yürütmekte ve üyelerin işletmelerinin büyümesini desteklemektedir. Üyeler, AIM'nin sunduğu eğitim ve desteklerle gelirlerini artırma ve işlerini büyüme konusunda başarı elde etmektedirler. AIM ayrıca Sosyal Girişimde Kadınlar programı aracılığıyla üniversitelerle iş birliği yaparak bilgi paylaşımını teşvik etmekte ve öğrenci girişimcileri desteklemektedir. Ayrıca, finansal okuryazarlık düzeyini artırmak amacıyla Kredi Danışmanlık ve Borç Yönetimi Kurumu ile iş birliği yapmaktadır. Bu çabalar, üyelerin finansal becerilerini geliştirerek gelir yaratma kabiliyetlerini artırmayı hedeflemektedir (Mason vd., 2015).

Aşağıdaki tabloda AIM'nin şube ve üye sayıları verilmiştir. 1990 yılında 27 şube ve 3.220 üyeye sahip iken 2014 yılına gelindiğinde şube sayısı 135'e üye sayısı ise 348 bin kişiye yaklaşmıştır.

---

¹⁶ Grameen Bank, 1983 yılında Bangladeş'te Profesör Muhammad Yunus tarafından kurulan bir finans kuruluşudur. Düşük gelirli ve yoksul bireylere finansal erişim sağlayarak kendi işlerini kurmalarına yardımcı olur. Özellikle mikrofinans alanında öncü bir rol oynayan banka, geleneksel bankalardan kredi almakta zorlanan küçük çiftçiler, girişimciler ve kadın girişimcilere odaklanmıştır. "Grup kredi" modeli, bireylerin küçük gruplar oluşturarak birbirlerine destek olmasını sağlar. Bu modelle birlikte, faizsiz kredi politikaları ve sosyal sorumluluk odaklı yaklaşımıyla Grameen Bank, birçok kişinin kendi işini kurmasına imkân tanımış ve 2006 yılında Muhammad Yunus liderliğinde Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştür ("Introduction Grameen Bank", t.y.).

Tablo 13. AIM Şube ve Üye Sayıları (1990-2014)

Yıllar	Şube Sayısı	Üye Sayısı
1990	27	3.220
1995	35	39.401
2000	61	61,839
2005	69	154.614
2010	97	253.631
2014	135	347.907

Kaynak: AIM

Aşağıdaki tabloda 2014 itibariyle AIM, girişimcilerine kümülatif olarak 11,3 milyar RM'den fazla finansman sağlamış olup, bu rakam 1990'daki 891.488 RM'den çok daha yüksektir. AIM'nin mikrofinans sektöründeki pazar payı 2013 yılında %40' olmuştur.

Tablo 14. AIM Bölgesel Düzeyde Sağladığı Finansman Miktarları ve Yüzdesi (Son 2014)

Bölge	Miktar	Yüzdelik (%)
Northern Kelantan	1,416,370,860	12.48
Southern Kelantan	1,201,159,748	10.58
Kedah	1,959,323,110	17.26
Perak	1,396,867,640	12.31
Western Sabah	514,676,450	4.54
Central Sabah	353,520,310	3.12
Eastern Sabah	461,149,340	4.06
Terengganu	1,478,784,155	13.03
Pahang	679,767,570	5.99
Johor	238,016,570	2.10
Southern Sarawak	422,357,230	3.72
Northern Sarawak	402,131,220	3.54
Selangor/Kuala Lumpur	503,493,570	4.44
Melaka	321,110,820	2.83
Total	11,348,728,593	100

Geleneksel mikrofinans kuruluşlarında olduğu gibi, İMFK'ler de kadınları önemli bir hedef kitle olarak kabul etmektedir. Bazı İMFK'ler sadece kadınlara mikrofinans hizmeti sunmaktadır. Kadınların tercih edilmesindeki nedenler arasında, kadınların borçlarına daha sadık olması, geri ödemelerini düzenli olarak yapması ve finansmanı amaç dışında kullanmaması bulunmaktadır (A. Hassan & Saleem, 2017).

İMFK'ler bağış yoluyla fon sağlamaktadır. Toplanan bağışlar, borç şeklinde yoksul kesime verilmektedir. Bağışa bağımlı olması sistemin sürdürülebilirliği açısından sıkıntılı bir durum olmaktadır. Bazı mikrofinanslar bağışlara olan bağımlılığı azaltma niyetiyle ticari işletmeler açarak bu işletmelerden gelen karla sisteme fon sağlamaktadır. Malezya'daki İslami bankalar mikrofinansda kredi riskinin çok yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan ampirik çalışmalar neticesinde kredi veren çalışanların aşırı güven duygusunun kurumun kredi riskine etki ettiğini ortaya koymuştur. Bu doğrultuda İMFK'lerin kredi veren personel seçiminin iyileştirilmesi, ve iyi bir kontrol mekanizmasının sağlanması gerekmektedir (Ülev, 2022, ss. 193-195).

SONUÇ

Yoksulluk geçmişte olduğu gibi günümüz dünyasında da en büyük sorunlardan birisi olmaya devam etmektedir. Her ne kadar geçmiş dönemlere göre yoksulluk oranlarında azalma kaydedilse de bu sorun hala daha önemini sürdürmektedir. Dünyanın en zengin dönemlerinden birini yaşadığımız bir gerçek olmasına rağmen, ironik bir şekilde, yoksul insan sayısının hala oldukça yüksek olduğu tespit edilmiştir. Teknolojik imkânlardan en üst düzeyde faydalanan bir kesimin refah içinde yaşadığı bu çağda, diğer tarafta temel gıda maddelerine, sağlık ve eğitim olanaklarına erişemeyen, kültürel imkânlardan yoksun kalan milyonlarca insan yaşam mücadelesi vermektedir. Bu sorun genellikle az gelişmiş ülkelerin kaderi olarak algılansa da paradoksal bir şekilde, gelişmiş ülkelerin de bu sorunun pençesinde olduğu görülmektedir. Yoksulluk, sadece ekonomik bir mesele değil, aynı zamanda adaletsizlik, eşitsizlik ve sosyal dışlanma gibi derinlemesine sorunları da içinde barındırmaktadır.

Yoksulluk kavramı, çeşitli tanımlamalara konu olmuş ve yoksulluk türlerini açıklarken de farklı perspektiflere sahip tanımlamalara yol açmıştır. Bu tanımlamalardan bazıları temel gıda harcamalarını odak alırken, diğerleri sosyal ve kültürel ihtiyaçları vurgulamıştır. Yoksulluk tanımlanırken göz önünde bulundurulması gereken önemli bir konu ise, bu kavramın sadece ekonomik bir düzlemde mi yoksa buna ek olarak sosyal ve siyasal parametreleri de içerecek şekilde mi tanımlandığıdır. Kimileri için yoksulluk, yeterli beslenme, barınma ve temel sağlık hizmetlerine erişim eksikliği olarak öne çıkarken, diğer tanımlamalarda sosyal adaletsizlik, eğitim olanaklarından mahrumiyet ve kültürel katılımın engellenmesi gibi daha geniş bir perspektife işaret edilmektedir. Bu farklı tanımlamalar, yoksulluğun çok boyutlu bir sorun olduğunu ve sadece gelir düzeyi ile ölçülemeyeceğini vurgular.

Klasik iktisat geleneğine göre, yoksulluk bireylerin kendi tercihleri ve üretkenlikleriyle doğrudan ilişkilidir. Bireylerin kötü tercihleri veya düşük üretkenlikleri, yoksulluğun temel

nedeni olarak kabul edilir. Devlet müdahalesi genellikle ekonomik verimsizlik olarak görülür ve politika önerileri, bireylerin üretkenliklerini artırarak işgücüne katılmalarına odaklanır. Keynesyen iktisat, yoksulluğu genellikle toplam talep eksikliğiyle ilişkilendirir. İşsizlik ve yoksulluk, talep yetersizliği durumunda ortaya çıkar. Keynesyen teori, devletin ekonomiye müdahale ederek talep oluşturmalarını ve yoksulluğu azaltmasını savunur. Devletin kamu harcamaları ve para politikaları aracılığıyla ekonomiyi canlandırması gerektiği vurgulanır. Marksist iktisat, yoksulluğu kapitalist sistemdeki sınıf mücadelesi ve üretim ilişkileri bağlamında inceler. Marx'a göre, emeğin değeri sermaye tarafından sömürülür ve bu durum işçilerin yoksulluk içinde yaşamasına neden olur. Marksistler, kapitalist sistemin eşitsizlik ve adaletsizlik oluşturduğunu ve bu düzenin çöküp yerine yeni bir sistem geleceğini savunurlar. Yoksulluğun giderilmesi için eşitsizliğin sona ermesi ve gelir dağılımının dengelenmesi gerektiğini ileri sürerler.

Yoksulluk olgusu, toplumdan topluma farklı sebeplerden kaynaklanan karmaşık bir durumdur. Bu sebepler arasında; toplumsal, bireysel, ekonomik ve politik faktörlerin yanı sıra paylaşma sorumluluğunun unutulması gibi dini, ahlaki ve vicdani boyutlara da işaret edilebilir. Genel olarak, yoksulluğun nedenleri arasında bencillik, cimrilik, israf, fakirleşme korkusu, tembellik, kumar, faiz gibi bireysel etkenler bulunmaktadır. Aynı zamanda iç çatışmalar, siyasi darbeler, politik istikrarsızlık, afetler, krizler, faiz, enflasyon, tekelleşme, bilimsel faaliyetlerden uzaklaşma, teknolojik geri kalmışlık gibi içsel faktörler de önemli bir rol oynamaktadır. Dış nedenler arasında ise ekonomik ambargo, doğal zenginliklerin sömürülmesi, coğrafi dezavantaj gibi etkenler bulunmaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizlik yoksulluğun ana sebeplerindendir ve bu eşitsizlik birçok ülkede her geçen gün daha da artmaktadır. Dünya bankasına göre zengin ülkeler ile yoksul ülkeler arasındaki gelir eşitsizliği artmakta ve yoksul ülkelerin zengin ülkelerle rekabet etme imkânı ortadan kalkmaktadır. Bu durum yoksulluk çıkmazındaki ülkeleri daha da yoksul hale getirmektedir.

İslam iktisadı, geleneksel klasik iktisat paradigmasından farklı bir yaklaşım benimser. Temel olarak Kur'an ve sünneti rehber alır ve bu kaynaklar üzerinden ekonomik düzenin nasıl olması gerektiği konusunda yönlendirme yapar. Bu bağlamda, İslam iktisadının odak noktasında "iktisadi adam" modeli yerine "Müslüman insan" kavramı bulunur. Bu kavram, sadece maddi kazanç üzerine değil, aynı zamanda manevi ve toplumsal refahı da hedefleyen bir yapıyı temsil eder. İslam iktisadında öne çıkan değerler arasında adalet, eşitlik, kardeşlik ve hürriyet gibi İslami prensipler yer alır. İktisadi faaliyetlerde adaletin sağlanması,

insanların eşit fırsatlara sahip olması, kardeşlik ilişkilerinin önemi ve kişisel özgürlüklerin korunması esas alınır. Bu temel değerler doğrultusunda, İslam iktisadı sadece bireylerin kendi çıkarlarına odaklanmaz, aynı zamanda toplumun genel refahını da gözetir. İslam ekonomisi paradigması, küresel ekonomik sistemlere alternatif bir model sunar ve kapitalist yapıya karşı İslam'ın değerlerine dayalı bir sistem inşa etmeyi amaçlar. Bu sistem, üretimden tüketime ve bölüşüme kadar her aşamada İslami değerlerin rehberliğinde şekillenir. İslam iktisadında önemli bir nokta da bireylerin ve devletin ilahi prensiplere uygun olarak hareket etmesi ve toplumun dengeli bir şekilde işlemesi gerekliliğidir. Bu bağlamda, İslam'ın hakiki demokрасisi, her bireyin ve devletin ilahi prensiplere göre hareket etmesiyle toplumun sağlıklı bir denge içinde işlemlerini hedefler.

İslam iktisat düşüncesinde, yoksulluk derecelerini belirtmek üzere "fakir" ve "miskin" olmak üzere iki temel kavram kullanılmıştır. Hanefî mezhebine göre, fakir nisap miktarı altında mala sahip olan; miskin ise hiçbir şeye sahip olmayan kimsedir. Klasik fıkıh ve modern iktisat bilimi arasında yoksulluk derecelendirmelerinde benzerlikler bulunmaktadır. Ancak, farklı zamanlardaki sosyal ve ekonomik koşulların, bu derecelendirmeleri şekillendirdiği ve her iki düşünce sistemine özgü çeşitli parametrelerin bulunduğu unutulmamalıdır. Klasik fıkıhın yoksulluk tarifi ile günümüzdeki yoksulluk türleri kıyaslandığında, fakirlik göreceli yoksulluğa benzerken, miskinlik ise mutlak yoksulluğa daha yakın bir durumu ifade edebilir.

İslam, insanların maddi ve manevi gelişmelerini sağlamak amacıyla bazı yükümlülükler getirmiştir. Bu yükümlülüklerden bir kısmı mali ödemler şeklinde yerine getirilmektedir. İslam dini maddi yükümlülükler ile yoksulluğun azaltılmasını ve toplumun sosyal refah düzeyinin artırılmasını amaçlamaktadır. Buna bağlı olarak zekât ve kefâretler gibi zorlayıcı hükümlerle beraber sadaka ve vakıf gibi gönüllülük esasına dayalı araçlar bulunmaktadır. Bunlara ek olarak ticari hayatta yoksul girişimcilere destek sağlayacak nitelikte mudarebe, müşareke vb. İslami araçlar da bulunmaktadır.

İslam, sosyal adaleti sağlama amacıyla çeşitli araçlar ve ilkeler sunar. İslam, gelirin adil bir şekilde dağıtılmasını teşvik eder. Zekât gibi sosyal yardım kurumları, fakirleri desteklemek ve toplumsal dengeyi korumak adına önemli bir işleve sahiptir. Ayrıca, insanların maddi durumlarına göre diğerlerine yardım etmeleri, sadaka verme ve adaleti gözetme gibi değerler, İslam'ın sosyal adalet anlayışını güçlendirmektedir. İslam iktisadında temel bir ilke, Homo İslamicus yani İslam'a uygun insan modelidir. Bu model, insanın maddi refahının yanında manevi değerlerine ve onuruna da önem verir. İslam, bireyin insanlık onurunu

korumasını ve geliştirmesini öngörerek, ekonomik faaliyetlerde adaleti ve ahlaki değerleri ön planda tutar.

İşlam, toplumsal dayanışma, akrabalık ve komşuluk haklarına büyük önem atfeder. Müřlūmanlar arasında karşılıklı yardımlaşma ve destek olma gibi unsurlar, yoksulların ihtiyaçlarını karşılamak için önemli temel taşlardır. İşlam'ın ekonomik adalet anlayışı, adil bir gelir dağılımını hedefler. İşlam ekonomisi, zenginlik ve kaynakların adil bir şekilde paylaşılmasını teşvik eder. Zekāt gibi mekanizmalar, zenginlerin yoksullara yardım etmelerini ve toplumsal dengenin korunmasını sağlar. İşlam'ın kalkınma anlayışı, sadece ekonomik büyümeye odaklanmakla kalmaz; aynı zamanda sosyal ve ekonomik sürdürülebilirliği de içerir. İşlam, doğal kaynakları israf etmemeyi, çevreye duyarlı bir şekilde yaşamayı ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını gözetmeyi teşvik eder. Bu anlayış, sadece bugünkü neslin değil, gelecek kuşakların da refahını düşünmeyi amaçlamaktadır.

İşlam'ın yoksulluğa bakışı hem maddi hem de manevi bir perspektife dayanmaktadır. Manevi anlamda, tüm insanlar fakir ve Allah'a muhtaçtır; zengin olan yalnızca Allah'tır. Bu manada fakrın, insanın temel niteliklerinden biri olduğu konusunda bir görüş birliği bulunmaktadır. İşlam, fakirliği ve yoksulluğu sadece maddi bir olgu olarak değil, aynı zamanda bir imtihan ve bir fırsat olarak değerlendirir. İşlam toplumunda fakirlik ve yoksulluk, hiçbir zaman bir kişiyi horlama ve aşağılama sebebi olarak görülmez. İnsanların Allah katındaki değeri sadece takva ile belirlenir. Bu anlayış, maddi varlık veya yokluk üzerinden değil, insanların karakteri, sabrı, şükretmesi gibi manevi değerlerine bağlıdır. Hz. Peygamber'in yaşamı, farklı sosyal sınıflardaki insanlara insanca muamele edilmesi konusunda bize en güzel örnek olmuştur. Özellikle toplumda hor görülen kesimlere, yani yoksullara, yetimlere, miskinlere, kölelere, kadınlara ve çocuklara özel ilgi göstermiştir.

Yoksullukla ilgili hadisler, fakirlerin horlanmaması, dışlanmaması, haklarının gasp edilmemesi, ihtiyaçlarının karşılanması, şeref ve haysiyetleriyle yaşama fırsatının sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır. İşlam, fakirliği savunmaya veya dini temellendirme adına yapılan yanlış yorumlara karşı çıkar. Dinimize göre fakirlikten kurtulmak için çaba göstermek ve gayret etmek önemlidir. Fakirliğin sadece maddi değil, aynı zamanda manevi zararları olduğu da anlatılır.

İşlam toplumundaki yanlış yoksulluk algısının sebeplerinden biri, fakirliği kaderin değiştirilemez bir sonucu olarak gören anlayışa dayanmaktadır. Ancak bu görüş, İşlam'ın temel prensipleriyle çelişir. İşlam, insanlara çalışma ve dürüstçe kazanç elde etme gibi

değerleri öğretmektedir. Bu yaklaşım, sosyal sorumluluklardan kaçma eğiliminde olan bazı bireylerin bahanesidir. Yoksulluk, İslam'da kutsal bir durum veya Allah'ın özel bir nimeti olarak algılanmamalıdır. İslam'a hizmet etmenin, fakirlikle değil zenginlikle gerçekleştiği önemli bir gerçektir. İslam'ın teşvik ettiği hayırlar ve hizmetler, genellikle zenginlikle mümkün olmaktadır. Bu nedenle, fakirliği savunmak veya dini temellere dayandırmaya çalışmak, İslam'a ve Müslümanlara zarar verebilecek büyük hatalardan birisidir.

İslam, zengin ve yoksullar arasındaki ilişkilerde adaleti sağlamak için belirlediği hak ve görevlerle toplumsal bir denge oluşturmayı amaçlamaktadır. Yoksulluğun ortadan kaldırılması için İslam'ın önerdiği çözümler, temelde dünya hayatının imtihan olduğu inancına dayanmaktadır. İslam, bu imtihanın bir parçası olarak zenginlerden, yoksullara yardım etmelerini ve mallarını paylaşmalarını isterken, yoksullara da zenginlere karşı haset etmemelerini öğütlemektedir. Zengin bireylerin, İslam'a göre toplumlarındaki yoksullara karşı önemli sorumlulukları vardır. Zekât ve fitre gibi mecburi görevlerin yanı sıra, sadaka gibi gönüllü eylemlerle de zenginler, ellerindeki nimetleri paylaşmalıdırlar. İslam'ın öğretileri, zenginlerle yoksullar arasındaki uçurumu kapatmayı ve toplumsal dayanışma kültürünü teşvik etmeyi hedefler. İslam'ın sosyal sorumluluk bilinci, toplumun geneline yayıldığında dostluk duyguları güçlenir, dilencilik gibi hoşgörüsüz davranışlar azalır ve toplumda birlik ve refah artar.

Yoksulluğun etkilerini azaltmak için dünya genelinde yoksullukla mücadelede etkili rol oynayan kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları öne çıkmaktadır. Devletlerin geliştirdiği yoksullukla mücadele stratejileri genellikle doğrudan (gelir dağılımını düzeltme, sosyal yardım programları, eğitim ve sağlık erişimini artırma) ve dolaylı (ekonomik kalkınma projeleri, istihdam artırma politikaları, altyapı projeleri) mücadele yöntemlerine odaklanmaktadır. İslam'ın yoksullukla mücadele konusundaki öğretileri, maddi sıkıntıları sadece bir ekonomik sorun olarak değil, aynı zamanda toplumun genel sağlığına ve adaletine yönelik bir tehdit olarak ele almaktadır. Bu bağlamda, İslam'ın yoksullukla mücadele vizyonu, sadece maddi yardımları değil, aynı zamanda toplumsal ve ekonomik düzenlemeleri içermektedir. İslam'ın sunduğu çözümler arasında; zekât, hibe, vakıf, karz-ı hasen, sadaka gibi sosyal yardım mekanizmalar bulunmaktadır. Bu mekanizmalar, zenginden fakire doğru gerçekleşen maddi transferlerin yanı sıra, toplumda daha adil bir gelir dağılımını sağlamayı hedeflemektedir. Günümüzde İslam'ın yoksullukla mücadele stratejileri çeşitlenmiş olup, zekât, vakıf, tekafül gibi kurum ve uygulamalara ilaveten İslami

mikrokredi ve faizsizlik esasına dayalı İslami bankalar da yoksullukla mücadelede etkili araçlar olarak öne çıkmaktadır. İslam'ın bu kapsamlı yaklaşımı, yoksullukla mücadelede sadece maddi yardımları değil, aynı zamanda toplumsal düzenlemeleri, ekonomik adaleti ve fırsat eşitliğini içermesiyle önemli bir rehberlik sunmaktadır.

İslam'ın yoksullukla mücadele stratejilere ilaveten yasaklayıcı finansal önlemleri de bulunmaktadır. İslam iktisadı dürüstlük ve adalete vurgu yaparak haksız kazançları engellemeyi amaçlar. Dinimiz, Kur'an'ın haram ilan ettiği kazançları yasaklayarak, eşitsizlik ve yoksulluğa karşı önlemler alır. Ekonomik krizlerin temelinde ahlaki olmayan tutumlar, dolandırıcılık ve açgözlülük bulunmaktadır. İslam, ekonomik açgözlülüğü ve etik değerleri göz ardı eden yatırım stratejilerini engelleyerek, toplumda finansal kriz ve yoksulluğun önüne geçmeye çalışır. İslam'ın ahlaki ve etik unsurlara dayanan ekonomik sistemi, diğer ekonomik sistemlere göre daha dayanıklı olup, insanları manevi değerlere uygun bir şekilde ekonomik faaliyet göstermeye teşvik etmektedir. Faiz, garar (belirsizlik) ve kumar gibi uygulamalar, İslam tarafından kesin bir şekilde yasaklanmıştır. Bu yasaklar, ekonomik faaliyetlerin reel sektöre yönlendirilmesini ve üretken amaçlarla kullanılmasını sağlar. İslam, Allah'ın insanlara ihsan etmiş olduğu nimetleri birer emanet olarak kabul eder ve bu emanetleri yaratıcının rızası ve topluma fayda sağlayan yerlerde kullanmayı emreder. Kaynakların optimum seviyede kullanılması ve gerekli yerde ihtiyaç kadar tüketilmesi gerekmektedir. Ayrıca, gösteriş için lüks ürünlerin alınması ve israfa yol açacak davranışlar ve harcamalar da yasaklanmıştır. İslam, mütevazı bir yaşam tarzını teşvik eder ve maddi kaynakların sadece kişisel zevkler için değil, toplum ve insanlık yararına kullanılması teşvik eder.

İslam iktisat sistemi, yoksullukla mücadelede etkili bir araç olarak görülen zekât ve sadaka kurumlarıyla benzersiz bir yaklaşım sunmaktadır. Bu bağlamda, bazı İslam ülkeleri, zekât ve sadaka sistemini etkin bir şekilde kullanarak sosyal güvenlik ve hayır işlerine önemli katkılarda bulunmaktadır. Örneğin, Suudi Arabistan, zekât gelirlerini doğrudan sosyal güvenlik yardımlarına tahsis ederek bu kaynakları etkili bir şekilde değerlendirmektedir. Ayrıca, İslamic Relief Worldwide ve Zakat Foundation of America gibi kurumlar, küresel düzeyde yoksullukla mücadelede İslami sosyal finans araçlarını kullanarak önemli başarılar elde etmişlerdir. Ancak, İslam ülkelerinin çoğu zekât ve sadaka sistemini bireylerin inisiyatifine bırakmıştır. Zekât ve sadaka kurumlarının daha etkili olabilmesi için resmi kanalların artırılması ve bu kurumların uluslararası sistemle ilişkilendirilmesi önemlidir.

Yoksullukla mücadelede bu İslami sosyal finans araçlarının potansiyelini tam anlamıyla değerlendirebilmek için daha kaliteli verilere ve daha etkili bir planlamaya ihtiyaç vardır.

İslam'da vakıf kurumu, servetin adil dağılımını sağlamayı amaçlayan geniş bir kavramdır. Bin dört yüz yıl boyunca Müslümanlar tarafından eğitim amacını desteklemek, yoksulluğu ortadan kaldırmak, bilimi teşvik etmek, mimari ve sanat mirasını korumak, kamu yararı için toprakları korumak, yetimlere yardım sağlamak ve servetin israf edilmesini önlemek için kullanılmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nda vakıfların toplam bütçesi devlet bütçesinin üçte birine ulaşmıştır. Bu vakıfların tarihsel deneyiminden ilham alarak, birçok İslam ülkesi vakıfları canlandırmak ve yoksulluğu azaltma çabalarının merkezine koymak için çeşitli önlemler almaktadır. Vakıflar, yoksulların ihtiyaçlarını kısa vadede karşılamının yanı sıra onları zenginleştirme konusunda büyük bir potansiyele sahiptir. Bu bağlamda, İslam ülkeleri artık vakıfları yönetmek için bakanlıklar veya özel daireler kurarak, vakıfların uygun bir çalışma ortamına sahip olmalarını ve gönüllü varlık transferi yoluyla özel katılımın artmasını sağlamayı hedeflemektedir. İslam dünyasındaki genç nüfusun yüksek olduğu ve Körfez İş birliği Konseyi ülkelerindeki zengin kaynakların vakıf projelerini desteklemek için kullanılabileceği bir dönemde, vakıfların yoksullukla mücadeledeki rolü oldukça kritiktir. Bu zenginlik, eğitim, gıda, sağlık ve konut gibi temel ihtiyaçları karşılamak amacıyla kurulacak vakıflar aracılığıyla etkili bir şekilde kullanılabilir. Bu çabalar, yoksulluğun azaltılmasının yanı sıra bölgedeki İslam ülkelerinin imajını iyileştirecek ve toplumsal dayanışmayı güçlendirecektir.

Tarih boyunca, vakıf uygulamaları ve ahilik sistemi gibi yöntemler, İslam iktisadının fakirlikle mücadelesinde önemli bir rol oynamıştır. Ancak, sanayi devrimi, vakıf uygulamaları gibi eski sistemleri etkileyerek zayıflatmıştır. Bu süreçte, 20. yüzyılın ilk yarısında İslam ekonomisinde ciddi bir boşluk oluşmuş ve bu da yoksullukla mücadelede yeni çözümler bulma ihtiyacını doğurmuştur. İslami mikrofinans sistemi, zekât, sadaka ve vakıf gibi İslam'ın temel kurumlarını tek bir çatı altında birleştirerek bu zorlukları aşabilecek kapasiteye sahiptir. Böylece, zekât, sadaka ve vakıflardan gelen fonlar sayesinde İMFK'ler fon sıkıntılarını etkili bir şekilde çözülebilir. İslami mikrofinans, faizsiz ve İslami prensipleri içeren bir çözüm sunmaktadır. İslami mikrofinans, finansman ihtiyacı olan fakat hibe alacak düzeyde fakir olmayan, ancak aynı zamanda İslami bankalardan kredi kullanacak kadar zengin de olmayan yetenekli yoksullara yönelik bir kurumsal çözüm sunmaktadır.

İslam dünyası, dünya nüfusunun yaklaşık %25'ini oluşturarak coğrafi, siyasi ve ekonomik açıdan büyük bir çeşitliliğe sahiptir. Özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde yoğunlaşan Müslüman nüfus, farklı ekonomik koşullar altında yaşamaktadır. İslam dünyasının genel ekonomik tablosuna bakıldığında, doğal kaynak zenginlikleri nedeniyle ekonomisi güçlü olan ülkelerin sayısı dikkat çekmektedir. Ancak bu zenginlik, genellikle sanayileşme yerine doğal kaynaklara dayalıdır. Sanayileşmiş bir Müslüman ülke bulunmamakta olup, kaynakların etkin bir şekilde kullanılamaması ekonomik kalkınmada engel oluşturmaktadır. Müslüman ülkeler arasında, GSYİH açısından ön sıralarda yer alan ülkeler bulunmamaktadır. Endonezya, 1,32 trilyon dolarlık GSYİH ile en büyük Müslüman ekonomisine sahipken, Suudi Arabistan, Türkiye, Nijerya ve Mısır da sırasıyla ekonomik büyüklük açısından önemli rol oynamaktadırlar. Ancak, İslam ülkeleri potansiyelini tam anlamıyla değerlendirememekte ve ekonomik siyasi birliktelikler kuramamaktadır.

İslam dünyasının ekonomik zorlukları arasında jeopolitik faktörler önemli bir yer tutmaktadır. Bölgesel çatışmalar, sınırların belirsizliği ve sürekli olarak devam eden çatışmalar, ekonomik kalkınmayı olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, bazı İslam ülkelerinde etkili yönetimden yoksunluk, yolsuzluk, politik istikrarsızlık ve zayıf yönetim gibi faktörler de ekonomik büyümeyi engellemektedir. Eğitim sistemi ve bilim alanında yetersiz yatırımlar, doğal kaynakların etkin kullanılamaması da İslam dünyasının ekonomik kalkınmasını etkileyen diğer önemli unsurlardır.

İslam dünyasının başlıca sorunlarından biri, ekonomik geri kalmışlık ve sosyal adaletsizlik olarak öne çıkmaktadır. İslam ülkeleri, coğrafi konumlarından kaynaklanan dezavantajlarla mücadele ederken, kıymetli kaynakların sınırlı bir grup tarafından kontrol edilmesi, işsizlik, yolsuzluk, rüşvet ve adaletsizlik gibi faktörlerle sosyal adaletsizlik yaygınlaşmıştır. Siyasi istikrarsızlık, eğitimsizlik, ekonomik altyapı eksikliği, doğal kaynakların adaletsiz dağılımı, hızlı nüfus artışı, dış borçlar ve savaş gibi etmenler, İslam ülkelerindeki yoksulluk sorununu karmaşıktırıyor. Bu zorlukların üstesinden gelebilmek için adil kaynak dağılımı, eğitim sistemi güçlendirmesi, ekonomik altyapı geliştirme, dış borç yönetimi ve sosyal adaletin sağlanması gibi sürdürülebilir çözümlere ihtiyaç duyulmaktadır.

Malezya, İslami ekonomi modelini benimsemiş ve bu modelle uyumlu ekonomik politikalar uygulayan bir İslam ülkesidir. Malezya, Güneydoğu Asya'da Malay Yarımadası ve Borneo adasındaki 13 eyaleti kapsayan bir ülkedir. İslamiyet, 14. yüzyılda Arap ve Hintli tüccarlar

sayesinde Malezya’da yayılmaya başlamış, nüfusun büyük kısmı kısa sürede Müslüman olmuştur. 16. yüzyıldan itibaren Portekiz, Hollanda ve İngiltere'nin sömürgesi olan Malezya, 1957'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Malezya, anayasal monarşi temelli parlamenter demokrasi sistemine sahiptir. Ülke, kültürel çeşitliliği, dinamik ekonomisi ve tarihi dokusuyla dikkat çekmektedir. İslam ekonomisi alanında önemli bir aktördür.

Malezya, 1957'de bağımsızlığını kazandıktan sonra ekonomisini tarım ve emtia odaklı bir yapıdan güçlü bir imalat ve hizmet sektörlerine dönüştürmüştür. Ticaretin GSYİH'ye oranı dünya genelinde en yüksek seviyelerden biri olan %130'un üzerindedir. Ticaret ve yatırıma açıklık, istihdam oluşturmada ve gelir büyümesinde kritik bir rol oynamıştır. İhracat faaliyetleri ülke ekonomisinde önemli bir paya sahiptir. Malezya'nın cari fiyatlarla GSYİH tahmini 2024 yılında 482 milyar dolar olması beklenmektedir.

2022 yılına ilişkin dış ticaret verilerine göre, Malezya'nın ihracatı %18 artarak 353 milyar dolara ulaşmıştır. Ülkenin dünya ticaretindeki payı %1,5'tir ve dünya genelinde 22. sırada yer almaktadır. Çin, Singapur ve ABD, Malezya'nın en fazla ihracat yaptığı ülkeler arasında bulunmaktadır. Malezya'nın finansal sistemi, geleneksel ve İslami finans prensiplerine dayanan çeşitli kurumlardan oluşmaktadır. Bankacılık sistemi, ticari bankalar, yatırım bankaları ve İslami bankalardan oluşur. Malezya Merkez Bankası, finansal sistemi düzenleyen ana otoritedir. İslami finans prensiplerine dayanan finansal ürünler, ülkede önemli bir rol oynamaktadır.

Malezya İslami finans sistemi, köklerini 1969 yılında ortaya çıkan Lembaga Tabung Haji'nin kuruluşuna dayandırmaktadır. Tabung Haji'nin başarısı, Malezya'da İslami finans sistemine olan güveni artırmıştır. Bu başarı, 1983 yılında Malezya'da faaliyet gösteren ilk İslami banka olan Bank Islam Malaysia Berhad'ın kurulması ve ardından Faizsiz Bankacılık Programı'nın başlatılmasıyla devam etmiştir. Malezya, İslami finansın gelişimine yönelik çabalarını sürdürerek 1994 yılında İslami Bankalar arası Para Piyasası'nı kurmuştur. Bu platform, katılımcıların fonlama gereksinimlerini etkin ve verimli bir şekilde karşılamak üzere şeriat ilkelerine dayalı kısa vadeli yatırım kaynağı sağlamayı amaçlamaktadır. İslami finans sistemi, Malezya'nın ekonomik kalkınması için kritik bir rol oynamış ve ülkeyi dünyanın önde gelen İslami finans merkezlerinden biri haline getirmiştir. Malezya'nın İslami finans alanındaki liderliği, ülkenin tutarlı ve kapsamlı İslami finans politikaları oluşturma çabalarının bir yansımasıdır. Bu bağlamda, Malezya İslami finans ekosistemi, çeşitli ürün ve elverişli altyapılarıyla dikkat çekmektedir. 2022 itibarıyla son üç yılda Küresel İslami

Finans Raporu'ndaki İslami Finans Ülke Endeksi'nde sürekli olarak ilk beş sıradaki yerini koruyan Malezya, tutarlı politika oluşturma ve sektörün sürdürülebilir büyümesine odaklanma konusundaki başarısıyla öne çıkmaktadır. Malezya'nın ikili finans sistemi, İslami ve geleneksel finansal modelleri birleştirerek daha fazla çeşitlilik ve esneklik sunmaktadır. Malezya'nın ekonomik büyümesini destekleyen ve uluslararası finansal arenada rekabet avantajı sağlayan bu yapı, ülkenin finansal sistemini güçlendirmekte ve geleceğe yönelik başarıyı desteklemektedir.

İslami finans ürünlerinin çeşitliliği artarken, toplumun refahını ve ekonomiyi güçlendirmek için İslami finansal okuryazarlığa olan ihtiyaç da artıyor. Finansal okuryazarlık, doğru finansal kararlar alabilmek için gerekli olan finansal bilginin sağlam bir şekilde kullanılmasını içerir. Bu, insanların finansal ürünler arasında seçim yaparken sağlam bir finansal yargıya dayanarak finansal bilgilerini kullanmalarını sağlar. Malezya, İslami finans alanında uzmanlaşmış yükseköğretim programlarını desteklemek amacıyla INCEIF gibi kurumları kurarak bu alandaki uzmanlık eksikliğini gidermeye çalışmaktadır. Ayrıca, Malezya'daki diğer üniversiteler de İslami finans alanında artan talebi karşılamak üzere yüksek lisans ve doktora programları sunmaktadır. Bu girişimler, yerel ve uluslararası düzeyde İslami finans uzmanlarının yetişmesine katkı sağlamaktadır.

Malezya'nın ekonomik sistemi, İslam hukukuna uygun bir şekilde şekillendirilmiş ve bu çerçevede yoksullukla mücadelede etkili stratejiler geliştirilmiştir. Ülke, finansal sistemdeki dengeleri gözetirken aynı zamanda toplumsal adaleti de ön planda tutarak kapsamlı bir yoksullukla mücadele çabası içine girmiştir. Malezya'nın bu ekonomik modeli yoksullukla mücadeleye önemli bir katkı sağlamaktadır. Malezya, bağımsızlığını ilan ettiği dönemde büyük bir yoksulluk sorunuyla karşı karşıya kalmıştı. Bağımsızlık öncesinde ülkenin yarısından fazlası hem kırsal hem de kentsel alanlarda yoksullukla mücadele etmeye çalışıyordu. Ancak zaman içinde Malezya hükümeti, ekonomik büyümeyi teşvik etmek ve yoksulluğu azaltmak amacıyla çeşitli stratejiler geliştirdi.

Hükümetin stratejileri arasında, istihdamın yeniden yapılandırılması, ticari ve sınai kalkınmanın teşvik edilmesi gibi ekonomik dengeyi sağlamaya yönelik önemli adımlar bulunmaktadır. Ayrıca, yoksul kesimlere yönelik devlet yardımları, mali sübvansiyonlar ve faizsiz krediler gibi önlemlerle ekonomik destek sağlanmıştır. Temel sosyal altyapı tesisleri, uzak ve yoksul bölgelerde yaşayan insanların daha fazla erişim sağlaması için desteklenmiştir. Yoksullukla mücadele stratejileri, üç ana bakış açısını içermektedir. İlk

olarak, üretkenliği ve geliri artırmak amacıyla tarım ve diğer sektörlerde modern tekniklerin benimsenmesi ve desteklenmesi. İkinci olarak, yüksek verimli sektörlerle yönlendirme politikaları ile yoksulların katma değerli sektörlerde istihdam edilmesi. Son olarak, sosyal hizmetler aracılığıyla yoksulların yaşam kalitesini artırmayı amaçlayan stratejiler. Malezya'nın bu stratejileri, ekonomik büyümeyi destekleyen ve yoksullukla mücadeleye odaklanan kapsamlı bir yaklaşım sunmaktadır. Bu çabalar, ülkenin genel refahını artırmak ve yoksulluk sorununu kökten çözmek adına önemli adımlardır.

Malezya, son 50 yılda yüksek gelirli ve gelişmiş bir ülke statüsüne ulaşma amacının yanı sıra, refah paylaşımının sürdürülebilir olmasını sağlamak adına etkileyici bir başarı elde etmiştir. Ülkede aşırı yoksullukla mücadelede kaydedilen ilerleme, sadece büyük şehirleri değil, aynı zamanda kırsal bölgeleri de kapsayacak şekilde gerçekleşmiştir. Malezya'nın yoksulluğu azaltma başarısı, ulusal düzeyde mutlak yoksulluğu yarıya indirme hedefine ulaşan en hızlı ülkeler arasına girmesine neden oldu. Bu başarı, Malezya'nın Binyıl Kalkınma Hedeflerini başarıyla tamamladığını ve uluslararası düzeyde takdir toplamasına sebep olmuştur. Ülkedeki yoksulluk oranının hesaplanmasında kullanılan Yoksulluk Sınırı Geliri (PGK), güncellenmiştir. Daha önce 980 RM olan PGK 2019'da hane başına 2.208 RM olarak yükseltilmiştir. Bu güncelleme, Malezya'nın ekonomik ilerlemesini yansıtan bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Ancak, COVID-19 salgınının etkisiyle 2020'de mutlak yoksulluk oranında bir artış yaşandı. Mutlak yoksulluk sınırı gelir miktarına yönelik eleştirilerin ardından, Malezya hükümeti 2019 yılında mutlak yoksulluk metodolojisini revize etme kararı almıştır. Bu revizyon sonucunda, 2016'dan bu yana düşüş eğiliminde olan mutlak yoksulluk oranı, 2019'da %5,6'ya yükselmiştir. COVID-19 salgınının küresel etkisiyle birlikte, 2020 yılında mutlak yoksulluk oranında bir artış yaşanmış ve bu oran %8,4'e çıkmıştır. Salgının yarattığı zorluklara rağmen, COVID-19 sonrasında ekonomik toparlanma süreciyle birlikte 2022 yılında mutlak yoksulluk oranı %6,2'ye gerilemiştir.

Yoksullukla mücadelede önemli başarılar elde eden Malezya, özellikle İslami sosyal finans sistemini etkin bir şekilde kullanarak dikkatleri üzerine çekmektedir. Malezya, bağımsızlığını kazandıktan sonra İslami finansın yanı sıra hac fonu, tekafül, helal sertifikasyonu ve zekât kurumu gibi birçok dini uygulamayı hayata geçirerek ülkenin İslam kimliğini güçlendirmeyi amaçlamıştır. Ülke, zekât toplama ve dağıtma faaliyetlerini yasal bir zeminde ve gönüllülüğe bağlı olarak yürüterek, bu alandaki başarılarını artırmıştır. Malezya'nın İslami sosyal finans sistemi, özellikle zekâtın toplanması ve dağıtılmasında

kendine özgü bir yapıya sahiptir. Ülke yönetimi eyalet sistemine tabi olduğundan, merkezi bir zekât yönetimi olmasa da lokal olarak zekât faaliyetleri merkezileştirilmiştir. Zekât verenleri teşvik etmek amacıyla bireysel olarak verilen zekâtlar gelir vergisinden düşülmekte ve kurumsal zekât ödemelerinde vergi iadesi yapılmaktadır. Maaştan zekât kesintisi ise zekât fonunun önemli bir kaynağını oluşturmaktadır. Malezya'da toplanan zekâtın dağıtımında eyaletlere göre farklılıklar görülmektedir. Yoksul ve miskinlerin yanı sıra becerisi veya yeteneği olanlara iş kurmaları için sermaye, çalışma durumu olmayanlara ise maaş şeklinde ödeme yapılmaktadır. Ayrıca yoksul öğrencilere burs olarak da yardım yapılmaktadır. Ancak, toplanan zekât ve fitrelerin bir kısmının cari yılda dağıtılamamış olması çözülmesi gereken bir sorun olarak devam etmektedir. Bu durum, daha etkin bir dağıtım sistemi ve süreci üzerinde düşünülmesi gerektiğini göstermektedir. Malezya'nın zekât sistemi, bazı eksikliklere rağmen yoksulluğu azaltma konusunda önemli gelişmeler sağlamıştır. Zaman içinde zekât verenlerin sayısında ve toplam zekât miktarında ciddi artışlar yaşanmıştır.

Malezya, vakıflar aracılığıyla, özellikle de para vakıflarıyla yoksullukla mücadelede önemli adımlar atmaktadır. Para vakıfları, topladıkları fonları gerçek sektöre veya İslami temelli yatırım fonlarına yönlendirerek elde ettikleri kârları yoksullara fayda sağlayacak projeleri finanse etmek amacıyla kullanmaktadır. Malezya'daki çeşitli vakıflar, sürdürülebilir konut, eğitim, çevresel sorumluluklar, sağlık hizmetleri, toplum gelişimi ve dezavantajlı gruplara yardım gibi alanlarda faaliyet göstermektedir. Malezya hükümeti, özel sektör ve halkın desteğiyle, vakıf kurumları ve özellikle para vakfı, ülkedeki kalkınma politikalarının uygulanmasında önemli bir role sahip olabilir.

Yoksullukla mücadelede etkili bir strateji olarak öne çıkan İslami mikrofinans sistemi, Malezya'da özellikle Amanah Ikhtiar Malaysia (AIM) gibi kurumlar aracılığıyla milyonlarca insanın hayatına dokunarak finansal katılımı teşvik etmekte ve ekonomik kalkınmaya önemli bir katkıda bulunmaktadır. İslami mikrofinans, Malezya'da hızla büyümüşür. Bu artışın arkasında, bölgedeki Müslüman çoğunluğunun sosyokültürel özelliklerine uygun, İslam'a dayalı finansal çözümlere yönelik büyük bir talep bulunmaktadır. Malezya'nın öncü İslami mikrofinans kuruluşlarından biri olan AIM, 1987 yılında kurulmuş ve finansal hizmetler aracılığıyla yoksulluğu azaltma misyonuna odaklanmıştır. Küresel İslami Finans Ödülleri'nde dört yıl üst üste "En İyi Mikrofinans Kurumu Ödülü"nü kazanan AIM, başarılarıyla dikkat çekmektedir. AIM, İslami mikro kredi faaliyetleri üzerine odaklanarak girişimcilik becerilerini artırma, küçük işletmelerin kurulmasına destek olma ve yoksulların

gelir seviyelerini artırma konularında geniş bir hizmet yelpazesi sunmaktadır. Özellikle kırsal bölgelerde faaliyet göstererek mikro girişimcilere İslami prensiplere uygun finansmana erişim imkânı sağlamaktadır. AIM, sadece finansman sağlamakla kalmayıp aynı zamanda girişimcilik geliştirme programları ve finansal okuryazarlık eğitimleri gibi alanlarda da faaliyet göstermektedir.

Yoksulluğu azaltmak için bütün bu kaynakları en etkin düzeyde kullanmak gerekmektedir. Optimal seviyede fayda sağlamak için kurumsal bir yapı oluşturulması gerekmektedir. Kurumsal sistemler sayesinde, istenilen seviyede olmasa da Malezya örneğinde olduğu gibi yoksullukla mücadelede mesafe kat edildiği görünmektedir. Birbirinden ayrı olarak işleyen bu yapıları kurumsal bir yapı altında sistemli hale getirip eşsiz bir finansal sistem kurulabilir. Böylece sadaka, zekât, kefâret ve vakıf gibi gelir sağlayıcılardan elde edilenler sayesinde yoksul kimselerin gündelik ihtiyaçları karşılandıktan sonra; sürekli gelir elde etmeleri için girişimci ve kabiliyetli yoksullara İslami finans araçlarından uygun olanıyla sermaye sağlayıp, içinde bulundukları yoksulluk çıkmazından kurtulma fırsatı sunmak mümkün olacaktır. Kurulan bu ekosistem sayesinde kamunun sosyal güvenlik yükü azaltılırken İslam'ın amaçlamış olduğu kardeşlik bağları da güçlenmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abd Halim, S., Selvaratnam, D. P., & Abu Bakar, N. (2013). Pembasmian Kemiskinan Melalui Program Amanah Ikhtiar: Kajian Kes Cawangan Kota Setar, Kedah. *Prosiding Persidangan Kebangsaan Ekonomi Malaysia*, 3(8), 1340-1351.
- Acemoğlu, D., & Robinson, J. A. (2013). *Ulusların Düşüşü: Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri*. İstanbul: Doğan Egmont Yayıncılık.
- Adak, N. (2010). Sosyal Bir Problem Olarak İşsizlik Ve Sonuçları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 21(2), 105-116.
- AIM, Amanah Ikhtiar Malaysia. (t.y.). 27 Aralık 2023 tarihinde <https://www.aim.gov.my/sayfasından erişilmiştir>.
- Ak, M. (2016). Toplumsal Bir Olgusu Olarak Yoksulluk. *Akademik Bakış Dergisi*, (54), 296-306.
- Akademi İktisat, Eken, M. F., Faizsiz Bankacılık Modelleri ve Türkiye Uygulamaları. (2020). 09 Kasım 2021 tarihinde http://www.akademiktisat.net/calisma/banka_finans/faizsiz_bankacilik_mfeken.htm sayfasından erişilmiştir.
- Aktan, C. C., & Vural, İ. Y. (2002). Yoksullukla Mücadele Stratejileri. C. C. Aktan (Ed.) *Yoksulluk: Terminoloji, Temel Kavramlar ve Ölçüm Yöntemleri*. içinde, (ss. 39-69). Ankara: Hak-İş Konfederasyonu Yayınları.
- Albaraka Türk, Katılım Bankacılığı Sistemi Nedir. (2020). 18 Mayıs 2020 tarihinde https://www.albaraka.com.tr/pdf/Katilim_Bankaciligi_Sistemi_Nedir_.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Alkış, A. (2018). İslam Hukukunda Katılım Bankacılığı Fon Toplama ve Kullanırma Yöntemleri. *Al-Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(3), 120-133.
- Alkhidmat, Iqbal, M., Alkhidmat Qurbani: A Social Impact. (2023). 06 Aralık 2023 tarihinde <https://www.alkhidmat.org/blog/alkhidmat-qurbani-a-social-impact> sayfasından erişilmiştir.
- Apaydın, H. Y. (2001). Karz. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 24, ss. 520-525). İstanbul: TDV Yayınları.

- Arabacı, H. (2015). *Türk Katılım Bankacılığında Fon Kullandırma Yöntemleri*. Bilecik: Dönem Projesi.
- Arpacıoğlu, Ö. (2012). *Dünya ve Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Arpacıoğlu, Ö., & Yıldırım, M. (2011). Dünyada Ve Türkiye’de Yoksulluğun Analizi. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 60-76.
- Asutay, M. (2007). A Political Economy Approach to Islamic Economics: Systemic Understanding for an Alternative Economic System. *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies*, 1(2), 3-18.
- Atar, F. (2006). Nafile. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 32, ss. 290-292). İstanbul: TDV Yayınları.
- Ateş, H. Ç. (2017). Kırsal Yoksulluk ve Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma Politikaları. *Akademia Disiplinlerarası Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 8.
- Ay, A., Emine Fırat, & Fatih Mangır. (2018). Relationship Between Poverty and Economic Development: A Study on the Regions of Turkey. *Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı*.
- Aydın, K., & Güloğlu, T. (2012). Türkiye’de Nispi Yoksulluğun Sosyo-Ekonomik Analizi. *Journal of Social Policy Conferences*, (60), 89-118.
- Aydın, M., & Odabaş, H. (2018). Zekâtın Devlet Eliyle Yönetilmesi Ve Malezya Zekât Sistemi Örneği. *Dini Araştırmalar*, 21(54), 145-174.
- Banerjee, N., Abida, M., & Shimomura, N. (2023). *Case Studies on Innovation in Islamic Finance | United Nations Development Programme*. Malaysia: ISDB, UNDP.
- Bank Negara Malaysia. (2023). *The Malaysian Islamic Financial Market Report* (s. 23). Malezya.
- Bardakoğlu, A. (2002). Kumar. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 26, ss. 364-367). Ankara: TDV Yayınları.
- Bardakoğlu, A. (2012). *İlmihal 2 İslam ve Toplum*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Başaran, Y. (2023). *Tekafül Sigortasının Hukukî Altyapısı: Türkiye Ve Malezya Özelinde Mukayeseli Bir İnceleme* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü İslam İktisadı Ve Finansı Anabilim Dalı, Aksaray.
- Batur, T. (2021). *Yoksullukla Mücadelede Politika Ve Programların Uygulanabilirliği: Selçuklu İlçesi Örneği* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Siyaset Bilimi Ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Konya.
- Bayraktutan, Y., & Akatay, M. (2012). Kentsel Yoksulluk ve Mikro Finansman: Kocaeli Örneği. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 1-34.
- Beken, H. G. (2006). *Yoksulluk Olgusuna Kavramsal Bir Bakış* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bilmen, Ö. N. (1969). *Hukukî İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu* (C. 4). İstanbul: Bilmen Basımevi.
- Bingöl Üniversitesi, Yoksullukla İlgili Kavramlar. (2018). 01 Kasım 2021 tarihinde <http://www.bingol.edu.tr/documents/Academic/Ders%20Notu%20%209.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Boz, H. (2014). *Yoksulluğa Karşı Kur'an Ahlakı*. Erzurum Atattürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Bozan, M. (2011). Yoksulluk Algısına Farklı Bir Bakış. İçinde M. Kardaş (Ed.), *Yoksullukla Mücadele Stratejileri Sempozyumu: Deneyimler ve Yeni Fikirler* içinde (C. 1, ss. 35-47). Ankara: SYDGM Yayınları.
- Britannica, Bee, O. J., Bin Ahmad, Z., & Leinbach, T. R., Malaysia. (2023). 10 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.britannica.com/place/Malaysia> sayfasından erişilmiştir.
- Budget Branders, Fast Food Industry Statistics. (2021). 20 Kasım 2021 tarihinde <https://budgetbranders.com/fast-food-statistics/> sayfasından erişilmiştir.
- Can, A. (2013). Kur'an Ve Sünnet Işığında Komşuluğun Yeri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (21), 203-243.
- Canbaz, M. F. (2019). *İslâmi Finans Aracı Olarak Karz-ı Hasen ve Katılım Bankaları İçin Bir Model Önerisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.

Cbonds, Vasilev, K., Murabaha: The Islamic Financing Solution for Ethical Transactions. (2023). 09 Aralık 2023 tarihinde <https://cbonds.com/glossary/murabaha> sayfasından erişilmiştir.

CEC, Bartle, P., Factors of Poverty; The Big five. (2013). 13 Ağustos 2022 tarihinde <http://cec.vcn.bc.ca/cmp/modules/emp-pov.htm> sayfasından erişilmiştir.

Chapra, M. U. (2018). *İslam İktisadında Ahlak Ve Adalet*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İslam İktisadı ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi (İSİFAM).

Compassion, A Look at Global Poverty. (2022). 22 Ağustos 2022 tarihinde <https://www.compassion.com/poverty/poverty-around-the-world.htm> sayfasından erişilmiştir.

Coşkun, M. N. (2012). Türkiye’de Yoksulluk: Bölgesel Farklılıklar ve Yoksulluğun Profili. *İçinde Türkiye’de Yoksulluk: Bölgesel Farklılıklar ve Yoksulluğun Profili* (ss. 181-198). Ankara: Türkiye Ekonomi Kurumu.

Council Of Europe, Poverty. (2021). 03 Kasım 2021 tarihinde <https://www.coe.int/en/web/compass/poverty> sayfasından erişilmiştir.

Çeken, H., Ökten, Ş., & Ateşoğlu, L. (2008). Eşitsizliği Derinleştiren Bir Süreç Olarak Küreselleşme Ve Yoksulluk. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 9(2), 79-95.

Dalgın, N. (2004). Zekat Hükümleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(16), 43-72.

Daltha Academy, Importance, Zakat Al Fitr And Sadaqah. (2019). 06 Aralık 2023 tarihinde <https://www.dalthaacademy.com/how-to-learn-faster-and-remember/> sayfasından erişilmiştir.

Demirtürk, R. B., Bozkuş, N., Cephe, A., Aktaş, B., Taşdemir Afşar, S., & Çıngı, H. (2011). Yoksulluk Düzeyinin Modellenmesi Üzerine Bir Araştırma. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 29-67.

Department of Statistics Malaysia, Pendapatan Perbelanjaan Kemiskinan Ketidaksamarataan. (2022). 28 Aralık 2023 tarihinde Malaysia: https://www.dosm.gov.my/uploads/release-content/file_20230808213355.pdf

sayfasından erişilmiştir.

Devinit, An Act of Faith: Humanitarian Financing and Zakat. UK: Global Humanitarian Assistance. (2015). 10 Kasım 2023 tarihinde <https://devinit.org/resources/humanitarian-financing-and-zakat/> sayfasından erişilmiştir.

Dhar, P. (2013). Zakat as a Measure of Social Justice in Islamic Finance: An Accountant's Overview. *Journal of Emerging Economies and Islamic Research*, 1, 64-74.

Dichter, T. (2007). A second look at Micro-finance: The sequence of Growth and credit in economic history. *Cato Institute*.

Diyanet, Özdemir, Ş., Yoksullukla Mücadelede İslâm'ın Ortaya Koyduğu Bazı İlkeler. (2021). 03 Kasım 2021 tarihinde <https://dergi.diyanet.gov.tr/makaledetay.php?ID=19722> sayfasından erişilmiştir.

Dölek, A. (2010). Hadisler Işığında Akrabalarla İletişim Kurmak Ve Sosyal Yardımlaşmada Akrabalık Haklarını Gözetmek (sila-i Rahim). *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(2), 33-56.

Döndüren, H. (2009). *Delilleriyle İslâm İlmihali*. İstanbul: Erkam Yayınları.

Dönmez, İ. K. (1989). Farz. *TDV İslam Ansiklopedisi* içinde (C. 44, s. 184). Ankara: TDV Yayınları.

Dönmez, İ. K. (1996). Garar. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 13, ss. 366-371). İstanbul: TDV Yayınları.

Duman, A. (2008). Sadaka. *TDV İslâm Araştırmaları Merkezi* içinde (C. 35, ss. 383-384). Ankara: TDV Yayınları.

Duru, T. (2010). *Varsıllık-Yoksulluk Kavramları ve Mali-Dini Yükümlülükler* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

Education of Children in Poverty, Dufy, K., What Are The Factors Of Poverty (2014). 13 Ağustos 2022 tarihinde <http://educationofchildreninpoverty.weebly.com/day-2.html> sayfasından erişilmiştir.

Efe, A. (2021). İslam Perspektifinden Sürdürülebilir Kalkınma. *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 6(1), 95-126.

- El Qorchi, M. (2005). Islamic Finance Gears Up. *Finance and Development*, Vol:42(no:4).
- Ensari, S. (2010). TÜİK'in Yoksulluk Analizleri Üzerine. *Maliye ve Finans Yazıları*, (87), 9-15.
- Epu, Muhamad bin İdris., *Malaysia Economy, Politics and GDP Growth Summary—The Economist Intelligence Unit*. Malezya. (2017). 6 Aralık 2023 tarihinde <https://country.eiu.com/malaysia> sayfasından erişilmiştir.
- Erdem, E. (2022). Helal Kazanç, İnsan Onuru Ve Erdemli Toplum İnşası: İlgili Hadisler Üzerinden İktisadi Bir Değerlendirme. *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 1-17.
- Erkal, M. (2004). *İlmihal 1 İman Ve İbadetler* (C. 1). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Erkal, M. (2013). Zekât. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 44, ss. 197-207). Ankara: TDV Yayınları.
- Eroltekin, M. F. (2009). *Kur'ân-I Kerim'in Mal Varlığına Bakış Açısı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Konya.
- Es, M., & Güloğlu, T. (2004). Bilgi Toplumuna Geçişte Kentlileşme ve Kentsel Yoksulluk: İstanbul Örneği. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi* (1), 79-93.
- Ethis, Mohd Fadzillah, K. B., Repercussions of Riba in Business and Society. (2022). 07 Aralık 2023 tarihinde <https://ethis.co/blog/repercussions-of-riba-in-business-and-society/> sayfasından erişilmiştir.
- Evcim, N., Güneş, S., & Karaalp, H. Si. (2019). Yoksulluk, Eşitsizlik ve Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Düzeyi-1 Örneği. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 17(4), 145-164.
- Financial Islam, Murabahah. (2023). 09 Aralık 2023 tarihinde <https://www.financialislam.com/murabahah.html> sayfasından erişilmiştir.
- Financial Islam, Prohibition of Riba, Maysir and Gharar. (2023). 07 Aralık 2023 tarihinde <https://www.financialislam.com/prohibition-of-riba-maysir-and-gharar.html> sayfasından erişilmiştir.
- Financial Times, Khalaf, R., Islamic Finance Must Resolve Inner Tensions. (2009). 07

- Aralık 2023 tarihinde <https://www.ft.com/content/4894b482-1d44-11de-9eb3-00144feabdc0> sayfasından erişilmiştir.
- Focus Economics, Symeonidis, P., The Poorest Countries in the World. (2022). 24 Şubat 2023 tarihinde <https://www.focus-economics.com/blog/the-poorest-countries-in-the-world> sayfasından erişilmiştir.
- Forbes, Lackey, R., Why Have The Islamic Countries Failed To Develop Even With Resources Like Oil, While Countries With No Resources Like Switzerland Have Flourished. (2013). 11 Kasım 2023 tarihinde <https://www.forbes.com/sites/quora/2013/01/08/why-have-the-islamic-countries-failed-to-develop-even-with-resources-like-oil-while-countries-with-no-resources-like-switzerland-have-flourished/> sayfasından erişilmiştir.
- Furkan Nesli, Gülnar, M., Dünya ve Ahiret Arasında Denge Kurmak. (2018). 22 Kasım 2023 tarihinde <https://www.furkannesli.net/yazilar/dunya-ve-ahiret-arasinda-denge-kurmak> sayfasından erişilmiştir.
- Getniyah, Niyah., What Is Islami Banking and Why Is It Not-so Popular in the Uk. (2019). 27 Mayıs 2020 tarihinde <https://blog.getniyah.com/what-is-islamic-banking-and-why-is-it-not-so-popular-in-the-uk> sayfasından erişilmiştir.
- Ghaffar, A., & Alam, I. (2021). Islamic Approach to Poverty Alleviation. *EPRA International Journal of Multidisciplinary Research (IJMR)*, 221-227.
- Gov.Uk, The Chronic Poverty Report 2004-05. (2004). 16 Ağustos 2022 tarihinde <https://www.gov.uk/research-for-development-outputs/the-chronic-poverty-report-2004-05> sayfasından erişilmiştir.
- Gözübenli, B. (1995). Sosyal Güvenlik Müessesesi Olarak Vakıflar. *Vakıflar Haftası Dergisi*, 12, 77-78.
- Grameen Bank, Introduction Grameen Bank. (t.y.). 26 Aralık 2023 tarihinde [website: https://grameenbank.org.bd/about/introduction](https://grameenbank.org.bd/about/introduction) sayfasından erişilmiştir.
- Gültekin, D. D. (2022). *Türkiyede Malezya Çalışmaları -1: Malezya'da Sürdürülebilir Kalkınmanın Tarihsel Gelişimi*. Ankara: Apam.
- Gümüş, N. (2019). *Yoksulluğun Azaltılmasında Bir Çözüm Önerisi: Zekât Fonu Örneği*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Sakarya.

Gümüş, N. (2021). “Pandemi Döneminin Yoksulluğa Etkisi ve Yoksulluğun Azaltılmasında Zekâtın Önemi”. *Mutaala*, 1(2), 207-221.

Gündoğan, N. (2008). Türkiye’de Yoksulluk Ve Yoksullukla Mücadele. *Ankara Sanayi Odası*, 1(1), 42-56.

Halışçelik, E. (2015). *Binyıl Kalkınma Hedefleri ve Yoksul Odaklı Büyüme: Yükselen ekonomiler Üzerine Ampirik Bir Analiz* (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Hassan, A., & Saleem, S. (2017). An Islamic Microfinance Business Model in Bangladesh: Its Role in Alleviation of Poverty and Socio-Economic Well-Being of Women. *Humanomics*, 33(1), 15-37.

Hassan, M. K. (2010). *An Integrated Poverty Alleviation Model Combining Zakat, Awqaf and Microfinance*. 261-281.

IIBI, Mudarabah. (2023). 11 Aralık 2023 tarihinde <https://www.islamic-banking.com/explore/islamic-finance/shariah-rulings/question-answers-shariah-rulings/mudarabah> sayfasından erişilmiştir.

ILO, World Social Protection Report 2014-15: Building Economic Recovery, Inclusive Development and Social Justice. (2014). 17 Eylül 2022 tarihinde http://www.ilo.org/global/research/global-reports/world-social-security-report/2014/WCMS_245201/lang--en/index.htm sayfasından erişilmiştir.

ILO, Women Still Less Likely to Be Active in the Labour Market Than Men in Most of the World. (2018). 06 Temmuz 2022 tarihinde http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_619119/lang--en/index.htm sayfasından erişilmiştir.

Investment & Finance, Financial Encyclopedia: Islamic Finance: Muzara’ah. (2015). 03 Kasım 2021 tarihinde <https://www.investment-and-finance.net/islamic-finance/m/muzaraah.html> sayfasından erişilmiştir.

Investopedia, What Is Musharakah? Meaning and How It Works in Finance. (2020). 11 Aralık 2023 tarihinde <https://www.investopedia.com/terms/m/musharakah.asp> sayfasından erişilmiştir.

IOM, Who is a Migrant. (2019). 06 Temmuz 2022 tarihinde <https://www.iom.int/who->

migrant-0 sayfasından erişilmiştir.

Iqbal, M. (2019). Yoksulluğun Dinamiklerini Anlamak. (Z. Özbek Sabır Çev.), *İslâm'da İktisadi Kuruluşlar ve Yoksullukla Mücadele* içinde (ss. 1-22). Ankara: İktisat Yayınları.

Işık, S., & Mert, M. (2011). İşsizlik Ve Yoksulluk Sorununu Çözmeye Yönelik İstihdam/Gelir Garantisi Politikalarının Uygulanabilirliği: Antalya Örneği. *ISGUC, The Journal of Industrial Relations and Human Resources*, 13(1), 51-80.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl, Cemalüddin Muhammed, Lisânü'l- Arab, I-XV, Dâru Sâdır. ts.

İbrahim Paçacı, Paçacı, İ., Fıkıh Terimleri Sözlüğü. (2023). 06 Aralık 2023 tarihinde <https://ibrahimpacaci.com.tr/2023/03/04/fikih-terimleri-sozlugu/> sayfasından erişilmiştir.

İMF, Malaysia and the IMF. (2023). 11 Eylül 2023 tarihinde <https://www.imf.org/en/Countries/MYS> sayfasından erişilmiştir.

İncedal, S. (2013). *Türkiye'de Yoksulluğun Boyutları: Mücadele Politikaları ve Müdahale Araçları*. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.

İnsamer, Malezya. (2023). 12 Eylül 2023 tarihinde <http://www.insamer.com/tr/ulke-profilile-malezya/> sayfasından erişilmiştir.

İnsamer, Sınmaz, K., İslam Dünyasında İnsani Durum. (2019). 09 Kasım 2021 tarihinde http://insamer.com/tr/islam-dunyasinda-insani-durum_2542.html sayfasından erişilmiştir.

el-İsfehânî, Rağıb Ebi'l Kasım Muhammed b. Hüseyin, el-Müfredât fî Garîbî'l-Kur'ân, Daru'l-Ma'rife, Beyrut ty.

İslamic Markets, Ijara Based Financing. (2015). 11 Aralık 2023 tarihinde <https://islamicmarkets.com/publications/ijara-based-financing> sayfasından erişilmiştir.

İslamic Relief UK, Annual Reports. (2022). 23 Aralık 2023 tarihinde <https://www.islamic-relief.org.uk/who-we-are/about-us/annual-reports/> sayfasından erişilmiştir.

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Sorunlar. (2020). 20 Kasım 2021 tarihinde https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzecontent/20_21_Guz/sosyal_sorunlar/5/index.html#

konu-3 sayfasından erişilmiştir.

Jrf, Davis, E. P., & Martinez, M. S., Economic Theories of Poverty. (2015). 09 Ocak 2024 tarihinde <https://www.jrf.org.uk/economic-theories-of-poverty> sayfasından erişilmiştir.

Kafalı, H. (2017). *Yoksulluk Ve Din (Kütahya Örneği)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kallek, C. (2001). İsrâf. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 23, ss. 178-180). İstanbul: TDV Yayınları.

Kallek, C. (2020). Mudârebe. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 30, ss. 358-362). Ankara: TDV Yayınları.

el-Karadâvî, Y. (2003). *Fıkhu-z-Zekât*. Kahire: El-Mektebetü Vehbe.

Karaman, H. (2008). *Ana Hatlariyla İslam Hukuku*. İstanbul: Ensar Neşriyat.

Karaman, M. F. (2019). Yoksulluk Sorununu Anlamlandırma Çalışması: Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma. *Journal of Political Administrative and Local Studies*, 2, 43-61.

Karayılmazlar, E., & Güler, A. (2015). Yoksulluk, Yoksulluğun Nedenleri, Sosyo-Ekonomik Etkileri, Türkiye ve Dünyada Yoksulluğun Boyutları. *Vergi Raporu*, (193), 24-44.

Kardus, Ayub, M., What is Riba in Islam. (2021). 07 Aralık 2023 tarihinde <https://www.qardus.com/news/what-is-riba-in-islam> sayfasından erişilmiştir.

Kaya Özçelik, P. (2013). Neoliberal Küresleşme Süreci Ve Yoksulluk. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(2).

Kayadibi, F. (2011). Sosyolojik Açıdan İslam Dini Ve Çalışma İlişkisi. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, (30), 31-51.

Kaypak, Ş. (2013). Yoksulluğun Değişen Yüzü; Kentsel Yoksulluk Ve Sosyal Dışlanma. E. Akkoyunlu, F. Kartal, & Y. Ş. Atay (Ed.), *Sosyal Adalet İçin İnsan Hakları: Sosyal Haklar Konferansı Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 261-282). Ankara: TODAİE.

Kazıcı, Z. (2009). *İslâm Medeniyeti ve Müesseseleri Tarihi*. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

Khaf, M. (2022). İslam İktisadı Sisteminin Kurumsal Yapısı. *İslam İktisadının Kurumları*

- içinde (ss. 1-15). İstanbul: İktisat Yayınları.
- Kızıler, N. (2017). Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Ve Sosyal Transfer Harcamaları. *Journal of Life Economics*, 4(1), 77-100.
- Korkut, R. (2019). İslam İktisat Düşüncesinde Yoksulluk Problemi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (50), 61-97.
- Kudat, A., & Yıldırım, B. (2019). Yoksullukla Mücadelede Farklı Bir Yaklaşım: İslami Finans. M. Bulut, C. Korkut, & S. Yıldırım (Ed.), *Vakıf ve Yoksullukla Mücadele* içinde (ss. 221-239). İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Yayınları.
- Kuran, T. (2000). İslâm ve Geri Kalmışlık: Eski Bir Muammaya Çözüm Arayışları. *Birikim*, (137). tarihinde <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-137-eylul-2000/2329/islam-ve-geri-kalmislik-eski-bir-muammaya-cozum-arayislari/2516>
- Kuveyt Türk, Faizsiz Sigortacılık Nedir. (2020). 04 Kasım 2021 tarihinde <https://www.kuveytturk.com.tr/bireysel/sigorta-ve-emeklilik/faizsiz-sigortacilik-nedir> sayfasından erişilmiştir.
- Lewis, B. (2002). *What went wrong? Western impact and Middle Eastern Response*. London: Oxford University Press.
- Lib Guides, Tyson, A., Malaysia: IALS Library Guides. (2023). 07 Eylül 2023 tarihinde <https://libguides.ials.sas.ac.uk/c.php?g=659276&p=5013957> sayfasından erişilmiştir.
- Loanstreet, Ni Hah Kontroversi Zakat Perlis Yang Mungkin Korang Tak Tau. (2019). 22 Aralık 2023 tarihinde <https://loanstreet.com.my/ms/pusat-pembelajaran/kontroversi-zakat-perlis> sayfasından erişilmiştir.
- Mahmood, C., Hamzah, N. H., & Wan Mohd, W. N. H. (2017). Waqf: Aporverty Alleviation Tool in Malaysia. *Gading Journal For The Social Sciences*, 20(2), 13-20.
- Manas, Yoksulluğun Nedenleri, Türleri, Ölçüm Yöntemleri. (2020). 20 Kasım 2021 tarihinde <http://dep.manas.edu.kg/img/files/11/Yoksullu%C4%9Fun%20Nedenleri,%20T%C3%BCrleri,%20%C3%96l%C3%A7%C3%BCm%20Y%C3%B6ntemleri.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Mason, C., Azmi, W., & Madden, R. (2015). *Aiming for Greater Financial Inclusion*

through Sustainable Development: The Story of AIM (Amanah Ikhtiar Malaysia).
Malaysia: Asian Institute of Finance.

el-Merginâni, B. (1990), el-Hidâye, Beyrut : Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye.

Mida, Banking, Finance and Exchange Administration. (t.y.). 19 Aralık 2023 tarihinde <https://www.mida.gov.my/setting-up-content/banking-finance-and-exchange/> sayfasından erişilmiştir.

Migdad, A. (2019). Managing Zakat Through Institutions: Case of Malaysia. *International Journal of Islamic Economics and Finance Studies*.

Ministry of Finance, Budget Statement. (2023). 24 Aralık 2023 tarihinde <https://www.mof.gov.sa/en/Pages/default.aspx> sayfasından erişilmiştir.

Mohsin, M. I. A. (2020). A Fresh View On Zakah As A Socio-Financial Tool To Promote Ethics, Eliminate Riba And Reduce Poverty. *International Journal of Management and Applied Research*, 7(1), 55-71.

Murrugarra, E., Larrison, J., & Sasin, M. (2011). *Migration and Poverty: Toward Better Opportunities for the Poor*. Washington, DC: World Bank.

Nasr, S. H. (2009). İslami Çalışma Ahlakı. *İş Ahlakı Dergisi*, 2(1), 143-151.

Nst, PM announces RM10m early allocation for AIM's "Sahabat Usahawan" programmes. (2023). 27 Aralık 2023 tarihinde <https://www.nst.com.my/news/nation/2023/07/931337/pm-announces-rm10m-early-allocation-aims-sahabat-usahawan-programmes> sayfasından erişilmiştir.

Nst, Landau, E., Malaysia's poverty line income revised to RM2,208 per month. (2020). 19 Ekim 2023 tarihinde <https://www.nst.com.my/news/nation/2020/07/607452/malaysias-poverty-line-income-revised-rm2208-month-nsttv> sayfasından erişilmiştir.

Odi, Shepherd, A., What is chronic poverty? Findings from the Chronic Poverty Research Centre. (2016). 16 Ağustos 2022 tarihinde <https://odi.org/en/publications/what-is-chronic-poverty-findings-from-the-chronic-poverty-research-centre/> sayfasından erişilmiştir.

OECD, nequality—Poverty rate—OECD Data. (2023). 24 Şubat 2023 tarihinde <http://data.oecd.org/inequality/poverty-rate.htm> sayfasından erişilmiştir.

- Official Portal of The Parliament of Malaysia. (2023). 07 Eylül 2023 tarihinde <http://www.parlimen.gov.my/index.php>
- Okanacar.com, Acar, O., Muşaraka Nedir. (2012). 03 Kasım 2021 tarihinde <http://www.okanacar.com/2012/07/musaraka-nedir.html> sayfasından erişilmiştir.
- Omar A., (2020). *Islamic Finance Higher Education Landscape in Malaysia*, International Centre for Education in Islamic Finance, 09 Eylül 2023 tarihinde <https://static.zawya.com/pdf/Others/2020%20INCEIF%20Report.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- Ouendi, L., & Abdelmadjid, P. (2018). The Role of Islamic Finance in Fighting Poverty. *Post-Print*, 102-118.
- Ören, K., Negiz, N., & Akman, E. (2012). Kadınların Yoksullukla Mücadele Aracı Mikro Kredi: Deneyimler Üzerinden Bir İnceleme. *Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(2), 313-338.
- Özcan, G., & Özmen, İ. (2018). Küreselleşme Yükselen Ekonomilerde Gelir Dağılımını Etkiler Mi? *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 35-52.
- Özçelik, Ö., & Önder, H. (2016). Savunma Harcamalarına Terör Riskinin Etkisi: Ampirik Bir Uygulama. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (47), 36-46.
- Özmen, M. Ş. (1965). Sadakadan Nasıl Faydalanmalı? *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, 144-147.
- Özsoy, İ. (1995). Faiz. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (Tdv, C. 12, ss. 110-126). Ankara: TDV Yayınları.
- Öztürk, Ş. (2008). Kırsal Yoksulluk Ve Neo-Liberal Ekonomi Politikaları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(5), 605-634.
- Paçacı, İ. (2010). *Dini Kavramlar Sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Parlakkaya, R., & Çürük, S. A. (2015). Bir Yoksullukla Mücadele Aracı Olarak İslami Mikrofinans ve Türkiye’de Uygulanabilirliği. *Uluslararası İslam Ekonomisi ve Finansı Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 61-86.
- Pierson, C. (1998). Contemporary Challenges to Welfare State Development. *Political Studies*, 46(4), 777-794.

- Piie, What Is Globalization. (2018). 06 Aralık 2021 tarihinde <https://www.piie.com/microsites/globalization/what-is-globalization> sayfasından erişilmiştir.
- Rahman, A., & Siradjuddin, S. (2020). Islamic Economic Concept in Poverty Alleviation. *Journal of Asian Multicultural Research for Economy and Management Study*, 1(2), 67-74.
- Razak, S. H. A. (2020). Zakat and Waqfas Instrument of Islamic Wealth in Poverty Alleviation and Redistribution: Case of Malaysia. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 40(3/4), 249-266.
- Real Clear Markets, Reeves, R., The Two Strategic Approaches to Fighting Poverty. (2015). 04 Aralık 2023 tarihinde https://www.realclearmarkets.com/articles/2015/09/02/the_two_strategic_approaches_to_fighting_poverty_101802.html sayfasından erişilmiştir.
- Saifuddin, F., Polat, R., Fidan, Y., Kayadibi, O., & Kayadibi, S. (2014). *The Role of Cash Waqf in Poverty Alleviation: Case of Malaysia*. 4, 171-179.
- Salleh, M. S. (2014). İslam İktisadı Kavramlarına Yeniden Bakış: Yoksulluk Örneği. T. Egri, N. Kızılkaya, & O. Karasu (Ed.), *İslam İktisadını Yeniden Düşünmek* içinde (ss. 243-263). İstanbul: İgiad Yayınları.
- Salleh, M. S. (2017). Contemporary Vision of Poverty and Islamic Strategy for Poverty Alleviation. *SAGE Open*, 7(2).
- Sancaklı, S. (2001). Fakirlik Ve Zenginlikle İlgili Hadisler Üzerine Bir Deneme. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 331-378.
- Sancar, M. A. (2021). *Yoksulluğun Giderilmesinde Karz-I Hasen Müessesesi: Tekarüz Ve Karz-I Hasene Dayalı Mikrofinans Modeli Önerisi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İslam Ekonomisi ve Uluslararası Finans Bilim Dalı, İstanbul.
- Sapancali, F. (2001). Yeni Dünya Düzeni ve Küresel Yoksulluk. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 115-140.
- Satar, N., & Kassim, S. (2020). Issues and Challenges in Financing the Poor: Lessons Learned from Islamic Microfinance Institutions. *European Journal of Islamic*

Finance, (15).

Sakarya Üniversitesi, Savaşan, F., Sosyal Adaletin Sağlanmasında İslami Yol ve Zekâtın Abartılan Rolü. (2016). 14 Kasım 2023 tarihinde <https://haber.sakarya.edu.tr/sosyal-adaletin-saglanmasinda-islami-yol-ve-zekatin-abartilan-rolu-h43285.html> sayfasından erişilmiştir.

Serageldin, İ. (2019). Yoksullukla Mücadele: Sorunlar ve İslami Stratejiler. Munawar Iqbal (Ed.), & Z. Özbek Sabır (Çev.), *İslâm'da İktisadi Kuruluşlar ve Yoksullukla Mücadele* içinde (ss. 23-44). Ankara: İktisat Yayınları.

Serahsî, E. B. M. b A. (2008). *Mebhut* (C. 3; H. Kayapınar, Çev.). İstanbul: Gümüşev.

Sey, N. (2020). İslam İşbirliği Teşkilatı Üzerine Bir Değerlendirme: Ekonomik Sorunlar Ve Fırsatlar. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)*, 6(1), 55-74.

Shirazi, N. (2014). Integrating Zakat and Waqf into the Poverty Reduction Strategy of the IDB Member Countries. *Islamic Economic Studies*, 22(1), 79-108.

Social Impact Guide, Hasanagic, A., 10 NGOs in Malaysia. (2023). 25 Aralık 2023 tarihinde <https://socialimpactguide.com/journal/ngos-in-malaysia/> sayfasından erişilmiştir.

Sorularla İslamiyet, İslam dininin yardımlaşmaya verdiği önem nedir. (2011). 29 Kasım 2023 tarihinde <https://sorularlaislamiyet.com/islam-dininin-yardimlasmaya-verdigi-onem-nedir-0> sayfasından erişilmiştir.

Statista, Risk of poverty and exclusion by education Spain 2021. (2021). 23 Şubat 2023 tarihinde <https://www.statista.com/statistics/1259912/population-at-risk-of-poverty-or-exclusion-based-on-education-spain/> sayfasından erişilmiştir.

Study Smarter UK, Consequences of Poverty: Social & Economic. (2023). 27 Şubat 2023 tarihinde <https://www.studysmarter.co.uk/explanations/social-studies/work-poverty-and-welfare/consequences-of-poverty/> sayfasından erişilmiştir.

Sugözü, İ. (2017). İslam Ekonomisi ve Adil Ekonomik Düzen. *Journal of Turkish Studies*, 12, 185-210.

Sulaiman Lebbe, Dr. R. (2021). Muslim Countries and the Underdevelopment: An Islamic Perspective. *SSRN Electronic Journal*.

Syibly, M. R., & Purwanto, M. R. (2021). Morality and Justice in the Islamic Economics. *Atlantis Press*. 353-356.

- Şahin, O. E. (2019). 20. Yüzyıl Batı Ve İslam Düşüncesinde Sosyal Adalet Yaklaşım. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 55.
- Şen, H., & Aktan, C. C. (2001). Ekonomik Kriz: Nedenler ve Çözüm Önerileri. *Yeni Türkiye, Ekonomik Kriz Özel Sayısı*, 2(42), 1225-1230.
- Şen, M. (2012). Kur'an'da Övülen Zenginler. *Nwsa*, 7(4).
- Şenses, F. (2001). *Küreselleşmenin Öteki Yüzü: Yoksulluk*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Şentürk, L., & Yazıcı, S. (2019). *İslam İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (2016). *İslâm İktisadına Giriş*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö.310/922), Câmiu'l-Beyân 'An Tefsîri Âyi'lKur'ân, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, I-XXVI, Kahire, 2001.
- Tabung Haji, About Us. (t.y.). 19 Aralık 2023 tarihinde <https://www.tabunghaji.gov.my/en/about-us-0> sayfasından erişilmiştir.
- Tahir, C., Bello, U. I., & Muhammad, M. U. (2020). Potent Islamic Measures to Poverty Alleviation. *Bannu University Research Journal in Islamic Studies*, 7(1).
- Talas, M., & Kaya, Y. (2007). Küreselleşmenin Kültürel Sonuçları. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (22), 149-162.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, Malezya'nın Siyasi Görünümü. (2023). 12 Temmuz 2023 tarihinde <https://www.mfa.gov.tr/malezya-siyasi-gorunumu.tr.mfa> sayfasından erişilmiştir.
- T.C. Ticaret Bakanlığı, Malezya. (2023). 12 Temmuz 2023 tarihinde <https://ticaret.gov.tr/yurtdisi-teskilati/guney-dogu-asya/malezya/ulke-profil> sayfasından erişilmiştir.
- TCMB, Enflasyon. (2004). 14 Aralık 2021 tarihinde <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/b62e1fb7-ebc1-4922-99dc-b3ba23320b9f/enflasyon.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-b62e1fb7-ebc1-4922-99dc-b3ba23320b9f-m5lk-1M> sayfasından erişilmiştir.
- Temiz, H. E. (2008). Dünya'da Kronik Yoksulluk ve Önleme Stratejileri. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, (2), 61-100.
- The Star, Aim-Ing to Improve Living Standards and Livelihoods. (2023). 27 Aralık 2023 tarihinde <https://www.thestar.com.my/news/nation/2023/10/22/aim-ing-to-improve->

living-standards-and-livelihoods sayfasından erişilmiştir.

TKBB, Katılım Bankacılığı Nedir. (2020) 03 Kasım 2021 tarihinde <https://tkbb.org.tr/Documents/Yonetmelikler/TKBB-Katilim-Bankaciligi-Nedir-Brosur.pdf> sayfasından erişilmiştir.

Trade Map, Malaysia. (2023). 13 Eylül 2023 tarihinde <https://www.trademap.org/Index.aspx> sayfasından erişilmiştir.

Tutuk, M. (2020). *Yoksullukla Mücadele ve İslam Dininde Yoksulluğa Bakış* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aksaray.

TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2020. (2021). 06 Temmuz 2022 tarihinde <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuclari-2020-37210> sayfasından erişilmiştir.

TDV İslâm Ansiklopedisi, Çağrı, M., Zenginlik. (2013). 27 Kasım 2023 tarihinde: <https://islamansiklopedisi.org.tr/zenginlik> sayfasından erişilmiştir.

TDV İslâm Ansiklopedisi, Uludağ, S., Fakr. (1995). 22 Kasım 2023 tarihinde <https://islamansiklopedisi.org.tr/fakr> sayfasından erişilmiştir.

UN, Ending Poverty. (2020). 24 Ağustos 2022, tarihinde <https://www.un.org/en/global-issues/ending-poverty> sayfasından erişilmiştir.

UN, Migration. (2020). 06 Temmuz 2022, tarihinde <https://www.un.org/en/global-issues/migration> sayfasından erişilmiştir.

UNDP, Human Development Report 2005. (2005). 07 Temmuz 2022 tarihinde <https://www.undp.org/publications/human-development-report-2005> sayfasından erişilmiştir.

UNHCR, Islamic Philanthropy Annual Report 2023. (2023) 10 Ocak 2023 tarihinde <https://giving.unhcr.org/en/annualreport-2023/> sayfasından erişilmiştir.

United States Department of State, Malaysia. (2023). 19 Aralık 2023 tarihinde <https://www.state.gov/reports/2023-investment-climate-statements/malaysia/> sayfasından erişilmiştir.

University of Minnesota, The Consequences of Poverty. (2016). 27 Ekim 2023 tarihinde <https://open.lib.umn.edu/socialproblems/chapter/2-4-the-consequences-of-poverty/>

sayfasından erişilmiştir.

University of West Georgia, Rammal, H. G., Financing Through Musharaka: Principles And Application. (2004). 11 Aralık 2023 tarihinde <https://www.westga.edu/~bquest/2004/musharaka.htm> sayfasından erişilmiştir.

Ülev, S. (2022). İslami Mikrofinans: Bir Literatür İncelemesi. *Adam Academy Journal of Social Sciences*, 12(1), 169-210.

Varlı, A. (2005). *Kur'an'da Dünya Ahiret Dengesi* (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri (Tefsir) Anabilim Dalı, Ankara.

Wikipedi, Etiyopya (2021). 19 Eylül 2021 tarihinde <https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Etiyopya&oldid=26467925> sayfasından erişilmiştir.

Wikipedi. (2022). İçinde *Wikipedi.* tarihinde https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Bile%C5%9Fik_faiz&oldid=27745026

Wikipedi, Bileşik Faiz. (2022). 13 Eylül 2023 tarihinde <https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Yoksulluk&oldid=27335641> sayfasından erişilmiştir.

Wikipedia, Government of Malaysia. (2023). 15 Kasım 2023 tarihinde https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Government_of_Malaysia&oldid=1149901141 sayfasından erişilmiştir.

Wikipedia, Judiciary of Malaysia. (2023). 7 Aralık 2023 tarihinde https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Judiciary_of_Malaysia&oldid=1154052029 sayfasından erişilmiştir.

Wisevoter, Muslim Countries 2023. (2023). 17 Aralık 2023 tarihinde <https://wisevoter.com/country-rankings/muslim-countries/> sayfasından erişilmiştir.

World Bank, Malaysia. (2022). 14 Eylül 2023 tarihinde <https://www.worldbank.org/en/country/malaysia/overview> sayfasından erişilmiştir.

World Bank, Poverty Overview. (2021). 03 Kasım 2021 tarihinde <https://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview> sayfasından erişilmiştir.

World Bank, Measuring Poverty. (2022). 22 Ağustos 2022 tarihinde

<https://www.worldbank.org/en/topic/measuringpoverty> sayfasından erişilmiştir.

World Bank, Islamic Finance and the Development of Malaysia's Halal Economy. (2022).

12 Temmuz 2023 tarihinde

<https://www.worldbank.org/en/country/malaysia/publication/islamic-finance-and-the-development-of-malaysia-s-halal-economy> sayfasından erişilmiştir.

World Bank Open Data. (2023). 17 Aralık 2023 tarihinde <https://data.worldbank.org> sayfasından erişilmiştir.

Worldbank, Mahler, D. G., Yonzan, N., Hill, R., Lakner, C., Wu, H., & Yoshida, N., Pandemic, prices, and poverty. (2022). 21 Ağustos 2022 tarihinde <https://blogs.worldbank.org/opendata/pandemic-prices-and-poverty> sayfasından erişilmiştir.

World Population Review, Muslim Population by Country 2023. (2023). 17 Aralık 2023 tarihinde <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/muslim-population-by-country> sayfasından erişilmiştir.

Yalçın, İ. (2016). Malezya Kamusal Zekât Uygulaması Üzerine. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 20(2), 235-270.

Yalçın, N. (2008). *Sivil Toplum Kuruluşları ve Yoksulluk* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Aydın.

Yaran, R. (2002). Kefâret. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (2002. bs, C. 44, ss. 179-182). Ankara: TDV Yayınları.

Yardımcıoğlu, M. (2016). (İcare) Finansal Kiralama İşlemlerinin İslami Muhasebe Standartları Çerçevesinde İncelenmesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 224-233.

Yavuz, Y. V. (1996). Fitre. *TDV İslâm Ansiklopedisi* içinde (C. 13, ss. 160-161). Ankara: TDV Yayınları.

Yıldırım, A. (2019). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksullukla Mücadele. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 1(1), 15-33.

Yıldırım, Ş. (2017). İslam Hukuk Ve İktisat Felsefesinde Değer Yargısı Olarak Adalet. *İslam Ekonomisi ve Finansı Dergisi (İEFD)*, 3(1), 71-88.

- Yıldızak, G. B. (2020). Kentsel Yoksulluk: Çanakkale Örneğinde Fevzipaşa Mahallesi. *Akademik Düşünce Dergisi*, (1), 48-69.
- Yılmaz Genç, S., & Syed, H. (2019). *Poverty in Muslim Countries: Policy Recommendations Over the Gulf Cooperation Council*. İSEFE Sempozyumu: 7 Aralık 2019 -İstanbul Bildiriler (s. 218-229). İstanbul: İSEFE.
- Yılmaz, S. (2006). *Sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakıflarının yoksullukla savaşım politikaları içindeki yeri (Eskişehir örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Yılmaz, Y. (2019). Yoksulluğun Önlenmesinde Vakıfların Rolü. İçinde M. Bulut, C. Korkut, & S. Yıldırım (Ed.), 2. *Uluslararası Vakıf Kurumu Sempozyumu: Vakıf ve Yoksullukla Mücadele: Tebliğler Kitabı* içinde (ss. 2-23). İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi
- Yıldız, M. S. (2014). İnsan-Allah İlişkisi Bağlamında Kur'an'ın İktisadi Alana İlişkin Mesajı. Aksaray Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(1), 27-37.
- Yiğit, Y., Keskin, M., & Karagöz, İ. (2013). *Zekât İlmihali*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yüce, M. (2021). İslâm Ekonomisinde Temel İlkeler. *İlahiyat Akademi*, (13), 57-96.
- Zaim, S. (2013). *İslam Ekonomisinin Temelleri*. İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Zakat, Zakat Foundation of America Annual Report. (2021). 23 Aralık 2023 tarihinde <https://www.zakat.org/static/annual-report-2021/> sayfasından erişilmiştir.
- Zuhayli, V. (1990). *El-Fıkhu'l-İslami ve Edilletuhu*. İstanbul: Feza Yayıncılık.
- Zukhurov, M. (2022). *İslam İktisadı ve Toplumdaki Yoksulluğu Giderme İşlevselliği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Zulfaka, A., Kassim, S. (2023). Roles of Islamic Financial Literacy on Financial Decision-Making: Building a Conceptual Framework Based on the Theory of Planned Behavior and Social Cognitive Theory. In: Mansour, N., Bujosa Vadell, L.M. (eds)

Islamic Sustainable Finance, Law and Innovation. Contributions to Management Science. Springer, Cham.

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ TEZ DEĞERLENDİRME FORMU		
Öğrencinin Adı Soyadı:		EYET
Kapak		
1	Tez Başlığı tutanaktaki başlıkla aynı mı?	
2	Kapaktaki ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
3	Kapak format kılavuzdaki kapak formatına uygun mu?	
4	Kapakta yazılan tüm yazılar doğru olarak verilmiş mi?	
İçindekiler		
5	Sayfa numaraları tam verilmiş mi?	
6	Şekil, Çizelge vb. listeleri verilmiş mi? Sıralaması doğru mu?	
7	Özet, Abstract, Giriş, Sonuçlar vb. bölümler var mı?	
8	Yazım hataları kontrolü yapıldı mı?	
Giriş		
9	Hazırlanan tezin önemini anlatıyor mu?	
10	İkinci ve Üçüncü dereceden başlık içermemeli kuralına uyuldu mu?	
Özet/Abstract		
11	Kılavuza uygun mu?	
12	Ay ve yıl savunmaya girilen tarihle tutarlı mı?	
13	Özet; tek sayfa, tek aralık, tek paragraf kuralına uygun olarak yazıldı mı?	
14	Bilim kodu, sayfa adedi, anahtar kelimeler ve tez danışmanı yazıldı mı?	
Kaynakça		
15	Kaynakların tamamına metin içinde atıf yapıldı mı?	
16	Kaynak formatı Kılavuzdaki kaynak formatına uygun olarak hazırlanmış mı?	
17	Atıf formatı kılavuzdaki atıf formatına uygun mu?	
Atıf Yöntemi APA 6 ☐ CMS ☐ İSNAD ☐		
Genel Değerlendirme		
18	Etik Beyan açıklaması okundu, uyuldu ve imzalandı mı?	
19	Kabul/Onay sayfası kılavuzdaki formata uygun olarak düzenlenmiş mi?	
20	Kabul /Onay sayfasında belirtilen oy birliği/oy çokluğu seçeneklerinden uygun olanı savunmayla tutarlı olacak şekilde belirlenmiş mi?	
21	Sayfa kenar boşluklar ve sayfa numaraları kılavuzdaki formatına uygun mu?	
22	Paragraf boşlukları ve metin satır aralığı kılavuza uygun olacak şekilde düzenlenmiş mi?	
23	Başlık yazımları kılavuzdaki başlık formatlarına uygun mu?	
24	Yazı tipi ve boyutu kılavuzdaki yazı tipi ve boyutu formatına uygun mu?	
25	Şekil, Çizelge vb. açıklama ve numaralandırmaları kılavuzdaki formata uygun olarak yazılmış mı?	